

ב"ה

מילי דבי כנישתא

אוסף חידושים ותשובות מובהרים
בעניני בית הכנסת
מאת גדולי הדורות
מספריהם ומכת"י

יונא לאור
ע"י נצי נלאאמו"ר גרשון האגער שליט"א

בהוצאת בית המדרש
"בית ישכר דוב"
גולדרס גרין
לונדון יצ"ו

לרגל חנוכת הבית של האגף החדש
אדר א' תשס"ה

©

כל הזכויות שמורות

אפשר להשיג הספר:

ארה"ב
5316 16th Ave
Brooklyn N.Y
11204
718 - 633 7988

ארץ ישראל
רח' אחינועם 10
ירושלים
(02) 581 - 9565

עימוד ועריכה אצל:
דפוס "ישר"
718. 871. 0490

לעילוי נשמות

ר' ישעיה ב"ר דוד חיים (גולדברג) ז"ל

נלב"ע י' שבט תשל"ח

ואשתו החשובה

מרת סאשע חיה בת ר' שרגא פייזל (שיף) ע"ה

נלב"ע שמיני עצרת תשס"ד

הונצח ע"י חתנם ובתם

ר' יוסף יצחק פרלמן שליט"א

ורעיתו ראצל שתחי'

לע"נ הרבנית מרים ע"ה
אשת מורינו הה"צ ר' יצחק יעקב דוד זצ"ל
בת הה"צ ר' ישכר בעריש אייכנשטיין מדולינא זצ"ל
גלב"ע כ"א שבט תש"ג
ומנו"כ בלונדון

לע"נ הרבנית שיינא רחל ע"ה
אשת מורינו הה"צ ר' ישכר בעריש זצ"ל
בת הה"צ ר' גרשון האגער מפעטשעניזין זצ"ל
גלב"ע ב' ניסן תש"ד

לע"נ הרבנית רעכיל ע"ה
אשת מורינו הה"צ ר' צבי זצ"ל
בת ר' מיכאל ומרת חנה סאלאמון הי"ד
גלב"ע י"ג תמוז תש"ס

לע"נ הרבנית לאה ע"ה
אשת יבלדחט"א הה"צ ר' מנחם מענדיל שליט"א
בת הה"ג ר' יוסף אביגדור ראקער דומ"ץ בראזודאב הי"ד
גלב"ע ד' ניסן תשס"ב

תוכן הענינים

דברי פתיחה

- מכתב ברכה יא
- הקדמת המו"ל יב
- ביהמ"ד בית ישכר דוב יד

בניית בית הכנסת

- אם מותר לבנות ביהכ"נ בתבנית שמונה זוויות / נודע ביהודה יט
- תמונת בנין ביהכ"נ כגוונא דביהמ"ק / פתח הדביר כא
- טעמים למקום העמדת העמוד והבימה וצורת ביהכ"נ / רבי שמעון סופר כה
- האם גובין ממון מן העשירים יותר מהעניים לבנין ביהכ"נ / מהר"ם פדוואה לו

מקומות בית הכנסת

- אם יכול אדם לעשות מחיצה בין מקומו למקום חבירו בביהכ"נ / הרא"ש לז
- להושיב אדם נוסף על מקומו ושכינו טוען שמיצר לו / הב"ח לט
- לעשות מקומות ישיבה ולהתפלל על הבימה / מחנה חיים מא
- מנורות הנוטפים על מקומות בבית הכנסת אם יכולים לחזור מהמקח / דברי חיים מד
- מקומות בעזרת נשים כנגד המקומות בעזרת אנשים - ומעלת תפלה בקיר המזרח ובספסל הראשון / שערי צדק - דעעש מו

עזרת נשים

- האם יש חיוב לבנות עזרת נשים בבתי כנסיות / ברית יעקב מט
- עדות נשים על מקומות בעזרת נשים / תרומת הדשן נד
- אי הבת יורשת מקום האם בעזרת נשים במקום הבן / מחזה אברהם נו

הליכה לבית הכנסת

- שני בתי כנסת סמוכים לביתו מה עדיף אין מעבירין על המצות או שכר פסיעות / אבן שתייה נז
- הילוך ברגל לבית הכנסת / תורה לשמה - בן איש חי ס

לשכנע מתפללי ביכ"נ אחרת שיעזבוה ויבואו אצלו / משנה הלכות סב
 ביאור עשרה ראשונים לבית הכנסת / ספר הצוואה לבעל סמיכת חכמים סה
 אחד לבוש טלית ותפילין ואחד מחזיקם בידו מי נכנס ראשון / שיח יצחק סו

כבוד בית הכנסת

אודות המנהג להרעיש באמצע התפלה על המאחרים לבא לביהכ"נ / מהר"י
 באסאן סח
 כניסת זקן עם מקל לביהכ"נ / שבות יעקב עג
 עוד בענין הנ"ל / יוסף אומץ - החיד"א עה
 מכירת ספרים בביהכ"נ / רב פעלים עז
 ליכנס וללמוד בביהכ"נ כדי לעשות קפנדריא / מורינו הרב גרשון האגער
 שליט"א פא
 להשאיר בית הכנסת ריק, להשען על ארון הקודש, להשתחות כנגד צורות שעל גבי
 ארון הקודש / פני מנחם - גור פה

מחלוקת בבית הכנסת

לגרש בן אדם מביהכ"נ / מהר"ם מרוטנבורג פח
 אנשים שנכנסו לביהכ"נ להחזיק בה - ובגנות המחלוקת בביהכ"נ / צמח צדק -
 ליובאוויטש פט

בית הכנסת של יחיד

ביהכנ"ס של יחיד לענין מחילת כהן / חקרי הלכות - שווימער צא

תפילה בבית הכנסת

להתפלל בביהכ"נ שנעשה בה דבר מכוער / ר' אליהו מזרחי צד
 האם מועלת הסכמת הרב שלא להמתין עליו בשמו"ע / ר' עקיבא איגר צו
 לחלק ציבור לשני מנינים עבור שני אבילים / בנין שלמה צז
 השומע קדושה וברכו מביהכ"נ הסמוך האם צריך לענות / פתחא זוטא קא

תפלה בבית

בית הכסא ליד קיר ביהכנ"ס ששומעים ברכות ותפילות / הרב אליעזר יהודה ולדנברג
 - ציץ אליעזר קו
 תפילה בציבור בביהכ"נ חשובה יותר מתפלה בציבור בבית / משכנות יעקב קט

מילי דכי כנישתא

ז

דברי תוכחה אודות עשיית מנין בבית / תקנת עזרא, כת"י קיא
תפילת חתן בביתו או בבית הכנסת / הרב ישראל משה האגער קיג

לימוד בבית הכנסת

האם אפשר לכפות את בני הכולל ללמוד במקום מיוחד בבית הכנסת /
המבי"ט קיז
לסלק מביהכ"נ את הנשאים ללמוד / נשאל דוד קיט
ביהכ"נ שהתחילו ללמוד בו לפרקים האם נתחייב במוזוה - ובענין היתר שינה בביהכ"נ /
מטה ראובן, כת"י קכ

ספרי בית הכנסת

קנה ספרים מגוים ששללו ביהכ"נ אם צריך להחזירם לאותו בית הכנסת /
הרמב"ם קכד
ספרי בית הכנסת האם מותר ליחידים להוליכם לבתיהם / דבר שמואל קכה
האם מותר לרב להוציא ספרים מבית המדרש ללמוד בהם / אבני נור קכו
האם רשאים הגבאים למכור ספרים שאין לומדים בהם / תהלה לדוד קכח
לקיחת ספרים מבתי כנסיות שכבר אין לומדין בהם / אגרות משה קכט

נדבות בית הכנסת

האם אחד יכול לנדב כל מה שרוצה לצורך ביהכ"נ / חות יאיר קל
נדב שעון קיר לביהכ"נ ואנשי הקהל זרקוהו האם יכול לקחתו חזרה / שואל
ומשיב קלב
לחדש את ארון הקודש ולכסות שמות הנדבנים הראשונים / שו"ת מהריא"ז
עניזל קלג
הנצחת שם הגבאי על דבר הנתנדב עבור טרחתו / אמונת שמואל קלו
כתיבת שם הנדבן בלע"ז על תשמישי בית הכנסת / מהרש"ם קלח
מי שדרכו לנדב שמן למאור לביהכ"נ ומטה ידו האם איבד חזקתו / רדב"ז קמ
האומר תנו ספר תורה לביהכ"נ והוא רגיל בשתי בתי כנסת / חזון יחזקאל קמא

טבלת שויתי ה' בבית הכנסת

עשיית טבלת שויתי ה' ע"י גוי / נודע ביהודה קמב
טבלת "שויתי" לפני העמוד הנעשה מזהב כעין מראה / שבט הלוי קמג

חצר בית הכנסת

צירוף לעשרה תחת אור השמים לענין קידוש לבנה ולענין חופה / ר' יחיאל מיכל אב"ד
 ניזנוב קמד
 נטיעת אילנות למחיצה בחצר ביהכ"נ / שרגא המאיר - אודות בית מדרשנו . . . קמו
 נטיעת אילנות בחצר בית הכנסת המשותף לבית דירה / אות ציון - רבי בן ציון בלום,
 כת"י קמט
 פתיחת חלונות כנגד ירושלים / הרב יוסף יצחק פרלמן / שרגא המאיר קנא

שמירת בית הכנסת

טעם שאין מצוה בשמירת ביהכ"נ / ר' יונתן שטייף קנט
 שכר שמירת ביהכ"נ מממון המיוחד לביהכ"נ / דעת משה - באיאן קס
 כניסה לבית הכנסת עם סכין וכלי נשק / הרב ישכר דוב האגער קסא

נתיצת בית הכנסת

תשובה בענין בנין וסתירת ביהכ"נ בעיר אוהעל / רבי מאיר פערלס, כת"י קסג
 להקטין או להמעיט מי"ב חלונות לצורך עזרת נשים / דברי מלכיאל קסח
 להשתמש בטלפון שחברו החוטים על כותל החיצון של בית הכנסת / דובב
 מישרים קעב
 מוט שבו תלוי הפרוכת להשתמש בו להדיוט / מוריניו הרב גרשון האגער
 שליט"א קעד

מכירת בית הכנסת

לשנות מקום הבימה כדי להרויח כסף ממכירת המקומות / שו"ת נמוקי חיים -
 אוטיניא קעו
 בענין לב בי"ד מתנה ולמכור מה שנגבה ע"י עכו"ם / צפנת פענח - הראגאטשאווער,
 כת"י קעח
 אם מותר למכור חלק מבית הכנסת לדירת הרב / רי"ל דון יחיא - בכורי
 יהודה קפ

גניבה בבית הכנסת

עונש למי שגנב מביהכ"נ - ולהתיר החרם מחשש שלא יצא לתרבות רעה /
 הריטב"א קפג
 מי שגנב לו טליתו מבית הכנסת האם יש חיוב על השמש לשלם / נהרי
 אפרסמון קפו

פרנסי הקהלה שציוו לתלות מעילים מחוץ לביהכ"נ ונגנבו / שארית שמחה -
 במברגר קצ
 אדם שנאסר עליו להתרים ממון לביהכ"נ ואנשים נתנו לו מעצמם / חשב
 האפור קצג

אבידה בבית הכנסת

טעם שאין שליחות להקדש ואין חצר להקדש לקנות מציאה / קצוה"ח - קהלות
 יעקב קצה
 קטן שמצא כסף בביהכ"נ ומסרה לגבאי למי שייך הכסף / חשב האפור קצז

שונות

תקנות בית הכנסת אלט ניי שול בפראג / מהר"ל מפראג - אודות ביכנ"ס זה . . קצט
 מכירת כרטיסים לחזן שיתפלל בבית הכנסת והרווחים ילכו להחזקת בית הכנסת /
 אחיעזר - מרחשת רו
 ראש הקהל שהכריזו בשמו שנדר להתפטר מתפקידו / חתם סופר רח
 מסורת קריאת שם ביהכ"נ על שם תנא, וחקיקת שם הוי"ה על אבן בביהכ"נ / רבי יוסף
 חיים זאננפעלד רי

חידושים בהל' בית הכנסת

חידושים בטור ב"י הל' ביהכ"נ / קרית חנה, כת"י ריא
 חידושים בעניני בית הכנסת / רבי אפרים קמץ אב"ד ריטשוואל, כת"י ריד
 חידושים בשו"ע הל' ביהכ"נ / רבי יהושע אפרים בומבאך, כת"י רטז
 כבוד ביהמ"ק וביהכ"נ בחורבן / הרב שלמה נימן רכ
 ביאור הא דאסור לעשות ביהכנ"ס קפנדריא / הרב ישכר דוב פרידמן רכד
 הערות בענין בתי כנסיות שבבל על תנאי הם עשוין / הרב חיים פינטער רלב

דרוש בענין החזקת בית הכנסת

דרוש לצורך נדבת בדק בית הכנסת / ערבי נחל רלו

מילי מעלייתא רמג

2 Beverley Gardens
London
NW11 9DG

גרשון בלאאמו"ר
מוה"ר צבי זצלה"ה

אדר א' תשס"ה

ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם (זכריה ב' מ"ז).
ובגמ' ברכות ח'. אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם
וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא, כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי לבי
כנישתא אמר היינו דאהני להו.

והענין צ"ב איזו שייכות יש בין אדמת ארץ ישראל לבי כנישתא, ופי' המהרש"א דאיתא
במס' מגילה דף כ"ט. ר"א הקפ"ר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו
בארץ ישראל, ובכך הבתי כנסיות ובתי מדרשות שלנו שבחו"ל בנויין על אדמת הקודש,
והמקדמים ומחשכים לבי כנישתא ראויים לברכת למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה.
ובן צוה הגאון ר' שלמה קלוגער זצ"ל בצוואתו שאם אין לחברא קדישא עפר ארץ
ישראל לזרוק בתוך קברו אזי יקחו עפר מקרקעית בית הכנסת או בית המדרש, ומה טוב
שיקחו עפר ממקום שעומד הש"ץ.

על ביהמ"ד שלנו המליץ פעם ת"ח א' שבא מרחוק עה"פ (איכה ד') תשתפכה אבני
קדש בראש כל חוצות, ופירשו שבשעת החרבן נזרקו אבני הקודש ובכל מקום שנפלו צמחה
שם אח"כ קדושה. כך קרה למקום קדוש זה שהיא נחלת אבותינו הק' ג"ע וכל שנות קיומו
כשעברה מגלות לגלות בארצות נכר זכה לעמוד כדברי הנביא זכרי' על אדמת הקדש. דבר
זה מרומז בשם הנוכחי של ביהמ"ד "בית ישכר דוב" שגימטריא שלו עולה "על אדמת
הקדש".

החתם סופר בתשו' או"ח סי' ל' בפירוש דברי הגמ' מגילה הנ"ל כ' שדוקא עצים
ואבנים שנדלדלו ממקומם בכוונה לשקען בבנין ביהכ"נ יזכה מי שטלטלם שיקבעו בא"י.
בימים אלו עסוקים אנו בטלטול זה.

וכאן המקום לברך את דודי הה"צ ר' מנחם מענדיל שליט"א שהוא הבריה התיכון
של ביהמ"ד כל השנים וידיו רב לו בקיום בנין זה, וגם לכל המתפללים והלומדים בביהמ"ד
שה' יאריך שנותיהם בנעימים. ברכה מיוחדת לבני הה"ג ר' צבי שליט"א ר"מ בשיבת בית
שערים בניו יורק שערך את ספר זה בתוך זמן קצר כדי להפיצו בין נדיכי עם המתאספים
לסעודת חגיגה של ביהמ"ד בכ"ח אדר א' תשס"ה לרגל בניית האגף החדש לתורה ולתפלה,
ואפריון נמטייה ליה.

יה"ר שבית המדרש שלנו, יזכה בקרוב עם המסייעים בבנינו והמתפללים והלומדים
בו ביחד עם שאר בתי כנסת ובתי מדרש שבגולה, לעלות לציון ברנה ושם יקבע לנצח על
אדמת הקדש בב"א.

גרשון האגער

הקדמת המו"ל

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד (ברכות ח' ע"א).

לרגל הרחבת בית מדרשנו בית ישכר דוב, בקשוני מתפללי ביהמד"ר להדפיס קובץ בעניני בית הכנסת, ולשלב בתי כנסיות ובתי מדרשות עם ארבע אמות של הלכה. ובכן לקמתי תשובות מספרים ומכתבי יד מגדולי הפוסקים שיש בהם מן החידוש והשוים לכל נפש בכל מקום ובכל זמן, בעשות מטרת הספר להרבות הידיעה בעניני בית הכנסת, ובסוף הספר עשיתי מדור מילי מעלייתא ליקוטים נבחרים בעניני ביהכנ"ס והמסתעף.

לפעמים שניתני לשונות מועטים בגוף התשובות למען ירוץ הקורא בו ולפעמים השמטתי קטעים שצריכים לימוד בעיון, והרוצה לעבור על הענינים לדעת שיטות כל הפוסקים ולראות פלפול החכמים ילמוד הל' ביהכ"נ ויעיין בפנים הספרים, וספר זה יהיה לו למראה מקום.

מפני ריבוי דברי התורה מגדולי ישראל לדורותיהם למושבותיהם כתבתי בתחלת כל מאמר כמה שורות קצרות אודותיהם, ולא באתי בזה להעריך את גדלם אלא להודיע מתי ובאיזה תקופה פעלו.

כנודע שבזמנינו רוב בתי כנסת ובתי מדרש בנויים על תנאי להשתמש בהם גם צרכי הדיוט, ואדרבה הצדיקים בדורות האחרונים השתדלו שיקבעו בתי כנסיות ובתי מדרשות להכנס להם בעת הפנאי ולעשות אותה כבית חייהם, אולם מ"מ יש בהם קדושה ואסור לנהוג בהם קלות ראש, והשאלות המובאות בפנים נוגעים גם בזמננו.

ברומה לזה כתב לחדש מרן הכית שלמה בשו"ת או"ח סס' כ"ב דאף דקדושת ביהכ"נ אינו רק דרבנן, מ"מ איסור נתיצה בו הוא מה"ת.

ובעי"ז והוא העיקר, כתב בספה"ק יסוד העבודה ח"ב פ"ט (אות ו' ד"ה עוד ואות כ"ד) דאפי' להפוסקים דתפלה דרבנן היינו משום שיכול לקיים מצות ולעבדו בכל לבבכם בלימוד תורה לשמה באהוי"ר כרשב"י שתורתו אומנתו וכו' אמנם כשהוא חפץ בתפלה ומתפלל בכל לבו בודאי הרי זה מקיים מצוה גדולה שהיא מה"ת ובה נכללו כמה עיקרי אמונה וקבלת עומ"ש וכמה מצות אהבת ה', ויראת ה', תמים תהיה, ואהב"י בבקשו על

מילי דבי כנישתא

יג

הכלל, ותשובה, ומסיר מלבו כל מדות רעות וכו'. ורבים טעו בזה וסברו דמחז"ל תפלה דרבנן היינו בכל ענינה אפי' המתפלל בכוונת הלב וזהו טעות גמור ע"ש בדב"ק. וכע"ז כ' בשו"ת משנה הלכות לאדמו"ח שליט"א בח"א סי' ט"ז וסי' י"ז במכתבו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל.

וב"ב בשו"ת דברי חיים ח"א או"ח סי' ג' דעכ"פ מה"ת אסור להרוס דבר שנעשה להתפלל בו ולהתוועד לדבר שבקדושה גם אם תפלה דרבנן מ"מ מה"ת אסור לנתוץ דבר שנעשה להלל ולשבח ליוצר כל וכעין שכ' הרמב"ן תחלה בספר המצות. (ובדפוח"ח הגיהו שאולי צ"ל הרמב"ם, ויתכן שהכוונה להרמב"ן וכפי מה שביאר ביסוד העבודה).

קראתי את שם הקובץ מילי דבי כנישתא עפ"י מאמר הגמ' הנ"ל, ועוד כי הוא כינוס תשובות בעניני בית הכנסת. גם מרומז בו שם בית מדרשנו, בית ישכר דוב, ומרומז בו גם ר"ת שמות זקה"ק ישכר דוב (בעריש) בן יצחק יעקב דוד בן ברוך, כתיבת דבי.

יעמדו על הברכה כל אלה שסייעוני להוציא את הספר מן הכח אל הפועל, וה' הטוב יעזור לנו שיתקבלו תפילותינו לרחמים ולרצון ונזכה כולנו לשבת בבית ה' ולבקר בהיכלו.

צבי האנער

בית ישכר דוב

בית המדרש שלנו יסודתו בהררי קודש מקום עריסת הבעש"ט זי"ע בהרי הקרפטים, וכפי המסורה היה רבי יעקב קאפיל חסיד זקינו של רבותינו, הבעל תפלה בבית מדרשו של הבעש"ט. בנו הה"ק ר' מנחם מענדיל בעל אהבת שלום, לפני יותר ממאתים שנה הקים בית מדרשו בעיירה קאסוב ושם המשיך אחריו בנו הה"ק ר' חיים לנהל את עדתו. צעיר בניו של התורת חיים הנקרא ע"ש זקינו הה"ק ר' מנחם מענדיל, הידוע בעולם החסידות בשם "הצמח צדיק", עבר מקאסוב לוויזניץ ושם השריש שרשים עמוקים שפירותיו ממשיכים עד היום להאיר את עולם היהודי.

בנו ממלא מקומו הה"ק ר' ברוך נשאר לגור בוויזניץ, ועם פטירתו התיישב בנו הה"ק ר' יצחק יעקב דוד בעיירה משאדי. אחרי כמה שנים הוא נענה להפצרת חסידי וויזניץ במקום והעביר את בית מדרשו לעיר שטראזיניץ, שעל שמה נקרא האדמו"ר משטראזיניץ. באמצע מלחמת עולם הראשונה כשפלשו הרוסים לבוקובינה ברח האדמו"ר משטראזיניץ ביחד עם רבבות מאחב"י לעיר הבירה ווינה, שם הקים בית מדרש גדול בשכונת פראטר. בתענית אסתר י"ג אדר שני שנת תרצ"ב שקע שמשו, ומנו"כ בבית העלמין הגדול בווינה. **עם** פטירת אביו ירש בנו הה"צ ר' ישכר בעריש זצ"ל את מקומו וישב על כסאו. בזמנו הוא גם פקח על תלמוד תורה גדול שהוקם ע"י בית המדרש.

כשהגיעו שנות הזעם ונכנסו רשעים להיכל וקרעו ספרי תורה ושאר ספרי קודש היה ברור שקרב קיצו של ביהמ"ד בווינה. הה"צ ר' ישכר בעריש קיבל אז רשיון להכנס לאנגליה בתור מנהיג של בית מדרש חדש שהוקם ע"י אחד מחסידיו בשכונת גולדרס גרין בלונדון. בי"ט טבת שנת תרצ"ט הוא הגיע לאנגליה וכמה שבועות אחרי זה עבר לגודרס גרין. בית מדרש זה היה הראשון בכל האיזור שהתפללו בנוסח ספרד, והתקבצו סביבו יהודים שמוצאם היה בעיקר מגאליציא ובוקובינה.

בבר מיום בואו התפללו כל התפלות כסדרן וזמן קצר אח"כ הוקם חברת ש"ם בתוך כתלי ביהמ"ד. כשפרצה מלחמת עולם השניה היו חיילים יהודים נוסעים כמה שעות כדי להגיע למקום היחידי שיוכלו להתפלל מעריב בזמנו - לפי שעון דאו באמצע חדשי הקיץ היה זה קרוב לחצות הלילה.

שנה אחרי בואו ללונדון קנו בית עבור הה"צ ר' ישכר בעריש ומשפחתו ולשם העביר את בית מדרשו. בית זה ממשיך להיות חלק מביהמ"ד עד היום הזה. לראשונה הגדילו אותו בשנת תש"כ.

בכ' כסלו שנת תשכ"ח, ביום הלולא של זקינו האמרי ברוך מוויזניץ, נפטר הה"צ ר' ישכר בעריש לבית עולמו. יום לפני פטירתו, קרא לבניו הה"צ ר' צבי זצ"ל ויבלחמ"א הה"צ ר' מנחם מענדיל שליט"א וצוה להם להמשיך לנהל את בית המדרש.

גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. ביזמת בניו נהפכה בזמן קצר הבית שלו למקום תורה גדול. לביהמ"ד נתנו אז שם חדש ע"ש רבינו זצ"ל "בית ישכר דוב". לצערנו לא זכינו ליהנות יותר מארבע שנים מהנהגת הה"צ ר' צבי זצ"ל והוא נפטר במ"ז אדר שנת תשל"ב. [לפני כמה שנים הקימו נכדיו, בניו של הה"ג ר' יעקב שליט"א בית מדרש "תפארת צבי" על שמו בעיר התורה ביתר בא"י].

שליש שנים אחרי פטירתו, בר"ח אייר תשל"ה זכה בנו וממלא מקומו רבינו הרב ר' גרשון שליט"א להקים בתוך כותלי ביהמ"ד את כולל הרבנים, בו לומדים תלמידי חכמים מופלגים מבקר עד ערב. שנה אחרי הווסדו של הכולל התחיל אחיו הה"ג ר' יעקב שליט"א להגיד שיעורי דף היומי בביהמ"ד, דבר שלא היה קיים אז בשאר בתי כנסת באזור.

בשנת תשמ"מ אחרי שרכשו את הבית שליד ביהמ"ד הגדילו את ההיכל ובנו קומה חדשה עבור בית מדרש נוסף לשמש בעיקר עבור אברכי הכולל.

בית המדרש שלנו מזמן לזמן פושט צורה ולובש צורה, כבר הלכנו לעולמם אלו המתפללים שהיה להם קשר גדול עם בית וויזניץ, מצד שני נכנס גם דור חדש של יראי ה' המתפללים בכוונה וקובעים עתים לתורה ושמחים להחזיק לומדי תורה ולעשות חסד עם הזולת.

במשך השנים נהפך הביהמ"ד לתל תלפיות וכל מי שמבקש מנין לתפלה או ללמוד בבית מדרש שיש בו קול התורה משעות הבוקר המוקדמות עד לחצות הלילה פונה אליו. כעת נמצא ביהמ"ד בשלבי גמר של בנין חדש שהוקם בצידו.

ויה"ר שכל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו (מלכים א' פרק ח'), וכל לומדי בית המדרש יזכו ללמוד תורה לשמה להבין ולהשכיל לשמור ולעשות ולקיים, וגדול יהיה כבוד הבית הזה, ובזכות התפלה והתורה נזכה לבנין בית המקווה בב"א.

מילי דבי כנישתא

רבי יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל

אב"ד פראג - נודע ביהודה

רבי יחזקאל סג"ל לנדא נולד בשנת תע"ד לערך לאביו הגאון מוה"ר יהודה סג"ל לנדא מרבני ועד ארבע ארצות. בשנת תצ"ד נתקבל לדומ"ץ בעיר בראד, ובשנת תקט"ו עלה לכהן פאר בעיר פראג עד לפטירתו בשנת תקנ"ג. חיבר שו"ת נודע ביהודה, צל"ח על מסכתות הש"ס, דגול מרבבה הגהות לשו"ע, דורש לציון דרשות ופולפולים. תשובה זו משו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא או"ח סימן י"ח.

אם מותר לבנות ביהכ"נ בתמונת שמונה צלעות ושמונה זוויות

לטריעסט: י"ב תשרי תקמ"ח לפ"ק

היה רוחב בית ראובן כשוה עם רוחב כותל המזרח של בה"כ שבו ההיכל דאם היה כן א"כ אם היה ראובן מערב ביתו עם בה"כ היה צריכים לסתור כל כותל מזרח של בהכ"נ להרחיב גבול בהכ"נ והיה נעשה כותל מזרחי של בית ראובן כותל מזרחי של בהכ"נ וההיכל שהיה קבוע בכותל בהכ"נ היה עתה קובעים אותו בכותל מזרח של בית ראובן שנעשה עתה כותל מזרח של בהכ"נ ואיך ירדו המקומות ממעלתם והלא יוכלו כל אותן המקומות שהיו קבועים בכותל מזרח לקבוע מקומם גם עתה בכותל מזרח החדש מימין ההיכל ומשמאלו כל מקום ומקום לפי קורבתו אל ההיכל ככה ישאר. וכן המקומות שהיו בצפון ובדרום סמוך למזרח יהיו גם עתה בצפון ודרום סמוך לכותל מזרח החדש כל אחד לפי סמיכתו למזרח על הסדר וישארו במעלתם ממש כמו שהיו וישאר פנוי בצפון ובדרום סמוך למערב ויוכלו להוסיף מקומות. ודווקא לומר שהעיכוב היה מצד שיתוספו בבית

תשובה. את חג הסוכות כו' כבוד אהובי א"נ התורני הקצין המפורסם הר"ר אשר י"ץ:

מכתבו קבלתי וכו' ועל דבר שאלתו אם מותר לבנות בית הכנסת שיהיה בתמונת שמונה צלעות ושמונה זוויות או בעינין דוקא ארבע צלעות שיהיה בו ארבע זוויות וארכו יתר על רחבו דוקא. אני תמה על השואל מה עלה על דעתו לאסור. ויפה השיב מעלתו שלא נזכר מזה בשלחן ערוך. ואני מוסיף על דבריו שבכל הפוסקים הראשונים ובשני התלמודים לא ראינו כל תמונה, שיהיה לבה"כ תמונה מיוחדת, וליתר שאת הנני מביא ראיה להיתר וזה לשון הרשב"א בתשובה (סי' מקפ"ז) ראובן היה לו בית סמוך להיכל בית הכנסת ובנה אותו בנין נאה ורצה לערב אותו עם בית הכנסת כדי להרחיב בית הכנסת ועכבו הציבור בידו מחמת שהיו מקומות ישיבה שם שהיו יורדים ממעלתם וכו' ע"ש. והנה זה פשוט שלא

ביתו והיה מרחיב בית הכנסת באמצע כותל המזרח אבל משני צדדים היה נשאר כותל בית הכנסת כמו שהיה והיה קובע ההיכל במזרח ביתו שהוא עמוק יותר לצד מזרחי. ונמצא עתה שאין כותל מזרח של בית ראובן יכול לקבל כל אותן המקומות שהיו בכותל מזרח של בית הכנסת. וממילא אלו המקומות שנשארו משני צדדי כותל המזרחי אינם עתה בשוה עם ההיכל וירדו ממעלתם. ומעתה אלמלא הקפידא משום ירידת המעלה היה רשאי ראובן לעשות כן לערב ביתו עם בית הכנסת והרי אז היה הבית הכנסת נעשה בן שבע צלעות ושש זוויות. ולכן אין בדברי זה האוסר ממש:

ובל זה אמינא מצד הדין, אבל אני תמה למה יעשו כזה ואני חושב אולי ראו בהיכלי שרים או בבתיים אחרים כזה ורוצים להדמות להם. ובאמת אין נאה לנו בגלותנו להדמות ולהתקנאות בשרים. ואם הוא מטעם הזה אני קורא על זה וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות. ולכן טוב הדבר שלא לחדש דבר ממנהגים ישנים ובפרט בדור הזה. אבל אם הוא מטעם שבתמונה זו המקום מרווח להם יותר אז אין בזה חשש איסור. ולרוב הטרדא אקצר:

הכנסת מקומות הרבה ויוזל שער המקח מהמקומות, שזה אינו במשמעות הלשון בלשון שירדו ממעלתם שזה הלשון מורה על חשיבות המקום מצד עצמו לא מצד יוקר הדמים. וגם דוחק לומר שהבימה היתה קבועה באמצע בית הכנסת ועתה אם יקבעו אותן מקומות שהיה במזרח בית הכנסת במזרחו של בית ראובן יהיו רחוקים מהבימה יותר ממה שהיו ולא יוכלו לשמוע קול הקורא, דזה ג"כ אינו במשמעות שירדו ממעלתם. וגם דוחק לומר שאותן מקומות שסביב הבימה יתרחקו יותר מן ההיכל ממה שהיו שגם זה אינו בכלל ירידה ממעלתם כיון שעכ"פ אין הפסק בינם לבין ההיכל ולא נקבע מקום חדש במרחק ההוא שיפסיק בינם ובין ההיכל:

ועוד גם בלא"ה משמעות הלשון של התשובה ראובן היה לו בית סמוך להיכל בית הכנסת אינו במשמע שהיה רחבו ככל הכותל דא"כ הוה ליה למימר שהיה סמוך לכותל שבו ההיכל. ולכן נראה שהיה רוחב ביתו של ראובן פחות מרוחב כותל בית הכנסת והיה רחבו רק כרוחב ההיכל ומעט יותר משני צדדים אבל לא הגיע עד קצה הבית של בית הכנסת מצפון ומדרום וכשהיה מרחיב גבול בית הכנסת היה מסלק ההיכל משם ופורץ הכותל כנגד רוחב

רבי חיים בנימין פונטרימולי זצ"ל
פתח הדביר

בעל פתח הדביר מחשובי רבני איזמיר שבטורקיה. נולד לאביו רבי חייא מח"ס צפיחת בדבש. הדפיס ספריו בחייו משנות תרט"ו עד תרל"ג. מערכה זו כתובה בספרו או"ח סי' ק"ג אות ב', וציינו בכף החיים סי' ק"ג אות ג'.

תמונת בנין ביהכ"נ כנוונא דביהמ"ק

וז"ל בהכ"נ נקרא מקדש מעט ולכך אסור לנתוץ דבר מבהכ"נ דתניא בסיפרי מנין לנתוץ מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בל"ת וכו'. ועוד כתב שם בשם המרדכי פ"ק דשבת בשם רבינו מאיר ז"ל איני יודע איסור גמור להשתמש בעליות בהכ"נ כמ"ש ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו וכו', ומוהריק"ו ז"ל כתב דשמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן פרק כיצד צולין דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל ע"ש. וכן איסור לא יעשונו קפנדריא נלמד מדין הר הבית השנוי במתני' דברכות, וכתב רבינו הטור לקמן סי' קנ"א דהנכנס להתפלל מצוה לעשותו קפנדריא שנאמר הבא דרך שער צפון יצא דרך שער דרום ע"ש. וגם לקמן סי' קנ"א ס"ג כתב מרן דאם צריך ליכנס בהם לצרכו כגון לקרוא אדם יכנס ויקרא מעט וכו', וכתב הרב סולת כלולה דטעמא הוי דביאה ריקנית למקדש היה אסור גם לכהנים כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' ביאת מקדש שנאמר ואל יבא בכל עת, ובתי כנסיות שלנו הם מקדש מעט ולכן אסור ג"כ ליכנס שם אלא להתפלל וכו' עכ"ל. וכ"כ מוהר"ם בתשובה סי' קמ"ה מעשה

נשאל הרב נודע ביהודה אם מותר לבנות בהכ"נ שיהיה בתמונת שמנה צלעות וח' זויות, או בעינין דוקא ד' צלעות שיהיה בו ד' זויות וארכו יותר על רחבו דוקא, והשיב שאין בכ' התלמודים ובכל הפוסקים שיהיה לבהכ"נ תמונה מיוחדת:

ולע"ד אחרי נשיקת עפר רגליו הק' מאי דפשיטא ליה להיתרא מיבעיא לי טובא, דהן אמת דהך דינא לאו בפירוש איתמר לא בש"ס ולא בפוסקים מ"מ מכללא שמעינן לצדד לאסור, והוא דמאחר דחזינן דבכמה דינים למדו חז"ל דיני בהכ"נ מדיני בהמ"ק דהרי כתבו הפוסקים והרא"ם ז"ל בס' יראים סי' שצ"ד דמצוה לירא מן המקדש דכתיב ומקדשי תיראו נוהג בזה"ז בבהכ"נ ובה"מ ע"ש, ושנינו בתוספתא הביאונה הרי"ף והרא"ש פרק הקורא עומד אין פותחין פתחי בהכ"נ אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח ע"ש, והכי ילפינן בשבת דף י"א דאין בונין בהכ"נ אלא בגובהה של עיר מקרא דכתיב גבי בהמ"ק לרומם בית אלקינו:

ומרן ז"ל בב"י לקמן סי' קנ"א כתב בשם המרדכי ז"ל פרק בני העיר

הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' בית הבחירה הי"ז וז"ל ד' קרנות המזבח ויסודו וריבועו מעכבין וכל מזבח שאין לו קרן וכו' וריבוע הרי הוא פסול שארבעתן מעכבין ע"כ, והיא ברייתא ערוכה בזבחים דף ס"ב ואמר התם רב הונא דאמר קרא רבוע יהיה המזבח ע"ש, וכן ההיכל והר הבית ועזרת נשים וכיוצא היו כולם מרובעים כמ"ש הרמב"ם ז"ל שם, ואפילו אותם שלא היו מכוונים ארכן כרחבן מ"מ לא היה להם יותר מד' קרנות כמבואר שם, והגם דלבהכ"נ ודאי לא הוי הא מלתא לעיכובא היכא דלא אפשר, כגון שאם ירצה לעשותו ארכו כרחבו יהיה קטן מהכיל יוכלו לעשותו ארכו יותר על רחבו, כדשרינן השתא לעשות הפתח לשאר רוחות כיון שאנו מתפללים למזרח וכמ"ש התוס' ז"ל, מ"מ לענין ד' צלעות דאפשר לן לעשות כדוגמת בהמ"ק מי התיר לנו לשנות:

זויל קרי בזוה"ק פ' בשלח ברעיא מהימנא (דף מ"ט) וז"ל פקודא למבני מקדשא לתתא כגוונא דבי מקדשא דלעילא כמא דאת אמר מכון לשבתך פעלת ה', דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ולצללאה בגויה צלותא בכל יומא למפלח ליה לקודשא בריך הוא, וההוא בי כנשתא אצטריך למבני ליה בשפירו סגיא ולא תקנא ליה בכל תקונין דהא בי כנשתא דלתתא קיימא לקבל בי כנשתא דלעילא, וההוא בי מקדשא כל תקוניו וכל פולחניו וכל אנון מאנין ושמשין כלהו אינון כגוונא דלעילא. [תרגום: מצוה לבנות בית מקדש למטה כעין בית המקדש של

ונשבר ארון הקדש וצוה ה"ר אליעזר ז"ל לגנוז כל העפר אל גומא א', והביא מדתניא בספרי הנותץ אבן מן ההיכל אסור ליהנות ממנה ע"ש. והגם דהרב הגדול מהרימ"ט חיו"ד סי' ד' חלק עליו וכתב דבהכ"נ שנבנה ממעות חולין לאחר שנשברו חזרו לחולין כבתחילה, וכן הביא תשו' מוהר"י מווינא במרדכי פרק בני העיר שאין בו משום תשמישי קדושה ע"ש, מ"מ לא חלק עליו אלא לאחר שנהרס, אבל בעוד הבהכ"נ קיים הרי כתב שם להדיא דמדמינן קדושת בהכ"נ לקדושת מקדש ועזרה והביא קצת מהראיות דכתיבנא בעניותין. וכן ראיתי להרב מג"א סי' קנ"א סק"ד על מ"ש מרן ז"ל דלצורך בהכ"נ מותר לישן בתוכו כתב וז"ל, ונ"ל דלא יכניס מטתו לשם כדאיתא בתמיד ריש פ"א והיינו דאמר אביי התם לאו אורח ארעא לעיולי מטות לבהמ"ק ע"ש. וכ"כ הכלבו ז"ל סימן טו"ב והביאו הרב א"ר ז"ל לקמן סי' קנ"א סקט"ו דנוהגין להדליק נרות בבהכ"נ קודם שיכנס אדם להתפלל שם שכן היו עושין בבהמ"ק ע"ש, וכ"כ הקדוש של"ה ז"ל ברמזי מוסר סדר תצוה בפסוק להעלות נר תמיד, דמפסוק זה רמזו להדליק נר בבהכ"נ שנקרא מקדש מעט ע"ש, וכאלה רבים למדו הפוסקים דיני בהכ"נ מבהמ"ק:

ומאחר דחזינן דהש"ס והפוסקים ז"ל המה ראו להחמיר בבהכ"נ כמו בהמ"ק, הן בצורת בניינו כמו מקום הפתח הן בחומר קדושתו, אנן נמי נימא דלענין ריבועו אין להקל בפשיטות לעשותו מח' צלעות, שהרי פסק

כדנא דהוי לעיכובא בבהמ"ק כנוכר.
וראה להרב מג"א סי' ק"נ סק"ו:

ומש"כ ברעיא מהימנא בסוף "למהוי
בית צלותא לאתקנא תקונין
בצלותא", הגם שאין לנו עסק בנסתרות
מ"מ פוק עיין בזה"ק במדבר דק"כ
ע"א דמשם מבואר דסוד יחוד התפלה
שאנו מתפללין בכל יום בנוי לתלפיות
לסוד ד' רוחות העולם, וכן איתא שם
סימנא דא נקוט בידך והכי הוא כעין
סחרנא דמדבחה דתנן ובא לו לקרן
דרומית מזרחית מזרחית צפונית צפונית
מערבית מערבית דרומית ע"ש, ועיין
ריקאנטי סדר תרומה בפסוק ועשית את
המזבח עצי שטים דזה שאמר הכתוב
והתפללו אליך דרך ארצם רמו לארץ
העליונה ע"ש, למדנו מזה דסדר עבודת
התפלה העשויה בכל יום היא בנויה
לרמזי ד' רוחות העולם, ועל כן קאמר
דאיצטריך בי כנישתא כדוגמא דלעילא
ובכלל זה הד' קרנות, ומסיים למהוי בית
צלותא לאתקנא תקונין בצלותא בא
לרמוז שגם כל תיקוני התפלה הם על
דרך זה:

וגם שאנו י"ב שבטי ישראל מתפללין
בתוך הבהכ"נ שהם מתחלקים לד'
דגלים וכדאיתא בזה"ק במדבר בפסוק
איש על דגלו ע"ש, וכתב הרב הקדוש
בס' מעבר יבק במאמר א' פל"א שכל
א' מי"ב שבטי ישראל יש לו חלון א'
ברקיע מצד ד' מתנות שמתחלקים לי"ב,
ג' לכל צד, ועל כן התפלות מחולקים
במנהגם ע"ש, נמצא שסדר התפלה
והמתפללים עשויים ומתוקנים לסוד ד'
רוחות, וא"כ הדעת נוטה שגם מקום
מקדשנו מקדש מעט שבו אנו מתפללים

מעלה, כדכתיב מכוון לשבתך ולהתפלל
שם בכל יום. וכמו כן אותו בית הכנסת
צריך לבנותו ברוב פאר ויופי ולתקנו
בכל תיקונים יפים, כי בית הכנסת
שלמטה עומד מכוון כנגד בית הכנסת
של מעלה, ובית המקדש של מטה כל
תיקוניו וכל עבודותיו וכל אותם הכלים
והכהנים המשמשים בו כולם הם כעין
שלמעלה. הנה דהזוה"ק מצריך דליהוי
בי כנישתא דלתתא כגוונא דלעילא,
ומאחר דהזוה"ק דרך כלל השמיענו
שצריך כל תיקוניו וכל פולחניו וכו'
למיהוי כגוונא עילאה, ודרך פרט מפורש
שתהיה בית שלמטה כבית דלעילא, והא
בי מקדשא דלעילא הוא בד' קרנות
מרובע, א"כ ודאי מהדרינן למעבד לה
בריבוע כל היכא דאפשר:

והרב הקדוש של"ה כתב בפ' לך לך
בפסוק והיה ברכה וז"ל ויש
מזבח החיצון ויש מזבח הפנימי וכל
מזבח היה מרובע, וכתיב בהו רבוע
יהיה שהוא לכאורה מיותר, כי אחר
שנתן המדה של אורך ורוחב הרי אנו
רואים שהוא מרובע ולמה צריך לכתוב
רבוע יהיה (ובגמ' דריש לה לעיכובא
דאם אינו מרובע פסול), אלא רומז אל
מזבחות עליונות שכל אחד רבוע ד'
מחנות שכינה, וזה למעלה מזה, דהיינו
ד' מחנות שכינה רפאל גבריאל מיכאל
נוריאל ראשי תיבות ארגמ"ן ויא' של
ארגמן הוא האחד יחיד ומיוחד יתברך
הרוכב על מרכבתו וכו' ע"ש. הרי שכל
מזבחות של מעלה מרובעים, ומאחר
דהזוה"ק הזהירנו לעשות בהכ"נ דוגמא
של מעלה הא אתיא מכללא שיהיה ג"כ
מרובע כגוונא דלעילא, וכ"ש מלתא

בנין המזבח, וגם בביהמ"ק היו שם לשכות כיוצא בה, ואם יקרה לפעמים איזה בליטה בא' מן הרוחות לאיזה סבה או דוחק ליכא קפידא כיון דעכ"פ ניכרין הרוחות, משא"כ בנדון הרב נו"ב ז"ל שתחלת יסוד הבית לא נבנה לד' פינות צבאות קדושים אלא לחמשה או ששה זויות יש בו שינוי מוחלט מביהמ"ק שלמעלה:

ומה שכתב הרב נו"ב לא ראינו כל תמונה בב' התלמודים שיהיה תמונה מיוחדת לביהכ"נ, הא ליתא דכל הפוסקים קמאי ובתראי שבכל דור ודור למדו מביהמ"ק לביהכ"נ כמו שהארכנו למעלה נמצא דלא שתקו אדרבה הורו לנו את הדרך, ואטו תנא כי רוכלא ליחשוב וליזיל כלהו דיני דמקדש דשייכי לביהכ"נ והרי חשיב נאמר בתלמוד, ותו שהרי זה דבר מחודש שחידשו הבנאים בקרוב לבנות בנין בת ו' רוחות מלתא דלא נהוג עלמא מימם מקדם, ואפילו עכשיו הוי דבר שאינו מצוי, ובכל כה"ג שלא היה הענין מצוי ליכא למימר אם איתא להא לא הוו שתקי, באופן דלבי נוקפי בהיתר זה ואני חוכך להחמיר היכא דאפשר^א:

סדר התפלה צריך שיהיה בנוי דוקא מד' רוחות דוקא לא פחות ולא יותר, וכדאמר ברע"מ דליהוי בית כגוונא דבית דלעילא:

ומתוך כל מה שכתבנו מתבאר שמ"ש השואל להרב נו"ב ז"ל אי הוי לעיכובא שיהא ארכו יתר על רחבו דוקא עמו הסליחה ודבר זה לא ניתן להאמר, דאדרבה כיון דכל מעשה המזבח היה מרובע ומכוון ארכו כרחבו אם באנו לדמותו למזבח כנוכר היה צריך למצוה מן המובחר שיהא ארכו כרחבו ממש, אלא דהיכא דאי אפשר לא קפדינן אם יהיה ארכו יתר על רחבו כל שהוא בנוי על ד' קרנות כנוכר, אבל שיהא ארכו יתר על רחבו בדוקא זו לא שמענו:

ומה שהביא הנו"ב ראייה מתשובת הרשב"א אינו, כי הכל הם דברי השואל, וזאת שנית דאפילו היה מתיר הרשב"א בפירוש בנידון ההוא אכתי ליכא ראייה לנדון הרב נו"ב דשאני התם דעיקר ביהכ"נ היה בנוי על ד' רוחות והיה ניכרות שפיר ד' פינות הבית אלא שבאמצע צד מזרח היה מקום עמוק כעין לשכה קטנה, וכל כה"ג הוי כעין

א. כיוצא בזה מצינו לענין מקוה בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קי"ד ד"ה שכתב, ואמנם אם מותר לעשות מקוה עגולה הדבר מבואר בביהמ"ש להר"מ פ"ג דאהלות מ"ז להדיא דבכל תמונה כשר במקוה ע"ש אבל פוק חזי מה עמא דבר שנהגו בכל תפוצות ישראל לעשות מקוה מרובעת והדבר מבואר בשל"ה שער האותיות אות ק' בדיני טבילת עש"ק דתמונת המקוה הוא כמו מ' סתומה וכ' שם בשם מהרמ"ק הטעם עפ"י הקבלה ע"ש וכו' ובדבר הנוגע לטהרות נפשות ישראל בודאי מהראוי לתקן שיהי' נכון גם ע"פ הקבלה אם כי לא נודע לנו שורש בנגלה ועמג"א סי' כ"ה בשם רדב"ז, ומ"מ בדאי אפשר בענין אחר אינו מעכב, והועד לפני פה"ק בהיות פה הגה"ק מבוטשטש לרב הי' בכאן מקוה עגולה.

רבי שמעון סופר זצ"ל

אב"ד קראקא - מכתב סופר

רבי שמעון סופר אבד"ק קראקא, בנו השני של ה"ח"תם סופר" זצ"ל. נולד בפרעשבורג שנת תקפ"א. בשנת תר"ד נתקבל לאבד"ק מאטערסדארף וניהל שם ישיבה גדולה, ובשנת תרכ"א נתעלה לכהן פאר כאבד"ק קראקא עד שנפטר בשנת תרמ"ג. נדפס ממנו מכתב סופר, ח"א דרושים וח"ב תשובות ופולפולים, והעתקנו כאן התשובה הראשונה בספרו.

נדבר מקום העמדת העמוד והכימה וצורת ביהכ"נ

שנהגו מדור דור וסתירת דברי המשנים מנהגים

קהלות גדולות וקטנות חדשות וישנות בנו מאז ומעולם הבתי כנסיות כמו שנבנו כל הבתי כנסיות במדינתנו פה, מנהג עתיק כזה ודאי מנהג ותיקין הוא מיוסד על אדני פז, ונראה כשגעון מי שיאמר שבמקרה קרה שהסכימו רבבות אלפי ישראל הנפוצים בארבע קצות הארץ על דיעה אחת אם לא שהיתה קבלה בידי אבותינו הקדושים מאנשי כנה"ג לבנות באופן הזה:

ודומה זה אצלי ממש למאמר החבר אל מלך הכוזר, בספר הכוזרי מאמר א' סי' נ"ז וז"ל: אמר החבר, השמעת על אומה שחולקת בשבוע הידוע שהתחלתו מיום הראשון והשלמתו בשבת, היתכן שישוו בה אנשי הצין עם אנשי איי המערב מבלי התחלה והקהל והסכמה, אמר הכוזרי, לא יתכן זה אלא בהסכמה מן הכל, וזה רחוק, או שיהיו המדברים כולם בני אדם הראשון או בני נח ויהיה השבוע אצלם מקובל מאביהם, עכ"ל. והוסיף החבר בסי' נ"ט וז"ל: אמר החבר, זה רציתי לשמוע, וכן מנין העשרה הסכים

מקור המנהג שתהא הכימה לקריאה"ת באמצע ההיכל - ועמוד מיוחד להש"ץ

בקשת ממני להודיעך ברור המנהגים הללו מאין מוצאם בש"ס ופוסקים, ולתת עליהם טוב טעם ודעת להבינם אל העם מפורש ושום שכל דברים המתקבלים על הלב למען ידעון כי מנהג ישראל תורה היא ולא נפלו הדברים במקרה כחפץ בלי טעם, כאשר הוא בלי ספק, מאחר שענינו הרואות שכמעט בכל תפוצות גולת בני ישראל מקצה העולם ועד קצהו נבנו הבתי כנסיות על תמונה אחת, רצוני לומר העמדת הכימה באמצע לקריאת התורה, ותיבה מיוחדת למטה על הארץ סמוך לאה"ק שהש"ץ יורד לפניה להתפלל, וכן הוא בבית הכנסת הישנה בק"ק פראג הנקראה בשם אלטנייא שוהל נ"י לקמן במקמט צ"כ"ג ו' ומה ע"כ ע"ס, וכפי המורגל בפי הסיפורים והספרים נבנתה בהכ"נ ההיא לא זמן כביר אחר תורבן בית קדשינו, הרבה יותר מאלף שנים, וחקרתי ודרשתי אצל אחב"י הגולים ממדינת רוסיא אשכנו וצרפת כולם

שנה מעת חורבן בית שני נתפורנו בד' כנפות הארץ, ולולי הותיר ה' לנו שארית תורתינו הקדושה ע"י רבינו הקדוש אשר כתב לנו ששה סדרי משנה, ורבינא ורב אשי אשר כתבו לנו פירושה וקבצו בתוך התלמוד המנהגים והגדרים והסייגים והתקנות אשר תקנו דור דור ודורשיו, כבר אבדה תקותינו הקדושה חלילה מרוב הטלטול והפזור אשר נתפורנו, מכש"כ שלא היה באפשר שיתפשטו המנהגות והתקנות שישתוה מנהג אחד לכל הפזור הגדול הזה, ואיך תהיה שיתכוונו לדעה אחת בהשתוות גמורה בכל תפוצת הגולה להעמיד הבימה באמצע ביהכ"נ וליחד תיבה לשליח ציבור למטה על הארץ, אחרי שלא בא בכתוב לא במשנה ולא בגמרא, אם לא שאנשי כה"ג הם הורישו לנו המנהג הזה, כמו שהורישו לנו נוסח התפלות ברכות ק"ש לפניו ולאחריה ושמונה עשרה ברכות השגורים בפי כל ישראל. והיה די לנו בזה להזהר שלא לשנות שינוי כל דהוא, וכל הרוצה לשנות עובר על לאו המפורש בקבלה אל תטוש תורת אמך, וראוי להקרא עבריינא ומעיד על עצמו כי לא אמון בו, ואם טען שאין זה מנהג ישראל אלא מקרה שהזדמן הרי זה מעיד על עצמו שהוא משוגע ונפגע במוחו, לא דעת ולא תבונה בו, אינו ראוי להתווכח להשיב על דבריו, אל תען כסיל כאולתו כתיב. ולא היה מן הראוי להאריך עוד בדברים:

גם אהובי בני, אם תרצה להשביע תשוקת אנשים הללו, תלאה, הזמן יכלה ותשוקתם לא תכלה, כיון ששמו

כל אדם עליו במזרח ובמערב, איזה טבע יביא לעמוד בעשרה אלא שהוא מקובל ממתחיל בו, עכ"ל:

וה"נ בהעמדת הבימה באמצע ותיבה המיוחדת למטה על הארץ לשליח ציבור, איזה טבע חייבה כל תפוצת הגולה בד' כנפות הארץ לעשות כה, אדרכא יותר היתה מחייבת הטבע להסמיך הבימה אל אה"ק שלא יהיו צריכים לטלטל ספר התורה הקדושה יותר מדי, ועוד דמעלין בקודש, ועוד בה שלישיה שלא יצר מקום בהכ"נ הקדושה ויתרכו בה מושבות לבני אדם, ועוד שהוא נאה ומהודר יותר לעין הרואה כטענת המחדשים. ומכש"כ העמדת התיבה למטה על הארץ לפני שליח הציבור, איך חייבה הטבע לעשותה והיא מיותרת ללא צורך כלל, והמושכל הראשון נותן שיעמוד הש"צ על הבימה כדי שיהיה קולו נשמע לכולם, כל מי שיש לו דעה אנושית ואינו נפגע במוחו יכיר האמת שאי אפשר שמקרה קרה לכל תפוצות הגולה שכולם נשתגעו בשגעון לעשות היפך המושכל בלתי הסכמה מוסכמת מקהל אחד במקום אחד אשר יחדיו נועצו והמתיקו סוד לעשותה לטעם ידוע להם, ומאותו הקהל נתפשט לבניהם אחריהם דור אחר דור עד היום הזה אשר נתפורו בארבע כנפות הארץ ומנהג אבותינו אתנו נתפשט בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים:

ואמור נא, מתי היתה כל גולת ישראל נקהלים במקום אחד, מתי נועצו יחדיו והסכימו לבנות הבתי כנסיות בצורה ההיא אשר עינינו הרואות, הלא בעו"ה זה קרוב לאלפים

אך עדיין אין אנו יודעים טעם הדבר, והב"ח ז"ל גילה לנו טעם וכוונה עמוקה מה שכוונו לרמוז בזה, שאנו נכנסים לפני ולפנים לבקש כל משאלותינו ובקשתינו מאת הקב"ה ית"ש הגדול בעצמו, שלא כמידת מלך בו"ד מידת מלך מה"מ הקב"ה וברוך שמו הגדול, שמידת מלך בו"ד כשאדם בא לבקש ממנו דבר אינו רשאי לכנוס אל הטרקלין, אלא עומד בחצר שלפני הטרקלין ושואל שאלתו ובקשתו מאת עבדי המלך העומדים בחצר והמה מגישים בקשתו לפני המלך, אבל מידת הקב"ה ית"ש הגדול אינו כן, אלא בן אדם נכנס לפני ולפנים לבקש שאלתו בלי ממוצע כלל כי קרוב ה' לכל קוראיו לא ע"י מלאך ולא ע"י שר וכוכב מצבא המשרתים העומדים בחוץ נע"י גמי יומא נ"ב חציין ישראל שלא הנחיק הכתוב לשלמן וכתב הב"ח ז"ל שכן מצא ג"כ במד"ר פ' כי תבוא בזה"ל, הוה מתכוון להכנס דלת לפנים מדלת, ולמה כן, שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר עליהם. וכוונת המדרש הקב"ה ישלם שכר על חזוק אמונה זו אשר הוא מורה בפסיעותיו, שהוא נכנס לפני ה' בלי ממוצע, אלה הם דברי הב"ח ז"ל:

ובל מי שיש לו עינים לראות וחיך לטעום בעיניו יראה ולבבו יבין מתיקות הדברים הללו, ובלי ספק שלכך כוון הירושלמי ומדרש רבה, וכן דייק לשון המדרש הוה "מתכוון" להכנס, הרי שיש כוונה מיוחדת בכניסה זו, שנכנס דלת לפנים מדלת. ולי נראה שהמדרש בעצמו פירש הכוונה במה דקאמר למה, פירוש למה מה טעם וכוונה יש בכניסה

ידיעת טעמי המצות ומנהגי ישראל תנאי אל קיומם, כבר נפלו אל ההשחתה הגדולה פתח הכפירה ופריקת עול הדת מכל וכל, ורואה אני נתינת טעמי מצות ומנהגי ישראל בפני עמי הארץ קרוב להפסד ורחוק מן השכר, כי המאמין אמונת אומן די לו במה שתאמר לו דבר זה מסורת בידינו זה אלפים שנה והוא ברמב"ם בטור ורמ"א, ואין לנו רשות להרהר אחריהם ולשנות מדבריהם כי מפיהם אנו חיים, והמה לנו לעינים, ומי שאינו מאמין ולבו חלוק עליו אם להשמאיל או להימין, לא יספיקו לו אלף טעמים וסברות, כי יבוז לשכל מליך ולא יקבלו מדבריך אלא מה שיסייע להם למצוא צד מצדדי הקולות, למה תיגע לריק וקלקולך יותר מתקונך:

טעם המנהג לבנות חדר מעבר לפני בהכ"נ שקורין פאלי"ש

עם כל זה לא אמנע הטוב, וטרם כל אעיר על המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל מאז מעולם לבנות בנין לפני בהכ"נ שקורין פאלי"ש, ונכנסים לתוכה וממנה לבה"כ, ואני חשבתי מאז שנתחדש המנהג הזה בקהלות ישראל הדירים בין האינם יהודים ברחוב אחת, למען יוכלו הנכנסים להתפלל, להתעטף בציצית ולהניח תפילין קודם שיכנסו לבהכ"נ כמובן:

אמנם הלום ראיתי בב"ח בטור או"ח סי' צ' כתב, שמנהג זה מוזכר בירושלמי ודרש לה הירושלמי מקרא, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום מכאן שלעולם יכנוס אדם תוך שני דלתות להתפלל, כן הוא בירושלמי.

הנחילונו אבותינו, הייטב בעיני ה', אם ישמע שועתינו:

הרמזים וציונים בביהכ"נ המקובלות מדור דור מועילים להשרות השכינה

ודע כי רמזים וציונים כאלה בבית הכנסת הקדושה לא יהיו קלים בעינינו, וכאשר נתבונן בהם ונכוון עליהם יהיו עוזרים ומסייעים לטהרת נפשינו, ועושים רושם למעלה עד אין שיעור ואין חקר נשגב ונעלה להשרות השכינה במקדש המעט מן ההרבה אשר היה לנו במקדש הגדול והנורא לשם ולתפארת ולתהילה, כי הא דאמרין בן במס' מגילה דף כ"ט תניא ר' שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהם וכו', בבבל היכא (פירוש היכן הוא המקום המוכן יותר להשראת השכינה) אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא וכו', ואהי להם למקדש מעט (מזוקף ב"ר) אר"י אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ע"כ:

והנה לא על אותן שני בתי כנסיות שבהוצל ושכנהרדעא לבד נאמרו הדברים, ולמעט כל בתי כנסיות זולתם, שהרי ר' יצחק קאמר סתם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, וגם הוא לא על בבל לבד נתכוון שהרי כבר אמר התנא רשב"י שבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, ועוד הא ר"י קרא קדריש ואהי להם למקדש מעט ואותו הקרא לא על בבל לבד נאמר, שהרי זה הוא לשון הכתוב: לכן כה אמר ה' כי הרחקתם בגוים וכי הפיצתם

זו, ומשיב שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר עליהם, פירוש זאת תהיה הכוונה שתכוון שהקב"ה ית"ש בעצמו משגיח על מצעדי גבר והוא ית"ש נותן שכר עליהם, ולא עזב את הארץ ביד המשרתים העומדים בהחצר, והוא היפך דעת המינים האומרים העולם הפקר ולית דין ולית דיין, כי הכל נמסר בידי המשרתים כוכבים ומזלות, מזל מחכים ומזל מעשיר, ולא תועיל תפילה, ולא יועילו מעשי בני אדם אם ייטבו או יריעו, לא יוסיפו ולא יגרעו ממה שהטביעה עליו טבע יצירתו, ואין למעלה מהטבע מנהיג ומשגיח ומשלם לרשע רע כרשעתו ונותן שכר ליריאו עושי רצונו ומשמרי דתו, ולבטל דעת החסאים הללו יכוון הנכנס דלת לפנים מדלת, ויתפלל תפילתו, ומאת ה' הטוב גבוה מעל גבוה שומר ישאל שאלתו, לידע ולהודיע כי הוא ית"ש מנהיג ומשגיח מעניש ומשכיר ואין זולתו:

הנה עיניך הרואות ועיני כל אחינו בני ישראל יכירו ויאמרו אמת ודבר גדול אשר יסודי ועקרי האמונה תלויים בו כווננו אבותינו הקדושים בהעזרה אשר בנו לפני ביהכ"נ, ואנחנו לא חשבנוה ולא עלה על לבנו, מעתה נלמד הסתום מן המפורש, ונאמין שגם בכל פרטי הדברים אשר בביהכ"נ הבימה והתיבה מקום מצבם ושמותם, למקומותם במושבותם, הכל מיד ה' עליהם השכיל ואנחנו לא ידענו כי בעוונותינו נשכח ממנו, נדע כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק הוא ממנו מעומק המושג וקוצר השגתנו, הבוא נבוא לשנות שינוי כל דהוא מכל אשר

וסייעתו, לא היתה השראת השכינה נרגשת בהם בשעור גדול כמו שהיתה נרגשת בבית הכנסת שבנה יכניה וסייעתו, כי ודאי קדושת הבונים וכוונתם מסייע הרבה למשוך קדושה אל הבית אשר בנו:

כל משכיל יבין שאין כוונתי חלילה לומר שאין השכינה שורה ביה עשרה מישראל כשיתקבצו להתפלל בבית שאינו בנוי מכוון ככל דקדוקי הפרטים אשר דקדקו אבותינו בבנין בתי כנסיות, חלילה לומר כן, דהא כלל אחז"ל (נכוח ו'). כל בי עשרה שכינתא שריא, ואלקים נצב בעדת אל כל מקום מוקטר מוגש לשם ה', אם יהיה בבית או בשדה, אמנם כוונתי שבתי הכנסיות הקבועים ונבנו מתחילה לשם ה' יש בהם קדושה יתירה, ודקדוק הפרטים שדקדקו אבותינו הקדושים בהעמדת הבימה באמצע וכיוצא עוזרים ומסייעים ומועילים בלי ספק על פי כוונת שהיו ידועות להם ז"ל להכשיר המקום להשראת השכינה ביותר כמו שבארנו, שמחשבתם משווה להו מקום קדוש והמשכיל יבין. [נראה צ"ל לקמן מש"מ משכנות יעקב ומקנת שרף]:

**צורת ביהכ"נ דומה מעט לצורת החיכל
בביהמ"ק - והתועלת בזה**

ואם אמנם אמת אין בדינו קבלה איש מפי איש, וגם אנכי לא קבלתי מרבתי הקדושים טעמים וסודות פרטיים הללו שבבית הקדוש, זולת מה שכתוב בספרו דמר אבי מורי ז"ל בשו"ת חת"ם סופר הא"ח סי' כ"ח, בכל

בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם, ותרגם יונתן למקדש מעט, ויהבית להון בתי כנישתא תנין לבית מקדשי, פירוש שהם בערך לבית המקדש כמו הערך שני למלך אל המלך, הרי חזינן דלא על בבל לבד הבטיח ה' להיות לנו מקדש מעט אלא בכל הארצות ובכל הגוים אשר נפוצו פזורת ישראל, ולא אמרו בכל אלא לפי שהם ז"ל בני בבל היו, והפליגו בקדושת אותן שני בתי כנסיות ביותר לפי שהם נבנו בימים הראשונים בתחילת גלות יכניה וסייעתו כמו שפרש"י שם, והנה עמו החרש והמסגר אנשי כנסת הגדולה ובתוכם נביאים אשר מיד ה' עליהם השכיל כוונות מיוחדות לשם ה' בבנין בתי הכנסיות שבנו, והם באו בסוד ה' וידעו לכוון צורת הבית ותכונתו שיהיו רומזים על דברים המועילים ומסייעים לטהרת נפשות הבאים בתוכה להתפלל, כמו בנין העזרה לפני בהכ"נ על הכוונה שכתבנו בשם הב"ח ז"ל, או אולי כווננו בה על כוונה יותר עמוקה ונשגבה מדעתינו, וכן בהעמדת ארון הקודש בכותל שמתפללים כנגדה, והתיבה מקום התפילה סמוך לה, ומקום קריאת התורה על הבימה באמצע, כוונות מיוחדות ומסוגלות לעשות הבית מוכשר להשראת שכינתא קדישא, ביתר שאת ויתר עוז לה, על כן הפליגו רבותינו הקדושים בקדושת אותן בתי כנסיות ביותר, הגם שבלי ספק היו עוד הרבה בתי כנסיות אשר בנו הבאים אחריהם ולא שינו מכל תכונותיו וצורותיו, מ"מ באשר הבונים האחרונים לא ידעו ולא התכוונו בעשותם אותן הכוונות שכוונו יכניה

מכוונים את לבם למקום אחד, ומפרש רבינו יונה שם שגם העומד בחו"ל צריך לכוון אל קדשי הקדשים, וכן הוא בשו"ע סי' צ"ה עיי"ש. וז"ל הגאון מו"ה יעקב עמדין ז"ל שם: לכן אל יליזו הדברים מנגד עיניך, וצפה דרך העיר אשר בחר בה ה' לשכנו, עם שממותה עומדת בקדושתה, וחשוב כאלו אתה עומד בבית אלקים לפני ארון ה', עכ"ל:

הנה תועלת הראשון, שכאם יהיה בבית הכנסת לנגד עינינו, צורת תבנית הבית הקודש ומזבח הקטורת ומזבח העולה, יסייענו לכח המדמה להעלות זכרון ההיכל הקודש על לבבינו:

אמנם רואה אני עוד תועלת שני, זולת הראשונה אשר זכרנו, והוא ע"ד דכתיב כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, כי בראותנו בין עינינו דמות ההיכל הקודש והמזבחות, נבוש ונכלם מעוונותינו אשר גרמו לנו אבדן כל אלה הטובות, ויעורר בלבבינו השתוקקות לבנות בית ה' והיכל קדשו לעתיד כאשר יהיה עת הרצון מאת ה' הטוב:

תבנית הארון קודש דוגמת ההיכל הקודש

ועתה שא נא עיניך וראה, בכל בתי כנסיות הקדושים תמצא שהבדילו בכותל המזרחי מקום מיוחד בין שני כותלים קטנים יוצאים מאמצע הכותל משוכים לפנים, ובין אותן השני כותלים העמידו ארון קודש שמניחים בו ספרי תורתנו הקדושה, כל עין רואה

זאת הרשות נתונה להמאמינים לדרוש טעם לשבח ככל אשר יחננו ה' למצוא דעת קדושים:

ואומר הנראה לי בעזה"י כאשר אמר להם הנביא בשם ה' ואהי להם למקדש מעט, מיד ה' עליהם השכיל לעשות בהבתי כנסיות דמיון מעט לצורת ההיכל הקודש ומזבח הזהב ומזבח העולה, ויהיה בזה שני תועלות, ובצירוף שניהם יועילו להשרות כבוד ה' בשיעור מה בהבתי כנסיות עפ"י כוונת הבונים והבאים בתוכם להתפלל:

הראשונה, שתועיל לכוון לב המתפללים בכל מקום שהם אל העיר הקודש ובית המקדש וקדשי הקדשים, כמפורש בתפילת שלמה המע"ה (מ"ב ס') והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך וגו' וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שוביהם וריחמום, הרי מפורש שתהיה כוונת המתפללים מועלת להעלות מרום תפילתם אם יתכוונו לבם אל בית ה' ומקום מקדשם כי שם שער השמים, וכל האומות בעלי הדת מודים בדבר הזה שכל התפילות עולות דרך עיר הקודש, עיין מ"ש בזה הגאון מו"ה יעקב עמדין ז"ל בהקדמה לסיפור תפילה שלו סי' ה', וכן מפורש בברייתא במס' ברכות דף ל' ע"א היה עומד בחו"ל יכוון לבו לא"י היה עומד בא"י יכוון לבו לירושלים היה עומד בירושלים יכוון לבו לבית המקדש היה עומד בביהמ"ק יכוון לבו כנגד קה"ק, ומסיים הברייתא שם, נמצא כל ישראל

מנה הכתוב חלבנה שריחו רע בהדי סממני קטורת, ואביי דריש לה מקרא ואגודתו על ארץ יסדה, ומייתי ליה הטור א"ח ריש הלכות יוהכ"פ שמכאן נוהגין שבליל יוהכ"פ עומד הש"צ ומצרף שנים עמו ואומרים על דעת המקום וכו' אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ועל כלל התפילה אמר דהע"ה תכון תפילתי קטורת לפניך, וכן עיקר התפלה בחשאי (שהמשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה, ברכות כ"ד:), וכן מעשה הקטורת מכפרת על לה"ר, יבא הקטורת הנעשה בחשאי ויכפר על לשון הרע הנעשה בחשאי:

ובין תבין מה שאמר המשורר בתפילתו, שתפילת צבור ראויה היא שתעצור ותשבית חרון אף ה' ולא יעלה עשן באפו, כמו עשן הקטורת המבטל עשנו של חרון אף, ועל זה נאמר ישימו קטורה באפך. ואמרו חכמי האמת שקטורת הוא מלשון קשור וחבור, וכן תפילה לשון קשור וחבור נפתולי אלקים נפתלתי, וסוד פעולתו למעלה אחד הוא, לקשר ולחבר, וגדול העונה אמן יותר מן המברך כידוע למשכילים:

והנה הקטורת עבודה בפנים, וכן התפילה איזה עבודה שהיא בלב זו תפילה. ומעיקרי התפילה, שתהיה בשמחה כדכתיב עבדו את ה' בשמחה, וכן בקטורת כתיב (משלי י"ז) שמן וקטורת ישמח לב. ודע, כי מזבח הקטורת כבר אמרו הראשונים שהוא רמז על לב האדם, והאש שעליו מקטיר קטורת דוגמא לחום הטבעי הזך שבלב, ועשן הקטורת דוגמא לאדים הזכים העולים מהחום הטבעי שבלב, ובהם

יראה שכוונו אבותינו הקדושים בזה לעשות דוגמא וזכרון להיכל הקודש, וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' תפלה וז"ל: ובונים היכל וכו' והיכל זה בונים אותו באותו הרוח שמתפללים כנגדה באותה העיר. כוונתו באמרו והיכל זה, לומר אם שהיכל הקודש בבית המקדש היה ברוח מערבית של הבית לא כן היכל זה שנעשה בבהכ"נ לדוגמתו, אלא בונים אותו בהרוח שמתפללים כנגדו והוא בכותל מזרח במדינתנו:

והנה בין אותן שני כתלים לפנים מעמידין ארון הקודש שבו מונחים ספרי תוה"ק, זכרון ודוגמא לארון העדות אשר עמד בהיכל ה' לפנים, וכן ראיתי נוהגים בקהלות הקדושות ביומי דחנוכה מעמידין המנורה אל המקום ההוא בכותל הדרומית מאותן השני כתלים, דוגמא למנורת ביהמ"ק שהיה מקומה בהיכל ה' בצד הדרום, וכן מרבין שם בנרות בכל יום:

תיבת הש"ץ כמזבח הקטורת והתפלה בקטורת

והנה בין אותן השני כתלים לפני ארון הקודש, העמידו תיבה קטנה שהשליח צבור עומד לפניה להתפלל, נראה לי שעשו אותה דוגמא למזבח הקטורת שהיה עומד בהיכל ה' לפני ארון העדות:

ודע כי סוד תפילת הצבור יש בו מעין דוגמא לסוד מעשה הקטורת, כמו שאחז"ל במס' כריתות כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינו תענית שהרי

אמנם זה הדבר אשר דברנו, כי התיבה היא דוגמא וזכרון מזבח הזהב מזבח מקטר הקטורת, אשר היה כלי מוצנע בהיכל ה', והעבודה אשר עובד בה היה בצניעות יתירה כמפורש במס' תמיד ספ"ו פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא דכתיב וכל אדם לא יהי באהל מועד בבואו לכפר בקודש. וידוע כי צניעות הזהב ר"ל העבודה הנעשית בפנים בהצנע על מזבח הזהב המוצנע בהיכל הקודש בסתר המדרגה, רמז על הסתרת עם ה' בסתר עליון בהנהגה העליונה למעלה מהטבע, שם יסתרו מכל פגעים החיצונים התלויים בתהפוכות הגלגל ואותות השמים, וכל רעה אליהם לא תאונה בשעות רעות המתרגשות לבוא בעולם, ועל הסתר הזה אמר דהמע"ה כי יצפנני בסוכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו (פסלים כ"ו), כידוע שמעשי הקטורת מעכבת הפורעניות ועוצרת המגיפה, אך בעו"ה שגרמו ויגל מסך יהודה וירדנו עשר מעלות אחורנית ואין מנוס להסתתר מפני פגעי הזמן הטבעיים, על כן על כל צרה שלא תבוא, גזרו תענית והוציאו התיבה שהיא דוגמת מזבח הזהב לרחובת של עיר לעורר לב העם ולעורר רחמי שמים כדברים האלה לאמר: כלי אחד צנוע מזבח הזהב היה לנו ובעונותינו נתגלה מצניעותו והרי הוא עומד בחוץ, ונתנו אפר מקלה בראש התיבה לומר עמו אנכי בצרה ובכל צרתם לו צר כביכול שנעשה בעו"ה כגבור לא יכול להושיע את עמו מפגעי החיצונים, ואתה ה' חוס וחמול ורחם על עמך בית ישראל ואל תעש עמנו כלה. - הנה אלה הדברים הם בודאי דברי כבושים, ומי אכזר כי לא יעוררנו

נקשר הרוח אשר משכנו בלב, ואד הזך עולה מן הלב אל המוח מקום משכן הנשמה. ואם תזכה תבחין ממה שאחז"ל (פסוק מ"ג): מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה, איזה דבר שהנשמה נהנית ממנה זה הריח, ואין כאן מקום להאריך. נקוט מיהו בידך שתפילת הציבור דוגמא לקטורת, וש"צ דומה להכהן הנכנס להיכל להקטירו על מזבח הזהב, כן נכנס הש"צ במקדש מעט אל המקום הנעשה דוגמת היכל הקודש ועומד לפני התיבה שהיא דוגמת מזבח הזהב:

ולמען הראותך כי נאמנו דברי אלה, פקח עיניך וראה מה ששנינו במס' תענית ריש פרק ב', מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותן אפר מקלה על גבי התיבה ע"ש, ומפרש בגמרא שם מוציאין התיבה לרחובה כלומר כלי צנוע היה לנו ובעונותינו נתגלה (כן הוא הגירסא הנכונה ע"י ב"ח א"ח סי' קמ"ח), ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג תיבה, אר"י בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה, ר"ל אמר בכל צרתם לו צר, עכ"ל הגמרא:

מכאן יבין כל משכיל, אלו לא כווננו אבותינו הקדושים בתיבה זו כי אם לעשות תיבת עץ להניח עליו הסידור והמחזור כמו שחושבים הרקנים והקלים שבדורנו זה, לא היה להם להפליג בדברים כאלה לאמר, כלי צנוע היה לנו ובעונותינו נתגלה, מי יתן ואדע מה הרעש הגדול הזה שנתגלה התיבה, מאי מעליותא בצניעות שלה ומה גריעותא בהגלותה:

והיה הכהן צריך לעלות עליו בכבש. ויש לי בעזה"י לתת טוב טעם ודעת למה זה משונה מזבח הזהב ממזבח הנחושת גם בדבר זה, אמנם אין כאן המקום להאריך:

הבימה נעשה דוגמת מזבח הנחושת

ועתה אסורה נא ואראה, מה מצאו אבותינו הקדושים לעשות בימה באמצע בהכ"נ, מה דמות נערכה לו לזכרון אל מה שהיה לנו כיוצא בו בבית המקדש הגדול והנורא:

ואומר בטח לא יספק שכווננו בו זכר למזבח הנחושת אשר היה עומד בעזרה, רצוני לומר התיבה הגדולה העומדת על הבימה להניח עליה ספר תורה הקדושה לקריאת התורה היא דוגמא למזבח הנחושת, (והמורגל בפניו נקרא תיבה זו בשם "שולחן", נראה שהוא על שם הכתוב ביחזקאל מ"א פסוק כ"ב, המזבח עץ שלש אמות וגומר זה השולח"ן אשר לפני ה', ועי' במס' ברכות דף נ"ה מה שנדרש שם על פסוק זה), הוא מזבח העולה, שהיה עומד בנוי על מקום בנין גבוה הנקרא יסוד המזבח אשר עלו אליו בכבש, כי על כן העמידו אבותינו הקדושים שולחן הזה לקריאת התורה על בנין גבוה הנקרא בימה, אשר עליה יעלה הקורא בתורה כאשר עלה הכהן אל המזבח להקריב קרבן:

ושקריאת התורה לנו במקום עולה וזבח הוא דבר ידוע אין צריך לראיה, מלבד מה שאנו קורים בר"ח ומועדים ויוכ"פ פרשיות הקרבנות

להתודות על עונו ואת עון אבותיו אשר גרמו להאביד ממנו הצניעות של מזבח הזהב והמעלה הגדולה הנתלה בהצניעות שבו, ולא נשאר בידינו כי אם תיבת עץ דוגמתו דומה למזבח הזהב ואינו, עד שהתעוררו רחמי שמים וראה ה' את עני עמו וברוב רחמיו ראה את המעט כהרבה, והעלה עליהם כאלו הקטירו קטורת ממש על מזבח הזהב ויושיעם למען שמו, כי תכון תפלתם במקדש מעט כקטורת במקדש הגדול:

ועתה לו חכמו וישכילו יבינו זאת בני הדור הזה, מה רמו מחשבות אבותינו ורבותינו הקדושים בכל מנהגי קדושה אשר הנהיגו והנחילו לנו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, ולא ישעו עוד אל דברי שקר אשר בפי רופאי אליל שועלים קטנים הבאים במחותרת, לצוד נפשות בלשון מדברת, הסירו התיבה כי היא מיותרת, עתה תראה כל עין איננה עורת, כי היא לזכרון מזבח מקטר הקטורת, צנועה היא בהיכל ה' נסתרת, מכל פגעי החיצונים אותנו משמרת, רופא האליל, נפש הוא חובל, אבל לא יתן אחרת:

אחרי הודיע ה' כל זאת, ובררנו באר היטב ענין ההיכל ארון הקודש והתיבה שהיא דוגמת מזבח הזהב, לא יספק אדם עוד שמקומה הראוי הוא לפני ארון הקודש לא על גבי מקום גבוה, כי גם מזבח הזהב אשר בהיכל הקודש בביהמ"ק היה עומד על קרקע ההיכל ולא היה הכהן צריך לעלות עליה, לא כן במזבח הנחושת שהיה עומד על בנין גבוה הנקרא יסוד המזבח

אמנם דברי הרמב"ם נכונים מאד, כי לפי שהיתה הנחה פשוטה להרמב"ם ז"ל שהבימה דוגמא למזבח, על כן היה קשה לו קושיא גדולה למה העמידו הבימה באמצע, לא שהיה קשה לו למה לא העמידו סמוך ומחובר אל ההיכל כמו שעושין כת החדשה בזמן הזה חלילה, שהרי מפורש במשנה הנ"ל שהיה מצב המזבח רחוק כ"ב אמה מן ההיכל, וכן לא היה קשה לו שיעמידו הבימה לצד המערב בתחלת בהכ"נ, שהרי מפורש שם במשנה הנ"ל שמתחילת העזרה עד המזבח היו כ"ב אמה, אבל היה קשה להרמב"ם ז"ל למה העמידוה באמצע ביהכ"נ בין צפון לדרום, לא היה להם להעמיד הבימה אלא בצד הדרומית של בהכ"נ, למשל אם הבהכ"נ רוחבו עשרים אמה מכותל הדרום עד כותל הצפון, היה מן הדין להעמיד הבימה באותן עשרה אמות הדרומים, כי כן היה המזבח בבית המקדש עומד בצד הדרום לפי מה שפסק הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחירה, דלא כר' יודא בובחים דף נ"ח ע"ב דס"ל שהיה המזבח עומד באמצע בין צפון לדרום, אלא כסתם מתני' דמס' תמיד דסתם רבי כר' אליעזר בן יעקב שהיה המזבח עומד כולו בדרום, אלא שהיה משוך ה' אמות לפירש"י וז' אמות לפירוש הרמב"ם אל צד הצפון, א"כ ודאי קושיא גדולה היא שהיה קשה להרמב"ם ז"ל בהלכות תפילה, מדוע לא העמידו אבות האשונים הבימה שבבית הכנסת בצד הדרום:

על כן בא הרמב"ם ז"ל לתרץ, שאין להביא ראיה מהעמדת הבימה

דבר יום ביומו, כלל אמרו רבותינו ז"ל שעסק התורה יהיה באיזה ענין שיהיה נרצה לה' כזבת, כדגרסי' במס' מנחות דף ק"י אר"ל מאי דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה לחטאת ולאשם (ויקמ"ז), כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם, וכן המנהג שיולדת בעלה עולה לתורה במקום קרבן יולדת שהיתה מקריבה בזמן שביהמ"ק קיים, וכן כל מי שהיה בצרה וניצל ממנה עולה לתורה במקום קרבן תודה שהיה מקריב בזמן שביהמ"ק היה קיים:

ועתה נחזור לענינינו, שמכל מה שכתבנו יהיו ניכרים דברי אמת שהבימה בביהכ"נ הקדושה נעשה דוגמא למזבח הנחשת, הוא מזבח העולה שהיה עומד בעזרה, וסביב אותו המזבח עשו ההקפות בבית המקדש, וכן אנו עושים סביב הבימה זכר למקדש, והנה מבואר במס' מידות פ"ה מ"א שהמזבח היה עומד מכוון באמצע העזרה, מכותל מזרח העזרה עד המזבח כ"ב אמה, וכן מן ההיכל שהוא במערב העזרה עד המזבח כ"ב אמה, נמצא המזבח היה עומד באמצע הבית ממש, וכן עשו אבותינו הקדושים בהעמדת הבימה דוגמת המזבח, והעמידו אותו באמצע בית הכנסת:

אמנם לפי"ז יקשה מאוד מה היה הרמב"ם ז"ל צריך ליתן טעם בהל' תפלה פי"א על העמדת הבימה באמצע "כדי שישמעו כולם", מה היה קשה לו שהוצרך לטעם זה, הלא גם המזבח בבית המקדש היה עומד באמצע:

מילי דבי כנישתא

לה

ויהיה העיקר חסר, דהיינו קריאת התורה שהוא עומד במקום הקרבת הקרבנות, ואם לא ישמעו ידמו כאילו אין להם חלק בקרבן הציבור, על כן מההכרח היה להעמיד הבימה באמצע, ואין דנין אפשר משאי אפשר, וגדולה מזו אחז"ל במס' זבחים דף נ"ח ע"ב לענין המזבח עצמו:

שלעולם אימא לך שהמזבח לא היה עומד בבהמ"ק אלא בדרום ולא באמצע שכך שמיע להו וס"ל לרבינו הקדוש, והא שהעמידו הבימה באמצע ההכרח לא יגונה, שעל כרחך עיקר העמדת הבימה הוא לקרות עליו בתורה, ואם לא תעמוד הבימה באמצע לא ישמעו כולם,

יתן ה' בלב כל אחב"י אהבתו ויראתו, לאהבה וליראה אותו ולעבדו שכם אחד, כחפצך וחפץ אוהבך אהבת נפש, הק' שמעון בהגמחר"מ סופר זצ"ל

רבי מאיר קאצנילנבוגן זצ"ל

מהר"ם פדוואה

נולד בעיירה קצנלבויגן באשכנז בשנת רל"ג. תלמיד רבי יהודה מינץ אב"ד פדוואה באיטליה. במשך מ"ז שנה כיהן כרב של הקהילה האשכנזית בפדוואה, ותלמידים רבים נהרו לישיבתו. נפטר בן צ"ב בשנת שכ"ה ושם מנו"כ. תשובה זו משו"ת מהר"ם פדוואה סימן מ"ב, ועל פיה פסק הרמ"א בחו"מ סי' קס"ג סעיף ג'. וראה בסוף ספר זה בדרושו של הערבי נחל.

האם גובין ממון מן העשירים יותר מהעניים לבנין בית הכנסת

אהובי הנאון במהר"ר יוחנן י"ץ וכו':

או שכירות בית לכנסת כי השכירות פורעים מידי שנה בשנה והעני בזמן שנמצא בעיר פורע עמהם כי נהנה כמו עשיר להיות יוצא בתפלה וחייב כמו עשיר ואינו תלוי בממון, אבל הבניין הוא על זמן מרובה על העתיד והעני יכול לעזוב דירת עיר זו בנקל וללכת לעיר אחרת שלא יצטרך לבניין, אבל העשיר ממון ועסקיו מעכבין אותו כנ"ל:

ועוד יש לזכות לעניים כי יספיק להם אהל עראי וצריפא דאורבנא להיות מקום תפלה אך העשירים יפארו בית אלקינו בממון משום כבוד את ה' מהונך, לכן לא נראה לי לגבות בנין בית הכנסת כזה לפי נפשות:

והנה ע"ד בניין בית הכנסת הלא כלל גדול כתב מהר"ם שכל היכא שלא נוכל לתלות בנפשות או פורעים וגובים לפי ממון, ופסק על שכירות החזן בימים הנוראים שמחשבין לפי ממון ונתן טעם לדבר שתלוי בממון כי מחמת עשרם לא יוכלו לצאת מבתיהם לעיר אחרת ולהניח בתיהן ריקן. אם כן משמע ששכירות חזנים של כל השנה כמו שלנו דלא נוכל לומר טעם זה אין מחשבין לפי ממון לבד. וככה הוא מנהגינו בכל הקהילות שגובין החצי לפי ממון והחצי לפי נפשות. מעתה במה נחלק בין בניין הכנסת לשכירות החזן:

אך נ"ל לחפש בזכות העניים ולומר כי בניין אינו דומה לשכירות חזן

ושלום מני אהובך

מאיר בכמ"ר יצחק קצנאילנבוגן

רבינו אשר בן רבינו יחיאל זצ"ל

הרא"ש

רבינו אשר בן רבינו יחיאל נולד בארץ אשכנז בתחלת אלף זו. תלמיד של מהר"ם מרוטנבורג. הורה לעם ישראל בעיר טולטילא מדינת ספרד. חיבר ספרי פסקים על הש"ס, תוספות על הש"ס ועל התורה, פירוש על משניות, שו"ת, מוסר ארחות חיים. נפטר שנת חמשת אלפים פ"ח. בנו הוא רבינו בעל הטורים. תשובה זו משו"ת הרא"ש כלל ה' סימן ג', ופסקה הרמ"א בשו"ע חו"מ סי' קע"א סעיף א'.

אם יכול אדם לעשות מחיצה בין מקומו למקום חבירו בבית הכנסת

לא מקומו של אדם מכבדו, אלא האדם הוא מכבד את מקומו:

הא דאמרינן בברכות (פ"ג ט"ג א"ב דף מ"ו): גדול מסב בראש ובכ"ב (ק"ט) במסיבה הלך אחר זקנה, הני מילי במקומות שאינם קבועים. אבל של בית הכנסת, שאדם מוריש לבניו, אטו אדם גדול שישב בראש והוליד בן פריץ, יפנה את מקומו ויושיב גדול במקומו, לא יעשה כן, אלא בנחלתו ידבק ומקומו אל ינח וישכון וישב בראש, אעפ"י שאינו ממלא מקומו. ועוד ראיתי בכל הארצות שעברתי, שיש להם מקומות קבועים בבית הכנסת, שיש חלוק מחיצות בין מקום למקום:

ועוד, אפילו לא יהיה מנהג לחלוק מקומות, וגם שמעון נפסד בחלק המחיצות, שאם היה בא למכור מקומו יפחתו דמיו מחמת שאינו ראשון כאשר היה בתחלה, נראה לי שבשביל הפסד זה לא ימנע ראובן זה מלחלוק. שכל ההרחקות השנויות בכבא בתרא

שאלה: ראובן יש לו מקום מושב בבית הכנסת סמוך למקום מושבו של שמעון, וראובן הנזכר רוצה לעשות מחיצה בין מקומו למקום שמעון, ושמעון מעכב עליו, וראובן אומר שאינו יכול לעכבו לפי שבידו הוא להשביח מקומו ולעשות בשלו מחיצה, כי לא נשתעבד לו לכך:

תשובה: יראה לפי דעתי שהדין עם ראובן, שבאלו שני מקומות שהם שותפין, יש בהם כדאי לזה וכדאי לזה. ותנן (פ"ק ד"ג דף י"ב) כל שאלו יחלק ושמו עליו, חולקין. ועוד, דאפילו שותפות אין כאן, דראובן אין לו כח להשתמש בחלק שמעון ולא שמעון בחלק ראובן, אלא שכנים הם, וכל חד וחד בדידיה קא בנה. אמנם ראובן יעמיד כל המחיצה בחלקו, כי אין לו כח למעט חלק שמעון, כיון דמן הדין אינו יכול לכופו לחלוק. ומה שטוען שעתה הוא ראשון, לא בקינא בהאי דינא (ס"א טעמא), כי פעמים אמצעי משובח ופעמים אחרון משובח.

ביוקר כשלא היה במבוי אלא חנות אחת, אף על פי כן אינו יכול למחות בידו. ואע"ג דקאמר תנאי היא, ורבן שמעון בן גמליאל פליג, דאמר אף לשכנו כופהו; היינו משום שיורד לאומנותו ופוסק חיותו, אבל משום דדמי חנותו נפחתים לא פליג:

אמנם אם נהגו במדינות הללו, כשמוכרים מקומות בבית הכנסת, שמוכרים מושב הראש ביוקר והשני בפחות, וכן כלם נפחתים לפי התרחקם ממושב הראש. אם עתה בחלוק מחיצה יפסיד מקום מושב הראש חשיבותו, לא יוכל ראובן לחלק, כי אדעתא דהכי קנה מקומו בפחות מדאי מושב הראש, שאם יוכל לעשות מקומו ראש, למה נפחת דמי מקומו:

ושלום,

אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל

(פק לא יספור), היינו דוקא היכא דדבר הנסמך מזיק לשכנו בגוף ממונו. כגון הסומך בורו לשדה חבירו, שהוא מזקיקו להרחיק כשיבוא לסמוך בור, גם הוא אומר כל מרא ומרא מרעית לי לארעאי (ט"ז ז' ז') וכן כל ההרחקות דלא יתפור, או שמאפיל עליו, או מחמת הריח, או פסקת לחיותאי. אבל אדם הבונה בתוך שלו להשביח נכסיו, ואינו מזיק לגוף ממון חברו, אלא שמפחיתו מדמיו, כי האי גונא לא הצריכו חכמים להרחיק. כהיא דפרק לא יתפור (ק"ז ז' ז') עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו, ומרחץ בצד מרחץ של חבירו, ואינו יכול למחות בידו, מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי. ואע"פ שהדבר ידוע שהחנות של הראשון דמיו נפחתים, שיותר היה נמכר

רבי יואל סורקיש זצ"ל

הב"ח

נולד בשנת שכ"א בלובלין, מצאצאי בעל יפה תואר. מפורסם על שם הגהותיו על הש"ס ופירושו על הטור. חיבר עוד ספרים ביניהם שו"ת הב"ח, משיב נפש על מגילת רות. שימש ברבנות בכמה קהילות ובשנת תע"ט הוזמן לכהן פאר בקהילת קראקא המעטירה. נפטר שם בשנת ת'. מצאצאיו המפורסמים הוא חתנו הט"ז. תשובה זו נדפסה פעמיים בשו"ת הב"ח סי' ו' וסי' ק"ו.

ראובן תובע לשמעון על שהושיב שמעון אדם נוסף על מקומו ומיצר לו

סדר יתרו אפסוק רכב אלקים רבותים אלפי שנאן דכ"ב אלף מלאכים ירדו על הר סיני יכול היו דחוקים ת"ל שנאן אף על פי שהיה רבים שאנן והשקט כך הוא הנוסחא הנכונה, ואם כן קל וחומר דבני אדם העומדים בתפלה שלא יהיה דחוקים וכו':

ונדולה מזו פסק הרמב"ם דאחד מהשותפים שבחצר שהביא לבית אנשי בית אחרת, דיש לחברו לעכב עליו מפני שמרבה עליו את הדרך, ואפילו לרשב"ם והאחרונים שחלקו עליו דשותף יכול למלאות ביתו אכסנאים ודיוורים כל שאינו מוסיף בנין חדש היינו דווקא בשאינו שותף עמו אלא בחצר ולא בבית אבל כשהוא שותף עמו בבית יכול לעכב עליו, ולא מבעיא היכא שמכניס דיורין בקביעות דפשיטא דמצי מעכב עליו אלא אפילו שיכנסו אצלו בלבד נמי מצי מעכב וכמו שמפורש בתשובה מהר"מ שבמרדכי פרק חזקת הבתים וז"ל, ונשאל לר"א על הרבה שותפים שבבית אחת והאחד

מה שתבע כהר"ר פער את גיסו כהר"ר העשל שכנו שמושיב לאחר אצלו במקומו בכ"ה ומיצר לו, נראה לי שורת הדין דיכול כהר"ר פער לעכב עליו דהא כתב הריב"ש דאף הקהל אינן יכולין להוסיף ספסלין בבית הכנסת במקומות הפנוים כדי להרויח לצדקה ושיבואו רבים להתפלל כי אותן שיש להם מקומות באים בטענה שמציר לו הדרך או מרבה עליו הדרך כל שכן היכא דמיצר לו תמיד:

ואפי' את"ל דבשעה שמתפלל בישיבה יכול לתקן שלא יהא מיצר לראובן שיעשה מחיצה בינו לבין ראובן ויכניס המחיצה לתוך שלו דיכול לעשות כן כמש"כ הרא"ש בתשובה [הועמק לעינן], מ"מ הלא הדבר מפורסם ונראה לעינים דבשעה שהן עומדים להתפלל בעמידה מיצר לו כל העת תפלת מעומד דעומדין צפופין ומשתחויים צפופין:

ומענין כוונות התפלה הוא גם כן הרחבת הלב והרוחת המקום, ואפילו לגבי מלאכים דרשו רז"ל ברבה

חדשה בנדון זה דאין לילך אלא לאחר שורת הדין, ומדעתי שלא נמצא מנהג כזה בשום מקום להושיב אחר במקומו בבה"כ אצלו ולהיצר לאחרים בקביעות כי אם דרך עראי כשיבוא אורחים בבה"כ אבל לא להושיב בנו או חתנו בקביעות אצלו במקומו, ואצ"ל בנ"ד שבנו בה"כ חדשה ויותר מחצי בית הכנסת פנויה באין יושב וזה יבא לישוב במעלה רמה ומיצר לאחרים בכדי, אין זה אלא גס רוח ובעל מחלוקת, כי גם אותן ששאל לריב"ש לא באו לחלק אלא לפי שלא היו להם מקום לישיב שם וכו' אעפ"כ פסק הרב דיכולין לעכב עליהם בטענה זו שמיצר לו הדרך, כ"ש נידון דידן:

מרשה את הרבים להשתמש בחלקו אם חביריו יכולים לעכב, והשיב דבר פשוט הוא שיכולין לעכב כמו לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה לחצר השותפים. וא"כ בנ"ד ודאי דהיושבים בבית הכנסת זה אצל זה הם ממש כמו שותפים בבית דקפדי אהדדי, ואין צריך לומר דקפדי אקביעות ישיבה שמכניס אחרים אצלו במקומו ומיצר לשותפו ויכול לעכב:

ומה שטוען כהר"ר העשיל שמנהג הוא להושיב אחרים אצלו במקומו שבבית הכנסת, לפע"ד נראה דאפילו את"ל דאיכא מנהג כזה באיזה קהל לית לן למיזל בתרייהו ולמידן דינא הכי בשאר קהלות שלא נהגו בכך, וכ"ש עיר

הנראה לפע"ד דין צדק ואמת כתבתי אנכי הקטן והצעיר
יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל זלה"ה

רבי חיים סופר זצ"ל

מחנה חיים

נולד בפרעסבורג בשנת תקפ"ב, ונמנה על תלמידי החת"ס. היה אב"ד מונקאטש ופעסט. לחם רבות עם הרפורמים למיניהם. נפטר בשנת תרמ"ו. חיבר כמה ספרים ביניהם פלס חיים עמ"ס גיטין. תשובה זו מתוך ספרו שו"ת מחנה חיים ח"ג סימן ח'.

לעשות מקומות ישיבה ולהתפלל על הבימה

כתיבה וחתומה טובה לאיש העוסק במלאכת הקודש והוגה בתורת ד' ה"ה כבוד המופלג החרוץ המפולפל מהו' שכתתי איש ליפשיץ מ"ץ ביולניצא יע"א:

גבוה לכל הפחות י' ורחב ד' או רחב הרבה יותר והוה רשות לעצמו כמבואר ביו"ד סי' רמ"ב ברמ"א סעיף ח"י וז"ל, ואפי' כשהס"ת על הבימה אין צבור שבכהכ"נ צריכים לעמוד דהספר ברשות אחרת עכ"ל, ועיין במג"א סי' קמ"ו ס"ק ו' שאפי' בשעת הגבהת הס"ת אין צריכים הצבור העומדים בכה"כ לעמוד יעו"ש, וא"כ כיון דהבימה רשות בפני עצמה העומדים שם בתוכה אינם לפני הקיר דהא עומדים ברשות בפני עצמו, והגם דהוה הבימה רשות לפני עצמו לא נחשב מחיצת הבימה כקיר לענין שלא יתבלבלו בתפילתם עיין בב"י סי' ק"כ, ובפרט להעומדים ברום גבוה, ודוק:

ואין להקשות ממה שנהגו הספרדים ששליח צבור שלהם עומד על

הבימה וכן הוה בכל תפוצות ישראל שהשמיים עומדים על הבימה ומתפללים וכן עיין בעטרת זקנים סימן תקפ"ד שהתוקע יעמוד עד אחר מוסף על הבימה יעו"ש, ואטו ח"ו היו גדולי ישראל שותקים אלו לא היו מקיימים המצוה להתפלל אל הקיר בלא מחיצה:

שאלה. אודות בהכ"נ דפה שתל"י נתרבו בני ישראל יוסף ה' עליהם עד כי צר להם המקום בשבתות ויו"ט עומדים צפופים אם מותרים לעשות מקומות על הבימה לשבת שם עכ"ל:

תשובה. הדבר חדש מאוד ואשר יתן ד' בפי אשמור לדבר בעזה"י. בש"ע או"ח סימן צ' סעיף כ"א וז"ל, וצריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים עכ"ל המחבר, ורמ"א כתב וז"ל ולא חשוב חציצה רק בדבר גדול שגבהו י' ורחבו ד' אבל דבר קטן לא חשוב הפסק עכ"ל, ועיין בט"ז ס"ק ה' ובמג"א ס"ק ל"ו על מה שנהגו להתפלל על השטענדער יעויין שם:

ונראה דדי לומר דכל הדברים שהם קבועים או הם תשמיש התפילה אינם מעכבים שלא יהיה נחשב כאלו המתפלל התפלל והיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר דכל דבר הקבוע בטל וכל דבר התשמיש הוה טפל ואינו מעכב, אבל העומד על הבימה אשר

עיינ מג"א אות ד' דווקא להעלות למקום גבוה להתפלל ביחיד אסור כמ"ש הפרישה אבל זה מקומו כאן ותמיד לפסוקי דזמרה עומד שם אין זה עולה למקום גבוה להתפלל מקרי, עכ"ל. וא"כ שאני בעל תוקע או שמש או שליח צבור למנהגי ספרדים שדרכס בכך לעמוד שם לשרת להשמיע ברבים קולם, ודוק:

ועל כן נ"ל אפי' אם יש אצליכם בימה רחבה ד' על ד' אמות או מוקפת מחיצה אעפ"כ אסור משום שלא להבדיל בין בימה לבימה, ושאני שמש או בעל תוקע או שליח צבור אשר דרכם בכך וגם לא שייך אצלם בלבד דעת, ודוק:

וראיתי למעלתו נ"י שדקדק מלשון הב"י סימן ק"ג שכתב שם הטעם למה אמרו חז"ל היורד לפני תיבה וז"ל שעלה על הבימה לקרות בתורה ואח"כ יורד להתפלל מוסף משום ממעמקים קראתיך עכ"ל, מזה משמע דווקא ש"ץ אבל אדם אחר כגון המפטיר בתורה שהוא עומד שם מותר להתפלל על הבימה, ושוב דחית דה"ה אחר שצריך לירד משום זה הטעם עכ"ד. ולפמ"ש יובן דלולא דהש"ץ צריך לירד משום ממעמקים היה מותר להש"ץ להתפלל שם כי דרך המתפללים חזנים ושמיים לעמוד שם כדברי פרמ"ג, אבל אחר פשיטא דלא, כי כל העם מסתכלים עליהם שעומדים גבוהים מן העם שאין להם שייכות לעמוד על הבימה, ודוק. רק כבר אמרתי אפילו ברחב ד' על ד' אמות לא נכון לעשות כן, כן נראה לפי עניות דעתי:

אמנם לק"מ דדין ערוך בסימן נ"ה סעיף י"ט וז"ל, ש"ץ בתיבה וט' בבהכ"נ מצטרפין אעפ"י שהיה גבוה עשרה ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות י' מפני שהוא בטלה לגבי ב"ה עכ"ל, ועיינ בט"ז ס"ק ה' ובמג"א דנתקשו מיו"ד סי' רמ"ב דהוה רשות בפני עצמו, ותי' דלענין מצטרפין מהני שהבימה תשמיש ובטילה, ועוד שרואין אלו את אלו, ועיינ במחה"ש בשם פר"ח יעו"ש. וקשה עכ"פ אין הש"ץ סמוך אל הקיר, אך לק"מ דכל הטעם דבעי' שיתפלל סמוך לקיר ביאר הרמב"ם מפני שלא יתבלבל, ע' בב"י ובט"ז סי' צ' סק"ה, וכיון דשליח צבור לכד או השמש ובעל תוקע עומדים שם, הם לבדם, ליכא בלכול הדעת כי להם לבדם ניתן רשות לעמוד שם, אבל שיעמדו שם רבים או יש בלכול מחשבות ואסור מטעם שצריך המתפלל לעמוד בפניו אל הקיר כדי שיוכל לכוין דעתו וכאן הם עומדים גבוהים מכל העם משכמם ולמעלה והכל מסתכלים בהם ואסור, כנלענ"ד:

וגם נ"ל דאסור דהלא מבואר בגמ' ובש"ע ריש סימן צ' שאסור לעמוד במקום גבוה ולהתפלל חוץ אם הוא רחב ד' אמות על ד' אמות או מוקף מחיצות הגם שאין בו ד' על ד' יעו"ש, רק אם עומד שם להשמיע לצבור עיינ מג"א ס"ק ג', וכתב שם הפרמ"ג ס"ק ג' וז"ל אלימיר"א [בימה] שלנו אם אין רוחב ד' אמות ואין מוקף מחיצות אסור לשמש וכדומה לעמוד שם ולהתפלל, מיהו י"ל כיון דמקום השמש שם הוא ליכא גבהות כמו זקן וחולה,

בדעתי לברר הדברים אבל לא אוכל לצאת בכתיבת הגסה ודוק. ולדעתי תליא עוד בפלוגתא דלפי' הר"ן ומהרי"ל חביב עיין בכ"מ פ"א מהל' תפילה ובב"י סי' ק"נ ודוק. אבל דברי הזוהר שהביא המג"א המה אמת להיות מותר לעשות מעלות עד שש גבוה עיין ילקוט שופטים רמז תתקז וילקוט מגילת אסתר שש מעלות היו לכסא של שלמה שנאמר שש מעלות לכסא, ודברי מעלתו נ"י נכון שראויה שלא יהיה פחות מג' מעלות אבל אין מקפידין על יתרון רק מיתר על שש, וק"ל:

ואחרי שכתבתי וסיימתי נפל ברעיוני תקירה גדולה שהדבר אסור, דנודע דקדושת הבימה גדולה מקדושת בהכ"נ שבהכ"נ הוא להשתמש בו הדיוט והבימה להשתמש בו גבוה, וכן הבימה נתקדש לקרוא עליו ולישב שם בשעת הגבהה וגלילה ולאחזו בס"ת ביום שקוראים מב' ספרים או משלשה וא"כ יש איסור ליתן מכל השטח להדיוט משום דאין מורידין מקדושה חמורה לקלה וגם משום מעלין בקודש ואין מורידין, עיין מדרש רבה קהלת פסוק תן חלק לשבעה וגם לשמונה, וגם יש לחקור משום קרש שזכה בצפון שעיי"כ ישתנה המקום, ובכלל שחוץ האנשים אשר משרתים בקודש אין נכון להשתמש שם, ועיין ברמב"ן במלחמות פרק ד' מע"ז וברמב"ם פרק א' מהלכות בית הבחירה ובספרי מחנה חיים חלק ראשון סי' א' ב' ג' יעו"ש ואין פנאי כעת להרחיב, ודוק:

דברי הדש"ת:

ומצאתי במכתבו הערה נאותה כמו שביאר הר"ש פ"י ממסכת כלים משנה ז' שמביא מפרק ב' דמדות דעזרת כהנים מקודשת מעזרת ישראל שאין נכנסים אלא לצורך סמיכה ותנופה, ומסיים שהיה עזרת כהנים גבוה מעזרת ישראל בשלוש מעלות כי אחת יצא אמה יעו"ש, מזה יצא מה שעושים הבימה שלש מעלות, ומה שכתב בזוהר ויקהל שהובא במג"א סי' ק"נ ס"ק ו' ואין עושין יותר מו' מדרגות לבימה, היינו בכל צד ג' מעלות, אמנם מלשון מג"א משמע שמותר להיות שש מעלות על כל צד, עכ"פ נראה שמכוונים שתהיה הבימה כנגד עזרת כהנים וא"כ ראוי שלא יעמוד שם איש אלא לצורך קריאת התורה כמו שלא היה רשות לישראל להשתמש בעזרת כהנים רק לסמיכה ותנופה, ועל כן דייק הטור והרמ"א בסי' ק"נ וז"ל ועושים הבימה באמצע בהכ"נ שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם עכ"ל, משמע כולם אינם עומדים שם רק הקורא בתורה, עכ"ד:

יפה העיר, והיה בדעתי להאריך להביא ראיה לדבריו מאשר מקיפין בלולב בכל יום פעם אחת ובהושענא רבה ז' פעמים את הבימה ועליו הס"ת דהוה דומה להקפת מזבח, עיי' בב"י ובמג"א, ומישוב קו' הגאון על הילקוט תהלים סי' תש"ג הלא בבהמ"ק אין הקפה אלא בכהנים דישראל אסורין לבוא בין אולם למזבח, ולפימ"ש נכון הס"ת הוא כמזבח, ומקיפין בבה"כ סביב הבימה דהוה כעזרת כהנים שמותר לצורך, והי'

רבי חיים מצאנז זצ"ל

דברי חיים

רבי חיים הלברשטאם מצאנז, נולד בשנת תקנ"ג. בזיוו"ר היה חתן בעל הברוך טעם. תלמיד חותנו הברוך טעם והרה"ק בעל זרע קודש מראפשיץ. בשנת תק"ץ נתקבל לאבד"ק צאנז ורבים הלכו לאורו. נפטר כ"ה ניסן שנת תרל"ו. חיבר ספרי דברי חיים עה"ת ומועדים, שו"ת, דברי חיים על שמות גיטין ומקוואות. תשובה זו משו"ת דברי חיים או"ח ח"ב סי' כ'.

מנורות ביהכ"נ הנוטפים על מקומות ישיבה בביהכ"נ אם יכולים היושבים שם לחזור מהמקח או להזיז המנורות

להרב מו"ה שמואל האבד"ק דאנדר יע"א:

היושב יש לכ"א חלק בביהכ"נ וא"כ כ"א יוכל לדחות מלהעמיד הנרות נגד מקום עמידתו, ואם לומר לתלות המנורות במקום שאין אדם עומד שם זה יהיה נגד כבוד של ביהכ"נ, ובודאי שנעשה זה בהסכמת ודעת כל הציבור שיהיה שמה המנורות, ולכן אין שום טענה לבעלי מקומות יותר משארי בעלי הישוב שלא יתלו הנרות במקום שעומדים, וכבר כתבנו שאין זה טענה, דביהכ"נ צריך למנורות כמנהג בכל תפוצות ישראל:

ורק שיכלים לחזור בתחלת הקנין לומר כיון שנפסדו מלבושיהם חוזרים מהמקח ויעמדו במקום שיבחרו ולא ידעו בשעת הקנין שיטיף חלב כ"כ שיפסיד מלבושים, אך כיון שלא חזרו תיכף המקח קיים, ומה שצווחו בכיתם אינו כלום שהקהל יכולים לומר אם חזרתם היו קונים אחרים ולכן אותם הישינים אינם יכולים למחות, אך הבעה"ב הזה שנתלה עתה במקומו

שאלה. בביהכ"נ שמכרו מקומם כנהוג ויש בביהכ"נ הזה מנורות אשר ידליקו בהם והמה נוטפים על מלבושי ב"ב אשר מקומם באותו מקום שהמנורות תלויין שם, ושני בעלי מקומות קנו כבר והמנורות היו אז וצווחו על הדבר לאחר קני' אבל לא תבעו להקהל לחזור מהמקח, אך מחדש תלוי מנורה א' על מקום אחד מבע"ב שיש לו שם מקום ומיחה בדבר. זה תורף השאלה:

תשובה. הנה ראיתי למעכ"ת שמפלפל אם קנו האויר או לא, ובאמת אפי' אם נימא שלא קנו בעלי' מ"מ כבר מבואר בש"ע ח"מ סי' קנ"ה כשבעל עליה שופך מעליה שלו על בית חבירו שלמטה צריך לסלק הזיקו וא"כ הכא שהקהל היינו שלוחם מדליק נרות באופן שיפסיד להבעה"ב מלבושיהם מחויבים לסלק הזקם:

אך א"כ לא ידליקו המנורות בביהכ"נ כמו בשאר בכ"נ דהא ידוע שכל

מילי דבני כנישתא

מה

ובל זמן שאין נותנים לו מעותיו הגם
שעפ"י הדין הקהל מוחזקים נגד
יחיד והם יכולים לעשות כרצונם
בבהכ"נ והוא יתבע מעותיו אך בעוה"ר
שאינן בידינו להעמיד הדין על תלו
מהנכון שלא יתלו המנורה עד אשר
יחזירו לו מעותיו וינכו הקהל כפי
השומא מה שעמד על מקום זה עד
עתה, וזה ברור:

מנורה המטפטף יוכל לחזור ולומר אני
חוזר מהמקת, אך למחות אינו יכול כיון
דידוע שהמנהג בכל תפוצות ישראל
להרבות במנורות בבהכ"נ ובפרט במקום
שכבר ציינו על מקום מנורה אין שום
אחד יכול למחות רק על הניזק להרחיק
עצמו מטעם שכתבתי לעיל, ורק שיוכל
לחזור מהמקת ושיחזירו לו מעותיו כי
לא ידע שיתלה שם מנורה המטפטף:

רבי מנחם מענדל פאנעט זצ"ל אב"ד דעש - מח"ס שערי צדק ושאים

רבי מנחם מענדל פאנעט נולד בשנת תקע"ח לאביו רבי יחזקאל פאנעט אבד"ק קארלסבורג בעל מראה יחזקאל. תלמיד הגאון בעל חתם סופר זצ"ל. כיהן ברבנות בהיותו בן עשרים וארבעה, ובשנת תרט"ו נתקבל לאבד"ק דעש, נפטר בשנת תרמ"ה ושם מנו"כ. חיבר שו"ת שערי צדק על או"ח ויו"ד, שו"ת אבני צדק על אה"ע, שו"ת משפט צדק על חו"מ, ומעגלי צדק עה"ת. תשובה זו מתוך שו"ת שערי צדק או"ח סי' ט"ו.

מקומות בעזרת נשים כנגד המקומות בעזרת אנשים ומעלת תפלה בקיר המזרח ובספסל הראשון

להרב המאוה"ג הפורסים וכו' מו"ה עזריאל אייזיק נ"י אבד"ק שאמקאט
והגליל

אין לו שום יסוד לדבר כההיא דב"ב
דף ח' ורשאיני בני העיר להתנות כו'
ולהסיע על קיצן:

אבל באמת נראה מתוך הדברים שלא
עשו תקנה על זה, רק גילוי
דעתם של אנשי הקהל בחשבם שכן
הוא מצד היושר ושמעו שכן הוא בבתי
כנסיות בקהלות אחרות, ואם הדבר כן
נלענ"ד פקפוק לא זעיר דלפנ"ד לא
ירדו לחקור בעיקר הדבר והשומע שמע
וטעה, על כן לא אמנע מלהציע כאן
כאשר הוא לענ"ד מצד הדין והיושר
ומסברא, ועי"ז הכל יבא בשלום:

דהנה אם היינו צריכים לדון מעצמינו
על המקומות בעזרת נשים הנ"ל
למי הם שייכים לכאורה היה הסברה
פשוטה כי לשכנו תדרשו טוב שכן
קרוב מאחר, שהאיש בכותל דרום שכן
בעזרת אנשים לאותו שבכותל מזרח,

על דבר השאלה שבנו בית הכנסת
מחדש ובשעת הבנייה היה
המדובר בענין מכירת מקומות
בביהכ"נ, שכנגד מקומות הגברים
בביהכ"נ יקבלו הנשים אותן המקומות
בעזרת נשים, ומאחר שמקום הארון
אינו מן המדה בעזרת אנשים ממילא
נשארו איזה מקומות בכותל מזרח
פנויים בעזרת נשים:

הנה עיקרי הדברים שאמרו תחלה
שהמקומות היתירים במזרח
בעזרת נשים שייכים לנשי האנשים
היושבים בספסל ברכת כהנים [הוא
ספסל הראשון מול ארון הקודש] הוא
כמלתא בלי טעמא, ואין לו שום יסוד
ושורש לא מגמרא ולא מסברא,
ובודאי אם היו עושין תקנה והסכמה
שיהיה כן אף שאין שום יסוד לדבר
מחוייבין לקיים כן ואסור לשנות
מתקנת הקהל כאלו היה ד"ת אף אם

עובדי מסתמא התם לא היה באפשר שיתפלל בכותל מזרח בלי חציצה דאדם ובכה"ג אין לחוש כלל, רק על איסורא שפיר א"ל דאחורי רבו איסורא איכא להתפלל ואיך עביד איסורא, וגם אפשר היה לו שיתפלל אחורי אדם אחר, וביותר נפלאתי על הפר"ח הלא אותן הראיות עצמן מביא בב"י שם ובב"ה בשם הריב"ח להתיר ואעפ"כ מסיק אח"כ בשם הפליאה להזהר כו', וכוונתו פשוטה כמו שכתבתי אף דמוכח מהתם דאיסורא ליכא וכ"ש במקום דא"א, רק בדאפשר איכא זהירות, א"כ כ"ז שמוותר לעמוד אחורי אדם היינו רק בדלא אפשר, אבל בתחלת קנין מקום בכיהכ"ו בוודאי כל מאן דאפשר מוטל עליו להשגיח על זה שיהי' מקומו בכותל מזרח שלא יפסיק אדם ושום דבר, ולא כמו שסוברין העולם דהחשיבות היא רק מחמת כבוד שעומדים למעלה רק טעמא רבה איכא כנ"ל:

מערתה נראה, המקומות כנגד ארון הקודש בספסל ברכת כהנים שיש להם ג"כ מעלה זו שאין אדם מפסיק, וכבר כתבתי שהשטענדער אינו מפסיק, ואף דבזה יש עילוי קצת יותר לכותל מזרח שאין שם הפסק כלל, מ"מ לעומת זה יש מעלה ביותר לספסל ברכת כהנים שאין צריך לזוז ממקומם בברכת כהנים כמו אותן שעומדים בכותל מזרח שנחשבים עם אחורי הכהנים בדאפשר כמבואר בסי' קכ"ח, ועוד יש להם מעלה שפניהם נגד פני הכהנים ממש דהכי עדיף טפי כמבואר שם, רק זה דוקא אותן המכוונים ממש נגד ארון הקודש, ועל שם זה כל הספסל נקרא ספסל ברכת

כמו כן תהיה אשתו לשכנתה להאשה בעזרת נשים:

מעלת התפלה במזרח ובספסל הראשון

אמנם יותר נראה עפ"י הדין ששייכים מקומות אלו למקומות של ברכת כהנים, דהנה בגמ' ילפינן מקרא דחזקי' שלא יהיה מפסיק בינו לקיר ובסי' צ' הסכימו שהשטענדר אינו מפסיק והסברא היא דיש ב' טעמים על זה, א' שלא יהיה מפסיק מצד חציצה דוגמא דקרבן, ב' שלא יתבלבל כוונתו, וכמו שמפרשים בספרים הקדושים עמ"ש אל הקיר כו' שהתפלל מקירות לבו והיינו מאחר שלא היה דבר מפסיק בינו לכותל ולא הי' בלבול כונה, ובשטענדר צורך התפלה לא הוי חציצה וכ"ש דבלבול כונה ליכא אדרבא מסייע להכונה שלא יצטרך להחזיק הסידור שלו:

אמנם באדם המפסיק מבואר בש"ע בשם הפליאה שחוצץ, ולפענ"ד לאו מטעם חציצה כנ"ל כמ"ש הפוסקים דמין במינו אינו חוצץ רק מטעם ב' בלבול הכונה. ובפר"ח תמה ע"ד הש"ע הנ"ל מעובדא דמתפלל תלמיד חבר אחורי רבו כו', וע"כ כתב דהנזהר בזה שלא להתפלל אחרי אדם כיון שפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ולא הבנתי דבריו הא כתב הרמב"ם פ"ה מה"ת הני ח' דברים הוי רק בדאפשר וזהירות איכא ולא איסורא כלל, אבל הא דלא יתפלל אחורי רבו איסורא איכא כדאי' בגמ' גורם לשכינה כו' וברמב"ם פ"ה מתלמוד תורה וכ"מ דקדוק לשון השו"ע סי' צ', דאל"כ מה ראה מהני

מגיע להם מעלה זו, והיינו דאמרי אינשי
דמקומות של ברכת כהנים יש להם
מעלות מזרח ויש לנשיהם ג"כ מעלה זו
של האנשים בעזרת אנשים, ותקנה זו
מבוארת בחתם סופר סי' ל"ה אשר
נתיסד שמה עפ"י הרב והקהל אשר בלי
ספק נתיסדה התקנה עפ"י שורש ויסוד
עפ"י דתוה"ק:

כהנים מחמת הני מקומות שיש להם
מעלה בזה ביותר נגד כל המקומות
שבביהכ"נ דהיינו שפניהם ממש נגד פני
הכהנים:

היוצא לנו מזה, דאותן המקומות שהם
נגד הארון הקודש ממש אשר
עיקר מעלתם כמו בכותל מזרח שאין
אדם מפסיק, ממילא גם בעזרת נשים

רבי ברוך מרדכי ליבשיץ זצ"ל

אב"ד שעדליץ - שו"ת ברית יעקב

נולד בוויילנא בשנת תקע"ה נצר לגאונים קדושי ישראל, אב"ד בכמה מקומות ברוסיה ובסוף ימיו אב"ד שעדליץ. מח"ס שו"ת ברית יעקב ב' חלקים וספר בית מרדכי דרושים. נפטר בשנת תרמ"ז. חתנו היה רבי אליהו קלאצקין אב"ד לובלין מחבר כמה ספרים. תשובה זו משו"ת ברית יעקב או"ח סי' ח'.

האם יש חיוב לבנות עזרת נשים בבתי כנסיות

יסתכלו כלל, ואם משום דאיכא קלא טובא בימים נוראים ישתקו אותן כמו שמשתקין האנשים אם ירימו קולם בתפלתם, ובכמה עיירות מתפוצות ישראל בנוי בהכ"נ דנשים אצל בהמ"ד דאנשים ושומעים התפלה דרך החלונות ואין פוצה פה בדבר, גם איכא ביטול תפלה דנשים כאשר מחמת הקור והצינה אינן הולכים בימי החורף לבהכ"נ, והגישו דבריהם לשאול פי היכן דעת תורה נוטה בזה אם יכולים היחידים לעכב בטענתם:

תשובה. גרסינן בתוספתא בפרק בתרא דבבא מציעא, כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ס"ת ונביאים, וברי"ף והרא"ש פ"ק דב"ב הביאו האי תוספתא, והגרסא כופין בני העיר זא"ז לבנות בית הנכסת ולקנות תורה ונביאים וכתובים. ויש להסתפק אי בהכ"נ דנשים נמי בכלל דכופין בני העיר זא"ז לבנות בהכ"נ דנשים, או לא:

הנה הרמב"ם (פ"א מה' תפלה ה"א) כתב כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה

פה עירנו בנוי בהמ"ד חומה זה שבעים שנה ולא היה נבנה שמה אצל בהמ"ד ביהכ"נ לנשים להתפלל שמה, עתה קמו הגבאים דבהמ"ד אשר נמצא תחת ידם מעות עולמית שהקדישו אנשים להכנסת בהמ"ד ורוצים לבנות מהמעות ביהכ"נ לנשים על החומה דבהמ"ד אשר בזה יתרבה כסף הצדקה לבהמ"ד, ולולי זאת היו המעות כלות ואובדות, גם אינו מספיק הכנסות הצדקות דבהמ"ד על ספרים ונרות ועצים ואיכא ג"כ ביטול תורה דרבים. וכבר הכינו הגבאים בימי החורף כל המצטרך לענין בהכ"נ דנשים, וגם סתרו הכותל המערבי דבהמ"ד לעשות כראוי לענין זה לבנות עליו בהכ"נ דנשים, ועתה נמצאו יחידים שמעכבים לבנות בה"כ דנשים בבהמ"ד, וטענתם אחרי שמקודם לא נבנה בהכ"נ דנשים אצל ביהמ"ד על כן לא ישנו הדבר, גם איכא להם משום שינוי דעתא שיסתכלו הנשים על האנשים דרך חלונות דבהכ"נ דנשים והאנשים יסתכלו בנשים, גם איכא קלא טפי מנשים בימים נוראים. והגבאים דבהמ"ד ורבים אשר עמם אומרים כי יעשו ווילונות באופן שלא

כופין זא"ז כדי שלא יבואו לביטול תורה, א"כ קשה אמאי נקט הרמב"ם בהל' תפלה כל מקום שיש בו עשרה מישראל כו' כופין בני העיר זא"ז לקנות ס"ת ונביאים וכתובים. ומצאתי להפמ"ג באור"ח שהעיר בזה בצ"ע:

ונראה דהא שכתב הרמב"ם דוקא אם יש עשרה מישראל כופין זא"ז לבנות בהכ"נ ולקנות תורה ונביאים וכתובים משום דבתוספתא תני בני העיר כופין זא"ז, וס"ל להרמב"ם דדוקא היכי דאיכא עשרה מישראל דאז מיקרי כפר, אבל פחות מעשרה כיחידים דיינינן ואין כופין אותם כלל, דאי אפשר לכופין לאחד שיקנה ספרים וליתן לקרות לכל מי שירצה או שיבנה בהכ"נ לתפלה. וכה"ג כתב הרמב"ם (נפ"א מהל' מגילה ה"ח) כל עיר שאין בו עשרה בטלנין קבועים בבהכ"נ לצרכי הצבור הרי הוא ככפר ומקדימין ליום הכניסה וכו'. וא"כ גם לטעמא הא דכופין בני העיר זא"ז לקנות ס"ת ונביאים וכתובים הוי משום ביטול תורה בעינן דוקא עשרה, וכן לבנות בהכ"נ בעי דוקא עשרה דאיכא קיבוץ עם, ובפחות מעשרה כיחידים דיינינן:

והמעם דכופין זא"ז לבנות בהכ"נ דחיישינן דלמא אתי לביטול תפלה בפשיעה או לשכחה, ועוד דאמרינן במגילה (דף כ"ט) ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל והוי דומיא שנצטוו ישראל לבנות בית המקדש, והטעם דשכינה שרויה בבהכ"נ כדאמרינן בברכות (דף ו') אמר רבי יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבהכ"נ שנאמר אלקים נצב בעדת אל ופרש"י בבית מועד שלו,

בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת וכופין בני העיר זא"ז לבנות להם בהכ"נ ולקנות ספר תורה ונביאים וכתובים. וכן הוא בלבוש (סי' ק"ט) תקנת חכמים הוא במקום שיש שם עשרה בני חורין וגדולים בעיר שכופין זא"ז לבנות להם בית הכנסת ולקנות תורה ונביאים וכתובים שלא תשתכח ח"ו התפלה והתורה מישראל. ומשמע דטעמא הוי משום דמצוה לומר דבר שבקדושה דאינו נאמר פחות מעשרה וכן אין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה, על כן דוקא היכי דאיכא עשרה מישראל כופין זא"ז, אבל היכי דליכא עשרה מישראל אין כופין זא"ז לבנות בית הכנסת ולקנות תורה ונביאים, וא"כ ה"ה בהכ"נ דנשים אע"ג דחייבים בתפלה דרחמי ניהו מ"מ ליכא חיובא עליהו להתפלל בציבור ולומר דבר שבקדושה, על כן אין כופין כלל לבנות בהכ"נ דנשים:

אך לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש בתוספתא דכופין לקנות תורה ונביאים וכתובים ליכא למימר דטעמא דבעינן דוקא עשרה מישראל משום דכל דבר שבקדושה וקורין בתורה ובנביאים לא נאמר בפחות מעשרה, דהא אין מפטירין בכתובים, על כרחך דטעמא הוי משום ביטול תורה ותפלה, וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' שניס ה"ב) כופין בני העיר זא"ז לעשות חומה כו' ולבנות להן בית הכנסת ולקנות ס"ת נביאים וכתובים כדי שיקרא בהן כל מי שירצה לקרות מן הציבור, וכן הוא בחו"מ (סי' קס"ג סעי' ב'), א"כ משמע אפילו הוי בפחות מן עשרה

ואשכח בוצינא מטפי כו' נר' מאיר היה רגיל לדרוש בביהכ"נ של חמת כל ליל שבת והיתה שם אשה אחת שהיתה רגילה לשמוע הדרשה ופעם אחת היה ר"מ מאריך בדרשתו הלכה ורצתה לשוב לביתה ומצאה הנר ככה]. ועי' בנדרים (דף כ"ג) בפ"י הרא"ש ד"ה ועלתה לרגל שהיו מתקבצים לשמוע הדרשה ואף הנשים היו נוהגות במצוה זו לראות בכבודה של תורה. ובמדרש משלי (פסוק 6) ג'לקוט) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי כי מוצאי מצא חיים, מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בר חלפתא, אמרה לו רבי זקנתי יותר מדאי ועכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה ואני מבקשת להפטר מן העולם, אמר לה במה הארכת ימים כ"כ אמרה לו למודה אני אפי' יש לי דבר חביב אני מנחת ומשכמת לבית המדרש בכל יום, אמר לה מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זא"ז ועשתה כן ביום השלישי חלתה ומתה, וכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי כי מוצאי מצא חיים. והוא כדאמרינן בברכות (דף ט) דאמר רבי יהושע בן לוי לבני קדמו וחשכו לבי מדרשא כי היכי דתורכו ימיכו:

א"כ מוכח מזה דגם נשים היו מקדימין לבית המדרש ומצוה איכא גבייהו ומאריכינן ימים מפני מצוה זו, דהוי כמקבל פני שכינה. ואמרינן במדרש דברים (פ' טז) לשמור מזוזות פתחי, וכי יש מזוזה בבתי כנסיות, אמר רבי יהודה בר סימון מה המזוזה אינה זזה מן הפתח כך לא תהא זו מבתי כנסיות ובתי

ובירושלמי ברכות (פ"ה ה' ב) רבי אבא בשם רבי אבהו דרשו ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות, קראוהו בהיותו קרוב בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וכן אמרינן בברכות שם אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה, ובירושלמי שם ר"פ בשם רבי הושעיא המתפלל בביהכ"נ כאלו מקריב מנחה טהורה מה טעם כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה', ועל כן כתבו תר"י אפילו אינו מתפלל עם הציבור מצוה להתפלל בביהכ"נ וכן הוא באו"ח (סי' 5 סעי' ט):

וא"כ נשים דחייבות בתפלה דרחמי נינהו ג"כ מצוה שיתפללו בביהכ"נ, ובכלל בני העיר דכופין זא"ז לבנות בהכ"נ הוי גם בהכ"נ דנשים בכלל זה דחיישינן לביטול לתפלה ולשכחה ולפשיעה כמו באנשים. וכן נהגו מימות עולם לבנות בהכ"נ דנשים אצל בהכ"נ דאנשים:

וכן מוכח בסוטה (דף כ"ג) אמר רבי יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה וקיבור שחר מאלמנה, דהיא אלמנה דהוי בי כנישתא בשיבכותא כל יומא הוי אתיא ומצלי בי מדרשא דרבי יוחנן, אמר לה בתי לא בית הכנסת בשיבכותך אמרה לו ולא שחר פסיעות יש. ובירושלמי (פ"ק דסוטה ה"ד) רבי זבדי' חתנו דרבי לוי הוי משתעי הדין עובדא, רבי מאיר הוי יליף דרוש בכניסתא דחמתא כל לילי שבתא, הוי תמן חדא איתתא יליפה שמעה קליה חד זמן עני דריש אזלת בעית מיעול לביתה

בעד החלונות, וכבר הארכנו דמצוה גם לנשים שיתפללו בבתי כנסיות ובתי מדרשות והוכחנו דגם בבי מדרשא דרבי מאיר ורבי יוחנן היו מקומות מיוחדים לנשים א"כ הוי הני יחידים כמעכבים הרבים לעשות מצוה דכתב הריב"ש בתשו' דראוי לגעור בניזיפה:

ומה שטענו דאיכא קלא טובי מקולות הנשים שמתפללין, גם זה אינו כלום דהא אפי' בחצר השותפין דקנוי להשותפין לגמרי ויכולין למחות למי שעשה חנות בחצר לומר שאין אני יכול לישן מקול הנכנסין והיוצאין אפ"ה אינן יכולין למחות במי שבא ללמד תינוקות של בית רבן, וה"ה לכל מילי דמצוה כגון לחלק צדקה ולהתפלל בעשרה כמ"ש הטור בחו"מ (פי' ק"ו), א"כ ק"ו לענין בהמ"ד ובהכ"נ דלכך עשוי שיתפללו רבים ויד כל אדם שוין בו, ואפי' אותן אנשים שיש להן מקומות בבהמ"ד ובהכ"נ אינן יכולים לעכב משום דמתרבי קלא טפי אם היו רוצים להרחיב הבהמ"ד כדי שיתרכו האנשים שיתפללו בו ודאי אינן יכולין למחות, ואפי' על מקומות הקנויין להן אינן יכולים לשנות רק בדברים הנהוגים להשתמש בבהמ"ד, והמוחה בזה ראוי למחות כי עון גדול לעכב הרבים מלעשות מצוה כמ"ש הרמב"ם והריב"ש בתשו' (פי' ק"ג), כי אדרבה בזה איכא משום ברוב עם הדרת מלך ולא אמרינן יבנו האנשים המתרבים בהמ"ד אחר, כדאייתא בסוכה (דף ט"ז) בבהכ"נ של אלכסנדריא של מצרים דלפעמים היו בה ששים רבוא וכו' וכימה של עץ באמצעיתו וחזן הכנסת עומד עליה

מדרשות, ואם תעשה כן דע שאתה מקבל פני שכינה:

ועל כרחק היה מקום מיוחד לנשים במדרשא דרבי יוחנן דאתיא ההיא אלמנה, וכן ההיא אתתא דהוי ילפא שמע' קלי' דרבי מאיר דלא מסתברא דהיו עומדים בבית המדרש של האנשים דאין זה דרך המוסר. ועוד דבמועד קטן (דף ט"ז) אמרי' אשה בבי מדרשא לא שכיחא ע"כ שקיל רבי יוחנן לצפרניו וזרקניהו ולא חשש שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ע"ש, ולא דמי לבית המקדש דהיה בו עזרת נשים והיו באים שמה אנשים ונשים להתפלל ולהקריב קרבנותיהן דשאני התם דכתיב הכל בכתב ה' עלי השכיל, ואי אפשר להוסיף על הבנין כדאמרינן בסוכה (דף ט"ז). גבי שמחת בית השואבה דהקיפו גוזזטרא והתקינו שיהיו נשים יושבים מלמעלה ואנשים מלמטה ופריך והיכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב ה' עלי השכיל אמר רב קרא אשכח ודרש כו', א"כ דוקא בבנין המקדש לא היו יכולין לעשות בנין מיוחד לנשים אבל בבתי מדרשים ובתי כנסיות היו עושים מקום מיוחד לנשים, א"כ האידנא דחלשו עלמא אינן יכולין להתפלל בבהכ"נ מפני הקור והצינה מצוה לבנות גם בבתי מדרשות מקום מיוחד עבור נשים להתפלל שמה וליכא למחות בזה ומצוה איכא, ועי' באו"ח (פי' פ"ח) ובחו"מ (פי' ל"ה ט"ו י"ד):

ומה שאומרים היחידים דאתי לאסתכולי בנשים, זה אינו כלום אטו ברשיעי עסקינן שיסתכלו במכוון דרך התבוננות, והא הגבאים אומרים כי יעשו בנין גבוה ועם וילונות

נראה דיכולין לעכב, והיחידים אינן יכולין לכוף אותן, אע"ג דכתבנו דהאידינא חלשי עלמא ואינן יכולין לילך לבהכ"נ הגדול להתפלל שמה מחמת הקור והצינה, והוי בכלל דכופין לבנות בהכ"נ והיכי דכופין זא"ז אפי' יחידים יכולין לכוף המרובים לבנות בהכ"נ וכה"ג הוי מילי דכופין זא"ז, מ"מ הכא דאיכא בהכ"נ דנשים בביהמ"ד החדש, וגם איכא בהכ"נ גדול דנשים בבהכ"נ דאנשים, א"כ יכולין לומר נעשה שם באופן דינצלו מצינה וקור להעמיד שם תנור בית החורף וכה"ג או להרחיב ולהגדיל הבית המדרש החדש עבור הנשים אשר שם ויספיק לכל הנשים שבעיר. אבל היכי דרוב מסכימים לבנות כאן בית הכנסת דנשים אצל בהמ"ד החומה דאנשים כדי להרויח הצדקה וילכו הנשים להתפלל אין היחידים יכולין לעכב, דהוי ככל צרכי ציבור דנעשה עפ"י רוב כמ"ש הרא"ש בתשו' ועי' בסמ"ע בחו"מ (סי' קנ"ו ס"ק ו' ויסי' קס"ג סעי' א'), ואין היחיד יכול לומר דנעשה במקום אחר דמ"ש הכא כמו דאינו יכול לומר בחנות שבחצר לעכב במילי דמצוה דיהי' בבית אחר, ועי' בב"י (סי' קנ"ו). כנלע"ד לדין להלכה למעשה:

והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן הוא מניף בסודרין וכל העם עונין אמן ולא שמעו הברכה רק דידעו באיזה ברכה כמ"ש התוס' בברכות (ף מ"י) דכה"ג לא הוי אמן יתומה, ואמאי לא עשו הרבה בתי כנסיות, ודחקו עצמם בבהכ"נ אחד וע"כ משום דאיכא הידור טפי כשמתפללים ביחד ברוב עם הדרת מלך. ועי' במגילה (ף ג') בד"ה כהנים מבטלין מעבודתם. א"כ דכבר הארכנו והוכחנו דגם לנשים איכא מצוה להתפלל בבהכ"נ ליכא למחויי משום רבוי קלא טפי, דרבוי עם הדרת מלך. וכ"ש האידינא דכל אחד מתפלל בפני עצמו ואין הש"ץ מוציאו ליכא קפידא כלל, ומכ"ש בימים נוראים דהתירו להתפלל בקול רם אע"ג דאסור להגביה קולו בתפילתו ואע"ג שאינו יכול לכוין בתפילתו אסור בציבור להגביה קולו שלא אתי למטרד ציבורא, ובר"ה ויו"כ שרי משום דכ"א מתפלל מתוך מחזורים וסידורים כמ"ש המרדכי ביומא והביאו הב"י וכן הוא באו"ח (סי' ק"א סעי' ג' וסי' מקס"ג סעי' ט'), א"כ לא חיישינן לבילבול דעתא מפני הגבהת קלא דנשים בימים נוראים, וגם יכולין להשתיקן:

אך היכי דרוב בהכ"נ היו מעכבין לבנות בהכ"נ דנשים אצל בהמ"ד

וחתמתי שמי למוזכרת יום אחד עשר לחודש תמוז שנת תרי"ג לפ"ק

ברוך מרדכי ליבשיץ חופ"ק סעמייאטיץ יע"א

רבינו ישראל איסרלין זצ"ל

תרומת הדשן

בעל תרומת הדשן הנקרא בפי הפוסקים מהרא"י, נולד ברגנסבורג בשנת ק"ג, וישב על כסא הרבנות בנוישטט על יד ווין, שם נפטר בשנת ר"כ. חיבר הגהות מהרא"י על שערי דורא, ספר ל"ו שערים בעניני יו"ד, ביאורי מהרא"י על פירש"י עה"ת, ונקרא על שם ספרו שו"ת תרומת הדשן. אין כמעט תשובה מספרו שלא הובאה ע"י המחבר והרמ"א בשלחן ערוך. תשובה זו עפ"י תרומת הדשן סימן שנ"ג.

עדות נשים על מקומות בעזרת נשים

הבכור היה לאלתר. הא קמן דבמילי דלא רגילי האנשים למידע מהמנין לנשים, אפי' לאפוקי ממונא כי התם בבגדי אלמנה. ונראה דבמקומות בהכ"נ של הנשים נמי אין האנשים רגילים לידע איזה מקומה של אשה זו ואיזו של זו:

ונראה להביא ראיה עלה דמהמנין לנשים כה"ג, מהא דאמרין בפ"ק דב"ק (ט"ו ע"ב) סיפא איצטריכא ליה בני חורין למעוטי עבדים בני ברית למעוטי נכרים שפסולים לעדות על הניזקין. וקאמר התם וצריכא דאי אשמעינן עבדים משום דאין להם חייס, ואי אשמעינן נכרים משום דלא שייכי במצות. וכתב רמב"ם בס' נזיקין פ"ח וז"ל: אין הניזקין משתלמת אלא בעדות ברורה, שלא תאמר הואיל ואין מצוין בארוות סוסים וברפתות הבקר אלא העבדים והרועים יהיו נאמנים אם יעידו שהבהמה זו הזיקה את זו, וכן אם יעידו קטנים או נשים שאדם זה חבל בזה או בשאר נזיקין נאמין להו עכ"ל. דנראים דבריו של רמב"ם שרוצה לתת טעם

שאלה: לאה ורחל חולקין בשביל מקומות בבהכ"נ של נשים, והביאה לאה שתי נשים שהמקומות שלה הן, ורחל הביאה איש א' מעיד שהמקומות שלה הן, איזה עדות עדיפא טפי דשתי נשים או של איש אחד:

תשובה: יראה דהאי דינא בחזקת המקומות תליא מילתא כמו שאבאר, אם מוחזקת לאה בהני מקומות ורחל אתית לאפוקי מינה אין לאה צריכה אפילו שבועה להכחיש העד של רחל. ואע"ג דרוב גאונים פסקו דנשבעים שבועה דרבנן אפי' על הקרקעות, הכא הואיל ואית לה ללאה שתי נשים מעידות כדבריה פטורה. ואע"ג דבעלמא אין עדות אשה כלום, בנדון זה דאינהו רגילי למידק טפי מאנשים מהימנין להו שפיר. וכן מצאתי הועתק מפסקי גדול דנאמנות הנשים להעיד לאלמנה אלו הבגדים לבשה בהן בחיי הבעל, משום דאין האנשים רגילין להסתכל בבגדי הנשים, והביא ראיה מהא דאמרי' ג' נאמנים על

נשים, מ"מ הוי כפלגא ופלגא: (עכ"ד
תרומה"ד)

הבית יוסף בחושן משפט סוף סימן
ל"ה כתב, וז"ל הרשב"א
בתשובה (מ"ז ס' קפז, מ"ה ס' קלט) אני רואה
מתוך הקונדרים שכתבתם שאתם
תוקעים עצמכם על עדות הנשים ואולי
מצאתם כן לאחד מן הראשונים
במקומות שהנשים יושבות שם מפני
שאין האנשים נכנסים שם ואנחנו לא
נדע דברים אלו ולא שמענו מעולם
ואין ראוי לסמוך עליהם עכ"ל ובתרומת
הדשן סימן שנ"ג האריך בזה ואין דבריו
נראים בעיני:

וז"ל המחבר שם סוף סימן ל"ה אשה
פסולה להעיד, וכל אלו הפסולים
פסולים אפילו במקום דלא שכיחא
אנשים כשרים להעיד:

ועל זה הגיה הרמ"א, וכל זה מדינא,
אבל י"א דתקנת קדמונים הוא
דבמקום שאין אנשים רגילים להיות,
כגון בבית הכנסת של נשים או בשאר
דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים,
כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה
פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים
לדקדק בזה, נשים נאמנות. ולכן יש מי
שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או
קטן, נאמנים בעיני הכאה ובזיון ת"ח או
שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך
להזמין עדים כשרים לזה, ואין פנאי
להזמין, והוא שהתובע טוען ברי:

למה הוצרכו לגבי נזיקין להוציא עבדים
ונכרים מכלל עדות טפי מכל התורה
כולה, דמילתא דפשיטא היא דפסולין
לעדות, ואהא יהיב טעמא דס"ד
דנהימניהו משום דאין מצינן שם אלא
הן. ועדיין ה"א דוקא הני משום דלית
להו חייס או לאו בני מצות ניהו, אבל
נשים וקטנים דאית בהו הני תרי נכשור
להו, דהרבה פעמים נמי אין עדים
כשרים מצוין גבי חבלות נזיקין, קמ"ל
רמב"ם דבעינן עדות ברורה, כך נראה
לפרש דעת הרמב"ם:

והשתא כיון דשמעינן מן התנא
דסברא לומר דכל היכי
דהפסולים שכיחי טפי מן הכשרים יש
להכשיר הפסולים, אע"ג דמסיק התנא
דלא נכשריניהו אית למימר הנ"מ גבי
נזיקין, משום דאי הימניהו א"כ לא
שביק חיי לכל בריה, דכל חשוד גולן
ישכיר עבדים או נכרים או יפתה נשים
או קטנים שיעידו לו שחבירו או בהמת
חבירו הזיקו בק' מנה בכל יום. אבל
לעולם נימא במילי אקראי כגון בגדי
אלמנות או מקומות בבהכ"נ של נשים
יש לנו לתפוס סברת התנא דיש להכשיר
הפסולים, ולכך אין לאה צריכה לישבע
כלל נגד העד שהרי יש לה עדות כנגדה.
ואפילו אם היתה רחל מוחזקת במקומות
ולא היה לה שום עד המסייע לה, היתה
לאה מוציאה מידה בעדות שתי נשים
כדפרישית. אמנם אם היתה רחל
מוחזקת וגם העד מסייע לה מקיימין
המקומות בידה. ואע"ג דאית ללאה שתי

רבי אברהם מנחם הלוי שטיינבערג זצ"ל אב"ד בראד - שו"ת מחזה אברהם

רבי אברהם מנחם הלוי שטיינבערג, נולד בשנת תר"ז בעיר סעריט. בשנת תרכ"ט נתמנה לאבד"ק סניאטין, ובשנת תרס"ז נתקבל לאבד"ק בראדי. מגדולי החסידים אצל הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא. בימי מלחמה"ע הראשונה ברח לווינא. חיבר שו"ת מחזה אברהם ג' חלקים. נפטר ר"ח סיון שנת תרפ"ח. תשובה זו משו"ת מחזה אברהם ח"ב חו"מ סימן י"ט.

אי הבת יורשת מקום האם בעזרת נשים במקום הבן

ב"ה, אור ליום ו' עש"ק בשלח תרס"ט בראדי

לריק כחכם, ה"נ צער הוא להבנות לעזוב המקום שדרך לעמוד עם אמותיהן, לא שמעתי מזה ולא נהירא כלל דאין ביד אחרוני זמננו לתקן תקנות מעצמם נגד הד"ת:

גם טעם ב' שכתב כ' דהמקומות של ביהכ"נ הוי כתכשיטין ושייכים להבת, תמה אני היכן מצא כ"ת שהבת יורשת התכשיטין במקום בן, לכן איני רואה בזה שום טעם:

לכבוד ידי"נ הרב הה"ג החו"ב מפורסם בתו"י שלשלת היוחסין מוה"ר ישכר דוב באב"ד שליט"א אבד"ק בוסק יע"א:

בנידון מקומות ביהכ"נ, שכתב כ"ת ששמע שהגאון מליסא פסק דהבת יורשת מקום בעזרת נשים אף במקום בן משום שני טעמים, דהיא כעין התקנה שתיקן ר"ת בירושת אשתו בשנה ראשונה שאין הבעל יורש משום ותם

והנני ידוה הרוש"ת:

רבי אליעזר דון יחיא זצ"ל

אביד לוצין - שו"ת אבן שתיה

נולד בשנת תקצ"ח לאביו רבי שבתי דון יחיא אביד דריססא מגדולי חסידי הצמח צדק. כיהן כרב בעיר וויזון פלך קובנה ולאחר זמן בעיר לוצין. נתפרסם על שם ספרו שו"ת אבן שתיה המובא רבות בדרכי תשובה. נפטר בשנת תרפ"ו. תשובה זו מתוך שו"ת אבן שתיה סי' ט"ו.

בענין אין מעבירין על המצות כשיש לו ביהכ"נ סמוך לביתו

מעבירין על המצות, ועיין בהגהות בעל ברכי יוסף בעין יעקב החדשות שתירץ משום דבית המדרש יש בו קדושה יתירה מבכהכ"נ הילכך כיון שהיא רוצה לעשות מצוה מובחרת או לית ביה משום אין מעבירין על המצות, והוא ע"ד שו"ת הח"צ ס' ק"ו הובא בא"ח ס' צ' בדברי האחרונים ע"ש:

אמנם לא נראה לי תירוץ זה, חדא מה נעשה בהפוסקים החולקים על זה וסברי שאפילו אם רוצה לעשות המצוה ביותר נאות מ"מ יש בזה ג"כ משום אין מעבירין כמו שכתב שם הרדב"ז, ועוד דהא בעל המעשה זה היה ר' יוחנן ור' יוחנן הא סובר במגילה דף כ"ז להיפוך דקדושת בהכנ"ס עדיף מקדושת בהמ"ד:

ובן הקשיתי נמי על בעל שבות יעקב בחדושו לעין יעקב במסכת סוטה שהקשה ג"כ על האי ארמלתא דאולה לבי כנישתא דר' יוחנן הא קעברה משום זריזין מקדימין למצות וכיון שיש בהכנ"ס סמוך לה היה לה להתפלל בסמוך משום זריזין מקדימין למצות, וכן הקשה על הא דאמרינן בברכות דף ח' דאסור לעבור לפני פתח בהכ"נ

כתב המג"א בסי' כ"ה בשם מהר"י מלכו שאם היה בדעתו ליקח הטלית של חול ובא לידו הטלית של שבת מותר להניחו וליטול הטלית של חול, ואין בזה משום אין מעבירין כיון דלא היה בדעתו מתחילה עליו. וע"ש בשערי תשובה שהביא עוד פוסקים בזה, ולא דמי לאם נטל התפילין של ראש קודם לשל יד שיש בזה משום אין מעבירין אף שגם התם לא היה בדעתו אלא על של יד, התם שאני דגם עכשיו רוצה הוא להניח השל ראש רק שצריך להניחו אח"כ אבל מ"מ בדעתו להניחו, והילכך כיון שבא לידו התפילין של ראש הוא קודם ויש בזה משום אין מעבירין, משא"כ במקום שלא היה בדעתו על זה מעולם בזה אין משום אין מעבירין:

ובזה ניחא נמי מה שהקשו בהא דאיתא בסוטה דף כ"ב בההיא ארמלתא דהוה בהכנ"ס בשביבותה וכל יומא הוה אחיא בבי מדרשא דר' יוחנן להתפלל ומשבתה ר' יוחנן דשפיר עבדה משום דאיכא שכר פסיעות, והקשו על זה דאמאי משבתה והא כיון דאיכא בהכנ"ס סמוך לה הרי עברה על אין

הלכה לצד מערב או כיוצא בזה בענין שלא היתה צריכה לעבור נגד המצוה, זה אינו דהא כאן נזכר בגמרא דהיה הבהכ"נ בשביכותא וסתם שביכותא הנזכר בש"ס הוא בקרוב ממש כדאמרינן בתזקת הבתים מאן מסהיד אבתי שיבבה והם ידעי ביממא ובלילה, ועיין ברמב"ם ובש"ע ח"מ סי' ק"מ שעל לשון שיבבא שנוזכר בגמרא קורא לזה הרמב"ם בלשון שכונה וסתם שכונה הוא ערך שלשה בתים כדאיתא בכתובות ובשאר דוכתא, ולפי"ז הכא נמי דנזכר לשון שיבבה מיירי נמי בסמוך כמו כל לשון שביכותא דאיתא בש"ס, ועוד הא מוכח ביומא דף ט"ו שאם יש לפניו מצוה שיכול לעשותה בסמוך לו וגם מצוה שהיא רחוקה ממנו קצת יותר מזו אזי אפילו אם עדיין לא פגע בהמצוה הסמוכה לו ולא הגיע עדיין אצלה מ"מ כיון שהיא סמוכה לו יותר אזי אם מניחה ועוסק בהמצוה הרחוקה קעבר משום אין מעבירין ואף שאין ביניהם אלא הרחק קצת, דאמרינן התם כמתן דמים של עולה שהוא נותן אותן ברישא מזרחית צפונית, ופריך הגמרא ויתב ברישא מערבית דרומית והדר מזרחית צפונית ומפרש התוס' בזבחים דף נ"א דעיקר קושיית הגמרא הוא דקעבר על מצות אין מעבירין משום שכשעלה על הכבש אז הקרן של מערבית דרומית סמוכה יותר מהקרן של צפונית מזרחית ע"ש, והא התם כשעלה על הכבש עדיין לא פגע בהקרן של מערבית דרומית כי הכבש היה רחוק מן הקרנות כדאיתא בפ' בתרא דמדות ואפילו הכי נקרא זה מעביר על המצות כיון שקרן זה סמוכה לו יותר מהקרן השני אף שאין ביניהם

בשעה שהציבור מתפללין משום חשדא ואי איכא פיתחא אחרינא שרי, ואמאי הא קעבר משום זריזין וכו', ותירץ משום כיון דאיכא נמי שכר פסיעות לית בזה משום זריזין, וכתב שבוה מתורץ נמי הקושיא שהקשה הב"י והט"ז והמ"א בסי' תרע"א לענין נר חנוכה דאמרינן דבית שיש לה שני פתחים צריך להדליק בשני הפתחים משום חשדא דבני מתא שיאמרו עליו שלא הדליק נר חנוכה, ומאי שנא מהא דברכות דאי איכא פתחא אחרינא לבהכנ"ס לא חיישינן לחשדא דאמרינן דבהאי ליעול, ואמאי לא אמרינן ג"כ בהאי אדליק, אבל עכשיו ניחא משום דכאן לא חשדינן ליה דאמרינן דעשה כן בשביל המצוה של שכר פסיעות ע"ש:

ולדעת גם זה אינו מספיק, דמה התם בנר חנוכה דלא חזינן ביה דעביד איסורא כלל במה שלא הדליק כאן דהא מצד הדין די בפתח אחר ואפילו הכי איכא חשדא דאינו חושש על מצות חכמים ואמרינן דבדאי לא אדליק מכש"כ בבהכ"נ דחזינן דעבר על אין מעבירין על המצות ועביד איסורא בודאי יש מקום לחשדו שאין חושש במצות ולא יתפלל כלל, ועיין בלבוש בסי' תרע"א ולפי מה שביאר שם הא"ז דבריו מבואר הוא שכל מקום דחזינן דעביד איסורא יש טפי לחשדו שאינו חושש למצות ע"ש, הילכך חילוק זה אינו מספיק:

ואין לומר דהתם מיירי שבעת שהלכה לבהכ"נ של ר' יוחנן לא היתה צריכה לעבור נגד בהכנ"ס שלה כגון שבהכ"נ הסמוך לה היה לצד מזרח והיא

ג"כ שפיר השיבה לו דהא עיקר המצוה של זריזין הוא משום חביבות מצוה להראות שהמצוה חביבה עליו והכא נמי כיון שאני מרבה עלי בטורח ואין אני חושש על טרחתי ואני עושה זאת רק הכל בשביל המצוה כמו שפירש רש"י בב"מ ובסוטה שם הרי אין לך חביבות מצות יותר מזה, משא"כ לענין החשש של אין מעבירין על המצות בזה לא היה מהני סברא זו כיון דילפינן זאת מקרא ואסור אפילו במקום דלא שייך משום זריזין, והשתא ניחא נמי הא דברכות שהבאתי לעיל משום דכיון דהתם מיירי שיש שני פתחים להבהכ"נ אזי באמת אמרינן אנן שתחילת הליכתו של זה לא היתה אלא דוקא כדי לכנוס בפתחא האחרינא משום איזה טעם שיש לו ואו הא אין בו משום אין מעבירין:

אלא רק מרחק מעט, וא"כ מכש"כ הכא שיש בזה משום אין מעבירין:

אבל לפי סברת המ"א ומהר"י מלכו"ו שכל שאין דעתו לעשות מצוה זו אין בזה משום אין מעבירין ניחא, משום דהתם בסוטה הא תחילת הליכתה לא היתה אלא כדי ללכת לבית המדרש של ר' יוחנן לחוד ולא היה בדעתה כלל לילך לבהכנ"ס הסמוך לה וכיון שכן כל כה"ג אין בו משום אין מעבירין, ודמי למי שמונח לפניו הטלית שרשאי לעבור מלפניו וליקח התפילין כיון שאין בדעתו על הטלית, וגם ר' יוחנן גופא כי שאל לה והא יש בהכנ"ס בשכינתך לא משום אין מעבירין על המצות שאל אותה רק משום זריזין מקדימין למצות לכן אמר לה והא עברת על מצות זריזין, והיא

רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל

תורה לשמה

רבי יוסף חיים נולד בבגדד בשנת תקצ"ה ורבו המובהק היה רבי עבדאללה סומך. נחשב כמנהיג הקהילה. היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, מהמפורסמים הם בן איש חי, בן יהוידע על אגדות הש"ס, ושו"ת רב פעלים. חיבר ספר תשובות תורה לשמה בהסתרת שמו, ותשובה זו לקוחה משם סימן מ'. רבי יוסף חיים נפטר בשנת תרס"ט.

אם מצות ההליכה לכהנ"ם ברגל דוקא או שרוכב במהלך

והנה מצינו בילקוט תהלים סי' ל"ה על פסוק כל עצמותי תאמרנה, שהביא מן הפסיקתא שאמר דוד אני משבחך בכל איברי ומקיים בהם המצות, וכשהגיע לרגלים אמר רגל ימין לחליצה רגל שמאל קודם לשלש פסיעות אחר התפלה ע"ש, ולכאורה ק' אמאי לא חשיב ברגלים שהולך בהם לבית הכנסת ובית המדרש וכן למשכן שהיה בימיו, אך באמת אין זה דקדוק דהוא בא לחשוב דבר הנעשה באבר ההוא לצורך המצוה דוקא שאותה הפעולה של המצוה שייכה בו דוקא אבל פעולת ההילוך שיש ברגלים הוא אין הפעולה הזו של ההילוך מיוחדת למצות הילוך בית הכנסת בלבד אלא היא שייכה בדברים של רשות ג"כ שכל הילוך הוא ברגלים ואדרבה הליכה של רשות היא יותר מן הליכה של מצוה ולהכי גם בידיים לא קאמרי שהוא נוטל בה לולב ועוסק בה כמה מצות יען כי פעולה של נטילה ושאר עסקים הנעשים ביד אינם מיוחדים למצוה בלבד אלא אדרבה של רשות הם יותר:

וכן מצינו בריש פ"ק דחגיגה הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה

שאלה. עשיר נכבד, ביתו רחוק מבית הכנסת יותר מחצי שעה והוא אין לו טרחא בהילוך זה אך להיותו עשיר נכבד זהו כבודו לעיני הרואים שאינם בני ברית שלא ילך ברגליו אלא ברכיבה והוא יש לו בהמה בביתו לרכב עליה, אם יש בזה מצוה שילך דוקא ברגליו ולא ירכב או דילמא רוכב כמהלך חד הוא וגם ברכיבתו מקיים מצות הילוך לבית הכנסת:

תשובה. הנה בגמרא דסוטה דף כ"ב ע"א אמרו למדנו קבול שכר מאלמנה אחת שהיה לה בית הכנסת קרובה והיא היתה הולכת לרחוקה משום שכר פסיעות, משמע מהא כי שכר פסיעות לא שייך אלא בהולך ברגליו שמטריח רגליו בפסיעות יותר. וכן אמרו בחגיגה דף ג' מה יפו פעמין בנעלים בת נדיב כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל ע"ש, משמע כי אפילו העליה לרגל שהוא מקום רחוק וטרחא הרבה אפ"ה היו מדקדקים ללכת ברגליהם, והגם שכודאי הרחוקים הרבה ביותר היו רוכבים, עכ"ז נראה כאשר סמוך לירושלים היו הולכין ברגליהם:

בשלשה רגלים ולכן לא נאמר שלש מועדים אלא שלש רגלים וכו' ע"ש. והנה מצינו הליכת האדם לבית הכנסת נרמז סודה בפסוק בבית אלהים נהלך ברגש וכמ"ש רבינו האר"י זצ"ל בספר הכוונות הנמצא אצלנו בכ"י וז"ל, כי השכינה היא נקרא בית הכנסת ונקרא בית אלהים וזה מה שאמר הכתוב בבית אלהים נהלך ברגש כי קודם שיכנס האדם לבית הכנסת שהיא השכינה צריך לימלך באבהן ולומר פסוק ואני ברוב חסדך אבוא ביתך כנו' בס' הזוהר כי בפסוק זה רמוזים ג' האבות וכו' ע"ש. הנה כי כן בין תבין שגם בהליכה לבית הכנסת יש טעם להילוך ברגלים שהיא סוד נה"י ודוק היטב כי קצרת:

ועל כן ודאי גם מצות הליכה לבית הכנסת יש להקפיד בה שתהיה ברגלים דוקא כל היכא דהוא יכול להלוך ברגליו ולא יתוש בזה על הכבוד לעיני הרואים אע"פ שהוא עשיר נכבד. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי:

וקטן וכו' ומי שאינו יכול לעלות ברגליו איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית דברי ב"ש ובה"א כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית שנאמר שלש רגלים ופירש רש"י הראוי לעלות ברגליו חייב הכתוב, וע"ש בגמרא דף וא"ו דפריך גבי קטן עד הכא מאן אתייה וכו', ועוד קאמר התם השיב רבי לדברי ב"ש והא שמואל דיכול לרכוב על כתפו של אביו הוה ע"ש מוכח מכל זה דקפדינן אהילוך מירושלים להר הבית:

ואם אל סודו תדרוש לך נא ראה מ"ש רבינו הגדול האר"י זצ"ל בשער מאמרי רז"ל הנמצא אצלנו בכ"י על מאמר בראשית רבא בענין עלייה לרגל וז"ל, וזה סוד חובת ראייה ברגלים והענין הוא כי מצות ראייה שיעלה כל אדם לעזרת ישראל לראות שם בחגים ואין חיוב מצוה זו אלא לאנשים זכרים והענין הוא להעלות ברגליהם ולהמשיך כח הרגלים העליונים שהם נה"י

רבי מנשה הקטן שליט"א אב"ד אונגוואר - שו"ת משנה הלכות

רבי מנשה קליין שליט"א מפוסקי הדור, מחבר ספרי שו"ת משנה הלכות ושאר ספרים בהלכה ואגדה. תשובה זו נדפסה בשו"ת משנה הלכות ח"ט סימן שס"ז.

אי יש איסור של השגת גבול לשכנע מתפללי בית המדרש אחרת שיעזובה ויבואו אצלו

מרחשון התשל"ח כנ"י יצו"א:

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וכו' אחדשה"מ:

הקונים שלא יקנו אצלו אלא יבואו לקנות אצלו או אצל בעל חנות אחר פשוט דזה אסור וגדולה מזו כתב הרמ"א ח"מ סי' רס"ח באחד שהביא סחורה לחצירו ובא שני וקנאה דאסור ע"ש וגם מי שעומד לפני חנות חבירו ורואה קונים נכנסים לחנות חבירו והוא אומר להם שיבואו בחנותו נמי ודאי יש כאן משום השגת גבול ואינו דומה להא דמותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו עיין ב"ב וה"מ סי' רכ"ח סי"ח דהתם אינו מדבר עם שום אדם ופשוט. ואם יודע אדם עשיר שנושא ונותן עם אדם ידוע והוא הולך ומדבר אליו שלא ישא ויתן עוד עמו אלא יבא אצלו וישא ויתן עמו פשוט דיש בזה איסור וא"כ הכ"נ אם הולך אצל כנ"א שמתפללים בבית הכ"נ אחרת או אצל רב אחר והוא הולך ומפתה אותם לעזוב את המקום הזה וילך למקום השני ודאי יש בזה איסור שמזיקו וגוזל ממונו:

וראי' לדברינו מצאתי להמבי"ט בשו"ת ח"ג סי' מ"ח שמביא שם שהי'

על דבר שאלתו אי יש ענין של השגת גבול או עכ"פ איסור דרבנן במי שהולך לבית המדרש של חבירו או של רב אחר וכיוצא בו ומדבר עם בעלי הבתים שיעזבו את בית מדרשו וילכו להתפלל לבית מדרשו או לבית מדרש אחר שהוא שם, גם אם אינו הולך בבית המדרש של חבירו אלא הולך לביתו או כשמוצאו באיזה מקום ומדבר עמו שיעזוב את בית מדרשו שהוא מתפלל שם אם יש בזה איזה איסור או הוא היתר גמור ואולי גם מצוה, ולפי שראה שאין מקפידין בזה ומי שעושה לעצמו בית המדרש הולך ומדבר עם מתפללים אחרים של בית מדרש אחר שיבואו אליו להתפלל וגם שולח בניו ותלמידיו אי נכון לעשות כן:

הנה דבר גדול שאל וקשה לי להשיב בזה כי כמו שכתב הנה נתפשט הדבר להיתר גמור ואדרבה גם למצוה יחשב האמנם תורה היא ולא אוכל ח"ו להתעלם מן האמת. והנה פשוט דבעיני משא ומתן ודאי שאין לך דבר גרוע ממי שיכנס לחנותו של חבירו וידבר עם

שיש להם בעלים הוא צד שהיונים של אחרים באים לשובכין אלו ואפשר שצד מאותם שיש להם בעלים, ובנדון דידן אלו המפותין וצדין בפייהם שילכו העשירים לביהכ"נ שלהם אינם כהפקר גמור שהזוכה בהם זכה שהוא ידוע שאם לא היו מדברים להם ומפתים אותם קצתם היו באים להקהלה בית יעקב מעצמם, הרי הוא כיונה שיש להם בעלים כי אעפ"י שיש יונים אחרים שאין להם בעלים אינם יכולין לצוד וכו' וגם אלו אינם כהפקר כי הפקר אין לו דעת וכוונה להמלט ממי שרוצה לזכות בו וזוכה בו בע"כ אבל האנשים שהם בני דעת אינם ניצודים ונלכדים בפתויים בעל כרחן שאם אינם רוצים לא יועילו פיתויים וא"כ אם כוונת קצתם היתה ללכת לקהל יצ"ו אין הפתוי של המפתים כזוכים מן ההפקר אלא כזוכים בשל אחרים כיון שאפשר שכוונת קצתם היתה ללכת אל הקהל האחר שהוא מפורסם לכל שכשאין מי שיפתה שקצתם באים לקהל אחד וקצתם לקהל אחר ע"ש מה שהאריך וברור דכה"ג הו"ל גזל מדבריהם:

ומעתה ק"ו דידן מדידיה דהתם המבי"ט מיירי כשהולכין לפתות בנ"א שבאים מחוץ ועדיין לא התפללו בשום מקום וגם לא שייכים לשום קהילה ומי יודע אם הי' באמת נכנס להקהלה השניה של המבי"ט שהיתה קטנה בערך לגבי הקהלה הגדולה ושהיו שם כל העשירים ואפ"ה כיון דלא ימלט אדם אחד מיני אלף או יותר שהי' נכנס גם לקהלה השניה פסק הגאון ז"ל דהו"ל גזל מדבריהם א"כ

שתי קהילות ובאחת הי' המבי"ט בעצמו הרב והמרביץ תורה ועשו תקנות ביניהם שלא יסיגו גבול אחד לשני והנה קמו כמה אנשים ומהם חכמים מבני הקהילה שניה והולכים לקבל פני האנשים העשירים הבאים מחוץ מיד כשהם נכנסים בשערי העיר מפתים אותם שילכו לבית הכנסת הגדולה שלהם כי לגדולתה ולראשי העם אשר בה ראוי שכל העשירים ילכו אליה וכוונתם על נדבותיהם לרבות כיס צדקותיהם וכיס חברתם ולהמעיט כיס צדקה של הקהילה השני' שאין להם להספיק לעניי הקהל ולבעלי תורה ע"ש מה שהתנצל וכתב וז"ל על ההולכים לפתות עשירים הבאים מחוץ שילכו לקהלתם שהם יורדים לחיי עניי ק"ק בית יעקב כי אם לא היו הולכים לפתותם אפשר שקצתם היו באים מעצמם לבית יעקב והי' איזה ריוח לענייהם ומצד הדין אני אומר כי זה הוא לפחות גזל מדבריהם ודומה למפריחי יונים שהוא גזל מדבריהם וכמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ו מה' גזל דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל והעובר עליהם הרי הוא גזלן מדבריהם כמו מפריחי יונים וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוך הישוב וכו' ואם הי' ישוב כרמים אפילו מאה מיל לא יפרוש היונים הם של בעלי כרמים וכן לא יפרוש בתוך השובכים אעפ"י שהם שלו או של נכרי או של הפקר ואעפ"י שהרחיק מן הישוב מאה מיל מפני שהיונים באות לישוב השובכין ע"כ הרי אפילו יונים של נכרי והפקר שהוא מותר והפקר לכל אין פורשין אעפ"י שאפשר שלא יצוד אלא מן ההפקר או משל נכרי שהוא מותר שמא של שובכין אחרים

ולפעמים אפילו לשה"ר ורכילות וגדולה מזו ויורדים לתוך חיי חבירו ממש והם חושבים שעושים מצוה ובאמת הם גולנים ממש, עכ"פ פשוט לפענ"ד דזה איסור גמור ליכנס למקום חבירו הן ביהכ"נ הן ביהמ"ד הן ישיבה או שאר עסק ולהוציא משם ע"י פיתויים אנשים ואפילו לדבר עמהם בשוק שיבואו אליו אם הוא יודע שהוא מתפלל או עוסק עם חבירו במקום אחר אסור לפתותו שיעזוב אותו מקום:

ופשוט דכן גם אסור לילך ולדבר לתומכי מוסד אחד שיעזוב

אותו המוסד ולא יתן להם אלא למוסד אחר כי פשוט אפשר שהוא מקפח חיים של המוסד והרי גזול עניים ממש ע"ש במבי"ט הנ"ל בסופו ומיהו אין איסור לבקש ממנו שיתמוך גם במוסד אחר אלא שלא ידבר ח"ו רע על המוסד שהוא תומכו ואם אמור יאמר לו שהוא תומך במוסד הנ"ל ואין לו עוד ליתן לא יאמר לו שיחלוק את כספו לשניהם דאז כבר הוא לוקח מכסף המוסד שהוא כבר נדבו לו והבן. עכ"פ מאד מאד יש להזהר באלו הדברים שקרוב מאד לבא לידי איסור גזל בחשבו שעושה מצוה. וכדעת המבי"ט פסק גם ביפה ללב ח"א סי' קנ"ג אות ה' הובא בדמשק אליעזר לבעל הפלא יועץ אות ג' גזל:

ובזה הנני ידירו דושה"ט בלב ונפש,

מנשה הקמן

בדידן שהמתפלל הוא כבר בבית הכנסת אחת ומתפלל שם והוא נדיב לב וכיוצא בו, ויש להביהכ"נ הכנסות ממנו ואם מישהו בא ומפתהו לצאת מכאן ועוזב והולך למקום אחר שהוא גזל גמור ולא מדבריהם שהרי גזל ממון מביהמ"ד או מבית הרב הזה ולאיש זה אין כבר ספק שהי' כבר תושב בבית המדרש זה ובשלמא אם הי' הולך מעצמו להתפלל לביהמ"ד השני אשר רוצה להתפלל שם או שרוצה להנהו ג"כ שפיר דמי אבל לפתותו שילך שמה ודאי זה איסור גמור:

זו"ל המבי"ט עוד שם ואני מנהגי מיום היותי מרביץ תורה בקהל בית יעקב זה לי נ' שנה משנת הרפ"ה עד תחלת השל"ה אשר באה עלינו לשלום הייתי נמנע מלילך לדבר לשום יחיד עשיר מהבאים מחוץ שיבואו להיות מתפלל בקהל שלי אלא וכו' הנה העיד לן מרן המבי"ט ז"ל שלא יצא לדבר לשום יחיד במשך נ' שנה היותו מרביץ תורה שלהם אפילו פעם אחת שיבואו להתפלל לקהלתו הגם שכנראה קהלתו היתה קטנה לפי הערך הקהלה השני' שהיתה שם, והרבה יש לדבר מזה בעונ"ה בזמן הזה אשר עושים כל פעולות וטצדקאות ליכנס בכרם חבירו ולהוציא משם אנשים בכל מיני פיתויים

רבי נפתלי הכהן כ"ץ זצ"ל

סמיכת חכמים

רבי נפתלי הכהן כ"ץ נולד בשנת ת"כ. מגדולי וגאוני דורו, מקובל ואיש מופת. שימש כריש מתיבתא באוסטראה ופוזנא, ובשנת תס"ד היה אבד"ק פפד"מ. אחרי השריפה הגדולה שם נאלץ לעזוב את העיר, שם פעמיו לארץ ישראל, ונפטר בדרך בעיר קושטא בשנת תע"ט. חיבר ספר סמיכת חכמים עמ"ס ברכות ועוד ספרים שונים. קטע זה מתוך ספרו ספר הצוואה פרק ד' אות י"ב.

ביאור עשרה ראשונים לבית הכנסת

וקרא לון לקרבא להון לגביה, כדין עמא קדישא בעאן לאתחברא בבי כנישתא, וכל מאן דאקדים בקדמייתא אתחבר בשכינתא בחבורא חדא, תא חזי ההוא קדמאה דאשתכח בבי כנישתא ואוריך בבי כנישתא זכאה תולקיה דאיהו קאי בדרגא דצדיק בהדיה דשכינתא וכו' עי"ש, הרי זה ממש כדברי, וכשהוא בדרגא דצדיק יסוד עולם קדוש נמי מקרי, דשם הוא מקום הקדושה כידוע ליודעי חן:

היוצא מזה שצריך להקדים שעה אחת קודם התפילה, והוא הדין שעה אחר התפילה, דהא בהא תליא כמעשה חסידים הראשונים ממש, ואותן שתי שעות יעסקו בתורה כדי שיעמוד בתפילה מתוך דברי תורה. והתורה שלומדים בבית הכנסת הוא רצוי מאד ומסוגל לכמה ענינים ולא תשכח מהרה וממש קדוש יאמר לו, על כן ראוי ונכון לעשות קביעות בכל יום ללמוד שיעור בבית הכנסת ולא תשכח ממנו, ואפשר לזכות לרוח הקודש:

בנמ' ברכות מ"ז ע"ב ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם. צריכין לדעת למאי נפקא מינה אמר ראשונים, דכשהוא אומר צריך להיות מעשרה, בודאי שהם ראשונים, כי אחר כך הם יותר מעשרה ולא תוך עשרה, ומאי נפק"מ בזה. ונראה לי לפרש דראשונים מעיקרא משמע, כמו הראשון אדם תולד וגו' וכדאיתא בפסחים ה' ע"א:

ופירושו שיבוא קודם עשרה הראשונים, והיינו שיקדים עצמו כמו שעשו החסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת קודם התפילה כדי שיכוונו לבם למקום ב"ה. ואם יבוא בתוך עשרה יתחילו מיד להתפלל במנין ואז מתי יכוון לבו, ולכך צריך להקדים עצמו לבוא מקודם ואז בכלל חסידים יחשב בעשותו כמעשה חסידים הראשונים, וחסידות מביאו לידי רוח הקודש, ואמרינן נמי בזוהר שמות (ק"ב). זכאה עמא קדישא דמאריהון בעי עלון

רבי יצחק ווייס זצ"ל הי"ד

אביד ווערבויו - שיח יצחק

רבי יצחק ווייס מח"ס אבני בית היוצר, אלף כתב שמועות וסיפורים, שיח יצחק עדה"ת, שו"ת, והגדש"פ. נולד תרל"ה בפרעשבורג. משנת תרע"ו רב בווערבויו. היה נודע כדרשן מעולה ופה מפיק מרגליות. נעקה"ש בשנת תש"ד הי"ד. תשובה זו משו"ת שיח יצחק סימן ז'.

אחד לבוש טלית ותפילין ואחד נושא בידו הטלית ותפילין

מי יבנם ראשונה

נראשו וכל שכן כשהם צידו, וכך היא שיטת היחאים נסמך שז"ט כמו שזיאר צמועפות ראס אום ס"ט, נמלא דיט צוה סרך מלוה כשאוחזם צידו, ועי' נמהרי"ט נחי' לקידושין דף ל"ג דלפיה"מ להרמב"ם שמתן טעם שרין לעמוד צפני עושי מלוה משום כבוד הציבור יחד העושה מלוה אין חייב לעמוד צפני יחד שעושה מלוה].

אמנם בצוואת ר"א הגדול ובפי' הגאון רבי גרשון העניך זצ"ל מראדזין שם מוזה"ק כמה כבוד מגיע להמגיע לביהכ"נ עטוף בטלית ותפילין, א"כ לזה שכבר לבוש טלית ותפילין, צריכים לכבד יותר, וע' מג"א [סי' כ"ה סק"ג] מתשובת מהר"ם לובלין [סי' ל"ו]:

הן אמת לשיטת עצי לבונה [גליין שרע"ד סי' ימ"ג] דאין מכבדים בפתח בית הכנסת, משום דחיובא להקדים שם כל האפשר, ולזאת לא יכבד לאחר שהוא ילך שם לראשונה, וכן ביציאה אין לכבד לאחר שזה יצא ראשון, כי כל עוד שישהה בבית הכנסת יותר הוא מצוה:

וקצת צ"ע בב"ק (דף פ' ע"ג) גבי מאן נתרח נתרח שמואל, והרי הלכו לדבר מצוה לסעודת פדיון הבן, והרי גם

בענין השאלה המובא בספר פסקי תשובה ח"ב סי' קנ"ז, בשם הגאון מהורי"ד ז"ל מבריסק, שנודמנו לפניו שני אנשים בדרך כניסתם לביהמ"ד שאחד מהם היה לבוש טלית ותפילין והשני נשא בידו הטלית ותפילין, והיה מבוכה בין הלומדים למי מהם יש דין קדימה לכבדו לכנוס ראשון. וכתב שם בשם הבית הלוי מבריסק שיש להוכיח זה ממשנה דנגעים (פי"ג מ"ט) דמבואר משם דהבגדים בדרך לבישתן אינם נקראים שבאו אל הבית, ואם נושאן ביד, קרינן גם עליהם, והבא אל הבית, ולכן הנושא טלית ותפילין קודם לכנוס עכ"ד:

אם כי הנושא טלית ותפילין עסוק במצוה, כחולין [דף ז' ע"א] חלוק ליה נמי להאי דבמצוה קא עסיק, דהוה דרי חיטי לפיסחא, וכן עפ"י ירושלמי ביכורים שעומדים לפני נושאי התינוק וברית מילה, עיי' ברע"ב פ"ג דבכורים. [הערמ המו"ל - עיי"ש נחי' אנשי שם דשאני מילה מניכורים דניכורים נעדינא דאולי הס עוסקים צמלוה ממש אצל נושאי המינוק הכנה למלוה היא. ויש להצדיק את דברי הצ"ח הלוי נפרט לשיטת הצ"ח צאו"ח סוף סי' רנ"ז דתפילין חייב למשמע צהס כל שעה נעודם

ומצינו מי ילך ראשונה אף לענין דרישת שלום לנשיא עיי' ירושלמי שבת פ' הבונה ומובא בר"ן שם, וביומא כל הקודם את חבירו בד' אמות זכה, ובפסחים כת שלישית נקראת כת עצלים, וגם בגמ' שם מעשה ונמצאו בנות זריות ובנים שפלים כדי לזרזן במצוות. ועיי' במס' דרך ארץ (פיק ע) "בבית" המרחץ נותן מקום זה שנכנס לזה שיצא, עיי' בפ"י ככר לאדן לגאון החיד"א ז"ל שם. וצ"ע ברכות [ס' ע"ב], דהרי צריך ליכנס שיעור שני פתחים:

שם צריך להקדים, אמנם אפשר שם אין כ"כ החיוב להיות מזריזים מקדימים כמו לביהכ"נ שמצינו שחייב לרוץ, ובנתיבות עולם למהר"ל ז"ל שכר פסיעות נאמר דווקא לגבי הליכת ביהכ"נ, עיי' באו"ח [ס' סעף י"ג] ולא לגבי הליכה לסוכה, ולא מצינו שאם הולך בחזרה ממצוה שצריך ללכת פסיעות קטנות, כמו כן אפשר שאין צריך לזרז להקדים בהולכי סעודת מצוה. וגם צריכים לומר שפדיון הבן סעודת מצוה, דהרי רק הלך לשם והוא לא נהנה מסעודת הרשות כגמ' חולין פ' גיד הנשה:

מהר"י באסאן זצ"ל

לחמי תודה

רבי ישעיה באסאן היה מחכמי איטליה בסוף המאה החמישית לאלף הששי. מתלמידיו היה הרמח"ל בעל המסילת ישרים. תשובה זו מספרו לחמי תודה (סי' י"ט) הנקרא בפי הפוסקים גם בשם תודת שלמים.

אודות המנהג להרעיש באמצע התפלה על המאחרים להגיע לביהכ"נ - ובירור בחיוב כבוד ומורא מקדש מעט

למריאסטי

מדרשות, ואמרינן במגלה בפרק בני העיר ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם א"ר יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, למדנו כשאמרה תורה ומקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל. והמורא היאך היא אינה מפורשת מן המקרא ופירשוה חכמים לפי סברתן כל א' וא' לפי חומר קדושתו עכ"ל:

הנה דעת הרב ז"ל מכוורת שכשם שנצטוינו מן התורה על מורא מקדש כך נצטוינו על מורא בתי כנסיות ובתי מדרשות והכתובים מוכיחים כן, דאין לומר דהיא דת"כ אסמכתא היא דהא בהדיא כתיב והשמותי את מקדשיכם לשון רבים ועל כרחין לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות הוא דאתא, והיינו דתנן במגלה פ' בני העיר בה"כ שחרב אין מספידין בתוכו ואין מפשילין לתוכו חבלים וכולי ואין עושין אותו קפנדריא שנאמר והשמותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין, אלמא קרא לרבויהי בבתי כנסיות מיפרשא להו לרבנן וילפותא גמורה היא, וקרא דיתקאל (פיק"ב 6) מקרא מפורש הוא כי הרחקתים

דרשתי לאשר שאלני גביר נכבד ומאד נעלה על אודות רעה חולה כנגע נראית בכיתו בית תפלה שנשתרכב שם מנהג רע שכאשר יתאחר אדם לבא לבית הכנסת כל העם מקצה יפרוץ ויטפחו בידיהם על התיבות וברגליהם יעכסו על הרצפה והן פרץ והן יוצאת והן צוחה, עד שהקול נשמע למרחוק לאשר לא מבני עמנו, וקרוב הדבר שיתעוללו עלילות ברשע על עם ה' כדרךם וכעלילותם, ואני בעניי חשתי ולא התמהמהתי לרוץ דרך מצותו על פועל ידי כי קנאת ה' תעשה זאת ויראת שדי:

כתב הרא"ם ז"ל בס' יראים סי' שס"ד וז"ל ויראת מאלקיך צוה בהכנס אדם למקדש או לבה"כ או לבה"מ שינהוג בהן מורא וכבוד דכתיב בפ' בהר סיני את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו ותניא ביבמות פ"ק ומקדשי תיראו לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש פירוש מן הב"ה, ומצינו בבה"כ ובה"מ שנקראו מקדש דתניא בת"כ והשמותי את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי

שחרב אין מספידין בו וכולי שנאמר והשמתי את מקדשיכם וכולי, ומתוך זה כתב שם המרדכי דאסור לנתוץ דבר מביה"כ וכולי, ושמעת מינה שילפינן בה"כ ממקדש, ותניא בספרא מקדש מקדשיכם לרבות ב"כ, ואמרינן נמי בפ"ק דשבת כל עיר שגגותיה גבוהין מבה"כ סופה חריב דכתיב לרומם בית אלקיננו ולהעמיד חרבותיו ואע"ג דההוא קרא דלרומם בית אלקיננו כתיב בעזרא גבי בנין בית המקדש אלא שמע מינה דיש להדמות זה לזה ע"כ. ועוד הביא שם מ"ש המרדכי פ"ק דשבת בשם ר"מ דיש להזהר מלהשתמש בעלייה שע"ג בה"כ תשמיש קבוע של גנאי, דאע"ג דגגין ועליות של עזרה לא נתקדשו שמא דמי לעליות היכל שנתקדשו דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו קדושה קצת מעין קדושת היכל דעליות היכל נתקדשו כדאמרינן בפ' כיצד צולין ע"כ. וסיים עלה מהריק"ו וז"ל הרי שרוצה לומר דאפילו למ"ד דעליות עזרה לא נתקדשו מ"מ בה"כ שלנו חמורה יותר, עכ"ל מהריק"ו וז"ל:

מיהו כיון דמקדש מעט קרייה קרא מש"ה נחתי ביה רבנן פורתא בחומר' קדושתו כמ"ש הרא"ם ז"ל וכדאיתא בפ' הרוואה דף ס"ב ב' אמר רבא ריקקה בבה"כ שריא מידי דהוה אמנעל מה מנעל בהר הבית אסור בבה"כ מותר אף ריקקה בהר הבית הוא דאסור בבה"כ שריא, ופריך עלה ומסקינן אלא אמר רבא כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ומנעל לא קפיד איניש אף בה"כ קפנדריא הוא דאסור ריקקה ומנעל שרי:

בגוים וכי הפיצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם וכדתרגום ויהבית להון בתי כנישתא תניין לבית מקדשי ואינון כזעיר במדינתא דאיתגליאו לתמן, וכן פי' הרד"ק וז"ל כלומר אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בב"כ שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ע"כ, והיינו דדייק קרא למימר ואהי להם למקדש מעט דהו"ל לומר ואתן להם מקדש מעט, וכתיב הכי למימרא שכשם שמורא מקדש אנו מצווים עליו להתיירא ממי שצוה על המקדש כך בתי כנסיות ובתי מדרשות אנו מצווים להתיירא ממי שצוה עליהם שבין כזה ובין כזה ה' שוכן בתוך בני ישראל והיינו דכתיב ואהי להם שמכח היות הקב"ה מצוי בבה"כ כדרך שמצוי בבית המקדש הו"ל בה"כ מקדש מעט:

וכדעת רא"ם ז"ל נראה שהוא דעת המרדכי שכתב בפ' בני העיר וז"ל בה"כ נקרא מקדש מעט ולכך אסור לנתוץ דבר מבה"כ דתניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בלא תעשה ת"ל ונתצתם את מזבחתם וכולי לא תעשון כן לה' אלקיכם עכ"ל:

וז"ל מהרי"קו שרש קס"א, ראוי לדמות נדבת בה"כ לנדבת מלאכת המשכן שהרי בכל מקום דימו רז"ל בה"כ לבית המקדש כדאמרינן בפרק בתרא דמגלה ואהי להם למקדש מעט אמר רב שמואל בר יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ותנן נמי בה"כ

מלכא הוא בי נייחא כגוונא עילאה בכל אינון תקונין למהוי כתקונא דלעילא בי נייחא ואחסנתא, הכי בי כנשתא אצטריך בכל תקוני שפירו למהוי כגוונא עלאה למהוי ביה צלותא לאתקנא תקונין בצלותא כמה דאוקימנא, וההוא בי מקדשא דליהוי ביה חלונות דכתיב וכיון פתיחן כגוונא דלעילא וע"ד משגיח מן החלונות מציין מן החרכים, ואי תימא אפילו בחקלא בגין דרוחא להוי סליק, לאו הכי דהא אנן צריכין בית וליכא לאשתכח בית דלתתא כגוונא דבית עלאה לנחתא דיורא עלאה לדיוורא תתאה ע"כ:

בללא דנקטינן מיניה דמקדש משכן ובה"כ דלתתא הוו כגוונא דלעילא וכלהו איקרו מקדש והוו פקודא חד למיבני כל חד חד בזמניה, משכן במדבר, מקדש בירושלים, ובה"כ בכל מקום, דכי היכי דמשכן איקרי מקדש כדאיתא בפ"ק דשבועות ה"נ בה"כ כדכתיב ואהי להם למקדש מעט, והיינו דפתח רעיא מהימנא במקדשא וסליק בבי כנשתא ומסיק דאנן צריכין בית לאשתכחא בית לתתא כגוונא דבית עלאה לנחתא דיורא עלאה לדיוורא תתאה, אלמא לפי הסוד בה"כ בית ודיורא הוי ומש"ה הוא דאקילו ביה רבנן ואמרי בגמרא כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש וכו' דלכית ודיורא מדמינן ליה, ומיהו מתוך קולו למדנו חומר דבית ודיורא תתאה מכון לבית ודיורא עלאה ודבי כנשתא אצטריך בכל תקוני שפירו למיהוי כגוונא עלאה, וכיון שכן מי זה יערב אל לבו לגשת אליו בשחוק וקלות ראש,

ומ"מ לפי דרכנו למדנו דמורא בה"כ דבר תורה הוא כמורא מקדש דמדאצטריך רבא לאשמועינן שריותא דרקיקה בבה"כ מכלל דבשאר מילי איכא איסורא והיינו דס"ד למיסר אף רקיקה כדאסירא בבית המקדש ואשמועינן רבא דשריא, דאלת"ה מהיכא תיתי למיסר אלא ודאי כי הדדי נינהו דכשם שנצטוינו על מורא מקדש דבר תורה כך נצטוינו על מורא בה"כ, אלא דרקיקה ומנעל שרי מטעמא דמסקינן כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ומנעל לא קפיד איניש אף בה"כ קפנדיא הוא אסיר רקיקה ומנעל שרי:

ומיהו איכא לאתמוה טובא מה ענין ביתו אצל בה"כ דקא מדמי להו למילף בה"כ מביתו, והא מילתא לית לה פתרי אלא מתורתו של רשב"י דגרסינן התם ברעיא מהימנא פ' בשלח (נ"ט ז) פקודא י"ט למיבני מקדשא לתתא כגוונא דלעילא כד"א מכון לשבתך פעלת ה' דאיצטריך למיבני בי מקדשא לתתא ולצלאה בגויה צלותא בכל יומא למפלח ליה לקב"ה דהא צלותא איקרי עבודה, וההוא בי כנשתא איצטריך למיבני ליה בשפירו סגיא ולאיתקנא ליה בכל תקונין דהא בי כנשתא דלתתא קיימא לקבל בי כנשתא דלעילא, בהמ"ק לתתא איהו קאים כגוונא דבית המקדש דלעילא דקאים דא לקבל דא, וההוא בי מקדשא כל תיקוניו וכל פולחניו וכל אינון מאנין ושמשין כולהו אינון כגוונא דלעילא, משכנא דקא עביד משה במדבר כלא הוה כגוונא דלעילא, בי מקדשא דבנה שלמה

חשבונות דא"ר ששת בה"כ שמחשבין בה חשבונות לסוף מלינין בו מת מצוה, ופירש הר"ן בשם הרמב"ן דהא דאמרין שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשכיבן שם מותר וד"ז לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרין בפרק ע"פ לאפוקי עניים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרים ליהנות בהן והוא שהוצרכו להן כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור וכו', ואף על פי שלכל הדברים הללו מועיל תנאי לב"כ שבבבל אין תנאי שלהם כלום לענין קלות ראש של חשבונות ע"כ, והדברים ק"ו לשחוק והתול וליצנות ושכל העם מקצה ישום מקרקר קיר ושוע ונתון קול בבית ה' ברחובות קריה לא תהא כזאת בישראל להתנות על דבר מכווער כזה לחלל את ה' לעיני העמים באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו תחת שביהיות ארמון בית מקדשנו יושב על משפטו השתיקה שם היתה לנו לתהלה ולשם ולתפארת לעיני העמים כמו שהעתיק ר' עזריה מהאדומים בספרו בחלק הדרת זקנים דף ט"ו ע"ב מ"ש בזה נכרי מארץ רחוקה מפליא לספר מה שראה בעיניו הדרת קדש בית מקדשנו השני וז"ל, והשתיקה בהיכל כלו ככה היא לכבוד כי לא תעשה בנפשך שקר לחשוב איך בכל המקום ההוא אדם אין עם אשר לפעמים תמצא הכהנים יותר משבעים במספר ומביאי הקרבנות כפלים כהמה וזה לכל המורא הגדול אשר הוא תמיד על פני כלם וכפי מה שיאות לאל עליון הנקדש שמה ע"כ, וזהו ששינונו בריש מדות בענין המשמרות ניכר שהוא ישן חובטו

ובהדיא תניא בפרק בני העיר בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', והטור או"ח סימן קנ"א כתב וז"ל בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטלה וכו' ע"כ. וכדבריו איתא בזהר פ' תרומה קל"א ב' וז"ל ומאן דאשתעי בי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל דאחזי דהא לית ליה אלהא ולא אשתכח תמן ולא דחיל מיניה ואנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעילא ע"כ. לזאת יחרד כל לב ויתד ממקומו כשמעו דברים הללו יוצאים מפי נאמן וקדוש ולא יפלא בעיניו אורך גלותנו כי די והותר בעון השיחה בטלה שרבים מקילים בה בב"כ להיות גורם, ובדברי רשב"י ז"ל עצמו בפ' אחרי מות (ע"ה ז') דעל תלת מילין מתעכבין ישראל בגלותא וחד מינייהו על דעבדין קלנא בשכינתא בגלותא, שאין ספק אצלי שעל השיחה בטלה בבה"כ כיוון כדכתב במאמר פ' תרומה דלעיל ואנהיג קלנא וכו' :

ומעתה כל אשר בשם ישראל יכונה אם בעל נפש הוא יחוש לעצמו לתת כבוד לשמו יתברך ולבטל המנהג הרע המוזכר בשאלה שנהגו קלי הדעת להקל ראשם כנגד שער השמים, ואל יאמר אדם שלבו חל"ל בקרבו מיראת ה' הואיל ונהגו הוה ליה כהתנו עליו מעיקרא, דהא ודאי בורכא היא מדגרסינן בפ' בני העיר א"ד אם ב"כ שבבבל על תנאי הן עשויות ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו

מקום לצדוקים לרדות אלא הוא נוטל ומקדש, ופי' הר"ב ז"ל אל תתנו מקום לצדוקים לרדות לשחוק בנו בדברי שחוק והתול, והרמב"ם ז"ל פי' וז"ל והכוונה שלא ימצאו מקום למשול עלינו בו ולהרחיב פה בדברים ובגנאי ע"כ, ופסקו ז"ל כרבי יוסי כ"ש וק"ו כשיש לחוש לסכנה דהא חמירא סכנתא מאיסורא, ואפי' מן המצוה נמנעים מפני הסכנה כדתניא בפ"ק דפסחים ח"א אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקים לבדוק מפני הסכנה מאי סכנה אילימא מפני סכנת עקרב כי אישתמש היכי אישתמש לא צריכא דנפל ופרכינן עלה ומסקינן רב נחמן בר יצחק אמר משום סכנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה וטעמא שלא יאמר הנכרי כשפים הוא עושה לי, והכי קיי"ל:

סוף דבר המנהג הרע הנזכר חובה עלינו לבטלו ולהוציאו משום דבר מכוער ולמילט עליה יהא ויהא ולהציב הדרכן לכל עובר וסרבן אבל ישראל קדושים הם ומובטחני בהם שישמעו לקול מורים וכשיודיעום חומר הדברים איש את ידו ואת רגלו לא ירים לרומם את בית אלקינו לתת כבוד לשמו ויהי אלקיו עמו גם ה' יתן הטוב ויבנה דבירו ואולמו וירם קרן לעמו אכ"ר:

במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים שישן לו על משמרו, שלפי שלא היה מדרכן להרים קול בעזרה לפיכך היה דבר נפלא ושואלים עליו מה קול בעזרה:

ואין להשתבש ולומר שכשם שמותר היה לאיש הר הבית לחבוט במקלו בן לוי שישן על משמרו ולשרוף בגדיו ולגרם מהומת קול בעזרה כך יהיה מותר כדי לבייש את המאחרים לבא לבה"כ להרים קול ולספק ולרקד עליהם דהא ליתא דשאני התם שאיש הר הבית ממונה היה ועליה קא רמיא לענוש ולייסר ולא נפיק מיניה שחוק והתול אלא מורא ופחד והנשארים ישמעו וייראו לשקוד על משמרתם אבל כגון נד"ד שיהיה רשות ביד כל אדם לפרוץ גדר ולהתלוץ עד שיעשה בה"כ מערת פריצים חלילה וחס ישתקע הדבר ולא יאמר:

ולאו מילתא זוטרתיה היא אלא טעמא רבה לבל ישמע בבחוץ קול בבית ה' לבל ילעיגו עלינו, שכן שנינו במסכת פרה פ"ג ובפתח העזרה הזה מתוקן קלל של חטא ומביאים זכר של רחלים וקושרים חבל בין קרניו וקושרים מקל ומסבך בראשו של חבל וזורקו לתוך הקלל ומכה את הזכר ונרתע לאחוריו ונוטל ומקדש כדי שיראה על פני המים, רבי יוסי אומר אל תתנו

הנלע"ד כתבתי ישעיהו בכמוהר"ר ישראל חזקיה באפאן זצוק"ל

רבי יעקב רישור זצ"ל

אב"ד מיץ - שבות יעקב

רבי יעקב רישור נולד בפראג בסביבות שנת הת"ל. פירסם את ספריו מנחת יעקב וסולת למנחה פירוש על תורת החטאת להרמ"א, תורת השלמים על הל' נדה, חק יעקב על הל' פסח, עיון יעקב על אגדות הש"ס, ושו"ת שבות יעקב. נפטר בשנת תצ"ג בשבתו על כסא הרבנות בעיר מיץ. גיסו המפורסמים האליה רבה ורבי דוד אופנהיים מפראג. תשובה זו לקוחה מספרו שו"ת שבות יעקב ח"ג סימן א', ועליה העיר החיד"א בתשובתו המובאת להלן.

כניסה לזקן בביהכ"נ עם מקל

ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואם הי' צריך לרוק ירוק בבה"כ עכ"ל, וכן מבואר בטא"ח סימן קנ"א וכ"פ כל הראשונים ואחרונים בלי חולק. והב"ח כתב שם בסעיף ד' וז"ל ולכן נראה דאפי' משנת חסידים ליכא כיון דאין מקפידין בהני גם במקל אין להקפיד דמאי שנא הא מהא עכ"ל:

אכן ראיתי בעולת תמיד ס"ק ח' סיים וז"ל ואני אומר מאן דנזהר תבא עליו ברכה דמ"מ כבוד שמים איכא עכ"ל, ואולי זה גרם ששאלתני על דבר זה, ובאמת נ"ל דאין לסמוך עליו בזה וכיוצא בזה שהוא מותר מדינא דש"ס וכל הפוסקים והוא חומרא בלי טעם, אדרבה מצינו כמה פעמים בקרא ובש"ס שחסו על כבוד הזקן:

גם פה ק"ק מיץ כשבאתי הנה לישיב על מקום גדולים בבה"כ מקום מיוחד לאב"ד ור"מ מפה ראיתי בזוית נקב גדול ואמרו לי שעשו נקב זה בכוונה לעמוד שם האב"ד ור"מ מקלו הרי שפשטו היתרו. וע"כ צ"ל אפילו מאי

מה ששאלת על דבר המקל שראית פשוט המנהג לזקני הדור שצריכין משען ומשענה במקל והולכין בהם לבית הכנסת שהוא מקדש מעט שיש חשש איסור לילך עם המקל שמה כדאיחא במתני' ריש פ"ט דברכות לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו וכו':

אין כאן חשש ופקפוק איסור כלל ובזה לא אמרינן מקלו יגיד לו כי הבאת ראייה לאיסור ממתני' דפ' הרואה ולא שפלת לסיפא מסקנת הש"ס שם בברכות דף ס"ב ע"ב אמר רבא ריקקה בבית הכנסת שרי מידי דהוי אמנעל מה מנעל בהר הבית אסור בבה"כ מותר אף ריקקה בהר הבית אסור ובבה"כ מותר וכו' ומסיק הש"ס שם אלא אמר רב כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד אינש ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש אף בבה"כ ריקקה ומנעל שרי עכ"ל, וכ"פ הרמב"ם פי"א מה' תפלה דין יו"ד שכתב וז"ל ומותר לאדם להכנס לבה"כ במקלו ובמנעלו

ומטה משה יוכיח, אע"פ שהקב"ה
אמר לו של נעליך מ"מ הלך
שם עם המטה כמו שנאמר מזה בידך
וגו' ואין זה רק דרך חשיבות וגדולה
והוא פשוט:

הק' יעקב

דאיתמר בש"ס בהר הבית היינו דווקא
במקל אשר הולכין בהם עוברי דרכים
שהם מלוכלכין הרבה משא"כ במקל
שהוא לכבוד זקנים וחשובים אין ביזוי
זה כלל ואין לפקפק בה:

רבי חיים יוסף דוד האזולאי זצ"ל

החיד"א

הגאון הקדוש החיד"א נולד בירושלים עיה"ק בשנת תפ"ד נכד לבעל חסד לאברהם מגדולי המקובלים. למד אצל חכמי הספרדים ואצל האור החיים הק'. נסע כשלוחם של יושבי ארץ ישראל לארצות רבות למען חיזוק הישוב. חיבר עשרות ספרים, ברכי יוסף ומחזיק ברכה על השו"ע, ספרי שו"ת, ספרים עה"ת ועל הש"ס, ספרי דרוש ומוטר, ושם הגדולים לתולדות חכמי ישראל וספריהם. לעת זקנתו קבע ישיבתו בק"ק ליוורנו שם נפטר בשנת תקס"ו. ארונו הועלה להר המנוחות. סימן זה מתוך ספרו שו"ת יוסף אומץ סימן ט"ז.

כניסה לזקן בניהכ"נ עם מקל הערה על ספר שבות יעקב הנ"ל

שהקב"ה אמר ליה של נעלך מ"מ הלך שם עם המטה כמו שנאמר מה זה בידך ואין זה רק דרך חשיבות וגדולה והוא פשוט, עכ"ל:

ואני בעניי אומר דודאי הנזהר הוא כבוד שמים, כי הנה בערי אדום ראיתי שאפילו במקום המתיחס למלכות ואין המלך שם ולא בני ביתו ואינו חצר המלך מ"מ קפדי השומרים שלא ליכנס במקל חשוב אפילו לאנשים חשובים, וא"כ יש כבוד שלא ליכנס במקל, והעושה כן לכבוד ה' לכבוד מקדש מעט הנה שכרו אתו. ומה שנראה שרוצה להתיר ליכנס להר הבית במקל חשוב, עמו הסליחה רבה דסתמא קתני לא יכנס להר הבית במקלו בכל מיני מקל, ואף אם הוא דרך חשיבות אין גבהות לפני המקום:

ומה שהוכיח ממטה משה, תימה עליו מה יוכיח הוכח ממטה משה

הן היום ראיתי שו"ת שבות יעקב ח"ג והיה בידי בתורת שאלה אגב חביבותיה שנדפס מקרוב, ומידי עוברי ראיתי להרב ז"ל בסימן א' שהביא מ"ש הרב עולת תמיד סימן קנ"א סוף סעיף קטן ח' וז"ל כתב הרב ב"ח ליהרר שלא ליכנס במקל לבית הכנסת אפילו משנת חסידים ליכא, ואני אומר מאן דנוהר תבא עליו ברכה דמ"מ כבוד שמים איכא עכ"ל, ועל זה כתב הרב וז"ל ובאמת נ"ל דאין לסמוך עליו בזה וכיוצא בזה שהוא מותר בש"ס וכל הפוסקים והיא חומרא בלי טעם, אדרבא כמה פעמים מצינו בקרא ובש"ס שחסו על כבוד הזקן וכו', וע"כ צ"ל אפילו מאי דאתמר בש"ס בהר הבית היינו דוקא במקל אשר הולכים בהם עוברי דרכים שהם מלוכלכים הרבה משא"כ במקל שהוא לכבוד זקנים וחשובים אין זה ביזוי כלל ואין לפקפק בה, ומטה משה יוכיח אעפ"י

הקדוש שהוא מעשרה דברים שנבראו
בערב שבת בין השמשות והיה תקוק
עליו שם המפורש ושמות האבות
והאמהות וי"ב שבטים ועשר מכות
כמ"ש בתרגום יונתן פרשת בשלח על
פסוק ויט משה את ידו ע"ש:

רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל

בן איש חי

רבי יוסף חיים נולד בבגדד בשנת תקצ"ה ורבו המובהק היה רבי עבדאללה סומך. נחשב כמנהיג הקהילה. היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, מהמפורסמים הם בן איש חי, ובן יהוידע. על אגדות הש"ס. תשובה זו מתוך ספרו שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן כ"ד. רבי יוסף חיים נפטר בשנת תרס"ט.

האם מותר למכור ספרים בניהכ"נ

שאינו צריך היה נמשך לבו לקנות, כי כן דרך ומנהג העולם המתקבצים במז'אד, ועתה הת"ח ההוא לשאול הגיע, אי אריך למעבד הכי בבהכ"נ למכור שם ספרים בהכרזה, או דילמא אסור משום כבוד בית הכנסת, יוריננו ושכמ"ה:

תשובה. מרן ז"ל בשלחן הטהור סי' קנ"א פסק בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו', ואין מחשבין בהם חשבונות אא"כ הם של מצוה וכו', נמצא כל מידי דמצוה שרי, והנה ידוע לקנות ספרי תנ"ך וסדורי תפלה וספרי תורה שבע"פ כל זה הוא מצוה גדולה ורבה מאד, דהא כתב הרא"ש ז"ל מ"ע על כל ישראל לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם, והגאונים דרישה וש"ך ס"ל בכונת הרא"ש הנז' למעט בזה"ז מצות כתיבת ס"ת לגמרי, אך מרן ז"ל בב"י סי' ע"ד לא ס"ל כן בדעת הרא"ש ז"ל, אלא ס"ל שגם בזה"ז מ"ע של כתיבת ס"ת במקומה עומדת, ורק כי בספרים אלו איכא נמי מצוה, וזו המצוה היא צריכה בזה"ז יותר מכתיבת ס"ת, וכן הסכימו כל האחרונים ז"ל, וכתבו

שאלה. שאל ממני ת"ח אחד פה עירינו בגדאד יע"א, שהוא יושב ולומד כל היום בבית הכנסת אשר היתה בתחילתה מדרש, וקורין אותה בשם בית הכנסת של אבו מנשה, והוא אינו נהנה מאחרים, ומתפרנס מן מקח וממכר של ספרי הקודש הנדפסים בליוורנו וערי אשכנז שהם ספרי תפלה, וחומשי תורה, וקריאי מועד, וחק לישראל, וספרי נביאים וכתובים עם פירושים, וגם מספרי תורה שבע"פ, משניות ומדרשים וספרי מוסר ודרושים, שהוא מביא אותם ממערכות הדפוס, ומוכר אותם כאן בהרווחה בביתו על יד על יד, ואין שוה לו ממכר זה שמוכר בביתו, ורוצה שימכור לפרקים שלש או ארבעה בשנה בבית הכנסת הנז"ל שהוא לומד שם בו ביום, דהיינו למכור בהכרזה שקורין בערבי מז'אד [מכירה פומבית], שמתקבצים בני אדם הרבה, וימכר בכל פעם ספרים הרבה, ומחמת שאותה בית הכנסת יש בפתח שלה מעבר כניסה ויציאה של שאר בתי כנסיות, אם יעשו בה המז'אד אחר התפלה יתקבצו בני אדם הרבה, וממילא ימכר לו ספרים הרבה, כי אפילו מי

ל טובת עצמו, לא נתיר לו לעשות כן בבית הכנסת, ומה שהתירו חשבונות של מצוה, היינו מפני דהעוסקים בזה אין להם הרווחה לעצמם, אלא עוסקים ל טובת העניים, הנה ודאי דאין לחלק בהכי, וראיה לזה דמצינו להגאון חכם צבי סי' קכ"ג, שכתב שבעיר אמשטרדם היו נוהגין להכריזו בבית הכנסת כשיש ס"ת למכור, וכל אחד ואחד מעלה בדמים, כדרך שמכריזין ומעלין בדמים מקומות שבבית הכנסת הנמכרים בביהכ"נ בהכרזה, וכתב שהוא מזה בשמשים שלא יעשו ככה, מהא דתניא גבי עבד עברי לא יעמידם בסימטא ולא יעמידם על אבן המקת, משום דאינו דרך כבוד, וגם כאן למכור ס"ת בהכרזה איכא בזיון, ואין לעשות לס"ת דבר שאנו נמנעין לעשותו לעבד הנמכר ע"ש. והרב זרע אברהם ביו"ד סי' ז' דף מ"ג הביא דברי הח"ץ ז"ל הנו', וכתב אם היה בא מעשה לידי הייתי מתיר בלי פקפוק שהרי אין כאן זלזול ואדרבה כבוד תורה איכא כאן שמתכבין את התורה ומעלין בדמיה ע"ש, והרב פרי הארץ ח"ב ביו"ד סי' ט"ז הסכים לדברי הרב זרע אברהם והתיר, וכן הגאון שבות יעקב ח"ב סי' צ"א פליג על ח"ץ ז"ל וס"ל מותר למכור בהכרזה, ואדרבה זהו כבודו ע"ש, נמצא דנידון ח"ץ ז"ל איירי שעושים ההכרזה בבית הכנסת לא חשו כולו רבנן הנו' משום כבוד בית הכנסת, ואפילו הגאון ח"ץ ז"ל לא חש משום כבוד בית הכנסת שעושים בה ההכרזה, אלא חש בשביל כבוד ספר תורה שנמכר בהכרזה, והא התם ההכרזה שעושים במכירת הס"ת בבית הכנסת היא לאו לצורך בהכ"נ, ולא

שהקונה ספרי תורה שבע"פ הוא בכלל מ"ע לכתוב ס"ת לעצמו:

ואין לומר שזה דוקא בכותב או קונה ספרים שהם בכתיבת יד, משא"כ הקונה בדפוס אינו בכלל הנו', דזה אינו, כי באמת כל גדולי האחרונים שלמים וכן רבים ס"ל דהדפוס הוא ככתיבה ממש, ויש לכל ספרי הקודש הנדפסים דין כתיבה ממש כדין הנכתבים בקלמוס, וכאשר הביא דבריהם הרב עקרי הד"ט א"ח סי' ח' אות י"ב, ועיין להרב הנו' באות י"ט, ובסוף אות כ"ג ע"ש, ויותר ממה שהביא הרב הנו' יש כמה אחרונים שדברו בזה, ועיין להרב הגדול מהר"ף ז"ל בסמיכה לחיים סי' ו' (ק' ל"ז ע"ד ולי"ט ע"ב) שהעלה דמוכרת לומר דין הרא"ש ז"ל הנו' דספרי הקודש לאו דוקא בכתיבה אלא ה"ה אותם שהם בדפוס, וטעמו ונימוקו עמו ע"ש, ועיין מ"ש בהקדמת הספר הנו':

נמצא לכ"ע מצוה רבה וגדולה איכא בקניית ספרים, הן תנ"ך הן ספרי תורה שבע"פ, ואע"פ שהם בדפוס, ודחשיבי לזה מצוה כמו מ"ע של כתיבת ס"ת, על כן ודאי מותר למכור ספרים הנו' בבית הכנסת בהכרזה שקורין מז'אד, והכא איכא מעליותא טפי, דלכם של בני אדם נמשך לקנות יותר ע"י המז'אד, ונמצא איכא זכות רבים בזה, כי זה המז'אד א"א לעשותו במקום אחר, שלא יבואו שם בני אדם לקנות, ורק כאן שהוא על אם הדרך ביציאתם מבהכ"נ הם באים לקנות:

ואין לומר, מאחר דהמוכר הנו' עושה זאת להרווחה דידיה, ומתכוין

ע"ש, וגדולי האחרונים הסכימו יין שצריך לקדוש נחשב מצוה ומותר להכריז, ואפילו להזכיר סכום מקח, דכל דבר דאית ביה מצוה מותר כדין הכרזה של אבידה שכתב מרן בסעיף י"ב שמותר להכריז בשבת על אבידה אפילו שהיא דבר שאסור לטלטלו, והיינו טעמא משום השבת אבדה, וכן נמי לומר למי שיודע ממנה מצוה היא ע"ש, והנה אלו בעלי היין שהם מכריזים בשבת וגם בבית הכנסת, הנה הם מכריזים לטובתם והנאתם, ועכ"ז מאחר דקונים יין לצורך מצוה חשיב ההכרזה צורך מצוה, ושרי להכריז בשבת וגם בבית הכנסת, ואע"ג דאיכא קונים יין שלא לצורך מצוה, וכ"ש בנ"ד דקוני הספרים כולם קונים לצורך מצוה דשרי, אע"פ שזה העושה ההכרזה הוא עושה להרווחה דידיה:

ג מצינו היתר יותר גדול מזה, בשערי תשובה שהביא מן בעי חיי א"ח סי' ט"ז, שלימד זכות על מה שנהגו להכריז בשבת בבית הכנסת על ברית וחתנות ופורעין לשמש המכריז וכו' ע"ש, וספר הנז' אינו מצוי אצלי לראות איך לימד זכות בד"ז שהוא מקח וממכר בדבר חול, ואמרתי יתכן טעמא דידיה הוא משום דחשיב לזה צרכי רבים, כי כן ראיתי בספרו הכנה"ג א"ח סי' ש"ן בהגהב"י, שהביא מן הריב"ש שכתב אע"פ שהוא דבור של חול לצרכי רבים התירו, והאי הוי צרכי רבים, וכתב הכנה"ג נראה מכאן נהגו בקושטא יע"א שכל מי שרוצה למכור בית או חנות או להשכירם, מכריז בבתי כנסיות ובתי מדרשות על ידי הכרוז, מי שהוא רוצה

לצורך עניים, אלא היא בעבור הרווחת בעה"ב שרוצה למכרו, ומוכרח לומר דס"ל לכלהו רבנן, כיון דהקונה עושה מצוה בקנייתו נעשה זה בכלל דבר מצוה ומותר בבהכ"נ:

ודע דאין לומר לפ"ד הח"ץ ז"ל דאוסר למכור הס"ת בהכרזה, אפשר גם ספרי הקודש הדפוס ס"ל לא ימכרו בהכרזה דזה אינו, דודאי לא דמי דפוס לכתבי יד, וכמ"ש מרן בב"י ח"מ סי' רמ"ח, ופסקה בש"ע שם סעיף י"א, ועיין באחרונים שם, ומ"ש בש"ע יו"ד סי' ע"ר על ספרי הקודש שלא ימכרו אא"כ ללמוד תורה ולישא אשה, הכונה הוא לומר דאין ראוי למכרם, אבל לא חמירי כס"ת דאית ביה איסורא, וכאשר פירשו דבריו האחרונים ז"ל שם, ועיין ברכי יוסף יו"ד שם אות ט' ואות י' ובהיים שאל ח"ב ובאחרונים שם, ועיין חיים ביד סי' פ' שכתב בס' בני חיי יו"ד סי' רפ"א דף ס"ג ע"ב מפורש דלענין קדושה לא הוי הדפוס ככתיבה, וכן משמע בב"י ביו"ד סי' רע"ו דיש להקל בכתיבת השמות בחומשים דלא הוי ככתיבה בגליון, ועיין מג"א א"ח סי' ל"ב סקנ"ו ואדני פז שם דף ז' עכ"ל:

ועוד נ"ל להוכיח בס"ד דאין לחלק בהיכא שהמוכר עושה להנאת עצמו, דמצינו למרן ז"ל בשה"ט א"ח סי' ש"ו סעיף י"ג שכתב, להכריז בשבת על קרקע הנמכר שכל מי שיש לו זכות עליו יבא ויגיד ואם לאו יאבד זכותו אסור, וכתב רמ"א ז"ל, וכן אסור להכריז על יין בשבת דהוי כמקח וממכר

בשיירי כנה"ג על דברי רש"ל, ועיין
מחזיק ברכה:

הנך רואה, דגם רש"ל ומטה יאודה
שערערו בהכרות המצות, לא
ערערו מחמת כבוד בית הכנסת אלא
משום מו"מ בשבת, וגם כתשובת
הגאונים סי' קמ"ה דאסרו ההכרזה של
בתים וחניות לא אסרו אלא משום דהוי
מו"מ בשבת, אבל בחול לא חשו משום
כבוד בהכ"נ, ומוכרח לומר דסברי מרנן
כיון שהוא דבר מצוה, כי גם צרכי רבים
נחשבים דבר מצוה, אין כאן חשש
הכרזה משום כבוד בית הכנסת, וא"כ
בנ"ד שקונים ספרי הקודש שהוא מצוה
גדולה כאשר ביארנו, לית לן בה,
והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו,
אכ"ר:

בית או חצר וכו', אבל בתשובת
הגאונים סי' קמ"ה אוסר דבר זה ע"כ
ע"ש, והרב כסא אליהו בסי' ש"ו
נתקשה בדבר זה מדין קרקע של
יתומים שמכריזין עליו שלושים יום
רצופין וכו' ע"ש, ועיין ברוח חיים
להרח"ף ז"ל סי' ק"ט שכתב בשם
האחרונים האי שלושים יום הם חוץ
משבתות וימים טובים ע"ש, וראיתי
להרב מטה יאודה בסי' ע"ש על מה
שמכריזין למכור המצות בשבת דדמי
למקח וממכר, וכבר ערער על זה רש"ל
ביש"ש הביאו המג"א ס"ק ט"ו, ונראה
להליץ בעד המנהג דהוי עסקי רבים,
דהא מותר לפקח על עסקי רבים אע"פ
שהוא דבר האסור בצרכי יחיד כמ"ש
הרב המגיד הביאו מרן בב"י, וה"נ
חשיב צרכי רבים ע"ש, ועיין מ"ש

מוריננו הרב גרשון האגער שליט"א

ליכנס וללמוד בביהכ"נ כדי לעשות קפנדריא

ובדין זה האחרון חולק עליו המ"ב בס"ק ד' שם שכותב, "ולא מהני שיקרא או ישנה מעט בכניסתו כדלקמן מאחר שיוכל ליכנס לבית של חול להנצל מהחמה והגשמים אם לא שעסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ והתחילו גשמים לירד שאז מותר לו ליכנס לביה"מ כדי שלא יטרידוהו הגשמים":

ובשעה"צ ס"ק ב' מביא המ"ב ראייה לפסקו מהגמ' במגילה (דף כ"ט:) דרבינא ורב אבא בר מתנה הוו קיימי ושאלו שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי האי דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעא צילתא כיומא דאיסתנא" [וברש"י ד"ה לא משום מיטרא, "שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקים בשמעתא לא היינו נכנסים" ובד"ה צילתא "דעה צלולה ומיושבת שאינו טרוד בכלום מחשבה"]. וכותב השעה"צ "ותיפוק ליה דהא למדו שם אח"כ אלא ודאי דבכל גווני אסור כיון דכונתו העיקר להנצל מהגשמים, ולא דמי למה שהתיר הגמרא ע"י עצה זו כשצריך לקרוא לאיזה אדם, התם אין לו עצה אחרת":

וראיתי בספר "עמק ברכה" (פומרנצ'יק) שמקשה על

א

בשו"ע או"ח סי' קנ"א סעי' א' פסק המחבר "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו' ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכו', ואם צריך ליכנס בהם לצרכו כגון, לקרוא לאדם יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואח"כ יצא, שהישיבה בהם מצוה שני אשרי יושבי ביתך". ובסעי' ה' שם, "היו לביהכ"נ שני פתחים לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו, ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה ביהכ"נ מותר, וכן אם לא נכנס בו תחילה כדי לקצר דרכו מותר לעשותו, וכשנכנס בו להתפלל מותר [מצוה] למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר":

ובביאור הלכה שם מיקל לעשות דרך בביהכ"נ אם יקרא או ישהה שם מעט וכנ"ל [בסעי' 6]. ובערוך השלחן מיקל עוד יותר "דבהכ"נ מותר גם ליכנס מפני החמה והצינה או מפני הגשמים אף שנראה שנכנס מפני זה מ"מ כיון שלומד פסוק או הלכה לא מינוכר כל כך שנכנס מפני הגשמים החמה והצינה":

”יאמר לו שום פסוק ואם אותו שקרא אינו יודע שום דבר יאמר לתינוקות שלומדים שם שיאמרו לו פסוק שלומדים או ימתין שם מעט ואחר כך יעמוד:”

בדי לומר דברי תורה בישוב הדעת הוא מתיר בלי להתנות תנאי שהוא כבר באמצע למוד כשהתחילו הגשמים להכנס לביהכ”נ אבל את העצה ללמוד מעט בכניסתו הוא מביא בקשר לקריאת גברא ולא בכדי להנצל מגשמים:

ב

אלא דעדיין קשה על המ”ב עצמו מדבריו בבאור הלכה הנ”ל דלכ’ העצה ללמוד מעט היא רק כשאין ברירה אחרת ומוכרחים להכנס לביהכ”נ אבל מאן יימר דהיתר זה נאמר בכדי לקצר דרכו דרך ביהכ”נ. וכשמעיינים בגמרא רואים שיש כאן שתי סוגיות נפרדות, הסוגיא של קפנדריא בברכות (דף סג:) ובמגלה (דף טו), והסוגיא של קריאת גברא במגילה (דף נא:) והעצה של לימוד מוזכרת רק בסוגיא של קריאת גברא אבל לא בסוגיא של קפנדריא על אף דמוזכרים שם התרים שונים, והמ”ב ששלל עצה זו כדי להנצל מגשמים היה צריך להחמיר כן גם בהליכת קפנדריא:

והאמת היא שמצאתי חבל של אחרונים דחולקים על קולא זו בהליכת קפנדריא בתוכם החות יאיר בספרו מקור חיים וגם האור שמח על הרמב”ם פ’ י”א הל’ תפילה מדייק מסגנון הרמב”ם שאין בקפנדריא עצה זו. לעומת זה מצאתי בדברי שני גדולי

ראיית המ”ב, דשאני התם שכבר עסקו בתורה חוץ לביהכ”נ, וע”כ לא מהני מה שילמדו גם אח”כ בהכנסם לביהכ”נ כיון שכבר היו עוסקים בלימוד חוץ לביהכ”נ, משא”כ מי שלא התחיל עדיין ללמוד חוץ לביהכ”נ, אלא דעתה מפני הגשמים רוצה ליכנס לביהכ”נ ע”מ ללמוד שם, ודאי דמותר, אף שיכול ליכנס לבית של חול, כיון דכניסתו לביהכ”נ לא מוכחא כלל דמשום גשמים הוא, אלא מפני הלימוד שרוצה ללמוד שם הוא נכנס:”

ולענ”ד המ”ב אינו אוסר על מי שרוצה ללמוד באמת ודואג שהגשמים יפריעוהו להכנס לביהכ”נ על אף שהוא עדיין לא התחיל ללמוד, וכל האיסור הוא רק למי שעיקר מטרתו היא להציל את עצמו מהגשמים, וכל הלימוד הוא רק טצדקא כדי למנוע בזיון לביהכ”נ כשהוא משתמש בו רק בתור מחסה לצרכי עצמו וכ”נ מדבריו הראשונים של המ”ב בס”ק ד’ שם דבזה הוא חולק על הערוך השלחן כמו שהזכרנו מקודם ודבריו האחרונים (יסק”ד) ”אם לא שעסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ” נמשכים אחרי העובדא בגמ’ שמובא בשעה”צ ואינם בדוקא:

ולדעתי חילוק זה שעשינו בדברי המ”ב, מפורש בדברי אחד מהראשונים רבנו ירוחם בספר אדם וחוה נתיב ג’ חלק ח’ שכ’, ”ואין נכנסים בהן בחמה וכו’ אבל נכנס לתוכו אפילו שעושה מטר כדי לומר בו דברי תורה בישוב, ואם צריך לקרא שום אדם שעומד שם אם ת”ח הוא יאמר לו שום הלכה ואם אינו יודע כי אם פסוק

ג

זנ"ל שיש חילוק פשוט בין איסור הליכת קפנדריא ואיסור השתמשות בעצם בנין ביהכ"נ כמחסה, וחילוק זה כמעט מוכרח בדברי ר' אבהו בגמ' שמתיר לעשות קפנדריא בביהכ"נ כשהיה שם שביל מעיקרא, וכן פוסק המחבר בשו"ע (והרמב"ם נ"י השמיט פרט זה ע"ש צ"ח). וצ"ע אם בנו ביהכ"נ במקום שמקודם היה בנוי שם בנין של חול שסתרוהו כדי לבנות ביהכ"נ על מקומו אף אחד לא מתיר להיתר לעשות חפציו בבנין החדש של ביהכ"נ ולמה מותר לעשות קפנדריא דרך ביהכ"נ במקום שהיה שם שביל מקודם:

וע"כ צריכים לחלק דכשנכנסים להנצל מגשמים משתמשים עם עצם הבנין שנבנה להיות בנין של קדושה וכל זמן לפי דברי המ"ב שאפשר להשתמש בבנין של חול אסור לחלל קדושת המקום² לצרכיו הפרטים כשזו היא עיקר סיבת כניסתו לביהכ"נ משא"כ כשרוצה לקצר דרכו דרך ביהכ"נ במקום שהיה שם שביל מקודם אין ההולך בכלל מעונין בבנין ביהכ"נ ולהיפך יתכן שזה מפריע לו בהילוכו ואין הילוכו נחשב השתמשות בבנין וא"כ גם כשלא היה שם שביל מעיקרא הליכה דרך ביהכ"נ אינו נחשב בעיקר כהשתמשות בבנין ויש רק ענין של מראית עין מסויימת ולזה מועילה העצה של למוד בכניסתו לביהכ"נ:

הראשונים כדברי המ"ב בספר ארחות חיים לר' אהרן הכהן בדיני בית הכנסת ס"ק י"א כ', "היו לב"ה ב' פתחים לא יעשו קפנדריא שיכנס בפתח זה ויצא בפתח אחר אם לא ישא שם מעט או יקרא פסוק א' או יאמר לא' מהתינוקות שיקרא לו אם לא ידע לקרות. נכנס להתפלל שם או לקרות מותר לצאת בפתח שכנגדו אבל לא יכנס שם בשביל חפצו בלבד כגון לקרוא לחברו או כיוצא בו":

ובנ' בדין האחרון הוסיף הארחות חיים המלה בלבד כדי להתיר כניסה לביהכ"נ כדי לקרוא לחברו כשהוא גם לומד משהו וא"כ כניסתו לביהכ"נ לא תהיה בשביל חפצו בלבד. ומפורש כן בספר הכלבו בסי' י"ז דין בית הכנסת שמביא עצה כזו של למוד וכו' בדין הליכת קפנדריא ואח"כ כ' "ואין נכנסים בו בשביל חפצו בלבד, כגון לקרוא לחברו אם לא יעשה מה שכתבנו", וקצת פלא לפי גרסתנו בגמ' שראשונים אלו מביאים עצה זו בעיקר בתור היתר לכניסה בקפנדריא ואגב מזכירים אותה בדין של קריאת חברו:

אבל צריך עוד להבין לפי דברי הבאור הלכה שקולא זו של לימוד משהו מועילה לכתחילה אפילו כשיש עצה אחרת דהלא אפשר לו ללכת דרך ארוכה ולא לקצר דרכו דרך ביהכ"נ למה המ"ב אינה מתירה להשתמש בעצה זו להנצל מהגשמים:

ג. אגב יוצא מדברי המ"ב לכ', דאם אין שם בנין אחר במקום, כמו הבתי כנסת בימי חז"ל שהיו נמצאים חוץ לעיר בשדות, יהא נחשב כאין לו עצה אחרת, וקיים ההיתר של למוד כדי להכנס לביהכ"נ להנצל מגשמים, ודו"ק.

וראיתי באחרונים שדנים בכניסה
לביהכ"נ כשדרכה מובילה
לחדר צדדי שאין לה כניסה אחרת רק
דרך ביהכ"נ, ואזי לכאור' יסכימו

החולקים על הבאור הלכה דמכיון דאין
אפשרות אחרת יהיה מותר להשתמש
בעצה של למוד כדי להגיע לחדר,
ובאתי רק להעיר:

רבי פנחס מנחם אלטר מגור זצ"ל פני מנחם

נולד בשנת תרפ"ו כבן זקונים לאביו האדמו"ר בעל אמרי אמת מגור. שנים רבות שימש כראש ישיבת שפת אמת ולאחר פטירת אחיו בעל הלב שמחה מגור מילא את מקומו. נפטר ט"ז אדר תשנ"ו. תורותיו נדפסו בספרי פני מנחם עה"ת, תורתך שעשעי וש"א"ס בכתובים. מכתב תורה זה נדפס בשו"ת בנין אב ח"ב סי' ט"ז להגר"א בקשי דורון שליט"א.

להשאיר בית הכנסת ריק להשען על ארון הקודש ולהשתחות כנגד צורות שעל גבי ארון הקודש

בח"י. ירושלים, א' ל'ס' "זאת התורה", "נחלה לישראל עבדו" לפ"ק, ער"ח תמוז:
לכבוד הגר"א בקשי דורון שליט"א, הרב הראשי לחיפה:

שע"י זה ילמדו אח"כ ביתר התמדה וביתר כוונה וקדושה, ולשמה, אמאי לא. ועיין רפ"ד דמגילה דביהכ"נ מותר למכור לצורך תורה ותשמישיה (הרי שגם ה"חפצא" דביהכ"נ שרי לצורך תורה), וכן לצורך ביהכ"נ אחר או אותו ביהכ"נ עצמו אם רוצה לשפצו (ומ"מ אי' התם דלא לסתור ביהכ"נ עד דבני אחריתי), ומכ"ש כשאינו מוכר, אלא הולך לשעה קלה לכמה ימים להכנה לצורך ללמוד אח"כ באותו ביכ"נ עצמו, ובאותה ישיבה. ואפי' בס"ת דאחז"ל עליה ועוזבי ה' יכלו במניח ס"ת, מ"מ אחרי שמצניעין אותה בהיכל שרי:

ובמש"כ כת"ר לענין הוצאת ספרים מהיכלם - הנה אם מתכוונים לשמרם ולכבודם של הס"ת עצמם אמאי אסור, (וכמו שהוכיח אותו מעשה נפשע

אחר"ש כת"ר בכבוד הראוי, הנני מאשר בתודה קבלת מכתבו מי"א סיון השתא, תשובתי מתאחרת בגלל קשיי הכתיבה, עקב מחלת עיני, הש"י ירפאני בתושח"י, (גם המכתב הזה הנני כותב לסירוגין ובכתב לא מדוייק בגלל הנ"ל):

בנידון שלא להשאיר ישיבה ובימד"ר ריק, אחרי שתלמידי ישיבת חידושי הרי"מ בתל אביב נסעו להסתופף בצל אדמו"ר הלב שמחה ונשאר בנין הישיבה ריק, ונערך שם רח"ל פוגרום ע"י אנשי בליעל. וכת"ר חידש שמלבד דין הגברא (נכטמ ו': מדוע נאמי ואין א"ט), יש גם דין חפצא שלא להשאיר בית מדרש או בית כנסת ריק שלא יתפללו בו כרגיל, ולזה לא מועיל מה שהלכו לדבר מצוה (מלאי' גמ' ע"ט). והנה לכאורה אם זה לצורך התעלות,

ובהיותנו עסוקים בענין קדושת בכ"ו וס"ת, הנני להעיר על ב' דברים שראיתי מקילין בהם ולדעתי צ"ע:

להשען על ארון קודש

א ראיתי בבכ"ו שלנו אנשים הלומדים או מתפללים ונשענים על ארון הקדש (שבו מצניעין הס"ת שלדעת הרבה מהראשונים זהו מה שקראו חז"ל "תיבה"), והעיר לי חכם אחד שהרי משתמש בארון הקודש. ועי' בשו"ע הל' ביהכנ"ס (ובנו"כ) שפסקו שמה שמצניעין בתוך ארון קדש לצורך מצוה שרי והוי כהתנו, (וכן בהרבה מקומות מצניעין השופר בתוך ארון הקדש). ובגמ' בפסחים שאני היכל דלתוכו עשוי, אולי ל"ש לזה, כי בגמ' שם זה לענין הצל, אבל אם נשען על ארון קדש, אולי משתמש בו ממש. ומ"מ להיכנס לבכ"ו עצמו אחז"ל דנימא ביה פסוקא או שילמד בו או שישב בו, דשיבת ביהכנ"ס עצמה מצוה, אבל שם בנאוה לצורך זה, שיבא לבימד"ר ולביכ"ו, משא"כ בארון קדש. ואולי כיון שהוה כמעט כאי אפשר (ובפרט בבתי כנסת קטנים, או שיש קהל גדול, וכמו בבית החסידים בלי עין הרע, שלעיתים כדי לא להיתקל בחבירו נשען לרגע קט על ארון הקדש) הוי כהתנו, וצ"ע. ומה טובו אהליך אלו ביכ"ו שארון הקדש נגדר מסביבו, או שעולין עליו במדריגות. ובהיכל ישיבתנו שפת אמת, היו מדרגות בביהמ"ד לארון הקדש, שנבנה לפני שנים רבות, ובגלל צרות ודחקות המקום בכנינים החדשים לא

עצמו, ר"ל מבהיל הרעיון מה היה קורה אם ח"ו הס"ת היה בהישג ידם של המתקצפים בכל קדש, השם ישמרנו מכל רע). ובב"מ כ"ד. איתא בתי מדרשות דידן דיתבי בהו גויים, ואולי התם מיירי באונס. (הגם שא"כ היאך מצא ישראל שם אבידה, וי"ל):

אבל מצאתי סמך לדבריו, דידוע מאחז"ל ואהי להם למקדש מעט אלו ביכ"ו ובימ"ד (וחד אמר זה בית רבנו), ובבית המקדש הי' כ"ד משמרות (כדאיתא במקרא ובמשנה). ומ"מ הרבה דברים שהיו בביהמ"ק לא התקינו חז"ל דוגמתם בבכ"ו ובימד"ר, ובהרבה מקומות נהגו דאיכא ביכ"ו דסיתוא במקום חום, וביכ"ו דקייטא במקום אויר. ואולי כיון דלהכי קנאוהו או בנאוהו, הו"ל כהתנו דליהוי לבית הקיץ ולבית החורף בלבד, ול"א בזה קפידא כלל. אבל השתא דאתית להכי, גם הישיבה "חידושי הרי"מ" שנוסדה לפני נ' שנים, וכ"ד שנים בערך במקום הנוכחי, וביהמ"ד הזה נבנה לפני שנתיים, כשהי' צר המקום בבנין הקודם, וכל השנים נסעו לרבי לאוי"ט, הו"ל גם כאן לכאורה כמו התנו, ואדעתא דהכי בנאוה. ואולי יש לחלק בין כל החורף, לביהמ"ד שרגילין ללמוד בכל השנה מלבד יו"ט. (וזכרוני אם איני טועה שגם בעירכם חיפה ת"ו היתה ישיבה גדולה "תפארת ישראל" שעמדה ריקה זמן רב). ומ"מ הואיל וגברא רבא אמר מילתא, ולא רציתי שיזניחו אותו, וביקשתי מהנהלת הישיבה שלהבא אי"ה גם ביו"ט יתפללו וילמדו בו לפחות עשרה בנ"י, ומהיות טוב וגו':

צורה, ולזה הדבר לא מצאתי שום היתר. ואני עצמי מקומי בישיבה ובביהמ"ד שלנו ליד ארון הקדש, והנני משתחוה לא במקום שנמצאת צורות כוכבים (צורה אחרת אין שם):

ידידו מוקירו ומכבדו כערכו,
פינחם מנחם אלמר

בשו"ת בנין אב ח"ג סי' ה' העיר הגרב"ש שניאורסאהן זצ"ל ראש ישיבת טשעביץ, הנה בשו"ת דובב מישרים מכב' חותני הגאון מטשעביץ זצ"ל ח"א סי' ל"ו מביא משו"ת בית שלמה או"ח סי' כ"ד וכ"ה דזה חשוב הורדה בקדושה שלא יתפללו בביהכנ"ס, והחת"ס באו"ח סי' ל"ב פשוט לי' דמה שסוגרין הביה"כ לא מיקרי הורדה ע"ש. וכתב שם בדובב מישרים ליישב הראיות, ולחלק בין אם סוגרים את ביהכנ"ס לזמן ממושך שיש בזה הורדה מקדושה, לבין אם סוגרים לתקופה קצרה שמותר הדבר הואיל ובית הכנסת בקדושתו, וציין לאמרי יושר סימן קמ"א שכתב לחלק כן:

בכל מקום יכולים לעשות מדרגות לארון הקדש או לגדרו. ובפרט בבהח"ס בלי עה"ר. והגם שאחז"ל מקדש מעט, עדיין לא זכינו לניסים דביהמ"ק שעומדים צפופים כו':

השתחויה נגד צורות אריות על ארון הקודש

ב מענין לענין באותו ענין. בהרבה ביכ"נ היו רגילים לעשות צורות על ארון הקדש או על הפרוכת שלפני ארון הקדש, צורות אריות, צורות הלוחות או שבוץ כוכבים או שאר דברים לנוי. והנה אם מתפללים ומשתחיים לכיוון ולנגד הצורות, (אינני מדבר במקום שיש מדריגות ולא מתפללין ליד הארון קדש ממש, אם כי גם שם ראיתי כך, כגון בברית מילה, שהסנדק וכל מי שנמצא שם בעלינו משתחוה מול הצורה ממש, וכן בברית שמי' ובהוצאת ס"ת ובהכנסתו שהרבה משתחיים לכבוד התורה, אם כי הותיקין אינם משתחיים או כמ"ש בספרים), אבל במקומות שמתפללין ליד הארון קודש ממש, ונראה כמשתחוה לצורות, הגם שבלי ספק כוונתם לשמים, מ"מ עי' בהל' ע"ז דאסור לכתחילה להשתחוות לשום

רבינו מאיר מרוטנבורג זצ"ל

מהר"ם מרוטנבורג

נולד בשנת ד' אלפים תתקע"ה בוורמיזא שבגרמניה. תלמיד האור זרוע, ורבו של הרא"ש. נתפס לבית הסוהר במגדל אייגזהיים ונח נפשיה שם בשנת ה' אלפים נ"ג. חיבר אלפי תשובות. תשובה זו נדפסה בספר תשובות פסקים ומנהגים מהר"ם מרוטנבורג (הוצאת מוסד הרב קוק) ח"א סי' נ"א.

לגרש בן אדם מביהב"נ

אך אם הוא פלגאה ואין הדעת סובלתו רשאין בני העיר לקונסו ולענשו בממון, ואם איננו שומע להם, הרשות בידם לחובטו בידי גוים עד שיקבל מה שישראל אומר לו, הלא כמה אלמים ומוחזקים יש, שאם ברצונם היה תלוי היו רוצים ליפטר מן המס, ומכריחים אותם על ידי גוים ובכל מיני נידוי ונידוי, כן הדבר הזה:

ושלום, מאיר בר ברוך שיחיה

על ששאלת ראובן שהוא מחלקן ופלגאה ויש לו חלק בבית הכנסת, אם הקהל יכולין לדחותו ולומר לו לך מעמנו: גוד או איגוד כו'. כך מקובלני שהוא חרם רבינו גרשום מאור הגולה זצ"ל שאין להוציא שום אדם מבית הכנסת ולגרשו מהסתפח בנחלת השם אם לא לפי שעה, שבוע או שבועיים או חדש ימים, אבל עולמית לא. ודומה לאלישע וליהושע בן פרחיה ע"ה שדחו בשתי ידים:

רבי מנחם מענדל מליובאוויטש זצ"ל

צמח צדק

רבי מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש נולד בשנת תק"נ ונתגדל אצל זקינו בעל התניא. כתב המון חידושים בנגלה ובנסתר, מהם נדפסו כרכי שו"ת צמח צדק ופסקי דינים, דרך מצותיך וכרכי אור התורה. מהצדיקים המפורסמים בדורו ורבבות חרדו לשמו. מסר נפשו לטובת הכלל אצל שרי רוסיה על התורה ועל העבודה. נפטר י"ג ניסן תרכ"ו ומנו"כ בליובאוויטש. תשובה זו עפ"י שו"ת צמח צדק או"ח (דפוה"ח) סימנים ע"ט ופ'.

בהמ"ד שהיה שייך לחסידים ואח"כ החזיקו בו אנשי העולם ושוב חזרו ונכנסו בו החסידים בלי נטילת רשות מאנשי העולם

נקרא מקדש מעט לעשות תפלתו תחנונים ורחמים לפני המקום ב"ה. והרחמים ותחנונים הם ב' הפכי' עם החזקה בבהמ"ד בלי דת ודין ח"ו. ובגמ' דיבמות (נ"ג) איתא לא כך הי' מעשה בבהכ"נ של טבריא כו' יעו"ש תראו איך שצריך להתרחק מן המחלוקת בבהכ"נ. ולא יאמרו דהתם דוקא משום שנקרע ס"ת בחמתן כו' לכך היה העונש, דא"כ מאי מייתי ר' אמי ור' אשי מינה לר' יוחנן דאיכפד לבד, אלא ודאי מוכח דמאד מאד צריך ליוהר ממחלוקת בביהכ"נ ח"ו. וכ"כ במ"א סי' נ"ג ס"ק כ"ו שאין להתקוטט עבור שום מצוה כו' יעו"ש:

וגם מבואר בספר חסידים סימן י' חסיד נקרא על שם והחסידה שתרגם אונקלס וחוריתא יחורו לשון כושת מה שמביישין אותו ומלבינין פניו והוא כחרש לא ישמע כו' יעו"ש. וא"כ הזה הוא החסידות לבייש אחרים ולעשותם

הנה הגיעני מכתב מאנשי הק"ק דמחניכם איך אנ"ש רוצים להחזיק בבהמ"ד הגדול שמתפללים בו אנשי הק"ק הנ"ל. ועם שנתמעטו המתפללים בבהמ"ד הגדול מ"מ טענתם ששייך להם ועודם בחזקתם, ובקשו מאתי לכתוב אליכם מזה לתווך השלום:

ובאמת לא נכון עשו אנ"ש מה שנכנסו בלי נטילת רשות, ואף אם עפ"י ד"ת חלקם גדול מ"מ ידוע דרך ארץ קדמה לתורה והקב"ה אמר נעשה אדם להראות לנו מדת דרך ארץ שיהי' הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן כו' כש"כ שאפשר לפקפק אולי נתייאשו ומחלו חלקם ביציאתם שלא הי' דעתם לחזור:

לבן הנני להודיע לאהוביי ידידי אשר לא הוטב הדבר בעיני גם בעיני כל מביני מדע, ולא זו הדרך. כי בהכ"נ

כאשר כותבים אלי. ולכן הגם שאין דרכי להכניס את עצמי בענינים, אך למען השלום אשר הוא כלי מחזיק ברכה, ומכלל הן כו' יוכל ליצמח מזה מחלוקת ח"ו ומן הידוע כמה רע ומר המחלוקת ח"ו לכן הכנסתי את עצמי בזה. נא ונא במטותא מנייכו ברחמין נפישין לשמוע אלי בזה ולא לעמוד על דעתם ח"ו, רק לקיים כאמור תיכף ומיד לצאת מבהמ"ד הגדול:

חסידים וחוררים. לכן בקשתי לראות שיתווך השלום, ויעברו על מדותם לשכור להם בהמ"ד לשעה עד שיוגמר בנין בהמ"ד שבונים. ותקבלו שכר מהש"י על הפרישה יותר מעל הכניסה:

אך אם יש לכם טענות ותביעות עליהם, הגם שלדעתי גם זה אך למותר, ומה לכם לבהמ"ד ההוא, וחלק הספרים אפשר יתנו גם בלא דין תורה. אך עכ"פ הם מרוצים לגמור עמכם ולציית דינא

רבי יחיאל נתן באכמאן - שווימער זצ"ל לונדון - חקרי הלכות

רבי יחיאל נתן באכמאן - שווימער זצ"ל מעיר בערטש שבגאליצא ואח"כ בלונדון. מחבר ספר שו"ת חקרי הלכות. מחסידי בלזוב ובסוף ימיו הסתופף בצל הרה"ק ר"א מבעלז, עמד בחילופי מכתבים עם הגאונים מטארנפאל, מפראביזנא, ומטשעבין ז"ל. פעל רבות לחיזוק התורה והיהדות בלונדון. היה ממתפללי בית מדרשו. תשובה זו קבלנו מהרב בעריש האגער שליט"א ביתר - העורך ספר חקרי הלכות ח"ב מכת"י.

ביהכנ"ס של יחיד לענין מחילת כהן

(שם ד"ה אג) דעכשיו אפי' בב' וה' לא מהני מחילה יען דשכיחי רבים מ"מ בבית הכנסת של יחיד לא עדיף מב' וה' בזמן הש"ס:

והנה מה דאמרו בש"ס גיטין (ט) שכיחי בה רבים עמדתי על זה מה הוא השיעור של רבים דהרי אפילו בב' וה' בזמן הש"ס הרי היה ציבור מתפללין ואיזה שיעור נקרא רבים שיהא שייך ענין אתו לאינצויי ופחות משיעור זה ליכא חשש, ולא ראיתי לשום אחד מן האחרונים שידברו בזה. והנה למדתי זאת מדברי רש"י ז"ל בקידושין ע"ג: במה דקאמר שם בש"ס כי כנישתא סמיכתא למתא ושכיחי ביה רבים אין בו משום אסופי ואם לאו יש בו משום אסופי, ופירש"י ז"ל כי כנישתא בתי כנסיות שלהם חוץ לעיר הוו ואי לא שכיחי בה רבים כגון אורחים יש לדאג ממזיקים עכ"ל רש"י ז"ל, מוכח מזה דשכיחי בה רבים נקרא מה דבאים אורחים שם וסתם אורחים דהיינו דאכלי שם ושתי שם וגני שם זאת נקרא רבים ומשמע מדברי הש"ס גיטין נ"ט:

שאלה. אם בביהמ"ד של יחיד ג"כ מחויבין לקרוא לכהן ראשון או דוקא בביהמ"ד של רבים

תשובה. ע"ד אם בביהמ"ד של יחיד שייך הענין דוקדשתו, הרי ליכא שום ספק דהרי מבואר (א"ח סי' קס"ז סעיף י"ד וסי' י"א סעיף ז') דאפילו בסעודה מחויבין לקדשו לפתוח ראשון אע"פ דהוא של יחיד וגדולה מזה שיטת רש"י (גיטין נ"ט: ד"ה וליטול מנה יפה מאשון) הוא דאפילו ישראל וכהן שיש להם איזה דבר בשותפות נוטל כהן חלק יפה מטעם וקדשתו, והתוס' הסכימו לפירש"י במו"ק כ"ח: (ד"ה וליטול מנה יפה מאשון) עיי"ש. אלא דיש לומר דבביהכנ"ס של יחיד מצינו מחילה דהכהן יכול למחול אע"ג דבביהכנ"ס של רבים אינו יכול למחול דהרי אמרינן בש"ס גיטין נ"ט: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים לא מהני מחילה משום דאתו לאינצויי אבל בב' וה' יען דלא שכיחי רבים מהני מחילה. ולפי"ז שוב י"ל דביהכנ"ס של יחיד דלא שכיחי ביה רבים מהני מחילה, והגם דהתוס' כתבו

אומר לאחר שיעלה אז אסור מדינא ולא מהני מחילה דנראה דרוצה בהכבוד רק מכבד לאחר:

והנה לכאורה נראה ראייה לדברי הגאון הנ"ל לפי"מ דפסקינן בשו"ע (16) ס"י קל"ה סעיף י"ג בעיר שכולה כהנים וישראל אחד ביניהם ישראל עולה ראשון מפני דרכי שלום ומקורו הוא מהירושלמי (גיטין פ"ה הלכה ט). והנה המג"א (פ"ק כ) כתב בשם מהרי"ק דזאת הוא למ"ד דוקדשתו הוא דרבנן דאי אמרת דוקדשתו הוא מן התורה האיך ישראל יכול לעלות כיון דמחויבין מן התורה לקדש כהנים. והנה הפרי חדש כתב (סג) דלמ"ד דוקדשתו הוא מן התורה איירי דהכהנים מוחלין לישראל, עיי"ש. אמנם לפי"ז קשה מדברי הירושלמי פרק ה' דגיטין הלכה ט' שהביא ראייה דר' חנינא ס"ל דוקדשתו הוא מדרבנן מן הא דאמר ר' חנינא עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום מוכח שהוא מדבריהם ומכאן הוציא המהרי"ק דבר זה דלא הוי רק מדרבנן ולדברי הפרי חדש קשה מנ"ל להירושלמי לומר דר' חנינא ס"ל דהוא מדרבנן דיש לומר דהא דאמר עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון איירי דהכהנים מוחלין לישראל ואשמעינן דהגם דלא מהני מחילה בעיר שישנו ישראלים וכהנים בכדי דלא ליתי לאינצווי אבל הכא הוא להיפך דאם לא יעלה ישראל שוב יהא מחלוקת לכן מהני מחילה. ועיין בטו"ז ס"י קל"ה (פ"ק 6) דמבאר הדבר בעיר שכולה כהנים, עיי"ש. אמנם לפי דברי הגאון הנ"ל שפיר מיושב דבאמת מצד הדין לא מהני

דבשבתות ויו"ט היו שכיחי אורחים אבל בב' וה' לא היו שכיחי אורחים וזהו בסתם ביהכנ"ס אמנם לענין אסופי מוכרח להיות ידיעה ברורה שיהא שם תמיד אורחים לענין מזיקין דבזה יצא מחשש אסופי. ולפי"ז נימא בסתם ביהכנ"ס של יחיד פשיטא דליכא אורחים ולא שכיחי רבים לכן יכולין הכהנים למחול:

והנה ראיתי בשו"ת כוכב מיעקב להגאון מרימאלאו ז"ל ע"ד השאלה אם מהני מחילת כהן לקרוא ישראל תחתיו בביהמ"ד של יחיד, והנה כתב להסביר הענין הא דהכהן אינו יכול למחול משום שהכבוד אינו שלו כיון דמן השמים זכה לו בכבוד הזה נהי דיכול למחול על הכבוד מ"מ אינו יכול לתת כבודו לאחר, ודמי להא דאיתא בש"ס ב"מ צ"ב. פועל משל שמים הוא אוכל ואינו יכול לומר תנו לאשתי ובני דלדידיה זכי ליה רחמנא להם לא זכי רחמנא, וכיון דנשאר הכבוד לציבור משום הכי שפיר איכא למיחש לאינצווי, ולפי"ז בביהכנ"ס של יחיד כיון דביהכנ"ס שלו הוא ליכא למיחש לאינצווי דאדם יכול לעשות בשלו מה שירצה. והנה כוונתו הוא כי היכי דבביהכנ"ס של ציבור נשאר הכבוד לציבור הכ"נ נשאר הכבוד להיחיד ויחיד יכול לעשות בשלו מה שירצה, עיי"ש. והנה נראה כוונתו דהיכי דהכהן הוא מוחל סתם להציבור מהני מחילתו יען דהוי כאילו פועל אומר שאינו רוצה לאכול לכן יכולין הציבור לעשות כמו שירצו אבל היכי דאינו מוחל להציבור רק נתן רשות לישראל דהיינו דהכהן

מחילת כהן לישראל בדלידיה זכי רחמנא וכמו בפועל דאינו יכול לומר תנהו לאשתי אמנם יכול למחול כבודו לציבור והציבור יכולין לעשות מה שירצו מדין תורה, ומעתה היכי שהעיר כולה כהנים וישראל אחד ביניהם ואם קורין הישראל ראשון אזי לא מהני שום מחילה דהרי הכהנים בעצמם נותנים הכבוד לישראל ושוב לא מהני מחילתם מדינא לכן מוכרח הירושלמי לומר דס"ל דוקדשתו לא הוי רק מדרבנן:

מחילה בסעודה, וכבר דיברו מזה האחרונים בסעודה הטעם מכח דהוי של יחיד ולא שכיחי רבים לכן מהני מחילה. והנה אמרו לי שבבית הכנסת אדומו"ר הרב הקדוש מבעלו בארץ ישראל אם ליכא שם לוי קוראין ישראל ולא יקראו לכהן שיעלה פעמיים, לפיהנ"ל ניחא שפיר דבבית המדרש של יחיד מהני מחילת הכהן, ומעתה כיון דניחא ליה לאדומו"ר הה"ק שליט"א [וצ"ל] שהכהן לא יעלה פעמיים ויתקיים ז' גברי ממש או ג' גברי וא"כ כל לגביה ההוא גברא רבה מסתמא ימחלו הכהנים על כבודם לכן ליכא שום חשש בזה ואין ח"ו להרהר בזה. [הערת המו"ל - כן פסק גם בשלחן הטהור להה"ק מקאמארנא בסי' קל"ה אות ט', וכן נוטה גם דעת המשנה ברורה בשעה"צ סי' קל"ה ס"ק י"ב]:

וע"ד דרוש יש לומר דנכון לקרות הכהן שתי פעמים דהרי כתבו בספרים הקדושים הטעם דכהן קודם דהוא מדת חסד ואח"כ לוי מדת גבורה וצריך חסד להמתיק מדת גבורה, ולפי"ז יש לומר טעמא לחד לישנא דרש"י ז"ל בגיטין (מ"ט: ד"ה נחפדה המילה זל"ק) דאם אין כהן לא יעלה לוי כלל יען דליכא אלא מדת גבורה לכן לא יעלה, ולפי"ז היכי דליכא לוי הוי שתי פעמים חסד לכן יעלה לכתחילה הכהן ולא יצא מביהכנ"ס:

ומה שכתב הגאון הנ"ל דכהן אינו יכול למחול לתת הכבוד לאיש אחר אבל יכול למחול להציבור ולכן איכא חשש אז דאתי לאינצווי, הנה בשו"ת חת"ס סי' כ"ה מבואר להיפך דהא די שחש אתי לאינצווי היינו היכי דמוחל לאדם פרטי משום דאתי לאינצווי לאמר גם אני חשוב כזה ומאי חזית כדפירש רש"י ז"ל בסוף פרק הניזקין (גיטין י"ט: ד"ה אט) אבל היכי דמוחל לציבור לעשות תקנה על מקרה וכו' לית לן בה, עיי"ש. הנה מבואר בפירוש דעיקר תקנה דלא ליתי לאינצווי היה להיכי דמוחל לאדם פרטי ומשמע דמדינא מועיל מחילתו רק משום דלא ליתי לאינצווי לא ימחול לאדם פרטי:

אמנם לפי"מ שכתבתי נראה פשוט להתיר בביהכנ"ס של יחיד מטעם דלא שכיחי בה רבים כדמהני

רבי אליהו מזרחי זצ"ל

הרא"ם

רבי אליהו מזרחי נולד בקושטא בשנת ר"י, ממוצא הקהילה התורכית הותיקה. בשנת רנ"ח מונה לרב הראשי של קושטא. הוא קיבל את פני הגולים מארץ ספרד לאחר הגירוש להחיותם וליישבם מחדש. מפורסם על שם פירושו לפירוש רש"י על התורה. הרא"ם נפטר בשנת רפ"ו. תשובה זו מספרו שו"ת רבי אליהו מזרחי סימן פ"א.

להתפלל בביכ"נ שנעשה בה דבר מבוער

להם בתים, ואף במקום שהתירו להשכיר להם בתים לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה עבודה זרה ונאמר ולא תביא תועבה אל ביתך אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר, הרי לך בפירוש גמור שסתם בתי הגוים מכניסים כם עבודה זרה שהעבודה זרה היא יותר חמורה ויותר מאוסה מכל העברות, ועם כל זה אנו שוכרים וקונים בתים מן הגוים ואנו מתפללים בתוכם בכל תפוצות גלותינו ולא נמצא שום פוצה ומצפצף לערער בזה וכל המערער בזה אינו אלא טועה, שהרי דברים ק"ו ומה אם בית מקדשנו שהוא מקדש בית עולמים שהשכינה שרויה בו והוא קדש קדשים לא נאסרו תפלתנו בו אף על פי שהכניסו בו ע"ז, כדתניא במסכת ע"ז בפרק רבי ישמעאל מזרחית צפונית בה גנזו בני השמונאי את אבני המזבח ששקצו מלכי יון ואמר רב ששת ששקצום לע"ז ואפילו הכי חזר הבית בקדושה כמו שאמרו רבותינו בנוסח על הנסים ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וכו', וכן כתוב בספר יוסיפון ויהודה בן מתתיהו הכהן הגדול וכל עדת החסידים אשר היו עמו באו

שאלה. על העבירה שנעשה בקהל ארגון שראו עדים כשרים מעשה מכוער בהיכל ה', האם יש היתר להתפלל באותו בית כנסת אם לא:

תשובה. בהיות שבא באזני קצת מבני עמנו הוציאו קול על הכנסת הזו לומר שמאחר שנעבדה בו עבירה גדולה כזאת שוב אין ראוי להתפלל בו ולהזכיר בו קדיש וקדושה ולא לשים בו ס"ת, באתי לפרסם ולהודיע שיבושם, שאין הדבר כן כמו שהם חושבים, אבל הם בודאי הגמור טועים ומשתבשים ואין ראוי להוציא מפיהם דבר זה, שא"כ לפי דעתם המשובשת אין ראוי להתפלל בשום בית מבתי היונים והלועזים מאחר שסתם בתיהם הם מכניסים בתוכם עבודה זרה ולא דרך עראי בלבד אלא אף דרך קבע שכן דרכם של גוים תמיד לשים בבתיים צורת יש"ו וצורת אמו ותחתיהם נר דולק ועשן הקטרת עולה בו שזו היא ע"ז גמורה, ורבותינו ז"ל אמרו בפירוש אין מוכרים לגוים בתים בארץ ישראל ובחוצה לארץ מוכרים

בבהמה מות יומת וגבי בקר כתיב וימירו את כבודם בתבנית שור, משום הכי דרשו בבהמה להוציא הרובע והנרבע ובבקר להוציא הנעבד לע"ז כדאיתא במסכ' תמורה בפרק כל האסורים. והא דכתיב לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך ודרשו בפ"ק דע"ז אבל עושה הוא מדמיהן בית הכסא לכ"ג דכתיב מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה יצאו ממקום הטנופת באו ואל מקום הטנופת יצאו דמשמע דאף דמיהם אסירי לדבר מצוה ומזה הטעם אסרו לעשות טלית של מצוה מתכשיטי הכומרים, הני מילי לעשות מהן טלית של מצוה או לקנות מהן אבנים וקרשים לבנות בית הכנסת שהוא עצמו נעשה גוף המצוה, אבל ללבוש טלית שלבשו אותו הכומרים לקשט עצמו לעבודה זרה מותר להכנס בכנסת להתפלל עמו כיון שאינו גוף המצוה עצמה, דהכי משמע מדברי רבי מאיר במרדכי דקאמר בהדיא דתכשיטי הכומרים נהי דמותרים מכל מקום לדבר מצוה לציצית אינו נכון לעשות כן, משמע שאם לבש אותו ובא לבית הכנסת להתפלל דלאו מצוה הוא אין איסור בדבר זה:

נאם המרוד והעלוב אליה מזרחי

אל ירושלים ויהרסו את כל המזבחות אשר בנו העמים ויטהרו את הבית מגלולי הגוים ויבנו מזבח חדש ויתנו בשר זבח עליו ויערכו ואש קדושה לא מצאו ויצעקו אל ה' ויקראו אליו ותצא אש מן האבנים אשר על המזבח ויערכו עצים עליה ויקטירו את זבחם, בתי כנסיות שלנו שאינן אלא מקדש מעט והקלו בהם בכמה דברים שהן אסורים בבית המקדש על אחת כמה וכמה:

ואין להשיב שהע"ז אעפ"י שהיא חמורה מ"מ אינה מאוסה ואלו עבירה זו היא מאוסה והרי היא כמו מקום הטנופת והמרחץ ובית הכסא שאסור להתפלל בהן, דאיכא למימר עבודה זרה נמי מאוסה היא ונקראת צואה כדכתיב תזרם כמו דוה צא תאמר לו ופירוש צא צואה, והא דתניא בת"כ מן הבהמה להוציא את הרובע והנרבע ומן הבקר להוציא את הנעבד לע"ז ולא תני איפכא מן הבהמה להוציא את הנעבד לע"ז ומן הבקר להוציא את הרובע והנרבע, לאו משום דרובע ונרבע חמיר טפי מנעבד לע"ז אלא משום דגבי בהמה כתיב ואיש אשר יתן שכבתו

רבי עקיבא איגר זצ"ל

אב"ד פזנא

רבי עקיבא איגר נולד באייזנשטט שבאשכנז בשנת תקכ"א. בשנת תקע"ד הוכתר כרבה של העיר פוזן, ונתפרסם לאחד מגאוני ישראל לדורותיו. נדפס ממנו תשובות רעק"א כמה חלקים, חידושים על משניות, גליון הש"ס, דרוש וחידוש על הש"ס. רעק"א נפטר בשנת תקצ"ז. תשובה קצרה זו נדפסה בדרוש וחידוש (הוצאת מכון ירושלים) עמ' קע"ה וממנה לשו"ת רעק"א (הוצאת המאור) ח"ד או"ח סי' י"ב.

הסכמת הרב שלא להמתין עליו בשמונה עשרה

מלה במלה לא יוכלו לומר קדושה עם הצבור לכן ממתנים ולכן נ"ל דאף אם אין אב"ד בעיר יש להמתין על המתפלל מלה במלה, ומהם לא נזוע:

ואם כה נעשה ח"ו לסור מדבריהם בקוצו של יו"ד, יפול כל התורה חלילה וחלילה, ודי לנו בדור הזה שלא להוסיף גדרים מלבנו, ואף אם השעה צריכה לכך, אבל עכ"פ שלא לפחות ולוודו מדברי רבותינו הקדושים שהם קילורי' לעינים:

על דבר שאלתו אם אפשר ע"י הסכמת כל העדה והסכמת הרב אב"ד שלהם לא להמתין על הרב נ"י בתפלת שמונה עשרה:

אי אפשר לשנות בענין ההמתנה על הרב אב"ד בשעת התפלה והכל מיסודי תורתנו הקדושה מפורשים בדברי רבותינו הקדושים נ"ע [מג"א סי' קכ"ד ס"ק ז' ועכשיו נהגו להמתין על האב"ד ונ"ל הטעם שרוב האנשים מתפללין במרוצה ואם יחידים מתפללים

הק' עקיבא גינו מא"ש

רבי שלמה הכהן זצ"ל רב דווילנא - חשק שלמה

נולד בוויילנא בשנת תקפ"ח. בצעירותו למד אצל אביו רבי ישראל משה הכהן ואצל אחיו הגדול רבי בצלאל הכהן מח"ס שו"ת ראשית ביכורים. בשנת תרכ"ה נתמנה כרב ומו"צ ראשי בוויילנא. כאשר הדפיסו את הש"ס בדפוס ראם בוויילנא היה הוא אחראי על המגידים, והערותיו על רבינו חננאל ורבינו גרשום מופיעים על דפי הגמרא. מחידושו נדפסו בסוף כל מסכתות הש"ס והשו"ע חיו"ד בשם חשק שלמה. קצת מתשובותיו נדפסו בשו"ת בנין שלמה ושו"ת עצי ברושים. נסתלק בשנת תרס"ו. אחד מחתניו היה רבי יהודה ליב דון יחיא אב"ד טשערניגוב חו"ז של מורנו הרב שליט"א. תשובה זו מתוך שו"ת בנין שלמה החדש ח"ב או"ח סימן י"ג.

לחלק צבור גדול לשני מנינים עבור שני אבילים

בעו"ה. אור ליום ב' ער"ח סיון תרנ"ז לפ"ק:

או שני אבילים, דלכאורה נראה דאסור דמבטלינן בזה מצות ברוב עם הדרת מלך, וכמו דס"ל לכו"ה בברכות (ק"י א), יפה העיר בזה, ומה שיש סתירה על זה מהא דתנן שם (ק"י ב) דששה נחלקין עד עשרה, עלה בדעתו לתרץ דברוב עם הדרת מלך לא שייך רק בכהכ"נ או בכהמ"ד דשם שכינתא שריא ומקום קדושה, אבל בהמ"ז דהוא בבית ליכא קפידא כי בלא"ה עושים בבית דברים שאינם הדורים וכו', ובזה יישב גם קושית הרא"ש ז"ל מהא דברכות (מ"ג) גבי פת דישבו כל אחד מברך לעצמו ולא קפדינן ארוב עם, ויישב מה שיישב:

והנה לכאורה עמדתי משתומם דהאיך נעלם מכת"ר נ"י ש"ס ערוך ביומא (ק"ע) דתנן הרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי וכו', ומקשה

שאלה. אם יש בכהמ"ד שני אבילים או שני יא"צ, וכל אחד רוצה להתפלל לפני העמוד אם יכולים לחלק שמנין אחד עם אבל או יא"צ אחד יתפללו בבית המדרש, ויא"צ השני יתפלל עם מנין השני בפרוודור או בחדר שקורין שטיבל המחובר ובנוי לבהמ"ד:

החיים והשלום וכט"ס, יחולו על ראש כבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשי עוז, ה"ה כבוד הרב הגאון המפורסם החו"ב סוע"ה כו' מו"ה חיים נ"י מו"צ בפ"ק בלוקישאק [מח"ס ט"ם מקור חיים]. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח:

לענין מה שהעיר כת"ר אם מותר לחלק העם של בהכנ"ס או של בהמ"ד לשנים, שמנין אחד יתפללו בבית המדרש ומנין אחד יתפללו בבית הסמוך ובנוי לבהמ"ד, דהיינו אם יש שני יא"צ

בכך דעושיין מעשה הדיוט בבית, מ"מ בעת שמקיימין מצוה ומברכין בהמ"ז למה לא שייך בזה הדרת מלך:

ואבן לדעתי נראה ליישב דעיקר מצות ברוב עם אינו אלא על שני אופנים, או הדרת מלך הוא, או כשנעשה נעשה ע"י רבים יותר. כמו דתנן ביומא (דף כ"ו) דהפייס הד' מי מעלה אברים מן הכבש למזבח, ואמרינן בגמ' דלמה מכבדין זה לכהנים משום דברוב עם הדרת מלך, וכן בהשני מתקיע רצה הטו"א בתחילה לפרש דעיקר הכוונה הוא כדי שיהא נעשה מצות ק"ש ומצות תקיעה ע"י שני אנשים עיי"ש. ועוד אופן שיהא המצוה או הברכה אחד עושה וכולם שומעין, וכמו גבי אור דאף כל אחד מברך לעצמו ואף אם הכל יברכו ברגע אחד, מ"מ כיון שכל אחד מברך לעצמו ואינו נשמע לחבירו ליכא הדרת מלך, וכעין זה כתב הש"ג בסוף ר"ה בשם ריא"ז דעיקר תפילה בציבור הוא מה שהש"ץ חוזר התפילה וכולם שומעין, אבל מה שמתפללין בלחש נחשב כתפילת יחיד ולא מיקרי בציבור, והלכך אין רשאין לומר קדושה וגם אין תוקעין רק בעת שהש"ץ חוזר התפילה, אבל אין נ"מ כלל בין אם שומעין מועטין או רבים, וגבי אור דסברי ב"ה דאחד מברך לכולם אין הכוונה דדוקא אחד מברך, אלא עיקר הכוונה דלא יברך כל אחד לעצמו, אבל אה"נ דמותר לחלק לחצי כגון למשל אם היו כ' או ל' יכולין לחלק לשנים או לשלשה ויהיה אחד מברך ועשרה שומעין, וכמו בבהמ"ז דששה נחלקין דהא מ"מ הברכה נאמר

הש"ס פשיטא דאם רוצה יכול לילך משם לראות הכ"ג כשהוא קורא, ומשני מהו דתימא אין מעבירין על המצות ומאי מצוה משום דברוב עם הדרת מלך קמ"ל. ופירש רש"י דקמ"ל דלא שייך בזה אין מעבירין על המצות כיון שאינו עסוק בה, וכוונת רש"י בזה דאף דודאי כשהוא עוזב ראיית פר ושעיר מבטל בזה מצות רוב עם הדרת מלך, מ"מ איסור אין מעבירין לא שייך בזה, דאין מעבירין אינו אלא במצוה שהוא עוסק בה ועובר ממנה ומפסיק המצוה. ועכ"פ הרי מפורש להדיא דגם בשריפת פר ושעיר הנשרפין דהיה חוץ לג' מחנות, דליכא שם השראת השכינה, ואעפ"כ אמרינן דאיכא בזה משום רוב עם הדרת מלך:

אך ראיתי להציל לכת"ר נ"י מהשגה זו, דאולי כוונתו דדוקא בבית לא שייך ברוב עם משום שעושיין שם גם צרכי הדיוט אכילה ושתייה ושינה ושאר מילי דצניעות ולא דמי להתם. אך קשה לי דהא בבהמ"ד נמי מותר לת"ח לאכול ולשתות ולישן, וכדאמרינן במגילה (כ"ט) דת"ח ותלמידיהם מותרין דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן, ופירש"י למה קורין בתי מדרשות ביתא דרבנן לפי שביתם הוא לכל דבר עכ"ל. ומ"מ בעת התפילה מצוה שיהא רוב עם ביותר, וכן בר"ה (דף ל"ג) היה רוצה הש"ס לומר דהטעם דהשני מתקיע משום דברוב עם הדרת מלך, ופירש הטו"א משום דבתפילת מוסף באין הרבה אנשים בבהכ"נ יותר. ולכן נצרך לן ליישב תמיהת כת"ר מששה נחלקין, ועיקר סברת כת"ר נ"י לא נהירא כלל, דמה

צריכין למהר ולברך בהמ"ז קודם מחמת שצריכין ללכת לאיזה עסק, פשיטא שמותרין לחלק, דהא עדיין לא התחילו במצוה, ולא שייך בזה אין מעבירין על המצוה דברוב עם. רק דאם הרבה אנשים התחילו לעסוק במצוה אחת ובאמצע המצוה רוצין איזה אנשים להסתלק מן המצוה, בכה"ג אסור להם להסתלק ואף דהמצוה יכולה להגמר ע"י אנשים שונתיירו, מ"מ אסורים להם להסתלק משום דמבטלין למצוה דברוב עם הדרת מלך, אבל בלא התחילו במצוה, או אף דהתחילו במצוה אך דהאנשים שרוצים להסתלק לא עסקו במצוה כלל רק דעמדו וראו ג"כ מותרין להסתלק, וכמו שמבואר בסוגיא דיומא הנ"ל. ולפי זה בנידון אם מותרין להתחלק ולהתפלל בשני מקומות פשוט דכיון שעדיין לא התחילו להתפלל בודאי מותר:

להתחלק לשני מנינים לפני ברכו

ומיהו אני מסתפק אם כבר התחילו לומר פסוקי דזמרה ועדיין לא אמרו ישתבח וברכו, אם מיקרי התחלה או לא, דאפשר כיון דלפסוקי דזמרה לא צריך עשרה לא מיקרי התחלה. ומיהו מסתברא דאסור, דכיון דכבר התחילו לומר שירות ותשבחות לפני הקב"ה ברוב עם, בודאי איסור גדול להתחלק דממעטין בזה כבוד שמים. ונראה דגרע טפי מעסוקין במצוה ומסתלקין וכן דוד הוא אומר בתהלים במקהלים אברך את ה', הרי דמצוה הוא לברך את ה' ברוב עם. אבל קודם שהתחילו לברך בודאי לא מצינו איסור להתחלק:

ברוב אחד. ואדרבה דאפשר דעדיף טפי שיהא נעשה הברכה ע"י שני אנשים, והאידינא דכולם מברכין אין נפ"מ כלל אם נחלקין או לא, דס"ס כיחידים דמי וליכא הדרת מלך:

והלכך לענין עיקר השאלה שנשאל אם מותר לחלק כשיש שני אבלים, נראה פשוט דלפי מש"כ כיון שהאידינא כולם מתפללין לא שייך כלל ברוב עם, ומה שבעת חזרת הש"ץ לא ישמעו רק מועטין זה לא איכפת לן, דמ"מ כיון דאחד מברך וכולם שומעין, הרי איכא ברוב עם הדרת מלך, דעיקר הקפידא דאחד מברך וכולם שומעין:

ומיהו עדיין קשה מיומא גבי פר ושעיר הנשרפין דהתם ליכא שום אחד מהאופנים שכתבתי, דהא כמה שעומד ורואה שהפר נשרף לא נעשה המצוה ע"י רבים, דהא הרואה אינו עושה כלום. וגם לא שייך התם כלל באופן השני דצריך שיהא אחד מברך וכולם שומעין, ואעפ"כ אמרינן שם דיש בזה משום ברוב עם, והיה אסור לעבור משם מצד אין מעבירין על המצות, אם לאו משום דבמצוה שאינו עסוק בה לא שייך איסור אין מעבירין, והדרא קושיית כת"ר נ"י לדוכתא מהא דששה נחלקין:

ואמנם גם זה לא קשיא כלל, ואדרבה משם גופא יתיישב הקושיא. דהא חזינן התם ביומא אף דכבר התחילו לשרוף והוה ריבוי עם, מ"מ מותר לו לילך משום דאינו עסוק בה לא שייך אין מעבירין, א"כ כ"ש אם עדיין לא התחילו במצוה כמו גבי בהמ"ז וששה שאכלו כאחד ושלושה מהם

שמאחרין ברית מילה עד חצות היום בשביל שאבי הבן ממתין עד שיבואו הקרואים ומבטל בזה מצות זריזין מקדימין למצות, ואמרת ללמד זכות דאף שמבטל בזה זריזין מקדימין, מ"מ מרויח בזה מצות ברוב עם הדרת מלך, ואפשר דשניהם שקולים הם דודאי מצות זריזין מקדימין למצות אינו אלא מדרבנן, ואף דילפינן מן וישכם אברהם בבקר מ"מ ודאי אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, דאטו מאברהם ניקום ונגמור דהוא היה זריז טפי, ולפיכך שניהם שקולים הם. ואל תשיבוני מהסוגיא דר"ה הנ"ל דמפורש שם להדיא דזריזין מקדימין למצות עדיף מרוב עם הדרת מלך, ומשום הכי הראשון מקרא את ההלל, והא דהשני מתקיע בשעת הגזירה שנו, דשאני התם דמצות ברוב עם הוה ספק, דמי יודע דבמוסף ירכו אנשים בבהכ"נ וביטול הזריזות הוי ודאי ואין ודאי נדחה מפני הספק, אבל גבי מילה שניהם ודאים:

וזכורני שאמרת זה לפני כבוד הרב הגאון המנוח מו"ה יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל שהיה ראב"ד בפ"ק, ורצה לדחות דברי דאפשר דגבי ברית מילה דהמצוה אינו אלא על האב, וכל העולם אינם עוסקים במצוה לא שייך ברוב עם, והזכרתי לו הסוגיא דיומא הנ"ל גבי פר ושעיר הנשרפין, דמפורש שם להדיא דאף דאינו עוסק בה רק רואה שייך מצות ברוב עם והודה לדברי, הנלע"ד כתבתי בעז"ה:

היוצא לנו מדברינו שיש ג' אופנים במצות דרוב עם הדרת מלך. א' דיהיה המצוה נעשה ע"י אנשים הרבה כמו ביומא (דף כ"ה). ב' דיותר הידור הוא לפני השם שיהיה אחד מברך וכולם שומעין, זהו יותר כבוד שמים מאם שכולם מברכין מפני עצמן, (אך באופן אם יוצאין בשמיעה אבל בדבר שצריך הסיכה ולא הסיכו ע"כ צריך לברך כל אחד לעצמו) וזה נלמד מהברייתא דברכות, גם עשרה שיושבין בבהמ"ד והביאו לפניהם אור, ומבואר שם דאף שיהיה בזה ביטול בהמ"ד, מ"מ אין משגיחין בזה דמצות ברוב עם הדרת מלך מבטל למצות ת"ת שהביטול אינו אלא רגע אחת. ג' דיהיה המצוה נעשה באסיפת עם ואפילו דהמצוה בעצמה נעשה ע"פ אחד או שנים, מ"מ מצוה שיהא הרבה אנשים עומדים בעת עשיית המצוה, וזה נלמד מהסוגיא דיומא גבי הרואה פר ושעיר הנשרפין, אך אם רוצה לילך יש חילוק בין האנשים העוסקים גופא לבין האנשים הרואין, דהאנשים העוסקין במצוה אסורין לילך משם דמבטלין למצוה ברוב עם והוי כמעביר על המצות, אבל באנשים הרואין ליכא איסור לילך, דכיון דאינו עוסק בה לא שייך אין מעבירין על המצות, וכמו שכתב רש"י והרע"ב בפירוש המשניות שם:

איחור מילה משום רוב עם

וזה כשלשים שנה למפרע שמעתי ללמד זכות על המנהג פה,

ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא

רבי פנחס חיים הלוי הורוויץ זצ"ל

ראב"ד קאסוב - פתחא זוטא

רבי פנחס חיים הלוי הורוויץ נולד בשנת תרי"ח. מגאוני גליציה, מח"ס פתחא זוטא על דיני חלה, עירובין, פסח, סוכה, נדה, נטילת ידים, שו"ת, בית פנחס על הש"ס ועל התורה. ראב"ד קאסוב ואח"כ דומ"ץ בק"ק גראסווארדיין. היה מקורב עם הרה"ק רבי משה מקאסוב והרה"ק רבי ישראל מוויזניץ. נפטר שלהי תרצ"ח. תשובה זו מתוך ספרו שו"ת פתחא זוטא או"ח סימן ה'.

השומע קדושה וברכו מביהב"נ הסמוך האם צריך לענות

כ"ו למב"י תרס"ו, קאסוב, לסדר ונקדשתי בתוך בני ישראל

לענות. וכמו שכתוב בסי' ס"ה סעי' ב' קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין קריאת שמע צריך לקרות עמהם וכו'. א"כ גם כאן הוי לי למימר צריך לענות עמהם. ובפשיטות יש לומר דכיון דאסור לענות דבר שבקדושה ביחידות, קמ"ל דבכה"ג יכול לענות, רק עם כל זה עדיפא הוי לי למימר צריך לענות. וכיון דאיכא חיוב כ"ש דליכא איסורא:

אולם מקור הלכה זו הוא מהתוס' שהקשו דבפסחים דף פ"ה ע"ב מבואר דהעומד מהאגף ולחוץ אין מצטרף, וקאמר הש"ס ופליגא דריב"ל דאמר ר' יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. ואנן קיי"ל כריב"ל, ואפ"ה קיי"ל דמחיצה מפסקת לתפילה. ולכן העלו התוס' דגם רב מודה דאף שיש מחיצה בין השומע להש"ץ יוכל לצאת ידי חובתו, כמבואר במשנה מפורשת בר"ה דף כ"ו ה"י עובר אחורי ביהכ"נ ושמע קול שופר או קול מגילה

שאלה. בית שיש בו דירה מיוחד לביהמ"ד. ונתחלק לשתיים במחיצה של נסרים. כדי להתפלל בכאן ובכאן, ויען שאין מתפללים שניהם בשעה אחת מכוונת, אזי נשמע ברכת הש"ץ וקדיש וקדושה וברכו, מכאן לכאן. ובעת שהקהל מתפללים מכאן פסוקי דזמרה. נשמע להם מחלק השני קדושה או ברכו, וכן להיפך, ומעתה יש לדון אם מחוייבים לענות על כל דבר שבקדושה מה ששומעים מהמנין השני אם לא. ואם יהי' החיוב לענות כמו כל החילוקי דינים שבסי' ס"ו לענין הפסקה אזי יש בלבול הדעת מאד לשניהם כמובן:

הנה בטוש"ע או"ח סי' נ"ה סעיף כ' מבואר, ה"י עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות וכו' עכ"ל. ויש לדקדק על הלשון בהטור והש"ע והתוספות והרא"ש שכתבו לשון יכול לענות וכו'. מה זה לשון יכול שהוא לשון רשות, הוי לי למימר מחויב

ושכינתא שריא נתפשטה הקדושה בכל העולם לכן יוצאים אחינו שבשדות ונתברכו אחים שבשדות, דדבר שבקדושה נתפשט על כל העולם כולו, כיון דאפי' מחיצה של ברזל אין מפסקת, ולכן שפיר מודה רב דהעובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר וקול מגילה והוא הדין תפלה מהשליח ציבור יוצא ידי חובתו כי מה לן שהוא אחורי בית הכנסת, כיון דקדושה ששורה בבית הכנסת ע"י עשרה שיש שם נתפשט על כל העולם כולו, ורק הא דקאמר רב וכן לתפילה אסור מהאגף ולחוץ, וקאמר הש"ס דפליג על ריב"ל, היינו רק לענין לענות דבר שבקדושה, והוא משום דאסור לענות דבר שבקדושה ביחידות, משום שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ועבור זה סובר רב דנהי דנתפשט הקדושה על כל העולם, עם כל זה כיון דבעינן שיעמוד בתוך בני ישראל לכן בתוך בני ישראל דוקא ולא בתוך התפשטות הקדושה דכן גזרה התורה. ועל זה פליג ריב"ל וסובר דהאי בתוך בני ישראל היינו דגם בתוך התפשטות הקדושה מותר לענות:

ויש לומר עוד דגם ריב"ל סובר כרב דבתוך בני ישראל היינו רק בתוך בני ישראל ממש, ולא בתוך התפשטות הקדושה, ורק דכיון דהוא עכ"פ בתוך התפשטות הקדושה נהי דאין מחוייב לקיים האסמכתא של ונקדשתי דמצוה לקדש שמו ברכים, כיון דאינו עומד בתוך בני ישראל ממש, עכ"פ אם ירצה לענות דבר שבקדושה אין עליו האיסור של אמירת דבר שבקדושה ביחידות, דכיון דהוא על כל פנים בתוך התפשטות

אם כיון לכו יצא יד"ח. וגם ריב"ל דסובר דמחיצה אינה מפסקת, מודה דהיכי דליכא עשרה רק על ידי צירוף ואיכא דבר המפסיק ביניהם אין מצטרפין לעשרה. ומה דקאמר הש"ס בפסחים דרב פליג על ר' יהושע ב"ל הוא רק לענין לענות קדושה וברכו דאסור לומר דבר שבקדושה בפחות מעשרה, והיכי דאיכא הפסק בין הציבור להשומע או בזה פליגי, דרב סובר דהשומע אסור לענות כיון שהוא ביחידות אסור לענות דבר שבקדושה, וריב"ל סובר דיכול לענות כיון דאפי' מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים:

והנה לכאורה צריך להבין גוף סברת התוס', דפלוגתת רב וריב"ל הוא רק לענות דבר שבקדושה, וקשה להבין לפ"ז סברת רב דהלא רב סובר דהעובר אחורי בית הכנסת יוצא ידי חובתו בתקיעת שופר ומגילה שהוא מדאורייתא, ואיך יהי' אסור לענות דבר שבקדושה, שכל האיסור לומר דבר שבקדושה ביחידות הוא רק אסמכתא מונקדשתי, ואף שנאמר דאיסור זה הוא מן התורה על כל פנים מאי אולמא מיציאת ידי חובת תקיעת שופר דיוצא אף שעומד אחורי ביהכ"נ ואפי"ה אסור לו לענות דבר שבקדושה בעומד אחורי בית הכנסת:

לבן נלענ"ד כוונת התוס' דבהאי סברא דאפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ליכא שום פלוגתא כלל וכלל. וגם רב סובר כן, כי ליכא שום חולק על זה, דכיון דאיכא עשרה בכי כנישתא

ולפי זה שוב נכון מה שנקטו התוס' והטור והש"ע, רק בלשון יכול לענות, ולא החליטו דמחויב לענות והוא משום דנהי דאנן קיימא לן כריב"ל דסובר דהאי ונקדשתי בתוך בני ישראל, היינו גם בתוך התפשטות הקדושה, אפ"ה אין לעשות פלוגתא גדולה בין רב לריב"ל, ולומר דרב סובר דהעונה דבר שבקדושה בעומדו בתוך התפשטות הקדושה עובר באיסור ונקדשתי, וריב"ל יסבור דמחויב לקיים מצות ונקדשתי, דזה פלוגתא רחוקה ולמעט בפלוגתא עדיף, ולכן נכון לומר דגם ריב"ל סובר דאם לא ירצה לענות על דבר שבקדושה בעומדו רק בהתפשטות הקדושה ולא בתוך בני ישראל ממש. אין עובר בשום איסור, רק דעם כל זה גדול כח התפשטות הקדושה דהרשות בידו לענות, דנהי דאינו עומד בתוך בני ישראל ממש על כל פנים כיון דעומד בתוך התפשטות הקדושה ושומע אמירת דבר שבקדושה הרשות בידו לענות, ולכן נקטו התוס' והטור"ע רק בלשון יכול לענות והבין:

ומעתה יש לומר כיון דאם עומד אחורי בית הכנסת ושמע דבר שבקדושה אין מחויב לענות רק דמותר לענות, שפיר יש לומר בנידן שאלתינו, דאף שעומד במקום שיכול להפסיק אפ"ה כיון שעוסק בשבחו של מקום נכון יותר שלא להחמיר על עצמו לענות. כיון דבלאו הכי יש קצת פוסקים דאף בעומד בתוך בית הכנסת אין צריך לומר דבר שבקדושה בתוך תפילתו כיון שעוסק בשבחו של מקום, ונהי דאנן קיימא לן דמותר לומר במקום שמותר

הקדושה יוכל להחמיר על עצמו אף שאין מחויב בדבר. (וסמך לזה יש לומר דעיקר דרשא של ונקדשתי דהוא מסירת נפש על קידוש השם יתברך שמו ויתעלה. וקיי"ל בטור"ע יו"ד רסי' קנ"ז דעל כל עבירות חוץ מע"ז וג"ע וש"ד אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג ואפי' הכי אם רוצה להחמיר על עצמו רשאי יעו"ש, א"כ הוא הדין הכא יש לומר דכיון דהוא בצנעה וביחידות אינו מחויב לענות דבר שבקדושה. ואפ"ה אם רוצה להחמיר רשאי, והבין, וידעתי שיש להפריד בין הנושאים וגם רב דסובר דאסור לענות ביחידות סובר הדין דמותר להחמיר על עצמו בעבירות שבצנעה כיון שכוונת העכו"ם להעבירו על הדת רח"ל, עם כל זה אף על פי שאין ראוי לדבר זכר לדבר איכא):

ומעתה שוב מובן היטב סברת התוס' שכתבו דרב סובר דסתמא דמתניתין דהעובר אחורי בית הכנסת יוצא ידי חובתו בשופר ומגילה, ואפילו הכי סובר דמהאגף ולחוץ אסור לענות דבר שבקדושה, והיינו משום דבאמת רב סובר דאפי' מחיצ' של ברזל אין מפסקת, ולכן כיון שהשליח ציבור עם עשרה במקום אחד ושכינתא שריא נתפשט הקדושה על כל העולם ויוצא אף מי שעומד תחת הכותל, וגם אף אחינו שבשדות יוצאים ידי חובת התפילה ונתברכו בברכת הכהנים, ורק אפילו הכי אסור לענות דבר שבקדושה כיון דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל סובר רב דבתוך בני ישראל הוא דוקא בתוך הגופים של בני ישראל, ולא בתוך התפשטות הקדושה:

הרי עלי לא ינדור פן יעבור יעו"ש ואם כן בנידון דידן נכון יותר שלא להחמיר דבר הרשות פן יבוא לידי איסור של בלבול התפילה ותלמוד תורה. (ויותר יש לומר דאם אינו רוצה לקיים המצוה פן יבוא ח"ו לידי עבירה בכה"ג י"ל דמעלה עליו כאילו קיים גם המצוה והוא על פי מה שכתב בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רי"ט בד"ה ואידי דאיררו עי' במ"ש מג"א סי' א' וכו' יעו"ש היטב ודוק):

ועוד יש לומר על פי מה שראיתי בס' אורחת חיים סי' ס"ו אות ז' ובסי' ס"ט אות ה' בשם ספר מאורי אור דמצות ונקדשתי סגי בפעם אחת ביום יעו"ש. א"כ צריך לומר דהא דצריך לענות כמה פעמים ששומע. הוא דוקא בעומדו בבית הכנסת ויש לומר דהוי כמו בקריאת שמע אף על פי שקרא קריאת שמע עונה עמהם שלא יהא כאלו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים (צ"פ ס"ה ס"ג). אם כן בנידון דידן שעומד מאחורי בית הכנסת דלא שייך טעם זה יש להקל יותר היכי דשמע כבר או אפי' שלא שמע אם יודע על כל פנים שישמע אחר כך. ונתעוררתי דלפי כל הנ"ל צריך לומר דמה שכתב דו"ז בתב"ש בשמ"ח סי' י"ט סעי' יו"ד דלענות קדושה וברכו הוי דבר חיוב שבהחלט יעו"ש, היינו בדלא שמע עדיין (לדעת הס' מאורי אור) ובעומד דוקא בתוך בית הכנסת לפי מה שנתבאר לעיל והבן. נמצא לפי זה דהעומדים במקום שנפסק מבית הכנסת שפיר יוכל לצאת ידי חובת תקיעת שופר ומגילה ותפילה וגם הרשות בידם לענות על כל דבר

להפסיק כמו שכתב הב"י סי' ס"ו היינו דוקא היכי דיש עליו חיוב כגון שעומד בתוך הבית הכנסת, והוא בתוך בני ישראל ממש. אבל כשאינו עומד בתוך בני ישראל ממש נהי שמוותר לענות כיון שעומד בתוך התפשטות הקדושה היינו בעת שאינו עוסק בשבחו של מקום אבל אם עוסק בשבחו של מקום אפי' עומד במקום שמוותר להפסיק או אפי' אם עוסק רק בתלמוד תורה, נכון יותר שלא להחמיר על עצמו (וגם יש לומר דשייך בזה עוסק במצוה פטור ממצוה) ובפרט שיכול לבוא על ידי חומרא זו מה שמחמיר על עצמו דבר הרשות לידי עבירה של בלבול התפילה ולימוד התורה הקדושה כמובן נכון יותר שלא להחמיר על עצמו:

ועיין בש"ס ב"מ דף קי"א ע"א יהודה בר מרימר א"ל לשמע"י זיל אגיר לי פועלים ואימא להו שכרכם על בעל הבית דאי לא משתלימנא לא עברנא, מרימר ומר זוטרא אגרו להדדי כשה"י האחד צריך לפועלים חבירו פוסק עמהם ואמר להן שכרכם על בעל הבית. והיינו משום דבכה"ג אין עוברין על כל תלין ולכאורה קשה הא אם ישכרו בעצמם וישלמו שכר פעולתן בזמנו יהי' מקיים מצות עשה של ביומו תתן שכרו, ובכהאי גוונא ששכרו על ידי שליח כיון דאין כאן איסור של כל תלין, הסברא נותנת דגם ליכא מצוה אי משלם בזמנו, אפי"ה לא חששו לקיום המצות עשה מפני חשש שמא יבואו לאיסור לא תעשה והבן וצ"ע. ועיין ריש מסכ' חולין דר' מאיר סובר שלא ינדור פן יעבור ולא ישלם ואף ר"י סובר באומר

סוטה פ"ו ה"ה ע"ש. וע"ז העיר הגרעק"א ז"ל בגהש"ס מהמשנה דריש סנהדרין, והיינו דלפי"ז אין ללמוד מהפ' עד מתי לעדה הרעה הזאת דעדה הוי עשרה דהא הוי יותר, אולם בירושלמי פ"ז דברכות ה"ג א"ר סימון אתיא תוך תוך מויבאו ב"י לשבור בר בתוך הבאים מה תוך האמור להלן עשרה אף תוך האמור כאן עשרה נונמוו דבני הירושלמי גפי" ר"ם למגילה כ"ג ע"ג וע"ז העירו הגאונים מפה"י ז"ל בגליון שם דהירושלמי אזיל לשיטתו דלמ"ד דהיו כ"ד מרגלים אם כן אי אפשר למילף מהפ' עד מתי לעדה הרעה הזאת ולכן יליף מהפ' דאחי יוסף. והנה ידוע מרש"י עה"פ בתוך הבאים שלא נכנסו בפתח אחד והוא מהמד"ר, ומעתה י"ל דרב סובר דתוך עשרה ילפינן מעדה דמרגלים כפשטות הפסוק דהיו רק עשרה וביחד וע"כ לדידי' אסור היחיד לענות כשהוא בפ"ע, משא"כ ריב"ל יסבור כהירושלמי דיליף עדה עשרה מבתוך הבאים דאחי יוסף, וע"כ אף דילפינן משם העשרה במספר וממילא דהם עכ"פ צריכים להיות ביחד דאם לא כן אין היכר למספרם, אבל היחיד שפיר יכול לענות אפילו כשהוא בפני עצמו כמו אחי יוסף שהיו כל אחד בפני עצמו ואפילו הכי מקרי בתוך]:

שבקדושה. כיון דאפי' מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. ואין בזה שום חולק בעולם, ורק לענין לענות דבר שבקדושה הוא אינו דבר חיוב רק רשות ואם כוונתו רצוי' שטוב יותר שלא לענות כדי שלא לבלבל דעתו בתורה ובתפילה או אפי' מפני כבוד הציבור לפענ"ד ברור שאין להחמיר על עצמו דבר הרשות ויקבל שכר על הפרישה:

[הג"ה מנכה"מ בעל שרגא המאיר. להסביר קצת ד' מו"ז זצ"ל דסוכ"ס במה פליגי דלרב יהי' מותר לענות קדושה רק בתוך עשרה ממש ולריב"ל אפילו כשעומד היחיד בפ"ע, י"ל קצת ע"ד החידוד דהנה בש"ס ברכות כ"א ע"ב יליף דאסור לומר קדושה פחות מעשרה יליף תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך ב"י וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת, ובגליון הוסיף ואתיא עדה עדה דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת, והוא הנאמר גם במשנה דריש סנהדרין, והנה התוס' בסוטה דל"ד ד"ה טורטני הביאו מירושלמי דר"ע סובר דכ"ד מרגלים היו מדכתיב איש אחד למטה איש אחד למטה לשונות כפולים, והוא בירושלמי

רבי אליעזר יהודה ולדנברג שליט"א ציץ אליעזר - אב בית דין בירושלים

רבי אליעזר יהודה ולדנברג שליט"א מפוסקי הדור. מחבר שו"ת ציץ אליעזר כ"א חלקים. תשובה זו משו"ת ציץ אליעזר חי"ג סימן א'.

בית הכסא ליד קיר ביהכ"נ ששומעים שם ברכות ותפלות שומע כעונה בביהכ"ס

שומע כעונה בביהכ"ס

ונראה דכגון נידונו לא שייך גם דינא דשומע כעונה, מכיון שאינו רוצה לצאת, ונוסף לזה גם אם יכוין לצאת הא איסורא קעביד, ומכיון שאיסורא קעביד לא אמרינן בכה"ג שומע כעונה וכדכותב בדומה לזה המג"א שם בסק"ב בנוגע לעומד ערום וחבירו מברך, ע"ש ובמחצה"ש ובפרמ"ג, וכך יוצא לנו ביותר מדברי הפרישה בטיו"ד שם בסוף סי' א' ששם מקור הדברים, דכותב שם בלשון: אבל הערום שאפילו להרהר בדבר קדושה אינו רשאי ואף אם יברך אחר אינו רשאי לכוון בברכתו הלכך ליכא למימר שומע כעונה עכ"ל. ולשון הלכך שכותב מורה לנו דר"ל, דהלכך מכיון דאינו רשאי לכוון בברכתו, תו לא אמרינן כבר בכלל על בכה"ג שומע כעונה:

וכן כותב בהדיא החיי אדם כלל ד' סעיף י"ב וז"ל, מדכתיב ערות דבר קבלו חז"ל דדוקא דיבור אסור אבל הרהור מותר נגד ערוה ואעפ"כ אם שמע איזה ברכה אע"פ שמתכוין לצאת בו אינו יוצא דליכא למימר שומע כעונה כיון שאסור לדבר עכ"ל. הרי שביאר

אודות בתי כסאות הסמוכים לבתי כנסת ושטיבלאך וכשנכנסים לשם שומעים דברי קדושה הנאמרים בביהכ"נ אם מחויב לסתום אזניו היטב שלא ישמע, או שלא ליכנס שם בזמני התפלה ולחזור אחר ביכ"ס רחוק, ולענין דין שומע כעונה:

הנה אמנם נפסקה ההלכה בשו"ע או"ח סי' פ"ה סעי' ב' דאפילו להרהר בד"ת אסור בבית הכסא וכו'. והוא מגמ' ברכות ד' כ"ד ע"ב ושבת ד' מ' ע"ב, ועוד מקומות. אבל מצינו במס' זבחים ד' ק"ב ע"ב שמסופר שם שרביא למד דין מרבי אלעזר ברבי שמעון שאמר בבית הכסא, ושואלת הגמ' והיכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ומבית הכסא, ומשני לאונסו שאני, ופירש"י שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו, הרי נלמד מזה דאם בא לו ההרהור בעל כרחו מותר. וא"כ ה"נ בנידון שאלתנו צריך להיות מותר, ולא מסתבר לחייבו לעשות פעולה מעשית כסתמת אזניו שלא יהרהר, שזה דבר קשה, וגם לא מצילתו לגמרי שלא ישמע:

ד"ת, אם יש איסור בדבר, או לא. ובדברי תשובתו נו"נ בדברי הגמ' בזבחים והפרישה, וזאת הלכה העלה, דאין חשש איסור להכנס בביהכ"ס לעשות צרכיו מפני ששומע קול ד"ת, דאם אדם זה הוא ת"ת אינו בא לידי הרהור בד"ת דיזוהר שלא להרהר, ואם הוא ע"ה ויבוא לידי הרהור בקול הזה, אנוס הוא שהוא מוכרח לעשות צרכיו עיי"ש:

השני שדן בזה הוא הגאון מבוטשאטש ז"ל בספרו מילי דחסידותא על הספר חסידים סי' קנ"ז, ולשון שאלתו היא, אודות הזכרות הנשמעות לאזני אדם בע"כ, וכגון מה שההכרח ברוב מקומות שיהיו הבתי כסאות סמוך לדריסת הרגל שמבית הכנסת או שמבית המדרש, ולפעמים א"א לעצור נקביו בתוך זמן שא"א לאטום אזניו מלשמע דברי קדושה. ובדברי בירורו לא מזכיר מלה להתבסס על ההיא דלאונסו שאני, וכפי הנראה סבור היה דכאן יותר חמור בהיות שישנה בעיה של שומע כעונה והו"ל כמבטא בשפתיו, אלא בא עלה בכחא דהיתרא מצד אחר, והוא, דכעין מה דקיי"ל ששם הק' שנכתב ולא נתקדש אין בו איסור מחיקה, כן הוא ג"כ בהנ"ל כיון שאין ההרהור עם כוונה ורצון פשיטא אין הקדושה חלה, כי אינה חלה כי אם עפ"י ההכנה להתקדש, וגם בלא"ה בחי' דבר ד' בזה זה המהרהר במקום שאינו נקי לא שייך בזה לכ"ע כיון שאין זה נעשה ע"ד בזיון, אך עפ"י הטעם הנ"ל אתי שפיר בהחלט, וכי בוזה"ק פ' בלק אודות ברהמ"ז דבעי הזמנה בכל מילי דקדושה

בהדיא שאפילו אם מתכוין לצאת ג"כ אינו יוצא, ומפני, שמכיון שהוא במצב שאסור בו לדבר לא שייך למימר בכלל בכה"ג שומע כעונה. ומינה בק"ו דלא שייך למימר שומע כעונה אם הוא נמצא במקום כזה שאפילו ההרהור בו אסור:

בן יש לעיין בספר יד אליהו (מגול) פסקים סי' ט"ז שכתב שם, נראה לי לכאורה פשוט דמי שאין ידיו נקיות דמותר ללמוד על ידי הרהור בלא נטילת ידים, אכן לשמוע מפי אחר שקורא לפניו אסור דהוי כעונה מפיו ממש כדאיתא כה"ג בברכות ד' כ' ע"ב בד"ה כדאשכחן בסיני עיי"ש. אבל הוא ג"כ כשמכוין מיהת בדעתו לכך לשמוע מפי אחר. והדברים ארוכים. [הערת המו"ל - בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ח כתב ובאמצע נטילת הצפרנים מותר לענות אמן ושמעתי מהג"מ אבד"ק זלאטשוב בעל שו"ת מהר"י אשכנזי ז"ל שראה בעיניו מבעל ישמח משה שהיה נו"נ בד"ת בעודו נוטל צפרניו ואף שהיה רק שומע מפיו שצוה לו לומר השיטה לפניו בשעת נטילת צפרנים הרי שומע כעונה]:

ובהיותי נכון בזה קצת יצאתי בדרך האתרים לתור בדברי הפוסקים, ומצאתי לשני גדולים בדור שלפנינו שמדברים מזה. הראשון הוא הגאון הגר"ח פלאגי ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"ג סי' ו', הוא נשאל שם על זאת השאלה, על מי שבית הכסא שלו סמוך לביהכ"נ או לחברת ת"ת שלומדים התינוקות בכל יום תמיד, וכשנכנס לשם לעשות צרכיו הוא שומע

בודאי דהוי לאונסו, ואם יש לו מקום אחר שהוא יכול ללכת שם בודאי שאסור עיי"ש:

ומכל האמור נראה להלכה דמותר ליכנס לביהכ"ס גם אם ברור שישמע ברכות ותפלות או ד"ת, ורק צריך להתאמץ שלא יהרהר במה ששומע, ות"ח בודאי יעשה זאת, ובדומה למ"ש הרדב"ז שם בליכנס לביהכ"ס מתוך הלכה שאינה פסוקה שכיון שהדבר ברור שהוא אסור יסירם מלבו ולא יהרהר בד"ת. ואם יכול ויועיל לו אטימת אוניו ג"כ יעשה זאת, ואם בכל זאת לא מועיל הר"ז כלאונסו ושרי. ואין לו למנוע א"ע עבור כן ולעצור א"ע מליכנס לביהכ"ס:

וכו' וכ"ה אודות חלות הקדושה בבחי' והיה מחנך קדוש וכו' והרי קיימא לן שצ"ל כוונת שומע ומשמיע לצי"ח הברכה וכו' וכ"ש בזה שאין גם שום כונה לשמוע כלל, וגם במילי דקיי"ל שא"צ כוונה מ"מ כוונת פעולה בעינין וכו' עיי"ש באריכות דבריו בזה בחילוקים דקים:

והנראה שדברי המילי דחסידותא בזה עומדים יותר בחילוקיהם עפי"ד הנסתר מעפי"ד ההלכה הנגלית, וכבר ראיתי שכותב להשיג עליו בקצרה בזה בספר משנת אברהם על הס"ח סי' ז', ורק למעשה כותב ג"כ להתיר בזה ומטעם הפשוט דלאונסו שאני, ואם צריך לנקביו ואין לו מקום אחר לצאת

רבי יעקב מקארלין זצ"ל אב"ד קארלין - משכנות יעקב

רבי יעקב מקארלין בעל משכנות יעקב וקהלות יעקב, תלמיד חבר לרבי חיים מוואלאזין נולד בשנת תקמ"א במינסק שברוסיה. כיהן כרבה של קרלין והחליף תשובות עם גאוני דורו. נפטר בשנת תר"ה. אחיו בעל קרן אורה מילא את מקומו. תשובה זו לקוחה משו"ת משכנות יעקב או"ח סי' פ"ז.

תפילה בציבור בניהכ"נ חשובה יותר מתפלה בציבור בבית

טהורה כו' כאשר יביאו כו' בית ד', ובודאי זהו דוקא בהכנס שנקרא מקדש מעט. ועוד דרשו שם דרשו ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות כו', וכן בגמ' דילן בתחילה שאל ר' יצחק את ר"נ מ"ט לא אתי מר כו' לבי כנישתא וכשהשיב לא יכילנא שאל לכנפי למר עשרה כו', משמע אבל בלא זה אין היתר כלל, ועוד יש ראיות לדבר:

והלל ביהכנס' היא לנו במקום ביהמ"ק לרוב הדברים ואין יאמר אדם שהתפלה בכל מקום שיהיה כמו בבהמ"ק, ושלמה המע"ה אמר ובא אל הבית הזה. ואונקלוס תרגם על נשים הצובאות דאחיין לצלאה לתרע משכנא. וכן חנה התפללה בבהמ"ק. וכמה אמוראי היו הולכין כמה פרסי להתפלל בבי כנישתא דשף ויתיב כו' שהרגישו קדושה גדולה מאד מחמת עפר א"י, ראה עד היכן הגיע דקדוקם במקום תפלה, כל שכן בין ביתו של אדם לבהכנס' נחלת ה'. והרי ריה"ג סובר דהברכה משתנה לפי רוב הקהל, ואף דלא קיי"ל הכי עכ"פ משמע דחשיבות גדול הוא:

תשובה. א"י בגמ' אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכנס' כו', ונראה ברור דהיינו אף שיתפלל בביתו בעשרה, עדיף טובא בבהכנס' וזה שאמר במקום רנה כו' היינו מקום המיוחד לרנה, ועוד דרנה היינו השמעת קול כמ"ש ותעבור הרנה במחנה, וכן משמע מהך דאמר ר' יצחק (נכסו ו'). מנין שהקב"ה מצוי בבהכנס' כו' ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם כו', שמע מינה דחילוק גדול בין בהכנס' לעשרה שמתפללין כו' דנקט הפשוט ברישא, וגבי בהכנס' נקט "מצוי" כו'. ובירושלמי פ' תפלת השחר אר"י צריך אדם להתפלל במקום שמיוחד לתפלה שנאמר בכל המקום אשר אזכיר כו'. ובפ' אין עומדין רב הונא אמר כל שאינו נכנס לבהכנס' בעוה"ז אינו נכנס לעוה"ב, ואף דמחלק שם לר' יוחנן בין יחיד לציבור נראה פירושו דאם הוא יחיד וגם אין צבור בבהכנס' יתפלל בביתו. ואולי דוקא לדידהו שבתו כנסיות היו רחוקים או משום טרדא שצריך אחד להמתין לחבירו משום בעתותא, אבל לא להתפלל בעשרה בביתו. ואמרו עוד שם המתפלל בבהכנס' כאלו מקריב מנחה

האמוראים המתפללים ביני עמודי
ממקיימי מצות ונקדשתי בתוך בני
ישראל לומר ברכו וקדושה שהתירו
לשחרר עבד בשביל זה:

עוד חשב הרמב"ם בתנאי התפלה
מקום, שהוא כמו קרבן הנפסל
בזולת מקומו [ע"ע לעיל במס' מכתב טופל]:

ומה מאד נואלו האנשים שמתעצלים
בזה ולא יחפצו ליכלל בקהל רב
ומתבטלים גם ממצות ישיבה בבהכנ"ס
דחשיבא מצוה כידוע, והרי הרמב"ם
כתב דאף ת"ח המתפלל בבית מדרשו
היכא דגריס, היינו דוקא בעשרה לא
ביחיד, הרי להדיא דבלא זה אף בעשרה
איסור גמור, וכן נראה דמסתמא היו

רבי עזרא אלטשולער זצ"ל

אב"ד ווינוטא - תקנת עזרא

רבי עזרא אלטשולער מגדולי התורה בליטא נולד בשנת תרנ"ח. שימש ברבנות בכמה מקומות. נתפרסם בעולם בחבוריו תקנת עזרא על מעילה. הרבה קשרי מכתבים היו לו עם גאוני דורו. בשנת תרצ"ו עלה ארצה, שם נפגע ונפטר בשנת תרצ"ח. מאמר זה מתוך כתב ידו 'הק' גרפס בספר שיח תפלה שהוציא לאור ידידנו הרב יהודה טשזנר שליט"א רב ומו"ץ באופקים.

דברי תוכחה אודות עשיית מנין בבית

נפלא ובודאי תקובל תפלתך גם אם תעשה "מנין" בביתנו, ענה לה כי הרי את יודעת שפשטידא לשבת מוטב הרבה יותר לאפות בקדרה ישנה מבקדרה חדשה, כאשר קדרה ישנה מובלע כבר בדפנותיה שמן הרבה ולכן גם אם תתן בהפשטידא שומן מעט יהיה הפשטידא בטוב טעם, אבל בקדרה חדשה גם אם תתן בו שומן הרבה כותלי הקדרה יבלעו וישאר הפשטידא צנום וכחוש, ומזה תבין שכותלי ביהמ"ד המובלעים כבר בקדושה יתירה תפילות ישראל ותלמוד תורה, גם אם מתפלל האיש שם לא בדחילו ורחימו כל כך עולה התפלה לרצון לפני שומע תפלה, משא"כ בית פרטי גם אם מתפללין כהוגן כותלי הבית ואוירו המובלעים בשיחות בטלות ולפעמים גם בשיחות אסורות מחללים קדושת התפילה, ולכן אמרו חז"ל מי שיש ביהכ"נ בעירו ומתפלל בביתו נקרא שכן רע (נכוח דף ט' ע"ב):

ודרבינא כד הוינא טליא ממש שמעתי שהגאון רבי דוד טבל זצ"ל מרא דאתרא דק"ק מינסק, מיחה בכל עוז ותקף באלה העושים "מנינים" להתפלל בבתים פרטים, וכששאלו אותו

ידוע שקדושת המקום בא ע"י תורה ועבודה, ובשעה שעמד משה רבינו אצל הר סיני אמר לו הקב"ה של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו "אדמת קודש" הוא, ובשעה שעמד יהושע אצל העיר עי אמר לו המלאך של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו "קודש הוא" ולא אמר "אדמת קודש" הוא משום דמשה רבינו עמד אצל הר סיני שהוא מקום קדוש מעולם ועליו נתנה תורה משו"ה אמר לו הקב"ה שהמקום הזה "אדמת קודש הוא", אבל עיר עי אין לה קדושה פרטית עולמית אלא דבשעה שעמד שם יהושע אותה העת חל שם קדושה מכוחו של יהושע לכן אמר רק "המקום אשר אתה עומד קודש הוא":

ולכן לענין תפילה ראוי להתפלל דוקא בביהכ"נ או בביהמ"ד שהמקום "אדמת קודש" והחסיד הנורא ר' זיסקינד בעל המחבר ספר יסוד ושורש העבודה היה הולך תמיד בהקלויז שלו גם כשהיה זקן וחלוש, וכשאמרה לו אשתו למה לך ללכת להתפלל בהקלויז דוקא, עשה "מנין" בבית הן נפשי יודעת מאוד שתפלתך מעמק הלב ובדבקות

תורה, לביקור חולים וכיוצא באלה, ואם השמש הולך ומצלצל בקופסתו אפי' אם בעד עצמו הרי נמי צדקה גמורה היא שהרי ע"פ רוב, ורובם ככולם עניים מדוכאים הם, והרי גם זה אינו כלל בהמנין שעושים בבית פרטי, ולכן אני אומר על "המנינים" מעין מליצת חז"ל "מנינא למעוטא מאי? למעוטא תפילה, למעוטא תורה, ולמעוטא צדקה", עד כאן דברי הגאון הנ"ל זצ"ל דברי פי חכם וצדיק חן:

כתבנו בזה דברים פשוטים בתכלית הפשטיות, בלא פלפול ובלא דרוש רק דברים ישרים, אשר כל מי ששכלו שלם על כרחו יודה כי אמתים הנה, וישתדל לפרסמם ככל האפשר ואזי יקרא עליו הכתוב "והמשכילים יזהירו כזה"ר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". [ע"ע נספח שמירת הלשון להח"ס נחמימת הספר]:

למה הוא מוחה כל כך בחזקה על "המנינים" ענה ואמר להם, כי דבר פשוט וברור ואי אפשר להכחישו הוא שאין מתפללין "במנין" בדרך ארץ ובישוב הדעת והכנת הלב והנפש כמו שמתפללין בביהמ"ד וביהכ"נ. אין שם הרעיון "דע לפני מי אתה עומד" או הרעיון "מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים":

שנית בביהמ"ד או בביהכ"נ כל איש שיש לו עת פנויה לוא יהא רק מעט הוא יושב ולומד תורה שבכתב או שבע"פ או אם איש פשוט הוא אומר איזה פרשיות תהילים שגם זה נחשבה לו כלומד תורה, מה שאין כן כלל "במנינים" כאלו:

ושלישית בביהמ"ד או בביהכ"נ ידוע שמאספים בשעת התפלה או לאחריה מעות לצדקות, כמו לתלמוד

עזרא במהרי"ל אלמשולר החונה פה ואיינטוא יע"א

הרב ישראל משה האגער שליט"א
ירושלים עיה"ק - בן מורינו הרב שליט"א

תפילת חתן בבית הכנסת

מלומר קדושה וברכו ואיהש"ר וקריה"ת
בבהכ"נ, והלא יכול לילך לחוץ בסוף
שמונה עשרה קודם שיאמרו תחנון, ונהי
דהקילו בנפילת אפים שהוא רשות אבל
למה יקילו בקדושה וברכו ותפלה
בעשרה, והניחו בצ"ע:

ובספר שלחן העזר כתב על תמיהתו
של התורת חיים שבאמת י"ל
שמעולם לא כיוון הט"ז שיתפלל החתן
לעצמו, אלא כוונתו שלא ילך לבהכ"נ
דשם איכא פלוגתת הפוסקים אי הציבור
נגרר אחר החתן, אלא יעשה מנין לעצמו
בביתו דשם לכו"ע הציבור נגררים
אחריו, וס"ל להט"ז שדברי הרמ"א
סובבים רק לענין בהכ"נ כמשמעות
לשונו שם אבל בביתו של החתן דעדיף
כמ"ש בבאה"ט סק"ב דאין נפילת
אפים, א"כ דברי הט"ז לענין שלא יבא
החתן לבהכ"נ שרירים וקיימים:

והנה אם כי ודאי תפלת הציבור בבית
עדיף יותר מתפלת יחיד בבית
הכנסת וכ"ש מתפלת יחיד בביתו וכפי
שנפסק בשו"ע או"ח סי' צ' סעי' ט'
בנאנס ולא התפלל בשעה שהציבור
מתפללין והוא מתפלל ביחיד אעפ"כ
יתפלל בבהכ"נ, אולם בענין תפלת
ציבור בבית יחיד מצינו בפוסקים צדדים
להחמיר בדבר וכפי שנבאר בהמשך:

ובר נעיין מצאנו עוד טעם למניעת חתן
מלבא לבהכ"נ וכפי שמובא

בשו"ע או"ח סי' קל"א סעי' ד' נפסק
שנהגו שאין נפילת אפים בבית
החתן ולא בבהכ"נ ביום המילה ולא
כשיש חתן בבהכ"נ, וברמ"א שם מובא
בזה"ל ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס
לחופה עכ"ל. ובט"ז סק"י הקשה שהרי
כל שבעת ימי המשתה מקרי מועד גבי
חתן וא"כ למה יאמרו תחנון בשאר ימי
המשתה כשיש שם חתן, דהא בראש
חודש שאין לומר הוא משום דקרי מועד
כמ"ש הב"י בשם שבלי לקט וכאן כל
ז' ימי המשתה קרוי מועד, ועל כן כתב
הט"ז שכל שבעת ימי המשתה לא יבא
החתן לבהכ"נ מטעם זה שלא ימנעו
מלומר תחנון. כיוצא בזה רמז גם
המג"א סק"ב שנהגו החתנים לצאת
מבהכ"נ כדי שיוכלו הציבור לומר
תחנה, וגם במדינות אלו נוהגים שלא
ליכנס לבהכ"נ יום או יומיים קודם
החופה:

וכדברי הט"ז פסקו גדולי האחרונים
וביניהם היעב"ץ והחיי אדם,
וכ"כ במשנה ברורה סי' קל"א סקכ"ו
שטוב ליזהר שלא יכנס החתן לבהכ"נ
כל שבעת ימי המשתה מפני שנמנעין
לומר תחנון בעבורו:

והנה לא נתבאר בדבריהם בדבר חובת
התפילה בציבור לגבי החתן,
ובפשטות משמע שעליו להתפלל
ביחידות. ובאמת בספר תורת חיים
(סופר) תמה למה יבטל החתן בשביל זה

וא"כ גם אם נאמר שיש מנין בבית החתן הרי לדעת הרוקח כיחידים נחשבו. אבל זה אינו, שכבר ציין המג"א בהמשך דבריו שכל עשרה מקרי ציבור, ופירוש המחצית השקל שהמג"א סובר דטעמו של הרוקח אינו אלא בצירוף שני הטעמים, אבל בזה לבד שעשרה שפירשו כיחידים דמי אינו טעם מספיק לאי אמירת הלל בבית האבל.

ובן סובר הט"ז בסי' תרצ"א שכתב שם בשם בעל העיטור שמגילה שאינה כתובה בפני עצמה אלא שכתובה בין הכתובים אין קורין בה בציבור, אבל ביחיד קורין בה, וכתב בעל העיטור דעשרה שפירשו מן הציבור קורין בה דכיחידים דמי, והטור חולק וסובר דכציבור דמי, ופירש הב"י שבעלמא גם בעל העיטור מודה דכל עשרה כציבור דמי ולא פליג אלא לענין קריאת המגילה דבעינן פרסומי ניסא וליכא פרסום אלא בבהכ"נ:

היוצא מזה, שהגם כשעושים מנין בנפרד יש על המתפללים דין ציבור ולא דמי ליחידים, ורק בפורים שצריך פרסום הנס וליכא פרסום אלא בבהכ"נ אז לשי' בעל העיטור כיחידים דמי, ולפי"ז אפשר לעשות מנין בבית החתן במשך השנה, אבל בפורים לכאורה אי אפשר לשיטת בעל העיטור דדוקא בבהכ"נ יש דין ציבור, וא"כ צ"ע על הרוקח בהל' פורים שכתב וז"ל ואם אירע נישואין בפורים יקראו בבית החתן וכלה שם בעשרה או יקרא לבדו עכ"ל, ולפי דברי בעל העיטור וכסברת הרוקח לגבי אבל דעשרה שפירשו כיחידים דמי לכאורה לא יועיל מנין בבית החתן כלפי

בפרישה אה"ע סי' ס"ד לבאר מה שאין חתן יוצא יחידי לשוק שהוא מטעם שחתן דומה למלך כמבואר בפרקי ר' אליעזר, וכתב ע"ז הפרישה שמה שנוהגין בזמן הזה שהחתן אינו יוצא לבהכ"נ כל ז' ימים עד השבת הבאה הוא מנהג שטות דלא ממעטינן אלא שלא יהא נושא ונותן ושלא ילך יחידי, הא לבהכ"נ ילך, מיהו אפשר לומר דגם לבהכ"נ אסור לילך יחידי, ואינו בנמצא לכל חתן מי שילוהו מביתו לבהכ"נ ומבהכ"נ לביתו משום הכי נשאר בביתו, עכ"ל הפרישה. וכדברי הפרישה כתב גם להלכה בבית שמואל אה"ע שם סק"ב, שמזה נשתרבב המנהג שאין החתן יוצא לבהכ"נ כל שבעה כשאין לו מי שילוהו.

ולפי דברי הפרישה והב"ש נסתר לכאורה תירוצו של השלחן העזר, שרצה לתרץ דכוונת הט"ז שיעשה מנין בביתו, דדבר שאינו מסתבר הוא לומר שלא נמצא מי שילוהו אבל לקבץ מנין שיתפללו בביתו ימצא בקלות, דלכאורה מיירי שהחתן דר בריחוק מקום שאין בנמצא מי שילוהו וכש"כ שלא יהיה לו באופן שכזה מנין בביתו וס"ת וכו', וא"כ הדרא קושית התורת חיים, למה יפטר החתן מתפלה בציבור:

עוד אפשר להקשות משיטת הרוקח המובא במג"א סי' צ' סק"י בטעם הדבר שלא לומר הלל בבית האבל, שכתב הרוקח דהלל הוי דבר של שמחה, ותו דעשרה שפירשו כיחידים דמי, עכ"ל. ומשמע מדברי הרוקח שעשרה המתפללים שלא בבהכ"נ כיחידים דמי,

שיאמר הוא קדיש וברכו וקדושה בעשרה, ואותן עשרה יתפללו בבהכ"נ לפני זה או לאח"ז, ועל זה קאמר טריחא להו מילתא שטירתה הוא להם להיות עם רב נחמן עד לאחר תפלתו ושאתרי זה יצטרכו לילך לבהכ"נ להתפלל תפלתם. ולמסקנת הגמ' דקאמר דהמתפלל ביחיד יתפלל בשעה שהציבור מתפללין, א"כ בלא"ה א"א לאסוף עשרה שהרי הם מתי יתפללו, עכת"ד:

היוצא לנו מתוך ביאורו של הישו"ע בסוגיית הגמ', דכשיש ציבור מתפללין בבהכ"נ מן ההכרח להתפלל עמהם ולא לקבץ עשרה להתפלל בבית, ובזה שמתקבצים ומצטרפים ליחיד רק כדי לזכותו בקדושה וברכו וכו' הרי בזה יש כבר טורח בדבר:

ובעין זה משמע מדברי הרוקח בהל' אבילות שכתב שאותם שהתפללו עם האבל כבר כשנכנסין לבהכ"נ אל יתפללו עם הציבור שכבר נפטרו, אלא קורין את שמע פרשה ראשונה. ומתפרש מתוך דבריו שהיו עכ"פ נכנסין אח"כ לבהכ"נ להתפלל, ולזה כתב שכשהתפללו כבר יקראו רק קר"ש כיון שכבר יצאו יד"ח, אך בודאי התפלה בבהכ"נ עדיף יותר:

ולפי"ז אפשר לומר שדברי הט"ז מיירי כפשוטן שהחתן מתפלל בבית אף כשאין לו מנין בביתו, ומה שאין אומרים שיאסוף מנין לביתו כי לפי דברי הישו"ע בפ"י הגמ' הרי טריחא להו מילתא, כי הם לא יוכלו להתפלל עמו שעליהם להתפלל בבהכ"נ דוקא

דין פרסומי ניסא, ובכאן אין הטעם משום נפילת אפים שהרי אין אומרים תחנון בפורים ובע"כ צ"ל שאין לו מי שילווהו וע"כ צריך להתפלל בביתו, וא"כ צ"ע מה שכתב שיקראו בבית החתן וכלה בעשרה, הרי מן הדין צריך שילוו את החתן לבהכ"נ ושם יקראו את המגילה וצ"ע:

עב"פ כפי הנלמד מכל הנ"ל משמע לכאורה שדברי הט"ז הפרישה ובית שמואל מיירי באופן שמתפלל ביחידות:

ובמעד לדבר ולהבין דברי הט"ז מצאתי בישועות יעקב דבר חידוש שפירש הגמ' ברכות דף ז'. א"ל לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא, א"ל לא מצינא ופירש"י שתש כחו, וליכנוף מר בי עשרה, ומשני טריחא לי מילתא, וגירסת הסמ"ג טריחא להו מילתא, פ"י להני עשרה. ופ"י הישו"ע דבאמת קיי"ל דמצוה להתפלל בבהכ"נ אף שיש עשרה המתפללין עכ"ז להתפלל בבהכ"נ יותר טוב כמ"ש המג"א, וא"כ בשלמא רב נחמן לא היה בכחו לילך לבהכ"נ שתש כחו מ"מ הני עשרה בני אדם שהיה בכחם לילך לבהכ"נ למה יעשו כזאת להתפלל חוץ לבהכ"נ, ואם לזכות את רב נחמן שיתפלל בציבור הרי לא אמרינן לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבה, וה"ה בזה שהם לא יתפללו בבהכ"נ כדי שלא יתפלל רב נחמן ביחידות, אלא על כרחך כוונת המקשן היה שאותן עשרה בני אדם לא יתפללו עם רב נחמן אלא יאסוף עשרה בני אדם בשבילו כדי

ובל זה לפרש דברי הט"ז, אולם בימינו
נוהגים שהחתן נכנס לבהכ"נ כל
שבעת ימי המשתה, ואדרבה כתב הכף
החיים סי' קל"א סקפ"ז כי אין למנוע
מלבא לבהכ"נ מטעם ביטול תחנון
לציבור אלא אדרבה יש שמחה לעם
כשיבא החתן לבהכ"נ להתערב
בשמחתו:

ולהתאסף רק כדי שיאמר הוא קדיש
וברכו הרי טריחא להו מילתא. והרוקח
שכתב בהל' פורים שכשאפשר יתקבצו
עשרה בביתו ואם לאו יתפלל לבדו,
היינו בשעה שאין הציבור מתפללין אז
אפשר לעשות מנין בביתו, אך בלאו הכי
ודאי עדיף התפלה בציבור בבהכ"נ ממה
שיעשה מנין בביתו:

רבי משה בן יוסף מטראני זצ"ל

המבי"ט

רבי משה בן יוסף טראני נולד בשאלוניקי בשנת ר"ס. עלה לצפת ולמד אצל המהר"י בי רב ואף הוסמך על ידו. לאחר פטירת הב"י התמנה המבי"ט לרב הקהילה בצפת. ספריו הם קרית ספר על הרמב"ם, ספר תשובותיו שו"ת המבי"ט, וספר בית אלהים. הוא נפטר בשנת ש"מ. בנו רבי יוסף בעל שו"ת מהרי"ט. תשובה זו משו"ת מבי"ט ח"ג סימן ס"ו.

האם אפשר לכפות את בני הכולל לקבוע מקום מיוחד ללימוד

תשובה. כמו שאמרו חכמים אין אדם לומד תורה כי אם במקום שלבו חפץ שר"ל עם הרב שלבו חפץ כן אין אדם לומד תורה בכוונה כי אם במקום מיוחד שהוא חפץ בו, ואפשר שגם במאמר זה נכלל מקום הלימוד שהוא במקום שלב הלומד חפץ בו, ובלאו הכי כל מקום שמיחדים אותו ללימוד תורה הוא בית המדרש שקדושתו גדולה מקדושת בית הכנסת שזה חיי עולם וזה חיי שעה, ובבית הכנסת שהוא מיוחד לתפלה ולצרכי צבור למעמדות וכיוצא בזה אינם יכולים ללמוד בקבע כמו בבית המדרש שאין בו שום עסק כי אם הלמוד, ולכן אין להם רשות לממונים להחרים שלא לתת הספקה למי שלומד בבית מיוחדת לת"ת, ואפילו כל הקהל ביחד אין להם רשות להסכים בכך, וכל שכן כשיש ישיבה א' שלומדים בבית הכנסת שלא יכריחו את בעלי ישיבה אחרת שילמוד עם תלמידיו בזוית אחר בבית הכנסת מפני שהם מתבלבלים בהרמת קולם במשא ומתן של ההלכה:

שאלה. בעיר אחת יש ק"ק יצ"ו אשר שולחים להם משאר ארצות סך מעות בכל שנה ושנה כפי נדבת לבם כדי שיחלקו אותם לעניים ולומדי התורה מיחידי הק"ק הנו', והנה יש קצת בעלי תורה עניים מיחידי ק"ק הנו' אשר קבעו ישיבה ולימוד בבית אחד ותורתם אומנותם, והממונים מהק"ק הנו' אינם רוצים ליתן לבעלי תורה הנו' חלקם או ההספקה הנוגע להם בחלקם מהמעות הנשלח משאר הארצות לשמם באומרם אם תרצו חלקכם תבואו ללמוד תוך הכנסת כי כן הסכמנו אנחנו הממונים שלא ליתן הספקה רק למי שלומד תוך הכנסת, ובעלי תורה הנו' טוענים ואומרים מי שם אתכם להיות לכם ממשלה על מעות אלו לא לכם, אלו המעות באים לשמינו ואין רצונינו ללמוד רק במקום שלבינו חפץ, תנו חלקנו הנוגע לנו. ילמדנו רבינו אם הממונים יכולים לעשות הסכמה כזאת או אם חייבים הממונים ליתן חלק הנוגע לבעלי תורה:

בקבע כראוי באיזה מקום שיהיה בעיר
ששולחים שם המעות, ונמצא שאלו
הממונים עוברים על דעת בעלי המעות
ואין להם רשות בזה:

ובר מדין אלו המעות שמחלקים לבעלי
תורה אינם של הקהל אלא של
קהלות אחרות ששולחים לעניים ולבעלי
תורה ודעתם וכוונתם לכל הלומדים

נאם המב"מ

רבי דוד אופנהיים זצ"ל אב"ד פראג - שו"ת נשאל דוד

רבי דוד אופנהיים נולד בשנת תכ"ד בעיר ווירמייזא. תלמיד הגאון בעל עבודת הגרשוני. בשנת תמ"ט נתקבל לאבד"ק ניקלשבורג, ובשנת תס"ב עלה על כס הרבנות דק"ק פראג. התאחדו אצלו תורה וגדולה. נפטר בפראג שנת תצ"ז ושם מנו"כ. נדפס ממנו שו"ת נשאל דוד, אולם רוב חידושיו נשארו בכתובים. תשובה זו משו"ת נשאל דוד (על ד' חלקי השו"ע) סימן ה'.

לסלק מביהכ"נ את הנשואים ללמוד

ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן, עכ"ל. הרי דמותר לת"ח לנאות בהן, ומכ"ש ללמוד תורה, ועיי"ש (דף כ"ט ע"ב) וז"ל אמר אביי מריש הואי גריסנא בכיתא ומצלינא בכי כנישתא, כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון ביתך, הואי גריסנא בכי כנישתא עכ"ל:

וגדולה מזו, שאסור משום למס רעהו חסד, שהרי גמרא ערוכה בתלמוד ירושלמי מס' ברכות פ' חמישי הלכה א' וז"ל א"ר יוחנן ברית כרותה היא, היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, עכ"ל. לפ"ז שהוא רוצה להוציאם מב"ה הוא גורם רעה להן שהשכחה יהא מצוי:

נשאלתי מק"ק קעלין במדינות פיהם מן הני תרי זוגא דצורבא מרבנן שהיו רגילין ללמוד בב"ה, והגבאי רוצה למחות בידן שיצאו מב"ה כדרך שבני אדם יוצאין, ילמדנו רבינו, הדין עם מי:

תשובה. יקבלו הרובין את התשובה, תשובת המשקל, והגדר והסייג לאורייתא, והדין עם אותן האנשים שלומדים בבית הכנסת, והמותה בידן הוא שלא כדין, דגמרא ערוכה במסכת מגילה (דף כ"ט ע"ב) ז"ל, "אבל קורין בהן ושונין בהן", וגדולה מזו איתא שם בש"ס, ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר

רבי ראובן חיים קליין זצ"ל הי"ד אבד"ק סנינא - מח"ס מטה ראובן

רבי ראובן חיים קליין נולד בשנת תרמ"ד. חתן הצדיק רבי ישעיה מקערעסטיר זצ"ל. בשנת תער"ב נקרא לכהן פאר כאבד"ק סנינא, ושם הרביץ תורה לתלמידים. בימי השואה נלקח בשבי, והושמד יחד עם בני קהילתו בשנת תש"ב, הי"ד. חיבר ספר מטה ראובן חי' ושו"ת על שו"ע יו"ד. תשובה זו מתוך חיבור כת"י נדפס לעיני הרבני ר' ישראל אריה בן ר' שמואל כהנא נלב"ע כ"א כסלו תשל"ח.

ביהכ"נ שניתן רשות ללמוד בו לפרקים האם נתחייב במזווה ובענין היתר שינה בביהכ"נ

לחתן גיסי הגה"צ מהר"ם שליט"א [הרב מנחם מענדל כהנא מו"ץ בהומנא חתן הה"צ רבי אברהם מקערעסטיר זצ"ל]:

בביהכ"נ וביהמ"ד דוקא באין בהם בית דירה ולא נקרא ביתך, אבל ליתא בגמ' לפטור "מפני שהן קודש". ושם לעיל מיני' בהגמ' איתא, הר הבית והלשכות פטורין ממזווה "מפני שהן קודש", ולא כולל הגמ' שם גם ביהכ"נ וביהמ"ד עיי"ש. אח"כ מצאתי קו' זה מובא בשו"ת ח"ס סי' רפ"א, ע"ש מה שמת' הח"ס בזה:

והנתן גיסי הנ"ל כתב לי כי בשאלתות פ' עקב סי' קמ"ה איתא, בהכ"נ ובהמ"ד פטורין ממזווה דאיכרו מקדש מעט שנאמר והשימותי את מקדשיכם ע"ש. לפ"ז י"ל דהרמב"ם מביא כן משם דברי השאלתות דרב אחאי גאון, וכן בה"ג מובא זה הטעם, וכן בסמ"ג עכ"ד:

והנה התוס' יומא י"א הנ"ל דפוסק כרבנן דביהמ"ד פטור ממזווה, והא דבירושלמי פ"ד דמגילה משמע

בענין הספק שלך אם צריך לקבוע מזווה בביהכנ"ס הישן דשם, כיון שהאקרו"ט [ראשי הקהילה] נתנו לך רשות ללמוד בתוכה עם הבחורים נסתפקת דאפשר יש לו דין ביהמ"ד וצריכין לקבוע מזווה:

תשובה. הנה בש"ע יו"ד סי' רפ"ו הביא דעת התוס' יומא י"א ע"ב דגם ביהמ"ד פטור ממזווה דהלכה כרבנן שם, ודעת י"א הוא המרדכי כי ביהמ"ד חייב במזווה, מש"ה נכון לחוש לדבריהם אבל לא יכרך עליה ע"כ. [ודעת הרמב"ם פ"ו מה' מזווה כתב שם, הר הבית והלשכות וביהכנ"ס וביהמ"ד שאין בה בית דירה פטורין ממזווה "מפני שהן קודש" ע"כ, והכ"מ כתב שם המקור במס' יומא י"א. והמעייין בהגמ' שם רואה כי בהגמ' איתא לפטור ביהכ"נ וביהמ"ד משום דאין שם בית דירה ולא נקרא ביתך, דכן מסיק הגמ' שם ורבנן דפטורין ממזווה

יהי אסור להם לסתרו, ע"כ בודאי אין דעתם נוחה שיחול על זה קדושת ביהמ"ד, והוה רק כמו שאר ביהכ"נ דיוכל ללמוד שם, אבל עכ"ח פטור ממזוזה והוא פשוט:

ומה שאתה מסופק אם היו האקרו"ט נותנים לך רשות ללמוד שם עם התלמידים קיץ וחורף, אם קבלה קדושת ביהמ"ד ממילא, – לדעתי גם בכהא"ג לא היה [לן] דין ביהמ"ד, כיון דקיימ"ל אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ואין לך כח בלימודך לעשות לביהמ"ד, כמו דאיתא בסי' מ"ב מג"א ס"ק ד' סודר דאזמני' וצר בו תפילין דאם אינו שלו אין בידו לאסור, ועי' ביו"ד סי' ה' טו"ז ס"ק ז' ובפמ"ג שם דאפי' במעשה רבה אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו עיי"ש, וא"כ כיון שהאקרו"ט לא ירצו ליתן לחלוטין זה הביהכ"נ להיות ביהמ"ד כדי שלא יאסר עליהם לסתרו בעת הצורך, כל הרשות שנתנו לך עתה ללמוד שם הוי רק כמו שלומדין בביהכ"נ. ותדע, כי בכל עת וזמן יש ברשות האקרו"ט לסגור הביהכ"נ שלא ליתן לך ללמוד שם, ע"כ פשיטא שגם בכהאי גוונא פטור מהמזוזה:

היתר שינה בביהכ"נ

ומה שאתה מתמה אמאי פוסק הרי"ף ה' מזוזה והרמב"ם פ"ו מה' מזוזה דביהכנ"ס של כפרים חייב במזוזה, וכן הביא הטור בסי' רפ"ו, דמסתמא דרים בה אורחים, ושל כרכים אם יש בה בית דירה לחזן חייב ע"כ, וקשה לדברי הרמב"ם דמש"ה פטור ממזוזה ביהכנ"ס וביהמ"ד משום דהוי

דבי מדרשא דר' חנינא ממש הוה ליה מזוזה, י"ל דבי מדרשא דרב חנינא ודרב הונא שלהם היו ולא של רבים אלא של עצמם עכ"ד. ולפ"ז אמרתי גם הא דהרא"ש מביא מהר"ם מרוטנבורג עשה מזוזה לפתח בית מדרשא, ואומר כשהי' ישן בו שינת צהרים הי' רוח רעה מבעתו קודם שתיקן בו מזוזה, וכן מביא הטור סי' רפ"ו דבריו, והב"י צירף דעת מהר"ם לחייב מזוזה בביהמ"ד, י"ל דגם ביהמ"ד של מהר"ם הי' של יחיד, עכ"ז הב"י חשש לדברי הירושלמי ומהר"ם לקבוע מזוזה בלא ברכה, כמו שסיים בדבריו ירא אלקים יצא את כולם, וכש"כ בדבר שאין בו חסרון כיס הרבה ע"כ. ונראה משום דמזוזה הוי שמירה להבית, אף דרוב פוסקים סוברים כי פטור ממזוזה, וגם אפשר לפרש דברי הירושלמי בביהמ"ד יחיד, אפ"ה נכון לחוש לדבריהם כדי שתהא לה שמירה מעליא, כיון דלמהר"ם הי' לו רוח מבעתו כנ"ל:

אולם הא תינה לחוש להחמיר בביהמ"ד שלומדים שם כל היום ולפעמים אוכלים וישנים שם כדאיתא בש"ע סי' קנ"א דמותר לאותן הלומדים שם לישן ולאכול שם, מש"ה נכון לקבוע מזוזה לחוש לדברי הירושלמי וגם שיהי' שמירה כנ"ל, אבל בזה הביהכ"נ הישן שלא נתנו לך שיחול על הביהכ"נ דין ביהמ"ד ללמוד שם כל היום, כי נ"מ להם דאם ירצו לסתור ביהכ"נ הישן לצורך איזה דבר הי' מותר להם כיון שעשו ביהכנ"ס אחר גדול ונאה מהישן, אולם עתה אם יקבעו זאת לביהמ"ד דיחול על זה קדושת ביהמ"ד

אם יש דירה שנכנסין בה מביהכ"נ עצמה חייב, אבל אם הדירה הוא בעזרה שהוא קודם שנכנסין לביהכ"נ, דמעזרה נכנסין לביהכ"נ פטור הפתח של הביהכ"נ, אבל בביהכ"נ עצמה לא דרין, וכן הוא העיקר:

אולם אפי' נימא הפשט, דקאי על החזן דדר בבית הכנסת עצמה ג"כ לא קשה דאיך מותר ללון בה, משום דהדין בש"ע סי' קנ"א סע' ד' דלצורך ביהכ"נ מותר לאכול ולישן בתוכה, ועיי"ש דכן גם בביהמ"ק הי' לנים השומרים ושוכבים במדורת בית המוקד כדאיתא בפ"ק דמס' תמיד, ומש"ה לצורך שמירה מותר השומר הוא החזן היינו השמש דביהכ"נ לשכב שם בביהכ"נ, והוי בית דירה שלו, ולא צריך ע"ז אפילו שום תנאי:

אולם הא דשל כפרים דלנים שם האורחין ג"כ לא קשה דאיך מותר ללון שם האורחים דבקדושת הגוף לא מהני התנאי כנ"ל, דהנה ביו"ד סי' רמ"ט סעיף ט"ז, י"א שמצות ביהכ"נ עדיפא ממצות צדקה ע"כ, ועי' בכיארור הגר"א כתב דאינו מוכרח לפי גירסא שלנו בירושלמי, ומציין לתוס' ב"ב דף ט' ע"א ד"ה שנאמר כו', דשם איתא בגמ' לעולם אל ימנע אדם את עצמו מלתת שלישיית השקל בשנה שנאמר והעמדנו עלינו מצות לתת כו', כתב התוס' ואע"ג דהאי קרא גבי בית אלקנו כתיב, היינו לבדק הבית כש"כ לצדקה, משמע מהתוס' כי גדולה צדקה מבדק הבית ע"כ, ע"ז כתב הגר"א דכש"כ דגדולה צדקה מביהכ"ס ע"כ:

קודש כמו הר הבית והלשכה, א"כ איך מותר ללין בה אורחים הא הוי קודש מה"ת, והגם כי הנמוק"י שם על הרי"ף כתב על הרי"ף דכתב וז"ל, וביהכ"נ שחייבית במזוזה דוקא שיש בו בית דירה אי נמי ביהכ"נ דכפרים דדיירי בה אורחין, וכתב הנמוק"י דדיירי בהו אורחין, אין מקדשין אותו הקדש גמור כדי שיהיו מותרין לשכב ולאכול שם האורחין, לפי שאין ידם של בני הכפרים משגת להכניס אורחים בבתיהם ע"כ, והבאת דברי היד שאול דכתב דהוא דוחק כיון שהוא קדושת הגוף האין אפשר להתנות על תנאי, ורק בכבל הי' מהני התנאי וגם דוקא לאחר חרבנו לא בישובו, עי' מג"א סי' קנ"א ס"ק י"ז, וכתבת עוד כי על הא ביהכ"נ דכרכים שיש בו דירה לחזן ל"ק, די"ל דקאי הפשט, לא שישן החזן בביהכ"נ אלא שיש שם להחזן בית דירה הפתוח לביהכ"נ, מש"ה הביהכ"נ חייב במזוזה, אבל בני הכפרים שמניחין לשכב וללון בביהכ"נ קשה אמאי מותר, הא אפי' תנאי לא מהני בקדושת ביהכ"נ, כמו שכתב בסי' קנ"א סעי' י"א עיי"ש עכתו"ד:

והנה הא דשל כרכים דיש בו בית דירה לחזן, דמהלשון של "בית" דירה משמע דיש בית דירה בביהכ"נ, היינו שמביהכ"נ נכנסין לבית דירה של החזן, אבל עי' בהדרישה סי' רפ"ו ס"ק ח' דכתב ושל כרכים אם יש בה בית דירה לחזן בביהכ"נ עצמה, אבל אם דר בעזרה או פתח של ביהכ"נ פטור עכ"ל, משמע לכאורה דהחזן דר בביהכ"נ עצמו. אולם י"ל כוונת הפרישה, דדוקא

והנה באמת גם מדברי המג"א הנ"ל ג"כ משמע דהא דלא מהני התנאי בישובן לא הוי רק מדרבנן דהא מביא מהא דמטפחת דהוי תשמישי קדושה דאסור בהנאה אפי"ה מהני התנאי, והא דלא מהני התנאי בביהכ"נ משום דהוי קלות ראש לאכול ולשתות, משמע אבל לשאר תשמישין שאין בהם קלות ראש מהני התנאי אפי"ה בא"י כמו במטפחת, וכן כתב במשנה ברורה שם ס"ק ל"ח וע"כ הא דלאכול ולשתות לא מהני התנאי הוא דרבנן דלענין דאורייתא ליכא חילוק בזה כמובין:

ולפ"ז בבני הכפרים שאין בידם לקיים שניהם הכנסת אורחין וגם מקום ביה"כ לבנות, ואם נאסר עליהם בגזירת חז"ל שלא מהני תנאי בביהכנ"ס לשכב שם האורחין, יהיו מוכרחין עפ"י הלכה לבנות בית הכנסת אורחים ולא ביהכנ"ס כנ"ל א"כ לא יהי' להם מקום מוכן כלל שיהי' נקרא מקדש מעט, וכיון דעיקר תקנת חז"ל הי' שלא מהני תנאי כדי שיהי' להם ביהכנ"ס ולא בית סתם כנ"ל, י"ל דהתקנה הי' רק במקום שלא יתבטל ע"י בנין ביהכנ"ס מצות הכנסת אורחים עשאו לטובת המצוה של בנין ביהכנ"ס שיהי' נקרא ביהכנ"ס מקדש מעט בחשיבות, אבל על זה האופן אם עי"ז התקנה יתבטל מצות הכנסת אורחין או שיהי' מוכרחין עפ"י הלכה לבנות בית הכנסת אורחים ולא יהי' להם מקום להתפלל בודאי לא גזרו והניחו התקנה, עדיף טפי לקיים שניהם להתנות שלא יהא הקדש גמור ויהי' מותר לשכב ולאכול שם האורחין כמו הנמוק"י הנ"ל כנלע"ד:

והנה אחז"ל גדולה הכנסת אורחין יותר מקבלת פני השכינה (מס' שבת קכ"ז ע"ב), ועוד אמרו שם גדולה הכנסת אורחין יותר מהשכמת ביהמ"ד ע"ש, לענ"ד י"ל אפילו לדעת המחבר דכתב כי ביהכ"נ גדולה מצדקה, אבל הכנסת אורחין גדולה מביהכנ"ס, דגדולה הוא מקבלת פני השכינה והשכמת ביהמ"ד. ולפ"ז בני הכפרים שאין להם מעות לעשות בית להכנסת אורחים לחודא וביהכנ"ס לחודא, ואין להם מעות רק על דבר אחד, ובביהכנ"ס אין אפשר להם לקיים הכנסת אורחים כמו שכתב הנמוק"י לעיל, וא"כ לפי הנראה היו צריכים לפסוק להם עפ"י הדין שיעשו בית להכנסת אורחים כי גדולה הוא מביהכנ"ס, לא מבעי לדעת הגר"א, אלא לדעת המחבר ג"כ גדולה הכנסת אורחין מביהכנ"ס כנ"ל:

ועי' בסי' קנ"א במג"א ס"ק י"ד דמתמה על המחבר דכתב דלא מהני תנאי לביהכ"נ בישובן בסי' קנ"ד קיימ"ל אפי' למטפחת של ס"ת מהני תנאי, ומתרץ המג"א משום דהוי קלות ראש לאכול ולשתות שם וא"כ לזה לא מהני תנאי ע"כ. וכתב שם המשנה ברורה בביאור הלכה בד"ה לא מהני דמש"ה לא מהני תנאי בביהכנ"ס בישובן דגזרי חז"ל דביהכ"נ הקבוע לא מהני התנאי דא"כ אין שם ביהכנ"ס עליו כלל אלא כבית דעלמא מש"ה החמירו שלא מהני תנאי וכיון שכופין זא"ז לבנות ביהכ"נ והוא דבר מצוה גדולה שיהי' לישראל מקדש מעט בכל מקום מושבותיהם החמירו עיי"ש:

רבינו משה בן מיימון זצ"ל

הרמב"ם

רבינו משה בן מיימון הרמב"ם, נולד בקורדובה שבספרד בשנת ד"א תתצ"ח. קיבל תורה מהר"י מיגאש, תלמידו של הרי"ף. גלה לפאס שבמרוקו ולאחר כמה שנים עלה לארץ ישראל ושוב ירד מצרימה. חיבר ספר מורה נבוכים, יד החזקה, פירוש המשניות, אגרות ותשובות רבות. נפטר בשנת ד"א תתקס"ה בקהיר שבמצרים. תשובה זו ערוכה משו"ת הרמב"ם סימן ר"ט, שו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' קל"א, ושטה מקובצת לבבא מציעא דף כ"ד ע"ב.

קנה ספרים מגוים ששללו מבתי כנסיות אם צריך להחזירם לאותו בית הכנסת

התשובה אם זו הביזה נעשתה בפקודת סולטאן, הרי קנה הוא הכל ונתבטל דין הקדש, ואפילו כלי המקדש אם נבזזו בטלה קדושתן, כדכתיב (מקל ו' כ"ט) ובאו בה פריצים וחללוה. אבל אם נבזזו שלא ברשות סולטאן או נגנבו, אז ישבע בנקיטת חפץ, כמה הוציא ויטול. ויחזרו אותם הספרים למקומם, כדין מי שנגנבו כליו או ספריו:

שאלה: מה יאמר אדוננו בדבר מי שקנה מן הבוזזים ספרי הקדש, שהיו שייכים לאחד מבתי כנסיות אשר בעיר אחרת, האם קנה אותם או כופין אותו להחזירם. ואם כופין אותו, הנותנים לו המעות שבהן קנה, אם לאו. והאם יחזירם לאותו בית הכנסת או יכול להחזירם לבית הכנסת אחר. יורנו רבנו ושכרו כפול מן השמים:

וכתב משה

רבי שמואל אבוהב זצ"ל

אב"ד ונציה - דבר שמואל

הרב החסיד הקדוש רבי שמואל אבוהב נולד בשנת ש"ע בהמבורג. משנת ת"י עד פטירתו שימש אב"ד ונציה והיה ראש לרבני איטליה. נפטר בשנת תנ"ד. חיבר ספר מוסר והדרכות בשם ספר הזכרונות בעילום שם. תשובה זו מספרו שו"ת דבר שמואל שאלה צ"א.

ספרים שהוקדשו ללמוד בהם דווקא בבית הכנסת אם מותר ליחידים להוליכם לבתיהם לקרוא בהם:

לכמ"ר עמנואל שיניאור - לאיספלטרו

משום חשש גניבה ואבידה והפסד כתבי הקדש, דמהאי טעמא נראה שסמכו הקדמונים תקנתם שהביא מוהר"ם איסרלאן בטור חו"מ ס"ס קס"ג בשם ס' הכלבו וז"ל, נמצא בתקנות קדומות שלא להוציא טלית או ספר מבית הכנסת בלי רשות הבעלים וכו' ע"כ:

ומינה שמעינן מכל שכן בנ"ד היכא שהקדישו הבעלים הספרים בפירוש ולקרוא להם דווקא בכ"ה שאסור להוציאם, זהו הנראה לע"ד ואל אל אשים דברתי יגדיל תורתו ויאדיר ברוך עוזו ושלומו:

תשובה. כמשיב מפני הכבוד באתי על מה שהאותיות שאלוני בדין הספרים שהוקדשו ללמוד בהם דווקא בכ"ה אם מותר ליחידים להוליכם לבתיהם לקרוא בהם:

ונראה שדבר פשוט שאסור לשנות מדעת הבעלים בכל מה שהקדישו או התנדבו, ואפילו ליקח מטפחת המיוחדת מבעליה לספר א' ולהניחה בספר אחר יש אוסרים כדמייתי בב"י טא"ה סימן קנ"ד, כל שכן היכא שאיכא קפידא ושכיח הזיקא טפי בהולכת הספרים חוץ לבית הכנסת

רבי אברהם מסוכטשוב זצ"ל

אבני נזר

רבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב נולד בשנת תקצ"ט לאביו רבי זאב נחום מביאלע בעמ"ח אגודת אזוב. למד תורה אצל הגה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק, ואח"כ נהיה לחתנו. בשנת תרמ"ג נתמנה לאבד"ק סוכטשוב. אלפי חסידים נהרו אליו, ומכל קצוי ארץ הריצו לפניו שאלות חמורות. נסתלק בשנת תר"ע. חיבר ספר שו"ת אבני נזר, אגלי טל על מלאכות שבת. בנו הוא כ"ק אדמו"ר רבי שמואל זצ"ל בעל שם משמואל. תשובה זו היא התשובה האחרונה באבני נזר חלק יו"ד וסימנה תע"ט.

האם מותר לרב להוציא ספרים מבית המדרש

שלום לכבוד הרב האבד"ק שדה חדש:

(ב) אך בזה יש לפקפק, כי ליטול ספרים מבהמ"ד הוי שואל שלא מדעת והוי סייג לאיסור לא תגזול. ואף גם בנדר שהוא סייג לתורה כתב הפר"ח שיש להתירו ע"י שאלה. ובנידון דידן יש להתיר אף בלא שאלה רק שיסכימו אנשי העיר, א' משום שאינו דומה לסייג כנ"ל, וגם כי כל הטעם שנדר שהוא לסייג אין יכולין להתיר כתב הריב"ש מפני שדעתם היה שכודאי לא יתירו להם כיון שהוא לדבר מצוה, ובנ"ד כי ברוב העיירות שיש איסורים שלא להוציא ספרים מבהמ"ד מפורש שלבית הרב מותר, אך אותם שעשו האיסור אסרו אף לבית הרב, אבל אין לומר מפני זה שלא עלה על דעתם שירצו קהל אח"כ להתיר שיקח לבית הרב. וגם כי היפוך התקנה הוא דבר מצוה שיהי להרב ספרים הנצרכים להוראה שהוא נוגע לכל העיר:

על דבר שאלתו שיש איסור בעירו שלא להוציא ספרים מבית המדרש ומפורש אף לבית הרב וכעת נצרך לכבודו ספרים להוראה הנמצאים בבהמ"ד ונפשו בשאלתו אם יש להתיר:

(א) תשובה. הנה מבואר ביור"ד סי' רכ"ה דנדרים וחרמים שמטילין הקהל יש להם התרה בלא פתח וחרטה רק מתירין הם עצמם, והנה כמו כן בנידון דידן. אך לכאורה יש לומר דהוי כמו סייג לתורה ולדבר מצוה דאין יכולין להתיר, וכמו כן נאמר דהתקנה הוא כדי שיהי' הספרים מצויין להלומדים בבהמ"ד. אך יש לומר דאין זה מקרי סייג וגזירה, כי גזירה הוא שלא יבואו לעבור על ד"ת שלא יעשה איסור, משא"כ כאן שהוא רק סיוע למצות תלמוד תורה, ודומה לזה במנחות (ס"א ע"ג) משום מצוה ניקום וניגזור:

מילי דבני כנישתא

קבו

ג) מהלין טעמי נראה שמותר להתיר
האיסור בהסכם כל אנשי העיר, אך
נגד שאר אנשי העיר נשאר האיסור
בתוקפו וכמבואר בש"ך סי' רכ"ח ס"ק
פ"א. מ"מ יראה מעלתו כי בעת אשר לא
יצטרך אל הספרים ישלחם חזרה תיכף
לבהמ"ד, אך לא שיהי' במניעת החזרה
חרם, דק' לאדם להיות נוהר בזה תמיד:

הק' אברהם

רבי דוד אורטינבערג זצ"ל

רב בברדיטשוב - תהלה לדוד

רבי דוד אורטינבערג בעל התהלה לדוד כיהן כרב בברדיטשוב. אביו לקחו בהיותו ילד אל הרה"ק מרוזין שקרבו. נפטר בשנת תר"ע. קטע זה העתקנו מספר תהלה לדוד על יו"ד הל' צדקה סי' צ"ח אות י"א-י"ג.

האם הותר לנבאים למכור ספרים שאין לומדים בהם

והגם שעשה אפטרופוס וי"ל דהוי תלה בדעת היחיד דעדיף מזו טובי העיר ע' או"ח סי' קנ"ג ס"י ובמג"א שם סקי"ב, וגם האפטרופוס הוי חבר עיר וא"כ לדעת התוס' לפמ"ש דסוגיא דערכין מיירי שלא בבזט"ה איכא למימר דבזט"ה אף בלא נשתקע מותר לשנות אף לדבר הרשות, אבל הא לדעת הרי"ף ז"ל וסייעתו הסוגיא מיירי בזט"ה כמו שכתבתי בספרי באות ה' ו':

אבל באמת נראה כיון דהספרים אינם נצרכים כלל לבהכ"נ זה, הוי מצוה דעדיף מניה להניחם בבית הכנסת אחרת שילמדו בהם, ומה מצוה יש בזה שהספרים עומדים סגורים, ופשיטא להספקת תלמיד תורה דעדיף מבהכ"נ וכמפורש בסוס"ב ובא"ח סי' קנ"ג ס"ו, ואף לדעת הט"ז שם סק"ד דבעי שיהי' להם בהכ"נ אחרת, הכא שאין הספרים נצרכים בבהכ"נ זה נראה דעדיף מיש להם אחרת. וחזן מכ"ז נראה כיון שצוה שספריו יהיו לבהכ"נ ולא צוה שילמדו בהם, כונתו היתה כלפי שחלק כל עזבונו לזה אמר שספריו יהיו שייכים לבהכ"נ, והיינו שימכרו אותם ויהיו להספקת המנין. זה ברור לפענ"ד:

מעשה בא לפני באחד שצוה לעשות באחד מחדריו מנין קבוע וליתן להם הספקה מפירות עזבונו, וצוה על ספריו שיהיו שייכים להבהכ"נ הזה, ושאר כל עזבונו חלק לאה"ק ולקרובים, ומינה אפטרופוס על כל עזבונו שהכל יהיה על דעתו, ועתה רואין שאין הספרים נצרכים כלל להבהכ"נ הזה כי אין מי שילמוד בהם ועומדים סגורים, ונשאלתי אם רשאין ליתן הספרים לבהכ"נ אחרת שילמדו בהם, ואם רשאין למכרם להספקת ת"ת או להספקת המנין והבהכ"נ הזה:

הנה לכאורה כיון שנפטר המצוה חשוב נשתקע דמבואר ביו"ד סי' רנ"ט סעיף ג' ישראל שהתנדב נר או מנורה לביהכ"נ אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו יכולים הצבור לשנותה אפילו לדבר הרשות. אבל בשו"ת נודע בשערים ח"ב סי' ג' כתב דלא חשוב נשתקע, וכן נראה לפ"ד הש"ך דאף שהבעלים מסכימים לא חשוב נשתקע א"כ כ"ש מת, ואף דגם לדעת הש"ך מהני בלא נשתמש והכא לא למדו בהם בבהכ"נ הזה, זה בתשמישי מצוה אבל לא בקדושה עצמה דאף שלא נשתמשו בהם קדושים:

רבי משה פיינשטיין זצ"ל

אגרות משה

רבי משה פיינשטיין נולד ברוסיה בשנת תרנ"ה שם למד וכיהן ברבנות עד הגירתו לארצות הברית בשנת תרצ"ז. רבי משה היה מוכר כפוסק הגדול בארה"ב, ותשובותיו מופצות בעולם כולו. חיבר ספרים רבים על הש"ס דברות משה וספר דרש משה עה"ת. נפטר בשנת תשמ"ו. תשובה זו מספרו שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סימן ל"ט.

בדבר ליקח ספרים שלא ברשות מבתי כנסיות שאין שם מי שילמוד בעוה"ר

אדר הראשון תשי"ט:

מע"ב ידידי הנכבד מוה"ר יום טוב קראסניאנסקי שליט"א:

ובפרט לשיטת הרא"ש שבקניית ספרים הוא קיום מצות כתיבת ס"ת יש חיוב ברור על בני העיר ליקח ספרים אף אם לא מצוי שם מי שיכולין ללמוד. וגם ביוראפ הרי יש הרבה ספרים שהיו הפקר בעת ההשמדה ואח"כ זכו בהם אנשי ביהכ"נ מן ההפקר וא"כ תלוי רק בדעת הנמצאים שם עתה וכשאינם נותנים הרי הוא גזל כשלוקחין שלא ברשות. וכן בבתי כנסיות שיש בכאן אסור ליקח מהן ספרים שלא ברשות אף שאין להם בטול המצוה באשר שספריהם יהיו בביהכ"נ אחר שיש שם מי שילמוד, מ"מ אין להתיר בשביל האומדנא, ורק שיש לכופן להשאל מצד תשובת הרא"ש שהביא הסמ"ע, וברמ"א סימן רצ"ב סעיף כ' פסק שאף ליחיד כופין להשאל וכו"ש לגבאי ביהכ"נ, אבל שלא ברשות אסור אף לשאול:

הנה בדבר ליקח ספרים מבתי כנסיות שביוראפ בלא רשות הגבאים ודאי אסור, ולא אזלינן בתר אומדנא דידן לומר כיון שבעוה"ר אין מי שילמוד בהם היתה כוונת הנותנים שיתנו אותם למי שירצה ללמד בהם שאף אם היה אומדנא כזו לא היה אפשר להתיר איסור גזל ברור בשביל אומדנא, וכ"ש שאין האומדנא ברורה דודאי יש חיוב על כל קהל שיקנו ספרים שיהיו בביהכ"נ שיהיה האפשריות למי שיכול ללמד ואין לו במה לקנות ספרים שיבא לשם ללמד. ועיין בסמ"ע סימן קס"ג סק"ב שיש לכופן לבני העיר להשאל ספרים ללמד בהן ובאין מצוין יש לכופן בני העיר לקנות ספרים דמה שלא נהגו לכופן הוא מחמת שמצוין וא"כ איך נקח משם הספרים ונבטל מצותם:

ידידו,

משה פיינשטיין

רבי יאיר חיים בכרך זצ"ל

חוות יאיר

רבי יאיר חיים בכרך נולד בשנת שצ"ח בלייפציג שבאשכנז. רב במגנצא, ובורמייזא עד לפטירתו בשנת תס"ב. חיבר ספר תשובות חוות יאיר, מקור חיים על שו"ע או"ח, וספר מר קשישא כללים. הוציא לאור ספר חוט השני מאביו ומזקנו רבי שמשון ורבי שמואל. תשובה זו מספרו חות יאיר סימן ס"ח.

האם כל אחד יכול לנדב מה שרוצה לצורך ביחב"נ

ולא תליא בכלי שמנה רק באור דידה ולכשיעשירו יעשו של כסף כמקדם כמ"ש במנורה שם במנחות ובשערי המקדש שם ביומא, לכן אפילו לכתחילה טוב לציבור לכבד ה' בנרות בפמוטים כל דהו לפי היכולת, ומפני שאין צבור עני מסתמא לא יבטל התמיד:

משא"כ יחיד המתנדב אפילו מנורה חשובה צריך הסכמת הקהל, ואפילו חבורה שבעיר, מפני שאם הרשות נתונה לכל חבורה או ליחיד לעשות כן ירבו מחלוקת בישראל וכל הרוצה ימלא ידו לתלות בבה"כ וידחה זה לזה, והיום יעשה וידליק ולמחר יבטל הן ע"י התרשלות או עניות ויתלו הפמוטים בטלים וחשוכים ואין גנאי גדול מזה, לכן הציבור לא יתנו רשות כי אם בדבר הגון ונכבד ותתיכה הראוי להתכבד ועשיר מופלג שמסתמא גם בניו אחריו יתפסו מנהג אביהם:

ואם נדבת היחיד נגנב ורוצה להחליף דבר נכבד בנקלה, צריך גם כן הסכמת הקהל מטעם זה, והכל לפי ראות עיניהם אם היכולת בידו עדיין

שאלה. קהל שהיה להם פמוט שקורין לאמפ"א של כסף תלויה לפני ארון הקודש ונגנבה ואין להם יכולת לנדב אחרת ע"י נדבת בני העיר לשל כסף רק קצתם רוצים לנדב תחתיה פמוט של נחושת וקצתם רוצין לעכב באמרם כי אין זה כבוד הצבור לתלות בבה"כ פמוט של נחושת המצוי בבתיים:

תשובה. אם הפמוט גדולה ובעלי פיות הרבה ונחושתה מצהבת באופן שמשונה ביופיה ואין רגיל להיות כמותה רק בבתי שרים ועשירים מופלגים פשיטא שהדין עם המנדבים, וכמ"ש להלן גבי שערי נקנור שלא נשתנו לשל זהב מפני שנחושתן מצהבת בפ"ג דיומא, ואם היא פמוט בינוני ושכיחא בבתיים נ"ל דמ"מ יפה לצבור להעלות נר בשבתות וי"ט בפמוט הזה אם אין ביכולתן להשיג חשובה בעת ההיא, וראיה ממנורה דבית המקדש דעשאו של ברזל ולר"י של עץ בעת עוניים כפ"ג דמנחות כ"ח ע"ב, ואין לחלק בין מ"ע דלהעלות נר תמיד לרשות. ועוד דמנהג שנהגו נעשה חובה

מילי דבני כנישתא

קלא

ומ"מ נ"ל דאפילו של צבור אם נשברו קניה של מנורה וכה"ג בפמוט באופן שגנאי לסתם בה"כ בביתו, ודאי יש גנאי לבה"כ והעדר כבוד לציבור, וקרינן ביה הקריבהו נא לפחתך, ויותר טוב לסלקן ולהדליק הנרות כדיבוק ליתידות של ברזל מלהשתמש בו כך, והנלפענ"ד כתבתי:

כמקדם או לא דה"ל כאנוס מלעשות יותר מהשגת ידו, ובכה"ג בחינות רבות. ואזי אפילו איש אחר רוצה להתנדב במקומה פמוט של כסף אחרת, זה הראשון קודם, דמנחת דל וקומצו חביב לפני המקום כשור פטום דעשיר, ולי הכסף והזהב אמר ה' צבאות. ומ"מ הידור מצוה יש וכמ"ש:

נאם הטרוד יאיר חיים בכרך

רבי יוסף שאול נתנון זצ"ל

אב"ד לעמברג - שואל ומשיב

רבי יוסף שאול נתנון נולד בברעזאן שבגליציה בשנת תק"ע. בשנת תרי"ז נתמנה לרבה של לעמבערג (לבוב), נודע כאחד מגדולי ההלכה שבדורו. כתב חיבורים רבים. סדרת תשובותיו שואל ומשיב, ספרים על התורה, על הש"ס, מגן גבורים על שו"ע או"ח והגהות על חלקי השו"ע. נפטר בשנת תרל"ה. תשובה זו משו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' רצ"ט.

נדב שעון קיר לביהכ"נ ואנשי הקהל זרקוהו האם יכול לקחתו חזרה

דמשום ספק הוא, כאן הוה דבר ברור שחזרתו לא מלבו הוא רק מפני כי רבים צווחו עליו כי מדרשא:

ומ"ש מעלתו להקשות על הנודע ביהודה, דהרי בקדשים שבא ליד כהן יכול לשאל אף דעור עולה לכהנים. הנה מלבד דזה אינו ברור אף גם דהכהנים אינם מבוררים, דיכול להיות לכהן אחד שבאותו משמר וכ"א אינו בעלים ידועים, מה שאין כן בבא ליד גבאי דהגבאי הוא מבורר, וזה ברור:

ועב"פ כנ"ד הדברים פשוטים דיכול לשאל עליו, ואני מספק אם צריך לשאול כלל, דהוה אומדנא גדולה דאדעתא דהכי לא נתן אף שיש רבים שרוצים בזה, מכל מקום הוא חשב לעשות מצוה שלא יהיה למורת רוח לשום אדם, ורק משום מהיות טוב יוכל לשאול עליו שלא מאותו בית המדרש שהם נוגעים, ויעשה פתח שאלמלי ידע שיהיה צעקת רבים לא נתן:

שלום וכ"ט אל כבוד החרף ובקי מופלג בתורה מוה' אלכסנדר שמואל היילפרין נ"י אבד"ק גאלינא:

בדבר שאלתו שאחד נתן מורה שעות לבית המדרש ותלאו על הקיר, ורכו עליו אנשים והשליכו החוצה המורה שעות, ועל זה שאל אם יוכל לשאול עליו, אי הוה כמובא ליד גבאי והאריך מעלתו בזה בפלפול:

הנה הדברים פשוטים דמצי לשאול, דעד כאן לא נחלקו אם מועיל שאלה בבא ליד גזבר רק באם הנותן רוצה לחזור בו מדעתא דנפשיה, אבל כאן שהוא חשב לעשות מצוה ולהעמיד מורה שעות בבית המדרש וכיון שרכו צריו והשליכו אותו החוצה אם כן הוא מוכרח להביאו לביתו, ופשיטא דאדעתא דהכי לא נתן שיהיו עומדין עליו ככסלי לאוגיא, והאי גברא חשב לעשות מצוה שיהיה תפארת לו מאדם ונהפוך הוא, ובפרט לפי מה שכתב הנודע ביהודה

רבי יקותיאל אשר זלמן ענזיל צוזמיר זצ"ל אב"ד פרעמיסלא וסטריא - שו"ת מהריא"ז ענזיל

רבי יקותיאל אשר זלמן ענזיל צוזמיר נולד ברוודול שבגליציה. תלמידו של הקצות החושן והביא לדפיס את המשובב נתיבות. נפטר בשנת תרי"ח. תשובה זו נדפסה בספרו שו"ת מהריא"ז ענזיל סימן צ"ז.

לחדש את ארון הקודש ולכסות שמות הנדבנים הראשונים

המקודש, ואם אמרו ז"ל שאין לשנות כל זמן שרשום שם הבעלים כמבואר ביו"ד הל' צדקה סי' רנ"ט סעי' ג' ע"ש, היינו במטלטלין שנתנו יחידים כ"ז שלא נשתקע שם בעליהם, וכל ששם הנותן רשום על הכלי מקרי לא נשתקע ולכן אין לשנותם לדבר הרשות שהרי הכלי שלהם היתה מתחלה ועל דעת כן הקדישום, משא"כ מי שעשה איזה דבר במחובר של הקדש איננו נקרא בזה בעליו כלל ואדרבה מסרו יפה לציבור, ואפי' גבי הדיוט מי שתיקן ביתו של חברו וציירו וכיירו ברשותו לא קנה כלום אלא שיכול לתובעו יציאותיו כל שלא מחלן:

ואין לומר שזה נקרא חזקה שהחזק להיות שמו נקרא עליה, ולדמות למ"ש ז"ל שמי שהחזיק בדבר מצוה שאין לסלקו כמבואר בא"ח ס"ס קנ"ג ע"ש, דלא דמי כלל, דהתם עושה מעשה מצוה ושייך מעלין בקודש ולא מורדין, משא"כ בזה דאין כאן שום מעשה של מצוה, ואדרבה יותר דומה שמתכוין להרבות כבודו ואין בזה שום מצוה כלל וגריעי גרעי למצותו ויכולין הציבור למחות בו כמבואר בתשו' צ"צ סי' נ', ולא שייך כאן דין חזקה. ועוד

אל אצילי בני ישראל הנודעים בכבודם אנשי אמנה נדיבי בני אדם ה"ה הרבנים המופלגים גבירים ורוזנים יושבי העיר המפוארה, והקהלה המוכתרה, ק' טיסמניץ המעוטר, המה ראשיהם מנהיגיהם ודייניהם, ישמרם צורם ויהי עליהם סתרה:

לשלמי נדרי יום הרהיבו כבודכם את נפשי הנלאה ורוחי הנכאה לדרוש ממני לחוות דעתי החלושה והקלושה בדבר מעשה ארון הקודש אשר נדבה רוח קצת הנדיבים לעשותו בבהכ"נ הק' מחודש ומצויר להדר בית אלקינו ולפאר מקום מקדשנו המעט, וקצתם מעכבים בדבר בעבור כי זה כמה שנים שתקנו וחזקו את בדק הבית הק' ובציור שעשו שם למעלה מהאה"ק רשמו לכבוד נשמת פ' ופ' כידוע, ועל כן הם מעכבים מלהעמיד האה"ק החדש לבלתי הכסות שמות היחידים הרשומים. עוד מענה כפי קצתם שאין כבוד הציבור שיהיה נעשה דבר חשוב שבקדושה כזה על יד יחיד או יחידים ושיהיה נקרא על שמם:

הנה הטענה הראשונה אין לה שורש לעכב עי"ז מלפאר ולהדר מקום

נתקיים ע"ש, אבל כוונת הרושם כדי שיתברך ש"ש על ידו שאם יראוהו אח"כ יודעים ומכירים יברכו להש"י שנתן בלב הנודב ההוא לעשות כן. וכן משמע בירושלמי פ' בני העיר דמייתי אהא דאם כתוב שמו על הכלי מקרי לא נשתקע, כי הא דאנטוניוס עביד מנורה לביהכ"נ ואמר רבי ברוך אלקים שנתן בלב כו' ע"ש). ואמנם בנידון שלפנינו אין מקום לכל הדברים האלה כי מלבד דבמחוכר לא שייך האי מלתא כלל וכדאמרן, אף גם זאת שאין בזה שום כבוד להמנוחים הנזכרים דמלתא זותרתא הוא לגבייהו כידוע מנדבת לבם וצדקת פזרונם בישראל וכמעט הוא מיעוט כבודם ז"ל. ויצא לנו מזה שאין לעכב הציבור מלהרבות בכבוד המקום המקודש ולעשות אה"ק נאה ומצויר בפרחים ושושנים מעשה תמרות ולהעמיד על מקומו:

אמנם הטענה השנית נראית חזקה ובריאה, שאין כבוד הציבור שיהיה דבר חשוב שבקדושה כזה נעשה ע"י יחיד או יחידים וקורא בשמותם, כי מי לנו גדול מאדונינו משה רבינו ע"ה שהיה שקול נגד כל ישראל והיה אהוב לפני יוצרו יתברך מכל המון צבאות ברואים ומעלתו למעלה ממלאכי השרת ואעפ"כ ציוהו הש"י ליקח משל ציבור, וכמה גדול כחן של ציבור עד שאמרו ז"ל במס' יומא דף ג' ע"ב כביכול בשלך אני רוצה כו', וידוע שנשתמשו רז"ל בתיבת כביכול לגבי השי"ת בענינים שאין ליחסם לו ית' כי אם על צד ההשאלה לשבר את האוון, ועל דרך זה אמרו ז"ל שהיה הקב"ה רוצה בשל

דפשיטא דלא אסיק אדעתיה שאם ירצו לעשות מחדש לתפארת ולכבוד המקום המקודש לא יהיה בידם לעשות משום כבודו של זה, דחלילה לדחות כבודו של המקום כ"ה מפני כבודו של ב"ו, וכמ"ש ז"ל גבי בית אבטינס אבותיך בקשו להרבות כבודם כו':

רשימת שם הנפטרים על הפצים

ועוד נ"ל דבנידון שלפנינו שלא נזכר שם המתנדב רק שנעשה לכבוד נשמת פ', אפי' אם היה רשום על איזה כלי לא מקרי לא נשתקע שם בעלים שהרי לא נזכר שם בעלים, ומה שנוזכר שנעשה לכבוד נשמת פ' הוא דבר שאין לו שחר כלל, שאם כוונת הנותן לזכות נשמת קרובו במעשה המצוה הזאת קמי שמיא גליא ומה לו לספר בפני בני אדם, כי מה שאומרים בשעה שמתנדבים בשביל נשמת קרובים שנודר בשביל נשמת פ' הוא דברים שבינו לבין קונו ית' לזכות הנשמה במצוה זו ולמשוך עלי' רחמים בתפילתו בשעת נדרו או בשעת העשיית המצוה, אבל לרשום על איזה דבר או על איזה כלי שמקדיש שיהיה לזכרון בשביל נשמת פ' הוא ענין זר ומוזר כי אין זכרון לחיים עם המתים, ואין בזה משום כבודו של מת שכבר נסתלק מן הענינים השפלים האלה ונעלה מן הכבוד המדומה. (ומה שנהגו לרשום שם המקדיש על הכלים יש ללמוד זכות שאינם מתכוונים להרבות כבודם או לעשות שם בארץ הנשמה הלזו, כמ"ש ז"ל על מ"ש קראו בשמותם גו', ועל פסוק ויקרא לה נבח בלא מפיק ה"א כיון שנתכווין ליקרא שמו עליהם לא

מילי דבי כנישתא

קלה

יתנו הם כידוע מאמרם ז"ל, וכן יעשו הגבירים אחר שיקבצו נדבת המון העם ישלימו הם איש איש כנדבת לבבו להשלים המלאכה ויקרא שם כל העדה הק' עליה:

ואמנם גוף התיבה של האה"ק אם עדיין ראויה לחבר עליה הציורים יהיה נשאר במקומו, ואם אי אפשר בזה יעשו ממנה אה"ק לבהמ"ד או למקום מקודש אחר כדין תיבותא דאירפט וכמבואר בא"ח סי' קנ"ד ע"ש, ובזה כל העם על מקומם יבא בשלום ויזכו לחזות בנועם ה' ובבנין אפריון לבית אלקינו ב"ב א"ס.

משה רבינו ע"ה יותר משל ישראל אילו היה אפשר, אבל הוא מן הדברים הנמנעים ע"ש בפירש"י, וכן מצינו בדוד המלך ע"ה כשבנה בהמ"ק בגורן ארונה אסף הכסף מכל שבטי ישראל, וכן מבואר בתשו' צ"צ ע"ש:

לבן הנכון והנאות שיבררו אנשי הק' שנים או שלשה אנשים מטיבי צעד ויאספו נדבת כל העם איש איש כאשר ידבנו לבו כקטן כגדול יקחו כפי מסת ידו ונדבת רוחו, אמנם האנשים המצוינים והמסויימים הם ינהגו מנהג הנשיאים במלאכת המשכן שאמרו ינדבו הציבור אשר ינדבו ומה שיחסר אח"כ

דברי המדבר בצדקה עבד נאמן לכל בית ישראל:

ענוזיל צוזמיר

רבי אהרן שמואל קוידנובר זצ"ל אמונת שמואל

רבי שמואל קוידנובר נולד ברוסיה בשנת שע"ד. שימש ברבנות בוויילנא ובקהלות שונות. חיבר ברכת הזבח על סדר קדשים, פירוש לפסקי הרא"ש בשם תפארת שמואל, והגהות על הטור. רבי אהרן שמואל נפטר בשנת תל"ו. בנו הוא בעל קב הישר. תשובה זו מספרו שו"ת אמונת שמואל סימן ל"ה, והובא להלכה בבאר היטב או"ח סוף סי' ק"ג.

הנצחת שם הנכאי על דבר הנתנדב עבור מרחתו

שתיכף אחר שנה ההיא נתמנו גבאים אחרים א"כ אותן הגבאים היו להם למחות תיכף וכיון שלא מיחו הוה חזקה ויש עמה טענה כנ"ל מאחר שטרחתו וכמבואר בהדיא כשישנו גבאים הוה חזקה אפילו בדבר של קהל, ועוד היא תשובת הרשב"א סי' תקפ"ב זו מידת חכמים ומידת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושי מצוה שהרי ראובן שהציל את יוסף וכן בועז וכן גבי אהרן הכהן דאלו היה יודע אהרן שהקב"ה כותב עליו כו' ע"ש, הגם שלא עשה ראובן בזה והוסיף על ביהכ"נ משלו מ"מ הראיה שמביא מראובן ובוועז ואהרן היה ג"כ רק הטרחא בגופו ומ"מ כתבה התורה א"כ בני"ד ג"כ. גם הוא בתנחומא פ' ויקהל ויעש בצלאל את הארן וכי בצלאל עשה הכל אלא לפי שנתן נפשו על הדבר לפיכך כתבה עליו התורה ויעש בצלאל כו' ע"ש:

ומה שטענו הקהל שהיום או למחר יאמר אני או יורשי שהביהכ"נ שלי מכח חתימתי הלא תשובתכם בצידה שכתב בהדי' פלוני בר פלוני גבאי צדקה משמע שלקחתי המעות מן הצדקה, ועוד שטענותיכם סותרים אהדי שאומרים שזה חתימתי שעמדה

שאלה: ראובן שהיה גבאי צדקה וגבאי לבית הכנסת ושכר פועל אחד לסייד ולכייד הביהכ"נ בפנים ובחוץ ולכתוב בתוכה כנהוג בית ישראל, ואחר כלות הדבר כתב האומן בביהכ"נ, זאת נעשה בפקודות הר"ר ראובן בן יעקב גבאי צדקה, ועמד כמה שנים עד עתה מחדש עמדו מן הקהל לערער שימחוק החתימה ההיא מן הכותל מהטעמים כי היום או למחר יאמר הוא או יורשיו שהוא בנה הביהכ"נ, ואפילו בלא טעם זה אינם רוצים שיעמוד חתימתו בביהכ"נ שיהיה לו לשם ולתפארת לקרות בשמותם עלי אדמות שלא כדת מאחר שלא בנה מכיסו כלל רק היה גבאי עליו, ואף גם זאת שעמד חתימתו שנים רבים מ"מ כבר ידוע היא דבר של קהל לא שייך בו חזקה משום דהוא קדירה דשותפי:

וראובן השיב מאחר שטרחתי בשביל ביהכ"נ לסייד ולכייד הגם שגביתי המעות מן הקהל מ"מ מאחר שהייתי ממונה וטרחתי בכך על כן בדין נכתב שמי עליו כדאיתא במדרש גבי מלאכת המשכן שכל דבר ודבר היו כותבין עליו שמו של הקב"ה ומשה הגם שגבה הכל מישראל, ועוד כיון

בממונו אלא במה שמתעסק בשכירות הפועלים בציוור וכיור לא ראינו ולא שמענו שיכתוב עליו שמו שנעשה בפקודתו, גם הרשב"א לא זיכה לזה אלא שעשאו לביתו היכל וסיים בסוף דבריו מכאן אתה למד שיהיו נוהגים לכתוב כן שמות המקדישים לשמים להיות להם לזכרון טוב על מצות לפתוח דלת לעושה מצוה עכ"ל. אבל בשלא מקדיש כלום אלא שכר טרחתו מה שהוא מוטל על גבאי צדקה לא שייך לומר שיהיה לו לזכרון טוב, ולפתוח דלת כי בשביל זה לא ימנעו להיות גבאי צדקה, כי כבר נודע שכרם אף מן המשכילים יזירו כוזהר הרקיע כו' ושאר שכר הגבאי צדקה אף שלא יכתוב שמם שהן עוסקים בגבאות:

וא"כ אף שהקהל שתקו זמן רב ולא מיחו אינו יכול לטעון שום חזקה שהרי כתוב זמן רב מדשתקו ולא מיחו, תדא דהוה חזקה שאין עמה טענה דאמרינן כיצד מה אתה עושה בתוך שלי מפני שלא מיחה בי אדם ונדון דידן כיוצא בו שאין לו שום זכות לכתוב כנ"ל, ועוד דדמיא לזיו פחות מטפח דס"ל דאינו יכול למחות בתחילה ואין לו חזקה כשרוצה שכינו לסתרו כדמסיק דאפילו בעל החצר כבעל הגג אינו יכול למחות והכא דכוותיה דחתימה זו בתחילה לא מיחו בה שלא היה איכפת להם שאין מזיק בזה ואח"כ כשעולה על דעתם למחוק מאיזה טעם אף ע"פ שאינו מספיק הרשות בידם למחוק מאחר שאין לו חזקה:

הנלע"ד כתבתי המורה,

אהרן בלא"א הקצין הר"ר ישראל זלה"ה קאיידנבר מווילנא

כמה שנים לא מקרי חזקה משום דהווי דבר של קהל ואח"כ טוענין שמכח חתימתי אומר שהביהכ"נ שלי הוא הלא דבר של קהל ליכא חזקה אלא מאי אית לך למימר כיון דהחתימה עליו שנים רבים מקרי חזקה א"כ גם עכשיו יש לי חזקה. ועוד מנלן שאמחוק חתימתי מכח טענתם הריני מוסיף עליו ואפרש "הדבר נעשה הציוור והכיור בפקודת פלוני שגבה מהקהל המעות". ועוד שכל כוונתם היא רק להקניטיני ולבייש אותי, שכמה שנים שתקו והניחו חתימתי כדי לפרסם ועכשיו מבקשין למחוק את שמי כדי לביישני, היה להם לערער ולמחוק מיד קודם שנתגלה הדבר, עכ"ל השאלה:

תשובה. בדבר מה ששאל ראובן גבאי צדקה שסייד וכייד במעות צדקה ושכר פועלים לסייד ולכייד וכתב זאת נעשה בפקודת ראובן בן יעקב גבאי צדקה ולאחר זמן עמדו הקהל וערערו על זה והאריכו בטענותם כמבואר בשאלה, דברים כאלו אין להם שורש וענף בתלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים כי אם הדברים הבאים בשו"ת רשב"א סי' תקפ"ב וכמו שהעתיק הדיין השואל בדבריו, וא"כ אנו אומרים הבו דלא לוסיף עליו ודוקא דומיא דבצלאל שעשה בעצמו עם אחרים בבנין גם ראובן טרח בעצמו להציל את יוסף וכן בועז חיסד בקלי וחומץ בעצמו וכן אהרן בגופו שמח בלבו בגדולת משה לכך מעלה הכתוב כאלו עשאו לבדם והיו עושים ומתעסקים ביותר, משא"כ היכא דלא עשה מידי בעצמו בגופו ולא

רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל

מהרש"ם

רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון, נולד בשנת תקצ"ה באזור גליציה ושם נפטר בשנת תרע"א. הסתופף בצל הצדיקים מבעלזא, זידיטשוב טשארטקוב וסטרעטין. נחשב לגדול הדור בהלכה. בקיאותו בכל התורה היתה על ידי התמדתו הבלתי מצויה. ספריו שו"ת מהרש"ם ט' חלקים, דעת תורה על או"ח ויו"ד, משפט שלום על חו"מ, עין הרואים כללים, תכלת מרדכי עה"ת, הגהות מהרש"ם על הש"ס. תשובה זו משו"ת מהרש"ם ח"ו סימן י'.

כתיבת שם הנרבן בלע"ז על תשמישי בית הכנסת

כ"ה ב' פנחס תרנ"ז ברעון

להרב מו"ה בן ציון וועזעל נ"י אבד"ק קארנשטאט, במדינת זיכענבערגען.

מהטעמים שכתב רו"מ, אבל באם ששינתה את שמה והציגה אותו בכינוי כפי שקורין העכו"ם כנהוג בזה"ז, הרי יש בזה פוקה ומכשול להיות בכלל מעכבי הגאולה, שהרי חז"ל מנו זאת בין זכויות ישראל במצרים שנגאלו בשביל שלא שינו את שמם, והיא שעמדה לאבותינו, ועי' שו"ת מהר"ם שיק סי' קס"ט שהתמרמר מאד על המנהג הרע הזה שמשנים שמותיהם, והביא כמה ראיות לזה ע"ש, ואין לומר דהגם שדבר זה נחשב לזכות בשעת יציאת מצרים, אבל אין במניעתו עון וחטא אם אין עושים כן, זה אינו שהרי אמרו בירושלמי פ"ק דיומא ה"א כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, והוי כמעכב הגאולה, ועי' ברכות נ"ה ע"א ג' דברים מקצרין ימיו של אדם וכו', משום דכתיב בהוא אריכת ימים ומונע מהם, וכבר כתב הר"מ במורה נבוכים בהקדמתו לח"ב הקדמה י"ח ובעקדה ריש מגילת איכה

מכתבו הגיעני, וע"ד שאלתו באשה א' נכבדה שנדבה להקדיש מעשי ידיה לביהכ"נ, וארגה מכסה של משי שיהיה מונח על העמוד במקום עמידת הש"ץ לתפלה, ותפרה באותיות של ש ומשי "כתר תורה", ובתואר חצי עגולה תפורות בחוטים מוזהבים תיבות "ותקבל ברחמים וברצון את תפילתנו", באותיות לשון הקודש, ועל שולי המכסה תפרה את שמה בלשון וכתב הונגרי, והמכסה עולה בשיווי מאה קראהנען, ורבים מוחים יען שכתבה את שמה בכתב ולשון עם זר, ורו"מ רמז לתשו' מהר"ם שיק סי' קע"א ושערי צדק סי' קצ"ט שאסרו במצבות בלשון עכו"ם, וצידד דבנ"ד שתפרה מקודם בלשון הקודש בקשה לקבלת התפלה, לא שייך הטעמים שכתבו שם:

ולענ"ד באם שתפרה את שמה כפי שהוא בלשון עברי, ורק שהכתב הוא לע"ז, אז יש מקום לצדד

מקום אריגת שמה בלשון לע"ז, וגם אם לא יהיה תפור ומחובר רק בצד מעלה ובצדדים קצת באופן שיהיה חופה תמיד ותלוי במקום ההוא אין חשש יותר, ובוזה יהיה לכסות עינים גם נגד שרי המדינה אם יודע להם, לבל יקצפו עלינו כפי שכתב ר"מ, כי הלא נודע גם להם אשר לשה"ק היא החביבה לנו והיא עולה על כולנה, ובוזה יהיו הקולות נחדלים, ומטר המריבה לא יתן ארצה, וכל העם על מקומו יבוא בשלום:

ונם באופן שלא שינתה שמה בלשון רק בכתב נכון הדבר לעשות כן כנ"ל, למען ידעו הרואים כי תועבה הם לנו לשונות אחרים במקום קדשינו ובוזה יהי' תפארת ללשה"ק שהוא יהיה תלוי למכסה באותיות עבריות את שם המנדבת ע"ג המקום על שם הנארג באותיות הלע"ז בשולי היריעה ההיא, ולגדור גדר להלאה לבל יוסיפו בני עולה לעשות כהנה וכהנה, וכרם שנפרצה בזמנינו אומרים לה גדור, ולמען דעת כל עמי הארץ הוד והדר כתבי ולשונות העבריות כי חיות הנה, ולהם משפט הבכורה להיותם ראשים וראשונים לכל דבר שבקדושה:

כי הסרת המונע יחשב למוציא מכח אל הפועל, וא"כ מניעת הטוב הוא כפועל רע, (ומזה יש לדון במ"ש הרמ"א יור"ד סי' של"ט ס"א בשם ש"ג דהסרת המונע לא הוי מעשה ואכמ"ל), וכש"ס דשבת קמ"ט ע"ב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, מנ"ל וכו' מהכא גם ענוש לצדיק לא טוב אין לא טוב אלא רע וכתוב לא יגורך רע ע"ש, הרי מבואר כי מניעת הטוב הוא בכלל רע וכיון שמניעת שינוי השם נחשב לזכות, נשמע מזה כי שינוי השם נחשב לחטא, וכמעכב הגאולה בידים דמי, וא"כ אין לנו להניח במקום הקודש והצדק אשר שם אנו עומדים לבקש רחמים על גאולתינו ופדות נפשינו להיות שמה מקום הרשע למזכרת עון:

ועצתי אמונה באם שקשה הדבר לפניו להפסיד לקרוע משם התפירות ההם, נכון הדבר לארוג עוד יריעה קטנה ככף איש משובצת בתפירות אותיות של שמה בלשה"ק, ולתפרו מסביב על המקום של תפירות אותיות של שמה בלשון לע"ז, ויהיו אותיות לשה"ק למכסה עתיק על גבי

רבי דוד בן זמרא זצ"ל

הרב"ז

רבי דוד בן שלמה אבן זמרא נולד בספרד בשנת רל"ט. יצא עם הגולה מספרד בשנת רנ"ב ועלה לצפת. חיבר פירוש על הרמב"ם ואלפי תשובות. רבי בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת היה תלמידו. נפטר בשנת של"ג בצפת. תשובה זו משו"ת הרב"ז ח"א סימן שפ"ז.

מי שדרכו לנדב שמן למאור לביהכ"נ ומטה ידו

האם איבר חזקתו

ישנה אדם מפני המחלוקת כ"ש שהדין עם ראובן לשלוח שמן לנרות כפי מסת ידו:

ואני ראיתי בירושלם באחד שהיה חנוני ומוכר שמן והיה לו חזקת הדלקה בב"ה והדליק שבתו בשמן עכור משמרי השמן והוציאו אותו מתזקתו ומכרו הדלקתו בפני ואני השבתי על החכמים בזה, ואמרו כי מתורת קנס עשו כיון שהוא עשיר ומוכר שמן למה לא כבד את השם מהשמן הזך וכבה את נרות ב"ה והודיתי לדבריהם. תידוק מינה דאי לאו משום קנס לא איבד חזקתו ובנ"ד כיון דליכא למקנסיה לא איבד חזקתו וזה פשוט הוא ואפילו הוא עני ביותר ולא היה בידו להדליק כלל לא איבד בשביל כך זכות חזקתו אלא כיצד עושין או מדליקין משל צבור או נותנין אותה לאחר ע"מ שכשיהיה לו או לזרעו יכולת להדליק יחזיר לו חזקתו או מוכרין חזקת ההדלקה ונותנים לו המעות מדעתו. שוב ראיתי תשובה לרבינו מאיר במרדכי בחזקת הבתים מסכים אל מה שכתבתי עיין עלה. הנל"ד כתבתי:

שאלת ממני אודיעך דעתי בראובן שיש לו חזקה מאבותיו להדליק נרות בית הכנסת בשבת כמנהג והיה רגיל להדליק נרות הרבה ועתה מטה ידו ואין יכול להדליק כפי מה שהיה רגיל ועתה בשנה זו שלח לב"ה מעט שמן כדי להדליק ולא רצו לקבלו ונתנו ההדלקה לשמעון והדליקה באותה שבת ושאלת אם הפסיד ראובן בכך חזקתו וחזקת אבותיו:

תשובה לא הפסיד ראובן חזקתו בכך דמאי הוה ליה למיעבד כיון דמטה ידו אנוס הוא, והקהל לא טוב עשו שלא רצו לקבל ממנו השמן אשר שלח כי חשוב לפני הקב"ה קרבנו של עני כשל עשיר ויותר, ומה איכפת ליה לקב"ה אם יהיו אלף פתילות או מאתים שפיר מתקיים באורים כבדו ה' וניחא ליה הכי טפי ממה שיגזול את בניו כדי להרבות באורה. ואם ראו הקהל שלא יספיק השמן אשר שלח להתכבד בו בית הכנסת היה להם להשלים משל צבור ולא יביישו ובכמה מקומות אז"ל כיוצא בזה, ותו דגרמו מחלוקת בזה וכמה דברים אז"ל אל

רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל

אב"ד לונדון - חזן יחזקאל

נולד ברוסיה שנת תרמ"ו ולמד בישיבת נאווארדאק. כיהן כרב בסלוצק ולאחמ"כ אב"ד לונדון. פעל הרבה בתחומי הדת באנגליה. חיבר ספרי חזן יחזקאל על התוספתא. נפטר שלהי שנת תשל"ו. במשך שהותו בלונדון כשחזר לתקופה קצרה היה מבאי בית מדרשנו. קטע זו מתוך פירושו לתוספתא בבא קמא.

האומר תנו ספר תורה לביהכ"נ והוא רגיל בשתי בתי כנסת

מספיקא חולקין ביניהם. ולפי זה כיון שמספיקא חולקים ביניהם ולא משום שהיתה כוונתו לשניהם, בס"ת נמי אם אמר תנו ס"ת לביהכ"נ והוא רגיל בשניהם אפי' אם הם בכ' עיירות אינו נותן מדינא אלא ס"ת א'. ומסתמא שכל א' אינו יכול לגבות בדין אם לא שיש לו הרשאה גם מהשני ואז הוא בא מטעם ממ"נ, ועיי"ש בש"ך ס"ק נ"ג:

והא דתניא בתוספתא בבא בתרא סוף פי"א האומר תנו מאתים דינר ליוסף בן שמעון והיו שם שני יוסף בן שמעון אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולזה לא היה אוהב אלא שניהם חולקין בשוה ואילו הכא קתני ינתנו לביהכ"נ הרגיל בו, כבר נתפרשה על נכון במ"מ הל' זכיה ומתנה י"א ב' דלאו דאמר תנו מתנה אלא באומר פקדון או מלוה יש לו בידי לפיכך אין דורשין בו לשון הדיוט שאדם מצוי ללוות או לקבל פקדון ממי שאינו רגיל אצלו:

תוספתא ב"ק פרק י"א מ"ב. האומר תנו מאתים דינר לבית הכנסת, תנו ספר תורה לבית הכנסת, ינתנו לבית הכנסת הרגיל בו, ואם היו שנים והיה רגיל בשתיהן ינתנו לשתיהן:

פי' שאמדינן דעתו שכך היתה כוונתו מפני שלבו של אדם נוטה יותר אל מקום תפלתו הרגיל בו, דומיא דא"י במס' כתובות פ"ה ע"ב ההוא דאמר להו נכסיי לטוביה שאמדינן דעתו שמסתמא אדם מצדיק מעשיו לזכות בשעת מיתה וכל הנביאים לא נתנבאו אלא למהנה ת"ח מנכסיו:

ינתנו לשתיהן בחו"מ רנ"ג סמ"ע נ' הגי' יתנוהו לשתיהן ומדקדק שם מלשון זה שאותו סך שנדר ינתן לשניהם חצי לזה וחצי לזה ולא שיתן לכל אחד מהם הסך שנדר:

והא שחולקים בשוה היינו לא משום שאמדינן דעתו שנתן לשני בתי כנסיות כיון שהיה רגיל בשניהם, אלא

רבי יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל

אב"ד פראג - נודע ביהודה

רבי יחזקאל סג"ל לנדא נולד בשנת תע"ד לערך לאביו הגאון מוה"ר יהודה סג"ל לנדא מרבני ועד ארבע ארצות. בשנת תצ"ד נתקבל לדומ"ץ בעיר בראד, ובשנת תקט"ו עלה לכהן פאר בעיר פראג. נלב"ע י"ז אייר שנת תקנ"ג. חיבר שו"ת נודע ביהודה, צל"ח על מסכתות השי"ס, דגול מרבבה הגהות לשו"ע, אהבת ציון דרשות. קטע זה מתוך שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - יו"ד סימן קפ"א.

עשיית מבלת שויתי ה' וכדומה ע"י גוי

ויעוד נראה לי והוא עיקר דעד כאן לא חיישינן דעכו"ם כתבו לשם אלילים היכא שהיה הנכרי יודע מה הוא כותב ומבין ומכיר בכתב אשורית ויודע שהוא שם אבל בנכרים שאינם יודעים ע"פ הרוב ואינם בקיאים בכתב אשורית ואינם מבינים בלשון הקודש והאומן החוצב האבן מסתמא לא ידע לחצוב לחקוק אותן שמות באבן כי אם שהישראל היה מרשים לו האותיות בדיו ובסקרא והנכרי לא עשה אלא מעשה קוף דרך אומנות שחקק וחצב הרשמים שכתב לו הישראל ולא היה מבין מה הם אותן אותיות ולא ידע פרושן וכוונתן, בזה בודאי ליכא למימר שחשב בו מחשבת חוץ לשם אלילים ולא צריך גניזה לכל הדעות:

יש לפקפק בזה כיון שזה החורש וחוצב אבן היה אומן נכרי והוי זה כמו שם שכתבו נכרי שדינו הוא לגנוז כמו שפסקינן ביו"ד סימן רפ"א דשמא כתבו לשם אלילים. אך הא ליתא דזא אינו אלא היכא שהספר הוא של עכו"ם רק שהוא כותבו על מנת למכור לישראל בזה חיישינן שכתבו לשם אלילים הואיל והוא שלו, א"כ יש לחוש שעכו"ם חושב בדעתו שאם לא ימצא קונה ישראל ישאר לו, לכך הוא כתבו לשם אלילים, מפני שחושש שמא לא יקחנו ישראל ממנו. אבל בדבר שהוא של ישראל ומתחלה הישראל שוכר עכו"ם לכתוב לו ואין עכו"ם חושב כלל שהישראל יניח הספר בזה בודאי לא חיישינן שכתבו לשם אלילים:

רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א

אב"ד זכרון מאיר בני ברק - שבט הלוי

רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א מפוסקי הדור. מחבר ספרי שו"ת שבט הלוי, שיעורי שבט הלוי על הל' נדה, ודרשות שבט הלוי. תשובה זו מספרו חלק ט' סימן כ"א.

מבלת "שוית" לפני העמוד הנעשה מזהב כעין מראה באופן שהש"צ רואה עצמו

ב"ה, ר"ח מנ"א תשנ"ו לפ"ק.

כמשתחוה לכבואה שלו, דהרי גם הבכואה משתחוה לו כשכופף, ותדע דאל"כ יאסר להתפלל כשנראה הצל בכותל לנגד האדם. וכתב שם דנראה לו עיקר טעם הדבר לאסור להתפלל נגד מראה משום דמבלבל מחשבתו, ולפי"ז עכ"פ בעינים סגורות יש להקל באי אפשר בענין אחר יע"ש:

ולענ"ד בלא"ה אין ראי' להתמיר בנ"ד, דהרדב"ז והפוסקים מדברים במראה ממש שנעשה לראות הצורה בתוכה וכל הסתכלות על המראה במחשבה זאת, משא"כ נדון זה שהאותיות נעשו לשם קדושת שוית וכו' וזה מטרותם לא זוהר וליטוש המראה, וא"כ לא יבא לידי חשד שמשתחוה לכבואה שלו כי הכל יודעים שמשתחוה לעומת שם הוי' ב"ה, וז"פ לענ"ד עכ"פ דרך לימוד זכות:

הדו"ש בידירות, מצפה לרחמי ה':

כבוד ידידינו הרב האברך המופלג בתורה ויראה בנש"ק ר' דוד משה ראזנבוים לאי"ט.

אחדשה"ט וש"ת באהבה:

לנכון קבלתי מכתבו ואשיב בקיצור כדרכי, אשר שאל בענין העמוד שלפני הש"צ בבית מדרש שלכם שחקקו באותיות בולטת את הפסוק שויתי ה' וגו' והאותיות הם בצבע זהב כעין מראה, וכשהש"צ עומד שם רואה ממש צורת פניו להדיא באותן אותיות, ועוררו רבים עפ"י תשובת רדב"ז שהובא בבה"ט או"ח סוס"י צ' שאסור להתפלל נגד מראה ואפי' בעינים עצומות דמיחזי כמאן דמשתחוה לכבואה שלו, ושאל כבודו אם הדברים צריכים תיקון עפ"י הנ"ל:

הנה ע"ש בדעת תורה להגאון מהרש"ם שפקפק קצת על טעם מיחזי

רבי יחיאל מיכל היבנר זצ"ל

אב"ד נינוב - שו"ת הד"ר

נולד בשנת תקצ"ד נכד בעל היושר דברי אמת. החליף הרבה תשובות עם רבי שלמה קלוגר ועם שאר גדולי דורו. נסע אל הרבה צדיקים אך בעיקר היה אדוק בצדיקי בית סטרעטין. בשו"ת הד"ר סי' ל"ב ערך תשובה אל הרה"ק רבי יצחק יעקב דוד משטראזניץ זצוק"ל בו חותם בהזכירו שם אמו. כתב הרבה ספרים והספדים על צדיקי הדור. נפטר בשנת תרס"ז. תשובה זו מא' מספריו שו"ת נחלה לישראל שאלה כ"ב.

צירוף לעשרה תחת אויר השמים לענין קידוש לבנה ולענין חופה

לעמוד תחת הגג אצל עמוד המזרחי דבזה יש מקום לומר אף אם צואה בסמוך ממש אין חשש כמבואר באו"ח סי' ע"ט ס"ב, ולדעת הרשב"א ז"ל כתב מג"א סק"ח דדי כשמעצים עיניו עכ"פ, וא"כ ה"נ כיון דג' צדדים הם כצוה"פ וכמבואר בסי' שס"ב סעיף י' בנעץ ד' קונדיסין ועשה צוה"פ ע"ג מותר, ואע"ג דכתב שם דוקא בחצר ומבוי שיש בו דיורין ולא בקעה היינו משום דנעשה שם רק כדי להתיר הטלטול, אבל כאן נעשה כדי לחסות מזרם ומטר ולשם נוי דינו ג"כ כחצר ומבוי, ולשיטת הרמב"ם ז"ל הוי קפידא דוקא שלא יהיה הפרצה יותר מעשר ואז מהני בד' רוחות ג"כ. ואם דצד הב' שכנגד העמודים ליכא תחתיהם לחי עכ"ז עשו שם שני צדדי הפתח החצר מיתוי מסיד כעין קרשים דבוקים לכותל לנוי עובין כב' אצבעות, וזה הוי כעין לחי כמבואר ברמ"א סי' שס"ג ס"ז ובט"ז סק"ד, אם דהק"נ פ"ק דעירובין אות נ' מפקפק על היתר סיד מחוי ע"ש. ועל כן נראה דאריך למעביד כן. (אבל לא מהני פי תקרה

ראיתי ונתון אל לבי לברר הלכה למעשה, היות כי קשה הדבר בעיני לעמוד במקום התורפה ברחוב לקדש את הלבנה דלא ימלט מחשש מקום שאינו נקי, דקיי"ל לפניו מלא עיניו אפילו בלילה ומצדדיו ומלאחריו צריך ד' אמות, וה' הטוב יכפר בעדם כי לכל העם בשגגה, נומה טוב ונעים המנהג שראיתי אצל צדיקים שמקדשין הלבנה בבהכ"נ, ואם אמנם דרמ"א ז"ל כתב בסי' תפ"ו ס"ד דאין לקדש הלבנה תחת הגג, הרי המג"א (סק"ד) מסיק שם דבמבואות המטונפות אין נכון לעשות כן ומוטב לקדש בבית, וגם לפי טעם הב"ח ז"ל אין קפידא בנ"ד], ויען דדרשו חז"ל על הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות ראיתי לתקן לעצמי הצלה פורתא עכ"פ:

והנה לפני הבהכ"נ יש אכסדרא ואופן בנינה שעשו שני עמודים לפני חצר בהכ"נ ועל גבה גג, צד א' על עמודים וצד א' נסמך לכותל החצר, ופרוצה מג' רוחות ורוח ד' הוא פתח החצר של בהכ"נ, והתחלתי לנהוג

אך תקשי הרי מצאתי בסי' קצ"ה לענין אמן דברואה זא"ז לחוד סגי, וכן בסט"ו איתא דבמקצתן בפנים ומקצתן בחוץ הש"ץ מצרפן מפני שרואה את כולם, א"כ מכ"ש ברואין בעצמן זא"ז. ובאמת ראיתי בשו"ע של התניא ז"ל דפוסק דא"צ להיות מראה פניו לגמרי להכניסו בחלון ע"ש בסי' נ"ה סט"ז בהגה"ה דהוכיח כנ"ל, ולדבריו הא דאיתא בפ"ת דמקצתן כבהכ"נ ומקצתן בעזרה אין מצטרפין היינו באין רואין זא"ז, וכ"כ באשל אברהם סקי"ב והביא כן בשם הפ"ח:

וליישב שיטת הר"ש בן הרשב"ץ ז"ל י"ל דדוקא כבהמ"ק דאינו תלוי בחדרים רק בראיה דהרי אף כשהם בחדר אחד ואין רואין זא"ז לא מצטרפי על כן ברואין זא"ז אף בב' חדרים מצטרפין, משא"כ בצירוף לשאר דבר שבקדושה דאינו תלוי בראיה כשהם בחדר אחד על כן בב' חדרים לא מהני ראיה, וגם הא דאיתא דהש"ץ מצרפן היינו במראה פניו להדיא לכאן ולכאן דוקא:

ומעתה נדון שאלתינו תלוי בשני תרוצי הרשב"א ז"ל בתשו' ובפלוגתת הר"ש בן הרשב"ץ והתניא ז"ל. אך נראה באם בשעת אמירת עלינו והקדיש אצדד ואראה פני להעם בין הלחיים בזה אלך לבטח דרכי ואריך למעביד כן לכו"ע, ודוק היטב כי הדברים ברורים בס"ד:

והנה נחזי אנן בחופה הנהוג בזמנינו בד' קונדיסין, והנה ראיתי כתוב על הס' נטע שעשועים באזהרות

יורד וסותם כיון דהגג משופע וליכא ב' מחיצות דבוקות כמבואר סי' שע"א):

אבל דא עקא במה שקבלתי מרבינו הקדוש מסטרעטין ז"ל שאמר בעצמו הקדיש שאחר קדוש לבנה, וכן אני נוהג ברוב הפעמים, ומעתה אם נחשוב זה לרשות בפ"ע שוב אינני רשאי לומר קדיש שמה בלא מנין וח"ו יצא שכרו בהפסדו:

ונחזי אנן, הרי קיי"ל באו"ח סי' נ"ה סי"ד דמי שעומד אחורי כהכ"נ וביניהם חלון ומראה להם פנים מצטרף לעשרה, ושם בסעיף י"ט איתא ש"ץ כתיבה מצטרף מטעם דבטילה לגבי כהכ"נ והוא מתשו' הרשב"א ז"ל, והמג"א העתיק משמו עוד טעם משום דרואין זא"ז. ונידון דידן תלוי בשני התירוצים. וחשבתי דהרשב"א לשיטתו דכתב הב"ח והובא בשו"ע סי' ע"ט ס"ב דאף אם הצואה ברשות אחרת כל שרואה אותה לא קרינן ביה והיה מחניך קדוש, ועל כן ה"נ ס"ל דאף כשעומד החזן ברשות אחרת ורואין זא"ז מצטרפין, אבל המחבר לשיטתו דהביא שם תחלה דעת הרא"ש ז"ל ובכ"י כתב דהיא העיקרית ולא הביא דעת הרשב"א אלא להתמיר, על כן כאן לא הביא רק טעם אחר של הרשב"א ז"ל דבטילה לבהכ"נ, דלהרא"ש דנקרא שם מחניך קדוש ולא תלוי בראיה א"כ ה"נ לענין צירוף לא מהני רואין, ודוקא מראה פניו לתוך החלון ממש הוא דמהני, וכן ראיתי בשע"ת שם סקי"ד שהביא כן בשם הר"ש בן הרשב"ץ ז"ל, והמח"ב כתב דהרשב"א לא כ"כ אך הרשב"א כתב רק דרך אפשר עכ"ל:

שמצרפן, אך לכאורה גם שם צריך להראות פניו לכאן ולכאן דייקא:

אך נראה דכל זה לא נאמר רק היכי דיש הפסק בין האנשים, אבל בחופה שעומדים יחד תכופין ואין הפסק בין אותם שתחת החופה ובין אותם שסביב יתהלכון על כן בודאי מצטרפין יחדיו אף דהחופה הוי רשות בפ"ע, וז"ב לדינא בעזהשי"ת:

והנה כי כן ה"נ בנדון שאלתינו, דכיון דהצבור עומדים סמוכים אלי ובפרט שאצדד פני בשעת הקדיש כלפי העם בודאי אלך לבטח דרכי, וגם אם אמנם דהא"ר וקצת האחרונים מפקפקים על המג"א במ"ש דהרשב"א מודה במעצים עיניו, עכ"ז כיון שאני עומד אצל העמוד ממש אין שום חשש בעזהשי"ת. [הערת המו"ל - ע"ע צ"ח מס' משנה שכי ח"א סי' י"ב לענין לירוף ל"י ממט אויר השמים]:

הנספחות בראשיתו מחתנו הגאון הקדוש האבד"ק בוטשאטש זצ"ל אות ב' (וכן נתפרסם בסדורים) שהזהיר שיהיה הצוה"פ ע"ג הקנים, כי זה מיקרי בית חתנות אשר נשואין עושה ע"ש:

ומעתה אני מסתפק ושואל כיון דקיי"ל ברכות חתנים בעשרה דווקא וילפינן מבוטעו עיין אה"ע סי' ס"ב, וכמעט בשום פעם לא ימצא עשרה אנשים תחת החופה, א"כ כיון דהוא רשות בפ"ע וכדברי הרה"ק מבוטשאטש זי"ע א"כ האין אנו מוצאין דינו ורגלינו בזה, ואיני רואה קולא רק לפי תירוץ הב' של הרשב"א ז"ל דסגי ברואין זא"ז, אבל לתירוץ הראשון והפוסקים תפסו לעיקר כד' הר"ש בן הרשב"ץ ז"ל דלא מהני רואין צ"ע, אם לא שיעמוד א"ע בין הלחיים ויהיה דינו כש"ץ העומד על האסקופה

רבי שרגא פיוויש שנעבאלג זצ"ל

שרגא המאיר

מרבני לונדון, בנו של רבי דוד אב"ד ויוניץ. הוציא לאור ספרי זקינו הפתחא זוטא. ספריו שו"ת שרגא המאיר ח' חלקים, שרגא המאיר עה"ת, ועל הל' נט"י. נפטר בשנת תשס"א. תשובה זו נערכה למורנו הרב שליט"א בשעה שהרחיבו את בית מדרשנו לפני עשרים וחמשה שנה. נדפס בשו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' ק"ו.

נטיעת אילנות בחצר בית מדרשנו העשויים למחיצה

בס"ד, אור ליום ד' קדושים תשמ"א לפ"ק י' למב"י פה לונדון יצ"ו:

ביהכנס"ס אסור מדרבנן לעשות כן, ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ע"ח וע"ט מחדש שם מעצמו הלכה זו שיש איסור גם בביהכ"נ לעשות אילנות, רק שם שאלתו שרוצים לעשות האילנות כדי שיהיה למחסה מזרם וממטר, וכתב על זה המהר"ם שיק ששם יש לחוש גם שעיי"ז יהיה לתערובות אנשים ונשים ופריצותא הוא:

א"כ בנ"ד שאדרכה שעושין האילנות כדי להפסיק בין דרך אנשים לדרך הנשים, והוא כדי שלא יהא פריצותא ממילא אין כאן שום איסור. ועיי' בשו"ת מחזה אברהם או"ח סי' כ"ט, ועיי' בשו"ת אמרי דוד סי' קכ"ד אות ב', ועיי' בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכ"ז וח"ו סי' י"ז וסי' כ', והביא שם פירוש הראב"ד למסכת תמיד שדוקא דבר שיש בו אהל שיושבים בצלו אסור, אבל לעשותם אצטבאות וכדומה לישב בהם שרי, דלאו דומיא דלא תטע לך הוא, עש"ה. ועיי' בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ט':

נשאלתני מש"ב הרה"ג בנש"ק ר' גרשון האגער שליט"א רב דביהמ"ד בית יששכר דוב בגולדרס גרין יצ"ו, שבנה ביהמ"ד מחדש, וכדי שלא יהיה תערובות בחצר הכניסה בין אנשים ונשים עשה באמצע הדרך בחצר מחיצה עם אילנות קטנות, כמו המנהג כאן בכל בתים שעושים להפסיק בין החצר לרשות הרבים מחיצה עם אילנות, אם מותר גם בחצר ביהכ"נ לעשות כן:

תשובה. הנה בתוה"ק כתיב (דניס ט"ו) ⁶ לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך, ועיי' ברמב"ן עה"ת הטעם שאסרה התוה"ק לעשות כן כי כן מנהג עו"ז, וכן כתב הרמב"ם בפ"ו ה"ט מהלכות ע"ז בטעם האיסור מפני שהיה זה דרך עובדי עבודה זרה נוטעין אילנות בצד המזבח שלה כדי שיתקבצו שם העם:

ובהנהות רעק"א באו"ח סי' ק"נ סעי' א' מביא בשם הר"ד ערמאה בפירושו על הרמב"ם, דאפילו אצל

וביון שבכל הבתים עושים האילנות מותר ליטע אילנות קטנות להפסיק בין אלו למחיצה אינו דרך ע"ז כלל, הדרך כמחיצה להפסיק בין אנשים ואין שום חשש שהוא דרך ע"ז, וא"כ לנשים:

ע"ז באתי עה"ח שמי, המצפה לרחמי שמים כל היום:

שרנא פייוויש

רבי בן ציון בלום זצ"ל הי"ד

מח"ס אות ציון

רבי בן ציון בנו של הגאון רבי עמרם בלום זצ"ל מח"ס שו"ת בית שערים. נולד בתר"מ, בצעירותו נתמנה לרבה של עיר סארוואש, ולאחר זמן מילא מקום אביו באויפאלו. בשנת תש"ד הוגלה עם כל בני עירו לגטו בעיר בודאפעסט, שמה נכבה נרו הי"ד. לאחרונה הדפסתי ממנו ספר "אות ציון", חידו"ת מסודרים לפי ערכין בסדר אות א'. תשובה זו נערכה מתוך כרך תשובותיו בכת"ק "שיבת ציון".

נטיעת אילנות בחצר בית הכנסת המשותף לבית דירה

שו"כ"ט לכבוד ידידי הרבני הגדול בתוב"י מורג חרוץ בע"פ כמו"ה יוסף דוד בלייער נ"י ש"ץ ומו"ץ בישוב אמשאר יצ"ו:

הכנסת. הנה בגוף הראיה כבר קדמו בספר ליקו"ש בהערותיו לאו"ח שם אין מזה ראייה די"ל דהמג"א מיירי בגנות ופרדסים שנטעו מקודם שנתקדשה לבית הכנסת דבכה"ג שרי ואין צריך לעקור אפילו לדעת המהרמשי"ק וכאותו ששנינו בע"ז מ"ד ע"ב אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי ע"ש ועיין מג"א סימן קנ"ד סק"ז ומח"ש שם וכן העלה בתשו' מהרש"ם ח"א סימן קכ"ז ע"ש. ועוד די"ל דהמג"א מיירי בעברו ונטעו אילני מאכל דפרדס מסתמא הוא מאילני מאכל עיין מצודות קהלת ב' ובודאי לא שרינן ודחינן איסור תורה דלא תשחית דאית ביה נמי סכנתא מפני איסור דרבנן נטיעת אילן אצל בית הכנסת אבל לכתחילה וודאי איסור לנטוע כל אילן ואם הוא אילן סרק צריך לעקרו ג"כ:

ומ"ש בספר לק"ש מתו"ט פ"ב דמדות מ"ה ושם בפ"ה מ"ד דלאו דלא תטע לך אשירה רק מעזרת כהנים

כתבו בא אלי ואחישה להשיבו בקיצור כפי מיסת הפנאי הנה עיניו שפיר חזו שהמהר"מ שיק בתשו' חאו"ח סימן ע"ח אוסר לנטוע אילנות בחצר בית הכנסת ואם עברו ונטעו כתב שם בסימן ע"ט שהחייב לעקרו ע"ש ומה שהביא כבודו דברי הרב דקארצאג שמתיר אין הלכה כדברי התלמיד הזה במקום הרב רבו הגאון מהרמשי"ק ובפרט שהרב הזה ידוע שהיה מכת"א דמיקלא בכל מקום אשר דבר ה' באה נגד הסכמת כל גדולי וצדיקי הדור אשר כל בית ישראל נשען עליהם. ובהגהות הגרעק"א לאו"ח סימן ק"ן הביא גם הוא בשם הר"ד ערמאה בפירוש להרמב"ם דאפילו אצל בית הכנסת איסור לנטוע אילנות מדרבנן ע"ש:

ומה שהביא הרב הזה ראייה להיתר מדברי המג"א דסי' קנ"ד שכתב דגן ופרדס ואיצטבא שסביבה אע"פ שפתוח לבית הכנסת אין בה קדושה ומוכח שמותר לנטוע אילנות בחצר בית

ומשמש ובית השחיטה ות"ת ולא הקדישו כולו לביהכ"נ רק לכל תשמישו של חצר וודאי שפיר דמי לנטוע גנות ופרדסים באותו חצר חוץ באותו חלק החצר הסמוך לבנין ביהכנ"ס שצריכין לתשמיש בית הכנסת אבל בשאר חלקי החצר וודאי אין איסור שהוא לצורך תשמיש הדיורין ובכה"ג וודאי אמרינן לב בי"ד מתנה כמ"ש רמ"א סימן קנ"ד סי"ד. ושוב ראיתי בילקוט הגרשני או"ח סימן ק"ן בשם תשו' בנין ציון סימן ט' שמתיר לנטוע אילנות בחצר בית הכנסת ומכ"ש בנטוע ועומד מקודם שנעשה מקומו חצר ביהכנ"ס שא"צ לעקרם ע"ש ונהגי עלמא כהני תלתא סבי הר"ד ערמאה והגרעק"א ומהרמ"ש שהבאתי לעיל, אבל בנטוע ועומד מקודם שנתקדש יש לצדד להתיר כתשו' בנין ציון וכמ"ש:

ולפנים, גם הא לא תברא דאף דאיסור דאורייתא ליכא רק מעזרת כהנים ולפנים מ"מ בבית הכנסת גזרו רבנן שיהיה בו מקצת קדושה של עזרת כהנים מידי דהוי אגגין ועליות של ביהכנ"ס שכתב הב"י סימן קנ"א בשם מרדכי ומהרי"ק דאף על גב דגגין ועליות של עזרה לא נתקדשו מ"מ כיון דשל היכל נתקדשו יש לנהוג בבית הכנסת מקצת קדושת היכל ע"ש ובמחשה"ק שם וה"נ דכוותיה דגזרו בביהכנ"ס לענין נטיעת אילן קדושת עזרת כהנים:

ולבן אל יפלא בעיניו אם בחצר ביהכנ"ס שלנו נטועים אילנות שנטעום מכבר מקודם שנתקדשה בקדושת בית הכנסת. ובלא"ה נ"ל דדוקא בחצר שהוא מוקדש לבית הכנסת לכד בזה גזרו לנטוע אילנות אבל בחצר ביהכנ"ס דפה"ק שדרים בו השו"ב

ומאפם הפנאי אקצר, וכ"ט ממנו לא יבצר, כנפשו ונפש ידיו"ש

הקב"ץ

הרב יוסף יצחק פרלמן שליט"א
ממתפללי בית מדרשינו

פתיחת חלונות כנגד ירושלים

א. לכתחילה או לעיכובא

איתא בברכות ל"א. אמר רבי חייא בר אבא לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר (דניאל ו, י"ב) וכוין פתיחין ליה וגו', ומלשון זה ד"לעולם יתפלל" משמע שהוא דין לכתחילה אבל אינו מעכב בדיעבד, אבל בסוף הפרק שם (ל"ד): איתא ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שנאמר וכוין פתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלים, ולשון זה ד"אל יתפלל אלא" משמע שהוא איסורא וגם בדיעבד מעכב:

בבית שיש בו חלונות שנאמר וגו', ומוכח דאף שגרס לא יתפלל מ"מ הוי רק ענין שלכתחילה צריך שיהיו:

ועי' ברי"ף וברא"ש בברכות שם שהביאו דינו של רבי חייא בר אבא רק בסוף הפרק וכלשונו שם ד"אל יתפלל", ומשמע דלא גרסי כלל המאמר בדף ל"א, ועי' בדקדוקי סופרים שם דהביא נוסחאות דהושמט מאמר זה שם וכן הוכיח מהבה"ג ופסקי רי"ד והאגודה ושיטה מקובצת ובית יוסף ומנורת המאור (נ"ג ג' כ"ג, ב, וכו'):

ג. הראשונים אי פליגי אהדדי

וראיתי בשו"ת שרגא המאיר חלק ו' סי' קנ"ד דסובר דפליגי הראשונים בדבר זה וז"ל ומשמע מלשון אל יתפלל כו' שהוא גם כן לעיכובא ואסור להתפלל בבית בלא חלונות, וגם הרי"ף מעתיק לשון הגמרא מדף ל"ד לעולם אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות וכו', נמצא שגם שיטת הרי"ף הוא שאסור להתפלל בבית שאין בו חלונות והוא לעיכובא עכ"ל, ואח"כ הוכיח דהרמב"ם והשו"ע דמעתיקין רק לשון "וצריך" חולקין עליו וסוברים דאינו לעיכובא ורק לכתחילה יתפלל בבית שיש שם חלונות:

והנה מימרא הראשון הוא של רבי חייא בר אבא דידיה, והשני הוא של רבו רבי יוחנן, והיה אפשר לתרץ דהא דידיה והא דרביה, אכן גם זה קשה דרחב"א יחלוק על רבו רבי יוחנן דהלכה כוותיה בכל מקום:

ב. שיטת הראשונים

ויותר נראה דלא פליגי ושניהם לכתחילה כווננו, וכן נראה דעת הפוסקים דברמב"ם (פ"ה מפילה ה"ו) כתב וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן שנאמר וכוין פתיחין ליה וגו', וכן נמשך אחריו בשלחן ערוך (אורח חיים סי' כ' סעי' ד'), ובטור שם הוא יותר מפורש שלאחר שכתב וצריך שיהיו חלונות פתוחין לו הוסיף שאמר ר"ח לא יתפלל אדם אלא

אולם לענ"ד קשה מאד לומר דהראשונים פליגי בדבר זה דאפשי פלוגתא לא מפשינן בכדי, ועוד

אלא מתוך דבר הלכה (נכוח ל"א) ואל ישנה אדם מאכסניא שלו (ענין ט"ו): שאינו נפסק להלכה בפוסקים כי רק עצה טובה היא, וכן הרבה כמוהם, משא"כ אל ילכין פני חבירו ברבים (נ"מ ט"ט. טוטה י'): ודומיהן, וא"כ מה שכתב העינים למשפט דבכל מקום שאמרו בלשון "אל" לאו דוקא הוא, "כל מקום" שאמר גם הוא לאו דוקא הוא. נראה ביאור שמות הנרדפים (ורטהימר) אל הוא אזהרה, בכל זה אינה אזהרה מוחלטת כתיבת לא עיי"ש]:

ד. מעמי ההלכה

וכרי לרדת לעומקה של הלכה זאת צריך להכין את טעם הדבר, ובוזה מצאתי ארבע שיטות:

א. רש"י בברכות לד: ד"ה חלונות כתב "שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע" עכ"ל. והעתיק הטור את דבריו וכתב ולפי זה צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל:

ועי' בבית יוסף או"ח סי' צ"ה דהקשה עליו בשם מהר"י אבוהב מיבמות ק"ה: דהמתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, והרי לרש"י החלונות גורמין לו שיכוין לבו ע"י שהוא מסתכל למעלה כלפי שמים, ותירץ דיש לומר שמה שכתב שיסתכל כלפי שמים אינו רוצה לומר שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפילה, אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו עכ"ל. אמנם על רש"י לשיטתו ביבמות אינה קושיא כלל, דהוא פירש שם דעיניו

דהמחבר שפסק בש"ע לשון "צריך" שהוא לכתחילה כנ"ל, בספרו בית יוסף על הטור הביא לשון ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן "לא יתפלל", ועוד דהרא"ש הולך בשיטת הר"ף כנ"ל וקשה מאד לומר דבנו ר' יעקב בעל הטורים יחלוק על אביו בלי להזכירו, וכבר העתקנו את דבריו שבטור שכתב לשון "צריך" וגם לשון "לא יתפלל". אלא מחוורתא דלא פליגי הראשונים בזה ולכו"ע הוא רק ענין דלכתחילה.

ונראה להטעים דברינו בדיוק לשונו הטהורה של ר' חייא בר אבא דלא אמר "לא" יתפלל אלא "אל" יתפלל, ויש הבדל יסודי בין תיבות השלילה אלו ד"לא" הוא מוחלט ו"אל" הוא אינו מוחלט (ועי' צוה נהכחז וסקנלה ויקרא י"ט, ד'), ומה שהראשונים העתיקו "לא" יתפלל לא דקו בלשונם להעתיק לשון הגמרא כצורתה כי הם הרי הקדימו את דבריהם בלשון של לכתחילה בלאו הכי:

שוב ראיתי בספר עינים למשפט ברכות ל"א. וז"ל, ועי' שבה"ל דבכל מקום שאמרו בלשון "אל" וכמ"ש לקמן שם אל יתפלל וכו' לאו דוקא הוא עכ"ל. ונהניתי מאוד אף שאינו מוכר לי מי הוא זה השבה"ל, כי לכאורה אינו השבלי הלקט, אבל גם כללו זה אינו נכון בכל מקום, דלפעמים הוא אזהרה כמו בנזיר (דף מ"ג). אמרו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת, מוכח ד"אל" אזהרה גמורה הוא, אלא כוונתי הוא דאינו מוכרח להיות אזהרה בכל מקום כי מלת "אל" אינה מוחלטת ובדרך כלל הוי רק עצה טובה בעלמא, וכמו אל יפטר אדם מחבירו

יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות, ולא אמרו שיתפלל כנגד החלון, אכן מהפסוק בדניאל שהובא בגמרא לראיה שנאמר וכיין פתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלים משמע יותר דצריכין להיות לפניו:

ועוד נ"מ בין הטעמים האלה הוא לכאורה היכא דיש בחדר אור פלורסנט, דלרבינו יונה לכאורה כיון דיש אור בריוח כאור החמה ביום תתיישב דעתו ולכאורה ה"ה לשיטתו אפילו באור חשמל רגיל, משא"כ לשיטת רש"י צריך חלונות דוקא. ולפי הגירסא בבית יוסף בשם מהר"י אבוהב שיהא הבית מתוקן באויר טוב נראה דלר' יונה אם יש לחדר מזגנים כבר לא צריך חלונות:

ג. עוד כתב רבינו יונה שם תירוץ שני וז"ל, אי נמי ר"ל שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא נגד ירושלים מפני שע"י ההבטה הזאת יכוין בתפילתו כנגד המקום יותר ותהיה תפילתו רצויה ומקובלת עכ"ל. וכן נראה דהיא שיטת הרמב"ם וכמו שהבאנו לשונו לעיל דצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן, וכן הועתקו דבריו בשלחן ערוך כנ"ל:

ועי' בפרי מגדים (של אגדה שם סק"ד) וז"ל ונפקא מינה, לר' יונה [בטעם הא'] אינו צריך נגד המזרח ולרש"י נגד המזרח, ואי נמי בקרן דרומית מזרחית צפונית דמצדד קצת ורואה שפיר דמי, אבל הרמב"ם ונה"ה לרבינו יונה בטעם ב' [וכו'] משמע דעיקר קפידא נגד

למטה כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא עיי"ש, ודלא כהטור וש"ע בסי' צ"ה שענינו למטה ר"ל שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ:

ובב"ח שם תירץ שיסתכל כלפי שמים כשיעמוד להתפלל מקמי שיתחיל בתפילה, אבל משהתחיל צריך שיתן עיניו למטה. ונע"י במשנה גמורה שם סק"ה ובצ"אור הלכה שם ד"ה גרין]:

ובמגן אברהם סי' צ' סק"ד (הוצא דנמי במשנה גמורה שם סק"ה) כתב דאע"ג שצריך שיתן עיניו למטה ומה נ"מ בחלונות מ"מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה עכ"ל, ונראה דזהו באמת תירוץ הבית יוסף הנ"ל בהרחבת ביאור:

ב. רבינו יונה בסוף פרק ה' דברכות (כ"ד: גלפי ה"ף) בטעמו הראשון כתב וז"ל אפשר לומר שהטעם הוא מפני שעל ידי ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויכול לכוין כראוי עכ"ל. והמהר"י אבוהב כתב שפירש כן מפני קושייתו הנ"ל על שיטת רש"י, ובלשון הבית יוסף בשם מהר"י אבוהב כתב שיהא הבית מתוקן "באויר" טוב, [ועי' בהגהות והערות בשולי העמוד הוצאת מכון ירושלים הערה ד' דאולי טעות סופר הוא וצ"ל "באור טוב" במקום "באויר טוב"]. ולפי זה אין נ"מ באיזה קיר יש חלונות אפילו הן לאחוריו, מה שאין כן לרש"י לכאורה צריך להיות לפניו לצד מזרח או לכל הפחות מהצדדים באופן שאפשר לו להסתכל דרכו אל השמים. ולשון הגמ' משמע יותר כביאור רבינו יונה דאיתא שם אל

מאיר וגם באורחות חיים (ספינקא) בסי' צ' וצ"ע, עכ"ל. ועי' בהגהות ר' עקיבא איגר על השלחן ערוך שם דהביא דברי הנזירות שמשון דמהזוהר פרשת ויקהל משמע דלא יעמוד נגד חלון הפתוח ויתפלל רק שיהא סתום בזכוכית וכו'.
אכן לשון הרמב"ם והשו"ע הוא שצריך "לפתוח" חלונות, וכן משמע קצת מלשונו בתשובותיו (פאר דור סי' קמ"א הזכר כסף משנה פ"ה מה"ל מפילה ה"ו) וז"ל בתי כנסיות והמקומות המיוחדים לתפלת צבור אין צריך בהם חלונות, אמנם דברי ר"ח ביחיד שמתפלל בביתו כמו שהיה מתפלל דניאל ע"ה שיתפלל בכונה כאילו חלון פתוח לאויר והוא עומד כנגד ירושלים ולא יפסיק לו שום גדר ולא שום דבר דכוונתו במימרת חלונות שיפסיק וירחק מחשבות לבו, ואין ספק שכונתו דוקא על שיתפלל בכונה גדולה עכ"ל:

אבל לכאורה גם לפי מנהגנו להתפלל בחלונות סגורים אין בזה סתירה לביאורו של המהרש"א, שכמו דבטומאה אמרינן שסוף טומאה לצאת קל וחומר שנאמר סוף טהרה לצאת ואין קיר וחומה מפסיקין את התפילה שהיא דבר רוחני, והענין הוא סימלי בלבד ולזה מספיק שלא יהא דבר מפסיק נגד חוש הראיה אבל לא צריך שיהיה פתוח לגמרי לאויר השמים:

ה. סיכום השיטות

הנה יוצא מהנ"ל דלדעת הרמב"ם ורבינו יונה בתירוץ שני צריך החלון להיות ממש נגד המתפלל כדי לכוין נגד ירושלים וזה נלמד מהפסוק

ירושלים הא אי אפשר נגד ירושלים אין מעלה כלל חלונות בשאר הרוחות, ולרש"י ודאי יש מעלה וכו' עכ"ל ועיי"ש:

ולכאורה אפשר דיש עוד נ"מ בין הטעמים דלרש"י ולר' יונה בטעם הא' צריך חלון או פתח שאפשר להסתכל דרכו אבל להרמב"ם ולשו"ע אפשר דפתח סגור גם כן מהני. ולדידהו יש עוד להסתפק דאפילו בלי שום חלון או פתח אולי יכול לסמוך על ציור מזרח או של כותל המערבי וכדומה שנהגו לתלות על קיר המזרח כדי להזכיר את ירושלים, ויש לדון בזה כי מלשון הרמב"ם בתשובה שנביא בסמוך משמע דצריך להיות חלון פתוח לאויר והוא עומד כנגד ירושלים, אמנם לפי סברת הפמ"ג להלן אין טעם לחלק בזה, וצ"ע:

ד. **המהרש"א** בחידושי אגדות ברכות ל"ד: כתב וז"ל, ועוד יש לומר דבאין חלונות ה"ל מקום סתום כאילו אין משם מקום לתפלתו לעלות דמהאי טעמא קאמר לעיל רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא וכו', עכ"ל. ולפי פירוש זה אין שום צורך שיהא החלון נגדו אלא כל שיש בו חלון או פתח פתוח הרי יש מקום לתפילה לצאת, וכ"כ בשרגא המאיר ח"ו סי' קנ"ד:

ועוד כתב שם בשרגא המאיר וז"ל גם לכאורה לפי טעם המהרש"א יהיה אסור גם אם יהיה שם חלון רק הוא סתום בזכוכית, ועל זה בודאי העולם אין מדקדקין, אדרבה בספר נזירות שמשון או"ח סי' צ' משמע שיהיה דוקא סתום בזכוכית, הובא בבית

על מי לסמוך, שהוא כשיטת רבינו יונה
בביאורו הראשון וכן הוא לפירוש
המהרש"א:

ו. חילוק בין יחיד לרבים

והנה מתשובת הרמב"ם הנ"ל מוכח
דין זה של חלונות הוא רק
ליחיד המתפלל בביתו כמו שהיה
מתפלל דניאל ע"ה שיתפלל בכונה,
משא"כ בבתי כנסיות ומקומות
המיוחדים לתפילת צבור שאין צריך
להם חלונות, והובאו דבריו בכסף משנה
שם. ועי' בשרגא המאיר שם וז"ל ואולי
נכלל בלשון הש"ס דאמרינן אל יתפלל
"אדם" היינו יחיד ולא אמר סתם אל
יתפלל, וגם לא בבית הכנסת ועל כן
אמר הגמרא בלשון בית שיש שם
חלונות אבל בבתי כנסיות ובתי מדרשות
ובמקומות צבוריים או אפילו אין שם
חלונות מותר להתפלל שם עכ"ל. וכבר
קדמו בזה הרש"ש בברכות ל"א. וז"ל,
ותמיהני על בית הכנסת של חברא
דגמחש"א בפה עירינו [וילנא] שאין שם
חלונות וכו', שוב ראיתי בכ"מ וכו' דדין
זה אינו אלא ביחיד המתפלל בביתו כו',
ואולי מדקאמר יתפלל אדם משמע אדם
יחידי דוקא, וכן מדקאמר בבית ולא
בבית הכנסת דקדק כן וכו' עכ"ל:

והנה מלשון הרמב"ם בתשובתו משמע
דהמקום גורם, שהוציא רק בתי
כנסיות ומקומות המיוחדים לתפילת
צבור, אבל אם קבץ מנין במקום שאינו
מיוחד לתפילה כמו בביתו או בחתונה
וכדומה אולי צריך חלונות, וכדאי אין
זה מנהג העולם בפרט בחתונות
באולמות הגדולים שהרבה פעמים הם

בדניאל, אבל לרש"י גם מהצדדים
שלפניו מהני כיון שיכול להסתכל
לשמים גם דרך שם לעורר כונתו,
ולרבינו יונה בפירושו הראשון וכן
לביאורו של המהרש"א לא צריך אלא
שיהא חלון באיזה צד של החדר ואפילו
מאחוריו והפסוק בדניאל אינו מלמדנו
אלא שצריכין חלון. והנה במימרא
שהובא בגמ' דף לא. איתא רק שנאמר
וכוין פתיחן ליה וגו' ולא הזכיר שם
המשך הפסוק "נגד ירושלים", משא"כ
בסוף הפרק בדף לד: נתוספו מלים אלו
מהפסוק, ואפשר דמחלוקת הנ"ל תלויה
בנוסחאות אלו:

ועי' בערוך השלחן (א"ח סי' י' ס"ק ה-ו)
דרצה להשוות דעת רש"י
והרמב"ם דהכל אחד, דכשיסתכל כלפי
שמים כנגד ירושלים יותר יכוין ולבו
נכנע, וכתב דכן משמע מדברי תלמידי
רבינו יונה (עי"ש שהביא שני פירושו),
והוסיף מיהו על כל פנים נראה דלכל
הפירושים צריך להתפלל כנגד החלונות
דוקא ולא ראינו מי שידקדק בזה,
ואדרבא על פי רוב בוחרים להתפלל
בכותל שלא נגד החלון, ומקום הרב כל
מקום אצל ארון הקודש שאין שם חלון
דכנגד החלון יש בלבול הדעת
מההולכים לפני החלון, ונלע"ד דהעולם
סוברים מדלא אמר הש"ס "כנגד החלון"
אלא "בבית שיש שם חלונות" משמע
דהקפידא הוא רק שיהיו חלונות בהבית,
אבל לא שיתפלל דוקא כנגד החלון וכו'
עכ"ל. והביא ראיה מהזהר לדבריו שלא
הקפיד רק שיהיו בו י"ב חלונות ע"ש:

אמנם לפי דבריו הנ"ל יש למנהג
העולם המובא בערוך השלחן

וכו' עכ"ל. ושוב הביא הפמ"ג הנ"ל וכתב וז"ל ומסיים הפמ"ג בזה"ל אבל בש"ס לא משמע כן ע"כ, וכן הברכי יוסף כתב על דברי הרמב"ם שזה קצת מן המתמיהים עכ"ל. וע' שם מה שהוסיף לפלפל בנדון זה:

ז. תשובת שרגא המאיר

ובעניי כתבתי בשנת תשנ"ג אל הגאון הרב שרגא פייוויש שנעעבאלג זצ"ל מחבר ספר תשובות שרגא המאיר, והשגתי על דבריו בשלשה דברים המוזכרים בתחילת מכתבו ובפרט הרביעי שהפמ"ג לא כתב "שבש"ס לא משמע כן" אלא "דבשו"ע לא משמע כן", והוא ז"ל ענה לי בכתב וכיון שמכתבו בתשובה אלי עדיין לא נדפס בשום מקום הנני מעתיקו כאן וז"ל:

במרתף או במקום שאין שם חלונות. אולם הפרי מגדים שם ביאר הטעם, שתפילת הרבים אין צריך לזכויות כל כך ומקובלת עכ"ל. ולפי זה כל שאינו ביחידות אין צריך לחלונות דזכות הציבור מסייעתם, וכן מוכח מלשון הרש"ש הנ"ל, וכן באמת אפשר לדייק מהמשך לשון הרמב"ם שם שכתב אמנם דברי ר"ח בגמ' ביחיד שמתפלל בביתו כמו שהיה מתפלל דניאל. ולכאורה חילוק זה בין יחיד לציבור יש להעמיד בכל ארבעה הפירושים שהבאנו לעיל:

ועי' בשרגא המאיר שם שכתב וז"ל ראיתי בהגהות על הרמב"ם טורי אבן (מהגאון ר"א רוקח מאמשטרדם) שכתב על הכסף משנה הנ"ל שאינו מוצא מקום לחילוק זה וגם אין לו טעם

בס"ד, אור ליום ג' שנכפל בו כי טוב לסדר שברך הרבה מאד [לך לך] תשנ"ג לפ"ק פה לונדון יצ"ו.

ישאו הרים שלומים, וברכות מרומים, לנודע בשערים, וטעמו טעם זקנים, חרוץ ושנון, רחים ומוקיר רבנן, ובעצמו צורבא דרבנן כו' כש"ת מהור"ר יוסף פרלמאן שליט"א מפק"ק לונדון יצ"ו:

אחדשה"מ.

בדבר אשר העיר על מש"כ בס"ד בספרי שו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' קנ"ד בענין חדר שאין בו חלונות שדקדקתי בלשון חכמים שמרפאין מדף ל"א ע"א אמר ר' חייא בר אבא לעולם יתפלל וכו' ומשמע רק ענין לכתחילה יתפלל בחדר שיש בו חלונות, משא"כ מה שאמר ר' חייא בר אבא בשם רבי יוחנן אל יתפלל אדם אלא וכו' דמשמע לעיכוב, וכיון דהרי"ף והרא"ש ועוד ראשונים מביאין רק המימרא בשם רבי יוחנן משמע לכאורה שסוברים שהוא לעיכוב, אבל הרמב"ם בפ"ה ה"ו וכן המחבר בש"ע סי' צ' סעי' ד' כתבו להלכה בלשונם

מילי דבי כנישתא

קנו

צריך לפתוח החלונות וכו' והוא רק לכתחילה, וממילא כן ההלכה שהוא רק לכתחילה:

ובת"ה כתב למה עשיתי מחלוקת בראשונים אן אפושי פלוגתא לא מפשינן, ואין לדייק כן. ב] כיון דהב"י מביא הלשון לא יתפלל וכו' ובש"ע פסק רק שצריך לפתוח וכו' זה מורה שהכל רק ענין לכתחילה ולא דווקא הלשון אל לעכב. ג] יש לחלק בין "אל" ל"לא", דאל הוא רק עצה טובה והגירסא בהגמרא הוא אל יתפלל, על כן לכו"ע הוא רק עצה טובה ולא לעכב:

ולענ"ד א] שאפשר לדייק בדברי החכמים דלשון החכמים הם בדיוק, וע"כ שפיר יש לדייק כן. ב] הטור כתב בגירסת הגמרא דאמר רחב"א אמר ר"י בלשון "לא" יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות וכו', וכן היא הגירסא לפסקי ר"י דטראני [רי"ד] "לא" יתפלל כו', ואעפ"כ בתחלה כתב הטור רק צריך שיהי' חלונות פתוחין וכו', וא"כ משמע מדברי הטור שגם לשון לא יתפלל הם רק לכתחילה. אבל לפענ"ד צ"ע לשון הטור, אבל על הב"י אין קושיא דכיון דהטור סובר שגם אם הגירסא לא יתפלל וכו' ג"כ כוונתו רק צריך, וכן פסק הרמב"ם בלשון צריך אעפ"י שבגמרא שלנו הגירסא אל יתפלל וכו' ולשון צריך לא נמצא בגמרא שלנו, רק הרמב"ם כתב כן ודייק מלשון הגמרא מדרף ל"א ע"א, דכן משמע מדברי לח"מ שם שכתב וז"ל ר"פ אין עומדין דף ל"א וכו', ולא כתב בסו"פ אין עומדין, וא"כ לשון הטור קצת מעורב, גם משמע מהטור שאין לחלק בין שכתוב "אל" או כתב "לא", דהא הי' לו הגירסא לא עכ"ז כתב רק צריך והיינו לכתחילה וצ"ע עוד בזה, דאפשר שהטור באמת סובר שהכל הוא רק לכתחילה ולא לעכב. והעיקר שרציתי לומר שהלכה זו של חלונות הוא רק לכתחילה וכדברי הרמב"ם והש"ע כמו שכתבתי שם סוד"ה הרמב"ם, ואם יבא מי שהוא ולומר שהוא לעכב אינו להלכה:

ומה שהבאתי לשון הפרמ"ג סי' צ' א"א סק"ד שכתב על החילוק בין רבים ליחיד בזה"ל ובש"ס לא משמע כן, עיינתי עוד הפעם בפרמ"ג וכן הוא בפרמ"ג שלי (שהוא דפוס מפני מורה נ"י תשי"א) ולפי הגירסא של פרמ"ג שלי כתבתי מה שכתבתי:

ואס"י מעין הפתיחה בברכה, רב תודה וברכה, ותזכו תמיד להוסיף פרחים לתורה ולהחזיק לומדי תורה ויתייחד אצלכם ואצל יו"ח תמיד תורה וגדולה במקום אחד:

כ"ד המצפה לרחמי שמים כל היום,

שרנא פייוויש

וכן פסק במ"ב (סק"ס) וז"ל, ואפי' בביהכ"נ כשמתפלל עם הצבור נכון לזוהר בזה, וכ"ש כשמתפלל בבית ביחידי דצריך לזוהר בזה לכתחילה. וע"ש בשער הציון אות ה' דהוכחתו מהפמ"ג ומשמע כדברינו, וכן בערוך השלחן שם לא הזכיר שום חילוק בין צבור ליחיד:

ולכן נראה דלהלכה למעשה אין לחלק בין יחיד לציבור, ולכתחילה יש לזוהר להתפלל בחדר שיש בו חלון או פתח שיכול להסתכל בעדו, אבל אינו אסור להתפלל שם בדיעבד, כמו אם אין בו מקום אחר צנוע שלא יתבלבל בו ע"י הולכים ושבים. ועי' מה שכתבנו לעיל סוף אות ה' דאפשר דלרבינו יונה בטעם הראשון ע"י אור החשמל אפי' לכתחילה הוא, ובשיטת הרמב"ם והשו"ע אולי הדור הוא לתלות ציור מזרח וכדומה על קיר המזרח שמתפללין אליו:

ה. מענה לתשובת שרגא המאיר

לע"ד אי אפשר לומר דגירסת הפמ"ג היתה "ובש"ס לא משמע כן" מאחר דהרי כן משמע בגמרא וכמו שהוכיח בשרגא המאיר שם, ועוד דכפמ"ג שלנו איתא "ובשו"ע" לא משמע כן, וכן כתב לבוש וצריך לפתוח בבית הכנסת חלונות" עכ"ל. וראייתו מהלבוש הוא משום שכתב מפורש דצריך לפתוח חלונות "בבית הכנסת", וזהו ממש כונת השו"ע שם שכתב צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדו, וטוב שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות עכ"ל. הרי שהן הלבוש והן השו"ע קאי אבית הכנסת ולא איחיד לחוד, ושלא כהרמב"ם בתשובתו דמחלק בזה. ונראה להדיא דהוכחת הפמ"ג הוא מהשו"ע ולא מהש"ס:

רבי יונתן שטייף זצ"ל

שו"ת מהר"י שטייף

רבי יונתן שטייף שימש בקודש בכמה קהלות לפני המלחמה באירופא, ובשני האחרונות היה אב"ד ק"ק עדת יראים וויען בברוקלין עד לפטירתו בשנת תשי"ח. חיבר כמה ספרים ביניהם שו"ת מהר"י שטייף, חדשים גם ישנים על מס' ברכות ופסחים, וספר מצוות השם על מנין המצוות. קטע זה מתוך ספרו מצוות השם - מצות מורא מקדש.

חיוב שמירה לבית הכנסת

ועב"פ נ"ל שכל ענייני הפרטים שזוכרים מענין כבוד ביהמ"ד וביהמ"ד המה פרטים למצות עשה של שמירת המקדש שהוא הטעם מפני כבודו של השוכן בו, ומטעם זה ראוי לנהוג כבוד בביהמ"ד ובביהמ"ד מפני קדושת שמו השרוי בהם, וכבר האריכו האחרונים שבכמה ענינים שוה ביהמ"ד שלנו לבית המקדש, אלא שמ"מ לא לכל הענינים השוו שהרי קיי"ל אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כמבואר ביומא כ"ה. אמנם בביהמ"ד אין איסור לישב שם, וצ"ע רב בזה.

צל"ע כיון שעתה בזמן הזה הביהמ"ד והביהמ"ד הוא לנו במקום מקדש כדאמרינן במגילה כ"ט. שעליהם נאמר הפסוק ואהי להם למקדש מעט, אם כן היה ראוי ונכון להעמיד שומרים שישמרו את ביהמ"ד וביהמ"ד בכל לילה ויהיה בזה זכר למצות שמירת בית המקדש, ולא מצינו שתקנו חכז"ל כן על כל פנים מדרבנן, ואפשר שהטעם הוא לפי שהוא גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ובפרט בכפרים שישראלים הדרים בהם המה מתי מעט.

רבי משה מבאיאן - קראקא זצ"ל הי"ד

דעת משה

רבי משה'ניו פרידמן מבאיאן נולד בשנת תרמ"א לאביו הה"ק רבי שלום יוסף מהוסיאטין נכד רבי ישראל מרוזין זי"ע. נשא את נכדת הרה"ק רבי יצחק מבאיאן בעל פחד יצחק. אחרי פטירת רבי מאיר שפירא מלובלין נבחר לנשיא הרוחני של ישיבת חכמי לובלין. נהרג עקה"ש בשנת תש"ג. כמה מתשובותיו כונסו בספר שו"ת דעת משה. מכתב זה נדפס שם בסימן ד'.

לעשות שמירה לס"ת ממעוות שנבו לבנין בית הכנסת

<p>התורה, לפענ"ד הוא פשוט דהוה בכלל צורך בית הכנסת, ומבואר ברמ"א יו"ד סי' רי"ז סעיף מ"ח דקהל שגזרו חרם שלא להתפלל במנין משום איזה דבר, אסורים לקרוא בס"ת, דכל דבר שבקדושה נקרא תפילה, ומבואר בגמ' בכמה מקומות דשומרי ספיחי שביעית נוטלים שכרן מתרומת הלשכה:</p>	<p>שוב"מ לכבוד ידידי הרב הגדול חריף ובקי טובא ותיק וחסיד ש"ת מו"ה יחזקאל האכבערג נ"י ויופיע ראבד"ק גלינא</p> <p>ע"ד שאלתו אודות הגראט'ס [סורגים] לצורך ביהכ"נ. כבר הארכתי בזה בתשובה לכת"ה, אולם השאלה היא כיון שהוא רק לצורך שימור ספר</p>
---	---

ובזה אומר לו שלום מאדון השלום ידוה"ש תורתו וטובו, מברכו בכל טוב: משה במוה"ר שלום יוסף זצ"ל

הרב ישכר דוב האגער שליט"א
בן מורינו הרב רבי מיכאל יעקב ישראל שליט"א
ביתר

בענין הכנסת סכין וכלי זיין לביהמ"ד

אין לחוש כי אם בגילוי הראש הוא גורס אין לחוש כי אם בגילוי, דהמהר"ם מרוטנבורג כתב דאסור ליכנס לבית הכנסת בסכין ארוך ועל זה כתב רבינו פרץ דהאיסור שייך רק אם הסכין מגולה אבל אי הסכין מכוסה לית לן בה ומותר להכניסו לתוך בית הכנסת. ולכאורה צריכין להבין מה הנפק"מ אי הסכין מגולה או מכוסה ומהיכן למד רבינו פרץ דיש בזה נפק"מ להלכה:

המחבר בסי' קנ"א סעיף ו' כותב וז"ל, ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה עכ"ל, דהיינו דגורס כגירסא שהיה לו באורחות חיים בדברי רבינו פרץ "אין לחוש כי אם בגילוי הראש" ופוסק כחומרת שניהם. והקשה הט"ז בס"ק ב' דבסימן ק"פ בהלכות ברכת המזון מביא המחבר בעצמו בבית יוסף בשם הרוקח דמכסין הסכין בשעת ברכת המזון מטעם לא תניף עליהם ברזל דאין בדין שישים המקצר דהיינו הסכין על המאריך דהיינו השולחן דהוא דומה למוכת, והבית יוסף אינו מחלק בין סכין ארוך לסכין קצר ולמה הכא בהלכות בית הכנסת המחבר מחלק בין סכין ארוך דאסור להכניס לביהמ"ד לסכין קצר דמשמע דמותר להכניסו. ומתוך הט"ז דשאני בברכת המזון דלא צריך רק לכסות הסכין ואין בזה טירחא לא חילק וכתב

איתא בגמ' סנהדרין דף פ"ב. ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננה והניחה באונקלו והיה נשען והולך על מקלו וכו', והפשט לכאורה היא שמדכתיב ויקם מתוך העדה ותירגם יונתן בן עוזיאל קם מגו סנהדרי דיליה ואח"כ ויקח רומח בידו בא ללמדנו שלתוך ביהמ"ד אסור להכניס רומח וכן משמע מהמאירי וז"ל לעולם אין נכנסין בכלי זיין בבית המדרש והוא שנאמר בפנחס ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו עכ"ל. ויש להבין למה לא מובא הלכה זו בפוסקים, שהיא גמרא מפורשת בלי שום חולק:

באן"ח סי' קנ"א כתב הבית יוסף וז"ל כתוב באורחות חיים בשם הר"ם מרוטנבורג שאסור ליכנס לבית הכנסת בסכין ארוך לפי שהתפלה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצרם וליכנס בכיסו נמי אסור כדאמרין שלא יכנס להר הבית באפונדתו, והגיה עליו הרבינו פרץ מיהו אין לחוש כי אם בגילוי ראש ע"כ עכ"ל הב"י. נמצא שיש לנו מחלוקת ראשונים אם מותר ליכנס בסכין ארוך לבית הכנסת. הלבוש בסי' קנ"א ג"כ מביא מחלוקת הנ"ל אם מותר ליכנס בסכין ארוך לבית הכנסת. האליה רבה על הלבוש כותב שהיה טעות סופר בדברי רבינו פרץ ובמקום

בסנהדרין שלף שנה והניחה באונקלו והיה נשען והולך על מקלו דהיינו שהטמין את הרומח כדי שלא יחשדוהו ואם היה מותר ליכנס לבית המדרש ברומח לא היו חושדין אותו במאומה כיון שהיו הכלי זיין מחושקים בתבנית מקל, וממשיך התורה תמימה דזהו מקור ההיתר של רבינו פרץ לפי גירסת האליה רבה ליכנס לבית המדרש בסכין מכוסה כמו שעשה פנחס:

ובשו"ת יחיה דעת חלק ה' סימן י"ח כתב דרצוי שחייל הנכנס

לבית הכנסת שיכסה נשקו והיינו ברובה קטן אבל בנשק גדול לא יכנס כי אם כשיש בו צורך מסיבה בטחונית דיש בזה פיקוח נפש, וההיתר בכלי נשק קטן בנוי על דברי האליה רבה דבסכין מכוסה מותר ליכנס לבית הכנסת, ועולה יפה עם פירוש התורה תמימה הנ"ל בפרשת בלק דפנחס כיסה את הרומח קודם שנכנס לבית המדרש, אבל לפירוש המאירי דהוא פירוש הפשוט דילפינן מויקם מתוך העדה לכאורה אפשר לחלק דרך בסכין התירו לכסות מטעם דלא הוי כלי זיין ממשיך רק שיש בו ברזל המקצר שנות האדם אבל בכלי זיין ממשיך שעיקר ההשתמשות בהם הוי לקצר שנות האדם אפשר דאסור בכל ענין והא דלא הביאו הפוסקים דאסור ליכנס בכלי זיין אפילו כלי זיין קטנים לביהכ"נ דבזמנם לא היו כלי זיין קטנים והכל היה נכלל בכלל סכין ארוך:

דיכסה כל סכין משא"כ בבית הכנסת דצריך לסלק הסכין לגמרי לא הטריחוהו לסלק כי אם סכין ארוך שאין בו צורך כל כך, אבל סכין קצר דיש לו בה צורך כל שעה לא הטריחוהו לסלקו ממנו ולהחזירו כשיצא מבית הכנסת. ומטעם זה פוסק המשנה ברורה בביאור הלכה דתלמיד חכם שמותר לו לאכול ולשתות בבית המדרש מותר להכניס אף סכין ארוך שיש לו בה צורך לאכילתו. ובה סומכין אנו שמכניסין סכינים ארוכים לביהמ"ד לשלש סעודות וכדומה דהוי צורך סעודה:

הב"ב החיים באות מ"ב מחלק בין סכין ארוך לסכין קצר בדרך אחר וכותב דסכין קצר אפשר לכסותו ולא יהא ניכר מבחוץ אבל סכין ארוך אפילו אם אתה מכסהו יהא ניכר מבחוץ ולכך אוסר המחבר ליכנס בסכין ארוך מכוסה, ולפי זה משמע דכשנכנס בסכין קצר יש לכסותו ודלא כהאליה רבה והט"ז דמשמע מדבריהם דבסכין קצר מותר ליכנס לבית הכנסת בכל ענין:

וצריבין עוד להבין כיון דילפינן מפנחס למה מותר כשהסכין מכוסה להאליה רבה. וראיתי בתורה תמימה בסוף פרשת בלק על הפסוק ויקח רומח בידו שכותב דאפשר לומר דהראיה מפנחס שאסור ליכנס בכלי זיין לביהמ"ד לא הוה מרישא דקרא ויקם מתוך העדה ורק אח"כ ויקח רומח בידו כמו שכתבנו לעיל, אלא מהמשך הגמ'

רבי מאיר פערלס זצ"ל אב"ד קראלא

רבי מאיר פערלס, נולד בברודא בשנת תקע"א לאביו רבי יצחק משה פערלס זצ"ל אב"ד אייזענשטאט. אחרי פטירת חותנו רבי יעקב יצחק פרענקל אבד"ק קראלי מילא מקומו ברבנות והוא בן עשרים וארבע. הרבה מגאוני הונגריה למדו אצלו ונסמכו על ידו. פירנס את עדתו כששים שנה עד לפטירתו בשנת תרנ"ד. תולדותיו ראה בתחלת שו"ת בית שערים ח"ג שהוצאתי לאור. תשובה זו מתוך קונטרס בכת"ק הנמצא בספריה הלאומית בירושלים.

תשובה בענין בנין וסתירת בהכ"נ

ב"ה

הגמ' בגיטין שלשה נקראו רבים, וגם לענין ספק טומאה בר"ה בנויר דף נ"ז ג"כ שלשה נקראו רבים, וגבי ר"א ששחרר עבדו לתפלה ברכות דף מ"ז ע"ב מצינו עשרה נקראו רבים, וזה ודאי א"א כאן בבהכ"נ, ובמג"א סי' תרפ"ז ס"ק ג' בשם הב"ח גבי ת"ת דרבים של כל ישראל נקראו רבים יעו"ש. וכן נלע"ד שהוא הענין שהוא דבר מוגבל ומשוער. וכן בע"א דף מ"ג ע"ב דברכים ליכא חשדא, היינו ג"כ כגון ר"ג דהוה נשיא ורבים שכיחי גביה דכל ישראל כפופין לו. ולפי"ז נלענ"ד מה שהתיר המג"א בסי' רמ"ד בנין ביהכ"נ בקבלנות בשבת היינו ג"כ דוקא בשל כרכים, דכל ישראל יש להם חלק בו, אבל זולת זה לא מקרי רבים, זה הנלע"ד ההבדל האמיתי בין כרכים לכפרים:

אמנם כבר כתבתי שאיני רוצה לדבר מזה עכשיו, אם יש לביהכ"נ של אוהעל דין כפרים או כרכים, רק הנלענ"ד אף אם נאמר שיש לו דין כרכים מ"מ היתר גמור הוא מטעמים דאבאר בס"ד:

בק"ק אוהעלי סתרו ביהכ"נ הישן ובנו בית חדש, ושליש מקרקע בהכ"נ הראשון עשו לחצר בהכ"נ החדש ושאלו את פי אי שפיר או לא, וזה אשר השבתי:

גדרו של עיר וכרך

הנה אם אוהעלי דין כפרים או דין כרך [שו"ע פ"ט סי' קי"ג סעיף ו'], מזה לא אדבר כעת כי לע"ד דין כפר לו בלי פקפוק, כי לע"ד אין לו דין כרך רק כמו פעסט וויען ראשי המדינה שהמה מעטרעפאל ומהם יוצא דין ומשפט לכל המדינה, ואי לאו איזה גבול ואיזה שיעור להבדיל בין כפר לכרך. והנה בירושלמי במגילה לא נזכר לשון כרך ורק הכי איתא ר"מ ב"ר יוסי הדא דאמר בית הכנסת של יחיד אבל בשל רבים שמא אחד בסוף העולם קנוי לו:

מה נקרא רבים

והנה ביהכ"נ של רבים לא ידענו מה הוא. הנה בנדר ברכים מצינו

לא מהני תנאי, ובלי ספק הוכרחו לזה מדנקיט דוקא בכל, ולדעת מג"א הא גם שאר ארצות לא נכללו בכלל בכל, ונקיט בכל משום דהם נהגו להתנות ולא בא"י ומנ"ל לתוס' דלמא אפי' התנו בפ"י, אע"כ מוכרח מדברי תוס' כדעת המשאת בנימין, דגם שאר ארצות עשוין על תנאי ומוזה הוכיח שפיר מדנקט בכל הוא למעט ארץ ישראל דלא מהני תנאי:

ועוד קשיא לי על המג"א דאי נימא דוקא בכל, א"כ איך נאמר דבהכ"נ של מדינת בכל על תנאי עשוין אטו ליכא במדינת בכל בהכ"נ של כרכים ומאי מהני התנאי שלהם דלמא יש אחד בסוף העולם שאינו במדינת בכל שנדב להם, והוא אינו נותן על תנאי וכמו שכ' המג"א בס"י קנ"ג ס"ק י"ב, בשלמא לדעת המשאת בנימין דכל ארצות בונין על תנאי א"כ אין חילוק בין המקבל ובין הנותן דזה מקבל על תנאי וזה נותן על תנאי, אבל אם בכל דוקא מאי מהני התנאי בכרכין של בכל אם הנותן משאר ארצות:

מבל הקושיות האלו היה נראה דהלכה כדעת המשאת בנימין, ונשאר התיירא של המשאת בנימין אמנם חלילה לי ההדיוט להכריע נגד דעת המג"א. ונלענ"ד לישב קושי' אלו דמה שכ' תוס' במגילה דבא"י לא מהני תנאי, לא הוכיחו כן מדנקיט בכל דוקא רק הוכחה אחרת היה להם מדכתבו שם דבעמידתן לא מהני תנאי רק בחורבנן והוקשה למה מהני תנאי בחורבנן ולא בעמידתן, ונלפענ"ד לפ"מ שהקשה המג"א בס"ס קנ"א על מה שכ' תוס' להכי מהני תנאי בחו"ל משום דכשיבא הגואל קדושתן

הנה בתשו' משאת בנימין סי' ל"ג נשאל שם, שסתרו בהכ"נ ובנו בהכ"נ אחר ונותרו עצים ואבנים אי שרי לבנות מהם דירה, והשיב להתיר מתלת טעמי, א' משום שבהכ"נ של בכל על תנאי הם עשוין ואפילו בכרך שרי, ב' כיון דבנו להם בהכ"נ מה איכפת להו בלבנים, ג' דו' טובי העיר בזה"ו יש להם כח כמו ב"ד דר"א:

והנה היתר הא' משום דבהכ"נ של בכל על תנאי הם עשוין סתרו המג"א בס"י קנ"א ס"ק י"ב דוקא בכל ולא שאר ארצות ולא גם בזה"ו. והנה זה שהוצרך המג"א דלא בשאר ארצות ולא היה די לו במה שכ' דבזה"ו אין בונין בהכ"נ על תנאי, משום דס"ל למג"א דאי נימא דנכלל מה דאיתא בגמ' דמגילה דבתי כנסיות על תנאי עשוין גם שאר ארצות, קשה אטו חקרו כל העולם כלו וידעו שנעשין על תנאי ומנא ידעו זה, עכצ"ל דאמדו דעתם של כל העולם שמסתמא בונין על תנאי כדי שלא לאסור להם המכירה של בהכ"נ אם יחרב א"כ אין לחלק בין זמן הזה לזמנם דגם עתה נשאר סברה זו דודאי דעתם כדי שלא לאסור המכירה, לכן כ' המג"א דלא נכלל בכלל בכל שאר ארצות רק בבבל שנהגו להתנות א"כ אף בלא התנו אמרינן סתמא כהתנו דמי, אבל בשאר ארצות שלא נהגו להתנות סתמא לאו כהתנו דמי ושפיר כ' המג"א דבזה"ו שאין נוהגין להתנות סתמא לאו כהתנו דמי:

אבל אני תמה מאד על המג"א לדבריו דדוקא בכל, א"כ איך כתבו תוס' במגילה דף כ"ח ע"ב ד"ה בתי דבא"י

המג"א עצמו בסק"ב א"כ מועיל להם התנאי לאלתר בישובן גם המג"א מודה דסתמא על תנאי עשוין ודוק, וזה כונת המג"א לענ"ד:

היוצא לנו מזה בדבר שמהני תנאי בעמידת בהכ"נ מודה המג"א דסתמא על תנאי עשוין, ומעתה אני אומר דבטל דין כרך בזה"ז כיון דמה דמועיל גם בעמידת בהכ"נ כ"ע מודין דסתמא על תנאי הן עשוין וכל עיר המקבלין וגם אותן הנותנין נותנין על תנאי כדי שיהיה להם היתר למכור אותן זט"ה במעמד אנשי העיר ומאי דל"מ תנאי בעמידתן היינו דוקא שיוכלו למכור זט"ה בלא אנשי העיר להפקיע קדושתן לגמרי, אבל עכ"פ מועיל להפקיע מקדושת כרך לקדושת כפר:

ומה שהשיג המג"א בסי' קנ"ג ס"ק ט"ו על היתר של המשאת בנימין לבנות מעצים ולבנים שניתותרו אף בכרך מטעם כיון שבנו להם בהכ"נ אחר מה איכפת להו בלבנים ולטעם זה אפילו בידוע שבהכ"נ נבנה בלא תנאי שרי, ע"ז השיג, אבל בצירוף היתר התנאי מודה המג"א דשרי אף בשל כרכים להוציאו מקדושת הכרך לקדושת הכפר במכירת זט"ה במעמד אנשי העיר, כיון דזה התנאי מועיל גם בעמידתן ודוק היטב, וזה היתר א':

והנה בסי' קנ"ג ס"ק י"ב הביא המג"א בשם מב"ט וז"ל ואם אינם מתפללים בבהכ"נ יכולים למכור, וזה ספר החתום ולא ידעתי מהו. ועיינתי במב"ט בסי' קמ"ג אחד היה לו כותל חוצץ בין ביתו ובין הביהכ"נ וסתר

יפקע והקשה המג"א הא כל בתי כנסיות שבחו"ל יקבעו בא"י ותי' דהיינו דוקא בעמידתן אבל בחורבנן לא יקבעו יעו"ש, וממילא למדנו החילוק מה דמהני תנאי בחורבנן ולא בעמידתן דבחורבנן לא יקבעו בא"י לכן אין קדושתן לעולם כי בביאת הגואל יפקע קדושתן אבל בעמידתן שיקבעו בא"י קדושתן לעולם ל"מ תנאי וכיון דבעמידתן בחו"ל לא מהני תנאי משום שיקבעו בא"י א"כ מוכרח דבא"י ל"מ תנאי אף בחורבנן ודוק:

ועתה נבוא לישוב בס"ד קושי' שני' שהקשיתי על המג"א, וטרם נבאר דברי המג"א מ"ש ס"ק י"ב וז"ל ובהג"א משמע קצת כדבריו ומ"מ אינו מוכרח, ועיי' במחצית השקל מה שפי' בו ואחרי נשיקות קדושת עפרות זהב שלו, אין כאן טעם מספיק. והנלענ"ד לבאר דברי המג"א מ"ש ואינו מוכרח, כוונתו כי לדעת המשאת בנימין סתמא על תנאי בונין הבהכ"נ דלמה יאסרו להם דבר שיש לו היתר ובלתי ספק עשאן על תנאי, אמנם המג"א לא ס"ל כדברינו, ודאי אם היה הדין דבהכ"נ גם בעמידתן מהני תנאי, היו דברי המשאת בנימין נכונים דודאי מסתמא התנה, דלמה יאסרו עליהם דבר שהיה לו היתר ע"י תנאי למוכרו ולהוציאו לחולין, אבל כיון דקי"ל דבעמידתן ל"מ תנאי רק בחורבנן מה שאינו עכשיו ואינו מועיל להם כלום כ"ז עמידת בהכ"נ, ומה שיהי' כשיחרב הבהכ"נ ע"ז אינן נותנין לב בשעת בנין בהכ"נ ואין דעתן להתנות זה דעת המג"א, אמנם כ"ז לדידן דל"מ תנאי בעמידתן אבל הריא"ז דס"ל דגם בעמידתן מהני תנאי כמו שכי'

בנימין שהתיר מעצים ואבנים לבנות בית דירה שאין זה טובה וצורך בהכ"נ בדא חלק המג"א על המשאת בנימין ואוסר. וא"כ בני"ד בק"ק אוהעל דהחצר הזה טובה לבהכ"נ החדש וצורך בו למהלך לבהכ"נ דמי ממש לנידון המבי"ט דאף בכרכים יכול למוכרו, וזה היתר שני. וזה כתבתי לישב דברי המג"א:

אבל לענ"ד נראה דהמבי"ט ס"ל דדין איסור מכירה בכרך אינו אלא בבהכ"נ בעמידתו ובישובו שמתפללין בו אבל בחורבנו לא מצינו איסור המכירה בכרך לא בגמ' ובראשונים ולא בש"ע:

וקצת ראוי לזה אני אומר דהנה במגילה דף כ"ו ע"א מבואר אמר ר' שמואל ב"נ אמר ר' יונתן ל"ש אלא בהכ"נ של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לא מצי מזבני. ויפלא מאד למה נקיט בהכ"נ הא ברישא איתא בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמי' בהכ"נ ולמה לא אמר ל"ש אלא בשל כפרים אבל בשל כרכים אסור, אלא עכצ"ל מדנקיט בהכ"נ דוקא בהכ"נ שקדושתו חמורה משל רחובה בדא אסרינן של כרכים ולא ברחובה שקדושתו קלה מבהכ"נ, וא"כ דבהכ"נ בחורבנו קילא מבהכ"נ בעמידתן, דבעמידתן ל"מ תנאי ובחורבנו מהני תנאי ובמתני' מיירי דוקא בעמידתן ולא מיירי בחורבנו עד משנה ג' דף כ"ח ועוד אמר ר' יהודה, ועוד דע"כ איירי בעמידתן דאי בחורבנו אמאי כשמוכרין בהכ"נ לוקחין תיבה הא גם בהכ"נ יכולים ליקח דהוא עולה בקדושה וכיון

הכותל ובנה אותו מחדש ובכנין החדש לקחו חצי אמה מבהכ"נ לביתו, והבהכ"נ היה מושכר ולא התפללו וערערו הצבור על החצי אמה, וכי' שם המבי"ט וז"ל כפי מה ששמעתי רוב הקהל מרוצין למכור לו אותו חצי אמה מצד הדין אחר שיסכימו שבעה ט"ה יש להם רשות אפילו היה בהכ"נ של עיירות שהיו מתפללין בו כ"ש שאין מתפללין בו וכיום שאינן מתפללין אפילו שהוא בהכ"נ של כרכין יש להם רשות לז' ט"ה למכור חצי אמה זו. ובאמת לא זכיתי להבין מה שנוכר שם בתשו' שהבהכ"נ היה מושכר לדירה ואיך אפשר זה הא אוגרי ומשכוני אסור:

עכ"פ מבואר שם במקום שאין מתפללין בבהכ"נ שרי למוכרו אף בכרכים א"כ הא בחורבנו נפל דין כרך בבירא דהא גם בחורבנו אין מתפללין בה, ואי משום דמיעיקרא היו מתפללין בו, גם שם בבהכ"נ בעובדא דמבי"ט היו מתפללין בה דהא היה עכ"פ פ"א בהכ"נ, א"כ למה אוסר המג"א לבנות בעצים שנשארו בית דירה בכרכים הא כבר נבנה בהכ"נ וכעובדא דמשאת בנימין, ואלו עצים ואבנים א"א להתפלל עמהם, והלא נראה כי המג"א מודה למבי"ט כיון שהביאו:

ועכצ"ל ולישב דעת המג"א דוקא במעשה דמבי"ט דמבואר שם דכותל חדש הזה היה טובה מאוד לבהכ"נ, ואם יסתרו הכותל יהיה הפסד לבהכ"נ וכיון דהוא צורך וטובה לבהכ"נ שלא יסתור הכותל התיר המבי"ט אפי' בכרך המכירה, אבל בנידון המשאת

עב"פ מה שעשה ק"ק אוהעלי משליש
בהכ"נ חצר ומהלך לבהכ"נ
החדש הוא היתר גמור לענ"ד והמחמיר
אינו מחמיר רק מבזה קדשי שמים:

דמתוס' מיירי בישובן ועלה קאמר ל"מ
אלא של כפרים וכו' ומנ"ל למימר
בחורבנן בשל כרכים דלמא שרי כמו
ברחובה של עיר לד"ה וצ"ע:

רבי מלכיאל טנבוים זצ"ל

אביד לאמזא - דברי מלכיאל

נולד בשנת תר"ז בליטא. בן עשרים ושש כבר נתמנה לרב, ובשנת תרמ"ז נקרא לכהן כרב בעיר הגדולה לאמזא, בה יצא שמו בכל הארץ וממנה השיב תשובות לאלפים. השיב נשמתו בשנת תר"ע. תשובה זו מתוך ספרו שו"ת דברי מלכיאל חלק ה' סי' י"א.

להקטין או להמעיט מי"ב חלונות לצורך עזרת נשים

כבוד הרה"ג המפורסם וכו' מו"ה משה נ"י הרב דק' סמאטריטש:

הכותל ובטלו החלונות אם כן כיון שבונים הכותל בלי חלונות בהסכם בני העיר אין כאן איסור:

ורק יש לדון דאפשר הוי נתיצה לכל הביהמ"ד שמקודם היו בו י"ב חלונות ועתה יהי' ה' חלונות ונתמעט האור בו. וגם כיון שמבואר בזוהר פקודי (דף מ"ב ע"ב) שיהי' י"ב חלונות, א"כ הויא הורדת קדושה כשיהי' בו עתה רק ה' חלונות דהא מבואר שם שי"ב חלונות הוא שיהא כעין מקדש של מעלה ועי"ז מתוספת בו קדושה. ונהי דכיון שנסתר הכותל שוב אין בו קדושה זו דהא אין בו י"ב חלונות מ"מ הכתלים שנשארו י"ל שעדיין לא ירדו מקדושתם כיון שעומד לתקן ולבנות כותל הרביעי ויעשו בו עוד הפעם ד' חלונות, ובכה"ג שבדאי סופו לתקן כדקיי"ל בסי' קנ"ב שימחר לבנותו כפי האפשר אמרינן לכ"ע כל העומד לתקן כמתוקן דמי. וע' שער אפרים סי' א' וח"ס חא"ח סי' מ"ן בזה:

וכן אי נימא דמיעוט אור הוי כנתיצה א"כ הרי מחוייבים לבנותו שיהא

ע"ד אשר כותל דרומי מבית המדרש נוטה ליפול וההכרח לעשות כותל חדש, ובכותל זה יש ד' חלונות, כי יש בביהמ"ד שם י"ב חלונות כנהוג. ורוצים עתה בני העיר לעשות לצד דרום שם עזרת נשים ובכותל דרומי החדש שיבנו יעשו חלונות עם גראטעס לע"נ כדי שישמעו בע"נ את קול התפילה. ונסתפק מעכ"ת אם מותר לעשות כן באשר כתבו האחרונים שהסותם חלון בביהמ"ד הוי כנותץ דבר מביהמ"ד ואסור משום לא תעשון כן וגו' והאריך בדברי חכמה וחפץ לדעת דעתי בזה:

הנה בגוף הריסת הכותל ולבנותו מחדש פשוט שמותר דכיון שעומד ליפול הרי אין זה נתיצה רק בנין, ומה שלא יעשו שם חלונות כמו שהיה בכותל הישן נראה שאין לחוש, דאף שאסור לבנות נגד חלונות ביהמ"ד זה רק בלא הסכמת בני העיר שהחזיקו בחלונות אבל אם הם מסכימים אין בזה איסור. ורק שיש לחוש דהוי כנתיצה מה שפוחת האור בביהמ"ד וכמ"ש כת"ר בשם אחרונים אבל בנ"ד שבהכרח נסתר

לעולם. הנה זה רק בדרך רמז למה שכל העולם נהנה מאורו בהשפעת הרוחניות אבל בודאי שהוצרכו לאור השמש. והיה אסור לסתום חלונות ביהמ"ק:

וא"כ גם בנ"ד לפמ"ש כת"ר שעושים חלונות בביהמ"ד לתוך העזרת נשים והעזרת נשים יהיו חלונות לחוץ הרי יבוא האור עי"ז לביהמ"ד. אבל באמת ז"א דבביהמ"ק שאני שמתחילה נבנה הבהמ"ק כן, וא"כ לא סתמו החלונות שהיו מכבר רק באופן זה עשו החלונות. וגם דודאי גם זה היה בכלל הא דכתיב מיד ד' עלי השכיל ונעשה ע"פ נביא, אבל בנ"ד שמכבר היו חלונות לחוץ י"ל דמה שיעשו עתה שיאורו החלונות דרך עז"נ יהי בגדר נתיצה דהא בודאי ימעט האור, וגם ודאי יעשו החלונות קטנים מכפי שהיו, וגם לא יהיו מכוונים נגד חלונות שבעז"נ דהא א"א שיעשו חלונות גדולות לעז"נ שעי"ז יבואו להסתכלות בנשים בשעת התפילה:

הקמת חלונות

והנה בדבר ההורדה שלא יהיו שם י"ב חלונות פשוט דסגי בחלונות קטנות, ואף שיהיו לתוך העז"נ אם גם בהעז"נ יהיו חלונות כנגדם. ובגוף דין זה יש לדון דנהי שבודאי ראוי לעשות כמ"ש בזוהר, אבל בזוהר אין כתוב זה בתורת חיוב, וכן בשו"ע כתב רק שטוב ונכון לעשות כן. ולא מצינו שיהא בביהמ"ד שיש בו י"ב חלונות קדושה יותר משארי ביהמ"ד. ואטו אם יעשו ביהמ"ד קרוב לעזרת ביהמ"ק יהיה בו יותר קדושה, ואדרבא אסור לעשות

בו אור ככתחילה. ואף שמצינו בבנין ביהמ"ק שבנו הבית השני שלא כבית ראשון וכדאיתא בעזרא ו' שהזקנים שראו הבית הראשון היו בוכים כשראו בנין השני ע"ש, י"ל דשם לא היה אפשר להם לבנותו כבנין שלמה כי היו עניים, וגם י"ל שנבנה ע"פ הנביאים חגי זכרי' ומלאכי, וע' זבחים (ק' פ"ו ע"ב) שהגדילו את הבית ואכמ"ל בזה:

ולכאורה יש להעיר בזה מהא דתנן בפ"ד דמדות שסביבות כותלי ההיכל היו תאים, וידוע שהיו חלונות בביהמ"ק כדכתיב שהיו שקופים אטומים וע' פסחים (ק' פ"ו ע"ב). וקשה דכיון שהיו תאים מסביב א"כ היכן היו החלונות, והתוי"ט בפ"ד דמדות נדחק בזה שהחלונות היו למעלה מכותלי התאים, והוא דוחק גדול. וגם דמשמע שהתאים היו עד למעלה דהא התא היה בעובי כותל ההיכל ע"ש. ועוד דהא בפסחים (ק' פ"ו ע"ב) בעי הש"ס למימר שהחלונות היו עד הארץ וא"כ לא היו למעלה, וא"כ קשה האיך סתמו בכותלי התא את חלונות ביהמ"ק:

ולזה נראה שכנגד החלונות שבביהמ"ק היו ג"כ חלונות בתאים דהא איתא במדות שם ובמפרשים שהתא היה בעובי הכותל שהיה עוביו שש אמות, וא"כ החלונות הוצרכו להיות בכל עובי הכותלים, וממילא היו גם בכותל התא וכן בכל התאים, והיתה האורה באה דרך החלונות לביהמ"ק. ואף דאיתא במד"ר פ' בהעלותך שהחלונות בביהמ"ק היו צרים מבפנים ורחבים מבחוץ כדי להורות שביהמ"ק א"צ לאורה, ואדרבא האור יוצא ממנו

ולכאורה י"ל דכיון שהכותל הזה עומד ליפול וההכרח לסתרו א"כ אין כאן נתיצה במה שיבנו הכותל ולא יעשו בו חלונות כמקודם. אבל באמת ז"א דהא מוכרחים לחזור ולבנות הכותל שלא יחרב הביהמ"ד וממילא מחוייבים לעשות שיהא בו אורה כמו שהיה. וגם יש לדון שכשיבנו הכותל ויעשו בו חלונות הצריכים להעשות לתוך העז"נ ואח"כ יבנו העז"נ הרי יסתמו בזה את החלונות של ביהמ"ד והוי נתיצה, אך ז"א דכיון שעשו החלונות מתחילה על דעת שיבנו שם עז"נ אין זה נתיצה וכעין מש"ל בזה. וגם דהא אפשר לעשות מקודם הכותל החיצוני של העז"נ ואח"כ לבנות כותל הפנימי. ועדיין יש לדון דמיעוט אורה לא מיקרי נתיצה ודלא כדעת קצת אחרונים בזה אך מטרדותי לא אוכל להאריך:

ואשר לזה נלע"ד לצאת ידי כל הדיעות שיעשו זה ע"פ הסכם זט"ה במעמד רוב אנשי העיר שבאופן כזה מותר למכור אף כל הביהמ"ד כדאיתא בש"ס ופוסקים בסי' קנ"ג ומכ"ש בדבר קטן כזה, וזה מיקרי מכירה דהא יש להם הנאה שע"ז יהי מקום לנשים להתפלל וכדקיי"ל בסי' קנ"ג ס"א שכל שיש להם הנאה מזה מיקרי מכירה. ואם יש עוד בתי מדרשים בעיר סגי שיעשו זה ע"י הנכבדים וגבאים שבביהמ"ד זה במעמד האנשים המתפללים בביהמ"ד זה. ונראה דבנ"ד לא מיקרי ביהמ"ד של כרכים וגם נראה דרק במכירת כל הביהמ"ד אמרינן דאסור בשל כרכים,

ממש כצורת ביהמ"ק וכן אסור לעשות כצורת שמשים שברקיע ולמעלה מן הרקיע כדאיתא בר"ה (קף כ"ד). ומ"ש בזוהר פקודי לעשות י"ב חלונות כעין של מעלה הוא רק בדרך רמז ליודעי חן, אבל אין שייך לומר בזה הורדה מקדושה, ורק יש בו מגרעת שלא קיימו עצת הזוה"ק והפוסקים שהביאו דבריו:

אכן פשוט שאם עשו חלונות בעז"נ נגד החלונות שבביהמ"ד לתוך עז"נ שפיר מתקיימים בזה דברי זוה"ק וכמש"ל. ורק נשאר בזה חשש נתיצה במה שמתמעט האור, ואם היה אפשר לעשות עוד ארבע חלונות אחרים בכתלים האחרים שוב לא היה שום חשש כיון שיש גם עתה אורה מי"ב חלונות. אבל לפה"נ יקשה לעשות כן ואולי גם בלתי אפשר. ואף שכבר הסכימו רוב הפוסקים שהשחתה הבאה כדי לעשות תיקון מותר לעשותה הנה זה שייך רק כשיהא התיקון כביהמ"ד הזה בעצמו, אבל מה שע"ז יהיה מקום לנשים להתפלל אין זה תיקון לביהמ"ד של אנשים. וזה ודאי שאסור לשנות ביהמ"ד של אנשים לעז"נ וכמבואר באחרונים כי בביהמ"ד של אנשים יש בו יותר קדושה ששם קוראים בתורה ומתפללים בציבור ועוסקים בתורה. ואף שאפשר שאם לא יעשו בו עז"נ יוכרחו לבנות ביהמ"ד אחר וע"ז ימעטו המתפללים בביהמ"ד הזה, בכ"ז לא אדון בזה אחרי שלא נזכר זה בדברי מעכ"ת. וזה בודאי מצוה רבה לעשות עז"נ שיהא מקום לנשים להתפלל, והרי גם בביהמ"ק עשו עזרת נשים כדתנן בפ"ב דמדות מ"ה:

אבן נראה שצריך לשאול את דעת האנשים שיש להם מקומות בכותל דרומי, כי אצלנו שהמנהג שמוכרים מקומות בביהמ"ד ליחידים אין יכולים לעשות שינוי בכותל אחד בלא דעתם כי בזה דינם כיחידים לגבי כל בני הביהמ"ד כיון שאינו נוגע כ"כ לשאר בני ביהמ"ד, וכל בני ביהמ"ד הוי כנוגעים לענין זה כי להם אינו נוגע כ"כ מה שיסתמו שם האורה, ויותר טוב להם מה שיעשו שם עז"נ משא"כ להמקומות שבכותל ההוא שידוע שיוזלו הרבה ע"י סתימת האורה ועי"ז שיעמדו שם הנשים מאחורי הכותל וישמעו תדיר קול אשה. וגם יבואו להסתכלות בחלונות שיהיו שם. והיינו רק אם יש שם מקומות שנמכרו ליחידים. אבל אם עומדים שם רק מי שהחזיק או ע"י שכירות מהגבאים אינם יכולים למחות והולכים אחר דעת הרוב. ואם הוא תוך זמן שכירותו יש לדון בזה ולא אאריך כי לא נזכר זה בשאלה. וגם דכיון שהכותל נופל בלא"ה שוב אין מחוייבים לבנותו עבור השוכרים כרצונם וכדקיי"ל בח"מ סי' שי"ב סי"ז במשכיר בית זה. ואף שעדיין לא נפל הכותל מ"מ ההכרח לסתרו כדי שלא יזיק בנפילתו כדין כותל רעוע וממילא אין מחוייבים לבנותו כמות שהיה. ומש"ש בשו"ע שי' הרא"ש שאם הבית עומד רק שמסוכן לדור שם חייב לבנותו, היינו רק כשאפשר לתקנו כמות שהוא עומד אבל לא בנ"ד שבהכרח צריך לסתור הכותל ולבנותו מחדש:

אבל בכה"ג דהוי רק לענין מיעוט אורה נראה דשרי אף בשל כרכים דלענין זה אין נ"מ כ"כ לאורחים הבאים שם. ואף שכתב המג"א דמ"ש בסעיף י"א שם שמותר למכור לבנים מביהמ"ד היינו רק של כפרים ולא של כרכים, כבר כתבו הדגמ"ר ושאר אחרונים שם דהיינו רק כשיש מקום שיבנו מהלבנים הללו עוד הפעם את הביהמ"ד ואם ימכרום לא יבנוה עוד ע"ש, אבל בנ"ד שמתפללים בלא"ה בבית המדרש י"ל דאין קפידא. ועוד נראה דשרי עפמ"ש המשאת בנימין סי' ל"ג שהמנהיגים יכולים למכור אף של כרכים, ואף שקצת אחרונים נחלקו עליו וגם יש שכתבו דבזמנינו אין כח כ"כ למנהיגי העיר, מכל מקום נלע"ד שיש לסמוך עליו בזה ואכמ"ל בזה באשר דבלאו הכי נראה דבנ"ד אין לו דין כרכים, ומכ"ש אם יש שם עוד ביהמ"ד או ביהמ"ד דודאי לא שייך לקרוא זה של כרכים וכן כתבו האחרונים. ועוד י"ל דגם לאורחים ניחא שיהיה עז"נ כדי שתוכלנה להתפלל שם נשים הבאות לעיר הזאת. ומש"ל במעמד אנשי העיר עי' בסי' קנ"ג ס"ז דסגי כשנתפרסם שזט"ה מוכרים. ונראה דאף דבכל דבר המשותף לא שייך לומר שילכו אחר דעת הרוב. כי ממונא לא בטיל. מכל מקום בעסקי ביהמ"ד וכדומה נשתתפו ע"ד כן שילכו אחר דעת הרוב וכמ"ש בחיבורי ח"א סי' ל"ה ל"ו:

רבי דוב בעריש ווידענפעלד זצ"ל אב"ד טשעבין - דובב מישרים

נולד בהרימלוב בשנת תרמ"א לאביו האב"ד רבי יעקב בעל כוכב מיעקב. נמנה על חסידי הוסיאיטין. לאחר הפצרות גדולי דורו קבל על עצמו את הרבנות בטשעבין. מגדולי פוסקי דור האחרון. תשובה זו מתוך ספרו שו"ת דובב מישרים ח"א סימן קל"ב.

להשתמש בטלפון שחברו החוטמים על כותל החיצון של ביהכ"נ

כ"ה יום ג' פ' תצוה תרפ"ז לפ"ק טשעבין

איסור נתיצה מה שעבר עבר, יש לצדד להקל, דהא כיון שהנכרים נתצו א"כ הוי כמו באו בה פריצים וחללוה, דמבואר בש"ס ע"ז נ"ב דנתחללו ונעשה חולין וא"כ מותר ליהנות. אך אכתי יהיה תליא בפלוגתא כמה שמחולק הרמב"ן והרז"ה שם, ולדעת הרז"ה הא דבאו בה פריצים היינו פריצי ישראל דוקא, דבני מעילה הם, ולדעת הרמב"ן גם ע"י פריצי עכו"ם נפקא לחולין, אע"ג דלאו בני מעילה הם עכ"ז מגוה"כ נעשה חולין, וא"כ הכא שהיה ע"י נכרים הדבר צ"ע כנ"ל, ע"כ מהנכון שימכרו הגבאים מקצת מהכותל החיצונה שנתצו הנכרים:

ומה שנסתפקת אם מהני מכירה למקצת הכותל, זכית לכוין לדעת הגה"ק

הרי"ם זצ"ל זי"ע [נש"מ ה"ס אר"ם סי' צ'] שפקפק בזה דלא יהני מכירה למקצת, יען הנשאר עומד בקדושתו, אולם העלה שם להלכה דמהני מכירה כזו עי"ש, ואע"ג דבהכ"נ של כרכים אינו נמכר כמבואר שם סי' קנ"ג סעיף ז', ועירכס בודאי יש לדונה לכרך, הנה לדעת

לתלמידי הי' האברך החו"ב משנתו זך ונקי מו"ה אברהם יעקב גראסס נ"י מקאשאנוב

ע"ד השאלה הנוגע לכ' חמ"ך הנה"ח נ"י שהעריך בביתו טעלפאן, ולהיות שביתו סמוך לביהמ"ד אנשי חיל דשם שנבנה לשם קדושת ביהכ"נ, והפועלים מהדירעקציע תחבו לתכלית זה חוטי ברזל בהגיזעמס הבולט מכותל הבהמ"ד ומשם משכו החוטיין לבית חמ"ך הנצרכים להטעלעפאן, וע"כ בא בשאלה אם מותר להשתמש בהטעלעפאן וליהנות מזה, והבאת משו"ת יעב"ץ מובא בשע"ת דכותלי בהכ"נ גם מבחוץ יש להם קדושה ואסור לנתוץ גם צד החיצונה:

הנה ודאי עבדו שלא כהוגן שנצתו הבנין מבחוץ כיון דאיסור נתיצה הוא איסור דאורייתא לרוב השיטות (לא כדעת הרמב"ן), א"כ בודאי יש להחמיר מספיקא גם מבחוץ דאולי יש לבהכ"נ קדושת היכל כמו שנסתפק המרדכי, אך עכ"ז לענין תשמיש להלאה דהא לענין

לאנשי חיל בודאי אינה נדונית כבהכ"נ
של כרך, כמבואר בש"ס מגילה דכ"ו
בבהכ"נ של טורסיים שהיה בירושלים
שמכרוה משום דבי כנישתא זוטי הוי
ואינהו עבדוה עי"ש, וא"כ בנ"ד שפיר
מהני המכירה כנ"ל:

המשאת בנימין הובא במג"א שם ס"ק
ל"ז האידנא זט"ה יכולין למכור עי"ש:

מלבר זה נראה דנהי דבהכ"נ דכרכים
אינו נמכר היינו רק בהכ"נ
הכללי דכל העיר, אבל בהכ"נ שמיוחד

מוריננו הרב שליט"א

מוט שבו תלוי הפרוכת להשתמש בו להדיוט

אפילו אם אינו נוגע בקדושה עצמה:

ובערוך השלחן כאן ראיתי שהוא מפרש שמדובר בדבר המונח על הס"ת ואפילו אינו מונח עליו רק לכבוד בעלמא כמו בזמן הקדמון שהיו מניחים קרשים דקים ויפים על הספרים והיו מניחים מכסה של משי או של דבר אחר על הקרשים וזהו רק לכבוד בעלמא, אבל מ"מ סוף סוף המכסה מונחת על החפץ של קדושה והוי תשמיש של קדושה ואסור:

וצריך להבין מאי נ"מ אם הדבר העשוי לכבוד מונח על חפץ הקדושה או לפניו. לכן נראה שהרמ"א מחשיב את הפרוכת תשמיש לארון ולא לספרי תורה וא"כ לדידהו הפרוכת היא תשמיש דתשמיש של קדושה, משא"כ אם היו שמים משהו לנוי על כסוי אחר מעל הספר תורה על אף שמה ששמו אינו נוגע בס"ת עכ"ז הוא נחשב תשמיש של הס"ת בעצמו, ועי' משנ"ב בס"ק י"ד שמחלק בצורה דומה:

ולמעשה אנו פוסקים שתשמיש לתשמיש של קדושה אין בו קדושה "ומותר להשתמש בהם אף בעודן קיימין" (משנ"ב סי' קנ"ד סק"ו וסק"ל בשם הפמ"ג). וא"כ אפי' הפרוכת עצמה היו יכולים להחליף להשתמש בה תשמיש של הדיוט וכש"כ המוט המעמיד את הפרוכת:

הפרוכת בביהמ"ד שלנו תלויה במוט, ונשאלה השאלה כשהחליפו את המוט הישן מה דינו, האם יכולים להשתמש בו עבור וילון בביתו של הדיוט או האם יש לו דין תשמיש של קדושה שאסור להורידו מקדושתו:

בשו"ע או"ח סי' קנ"ד סעי' ג' כתב המחבר וילון שתולין לפני ההיכל יש בה קדושה וצריך לגנוזו, וכן נראה מהרמ"א שם שכתב ודוקא הדבר שמניחים בהם דבר הקדושה בעצמו או שנעשה לכבוד כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים, ובמ"ב שם סקט"ו כתב שמכסה העשוייה לכבוד הקדושה נחשבת לתשמיש קדושה אפילו אם אינה נוגעת בקדושה עצמה:

אבל מאידך גיסא בדברי הרמ"א בסעיף ו' שם יוצא הדבר מפורש להיתר, שכתב שם ופרוכת שאנחנו תולין בפני הארון אין לו קדושת ארון רק קדושת בהכ"נ, וכן הכלונסות שבו תולין הפרוכת, ומ"מ אסור לעשות מהם עצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום שאינן קדושים כמו הם:

ועי' במג"א בס"ק י"ג דהטעם שהרמ"א כ' שאין לפרוכת קדושת ארון הוא דבזמנינו לעולם אין נותנין עליו ס"ת בלא מטפחת. וצ"ע מדברי הרמ"א בסעי' ג' דמחשיב דבר הנעשה לכבוד חפץ של קדושה כתשמיש של קדושה

קדושת בהכ"נ, כל זמן שהם עדיין ראויים לשמושן, וכן מוכח מתרומת הדשן בסי' רכ"ה שהוא המקור של הרמ"א, והוא מציין להגהות אשר"י בפרק בני העיר במס' מגילה שבירושלמי כ' כל כלי בית הכנסת כגון ספסלים וכו' הרי הם כבית הכנסת עי"ש:

ואם רוצים להחליף כלים בבית הכנסת בכלים חדשים צריך להפקיע כלים הראשונים מקדושתן ע"י מכירה, כמו שעושים בביהכ"נ עצמה עי' סי' קנ"ג סעי' ט'. אבל בנידון דידן מצאנו לכאורה עצה אחרת והוא לקחת את המוט ולקצר אותו ולהשתמש בו לצורך ארון קודש קטן כמבואר בסי' קנ"ד סעי' ו' דאפילו תשמישי קדושה עצמם מותר לעשות מגדול קטן וכש"כ בנ"ד. ובאמת מדינו של התרוה"ד אפשר להוכיח את זה דבודאי כדי לשמש בתור עצים המסמנים את הקריאה יש צורך לחתוך את הכלונסות והוא אוסר רק משום דמשנים לצורך קדושה פחותה מהקדושה הקודמת, והדברים פשוטים:

אבל מדברי הרמ"א בסעיף ו' שציטטנו אנו רואים שאין הדברים כ"כ פשוטים, דהא הוא אוסר לעשות מהכלונסות של הפרוכת עצים לסמן בו הקריאה של היום "שאינן קדושים כמו הם", והטעם כמו שכתב הרמ"א שם דהכלונסות כמו הפרוכת על אף שהם לא נחשבים תשמישי קדושה אבל יש עליהם דין קדושת בית הכנסת, ודבר שיש עליו קדושת בהכ"נ אסור להורידו מקדושתו:

וצריכים להבין הלא הכלונסות שלנו הם בגדר תשמיש דתשמיש דתשמיש של קדושה ולמה אסור לשנותם. ואפילו אם נאמר שמצד בהכ"נ יש להם דין תשמיש של מצוה, מכיון שאין רוצים להשתמש בהם עוד לשם מצוה אין שום איסור להשתמש בהם לצורך הדיוט, עי' שו"ע או"ח סי' כ"א סעי' א' באם תלשו הציצית מהבגד ואינם קבועים בבגד מותר להשתמש בהם, וברור שיהיה מותר לחתוך את הציצית לצורך הדיוט אם זה אינו לתשמיש מגונה:

אלא דמוכרחים להגיד שלכלים של בהכ"נ יש להם דין מיוחד של

רבי חיים מאוטיניא זצ"ל

נמוקי חיים

רבי חיים האגער מאוטיניא נולד לאביו הרה"ק רבי ברוך מויוניץ בשנת תרכ"ג. לאחר פטירת אביו הק' התיישב בעיר אוטיניא שם הנהיג עדה ונתקשרו אליו אלפי חסידים. במלחמה"ע הראשונה נמלט לוויין ובתום המלחמה קבע משכנו בסטאניסלב שם מנו"כ. החזיר נשמתו ליוצרה בליל א' דחנוכה תרצ"ב. היה לו קשר מיוחד עם אחיו הרה"ק רבי יצחק יעקב דוד מסטראזעניץ זצ"ל. קצת מחידושיו על הש"ס והרמב"ם נקבצו ונדפסו בספר נימוקי חיים, שם נדפסה גם תשובה זו.

לשנות מקום הבימה כדי להרויח כסף ממכירת המקומות

ליה כלי עץ העשוי לנחת, וכלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה, אמרו ליה רבנן כיון דזימנין דמטלטלי ליה כי מנח ספר תורה עלוהי הוה ליה מיטלטל מלא וריקן, אמר להו א"כ אי אפשר. הנה מזה משמע לכאורה דמותר לצורך לשנות המקום, אולם זה אינו, דרק לצורך עראי ולצורך מצוה דרבים תפלה בציבור, דמהאי טעמא שחרר ר' אליעזר עבדו (ברכות מ"ו ע"ג), אבל לקבוע לו מקום אכתי באיסורו עומד:

וראי' לזה, דהתוס' בב"ב דף כ' ע"א ד"ה היא גופה הוכיח מזה דכלי עץ העשוי לנחת לא בעו ביטול, דבוודאי לא ביטלו התיבותא שם, עכ"ל התוס' שם. והשתא, מדוע לא נאמר דבאמת יבטלו שם להעמיד התיבה, אלא וודאי דאסור לשנות המקום. אמנם לכאורה יש לדחות, דהא התוס' אמרו בלשונם שהיה ס"ת מונח שם, א"כ לכאורה משמע דהקפידא משום שהיה שם ספר תורה, אבל הא ליתא דא"כ למה הצריכו רבנן שם לומר דלפעמים

ע"ד שאלתו אם מותר לשנות מקום הבימה בכדי להרויח איזה מקומות למכור. הנה זה כמה ראיתי בשו"ת בית יצחק (מארי"ס סי' כ"ג) שדעתו להחמיר, וכמדומה לי שגם בשו"ת הריא"ז ענויל מסטריא נוטה להחמיר, אולם אין הספר הזה תחת ידי כעת, לכן לא אכתוב רק מה שנראה לי. ואף שהגדולים ההמה, המה מדברים לשנות מקום ארון הקודש, מ"מ לדעתי הדברים שוין, דגם הבימה מקור מקומו טהור וקודש, וקרש שזכה שניתן בצפון אסור לשנותו לדרום (יושעמי שגמ פי"ג ה"ג), בשגם שיש קצת העדר כבוד אשר משום מעט כסף ידחו הבימה ממקומה, והרי ציבור לא מיעני (יושעמי גיטין פי"ג ה"ו), זהו מצד הסברא:

אבל אביא איזו ראיות לזה, והוא דבגמ' מגילה דף כ"ו (ע"ג) בההוא בי כנישתא דיהודא רומאי דהוה פתוח לההוא אידרונא דהוה מחית ביה מת, ורצו הכהנים לכנוס לצלוויי שמה, ואמר רבא דלו תיבותא אותבוה דהוי

וה"ה הבימה דמאי שנא, בשגם שיש העדר כבוד כנ"ל. ועוד יש להביא ראיה מדברי הראב"ד פ"ג מכלים (ב"ב), שהשיג על הרמב"ם בהך דינא דכלי עץ שעשוי לנחת דרך בשולחן שאסור לטלטלו ממקומו לא כלי קודש אחר, הרי סברתו פשוטה דאסור לשנות כל דבר קודש ממקומו הקבוע, רק לצורך מצוה כמו שם שהגביהו השולחן להראות חיבתן לפני המקום (תגיגה כ"ו ע"ג), אבל בסיבות אחרות לא. וראיתי להטורי אבן סוף מס' חגיגה, דתמה על הראב"ד הנ"ל מהא דגמ' מגילה הנ"ל, ולפי מש"כ גם שם אסור לטלטל רק לצורך תפלה בציבור דהוי מצוה דרבים כברכות דף מ"ז, אבל לא משום שעי"ז ירויחו הציבור מעט כסף, כן נראה לענ"ד פשוט:

מטלטלין בעת דמונח ס"ת עליו, הא גם השתא מטלטל משם, אלא וודאי דכעת לא היה שם ס"ת, רק לקבוע לו מקום אחר אסור:

והנה ראיתי למהר"ם מלובלין שם דכתב דאם היו מבטלין אותו היה משמע דעשו ממנו כותל, והוא דוחק גדול מה בכך אם יסברו שעשו כותל כיון שאנו יודעים האמת, וגם אין הבנה מדוע יסברו שעשו ממנו כותל, אבל האמת דלשנות מקומו אסור, רק דיעשו ארון אחר א"כ הוי הורדה מקדושה, דו"ק שם וכל המעיין יבין שכן האמת:

עב"ח יצא לנו הדין אשר אסור לקבוע ולשנות מקום הארון והתיבה,

רבי יוסף ראזין זצ"ל אב"ד דווינסק - צפנת פענח

רבי יוסף ראזין נולד בשנת תרי"ח בעיר רוגוצ'וב ונתפרסם כהעילוי מרוגוצ'וב. בשנת תרמ"ט נתקבל לרב עדת החסידים בעיר דווינסק. נפטר בשנת תרצ"ו. נדפס ממנו ספרי צפנת פענח על הרמב"ם, שו"ת, חי' על הש"ס ועדה"ת. מרוב גאונתו ספריו מלאים מראי מקומות וציונים המובנים רק אחרי עיון רב. תשובה זו הועתקה מכתי"ק ונמסרה מהרב ר' יצחק פריעד שליט"א מניו יארק עם הערות, שעמל רבות בכתבי בעל צפנת פענח.

בענין לב בי"ד מתנה ולמכור מה שננכה ע"י עכו"ם לצורך ציבור

יום ג' כ"ו סיון תרע"ב, דווינסק להרב החו"ב כמחור"ר אליעזר נ"י רב דוועליז

נימא לב ב"ד מתנה. ועיין בתוס' מנחות דף ט"ו ע"ב ודף פ"ה [ע"א], ומעילה דף י"ד [ע"ב] דליכא לב ב"ד רק בשל ציבור ולא בשל יחיד:

והנה זה מבואר במגילה דף כ"ו דשל ציבור לא מהני ז' טובי העיר משום דשל כל העולם היא, ועיין רש"י חולין דף קל"ו ע"א ד"ה גגך במעקה^א. ומ"ש הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה [ע"ג ה"ג וה"ד] דגבי ירושלים לא מהני זט"ה. ואף דברשות הרבים מהני זט"ה כמו דאמרינן ב"ב דף כ"ג ע"א [ע"ג נמח"ה אמולין, וזה ר"ל הך דב"ק דף פ"ב ע"ב אין מוציאין זיוזין, ר"ל אף בדעת זט"ה, דאם לא כן כל רשות הרבים אסור כמבואר ב"ב דף ס' [ע"א, ר' אמי הוה לי זוזא דהוה נפיק למצואה כו' מאן ממיל גבך] ע"ש. עכ"פ זט"ה לא

מכתבו קבלתי, והנה בקיצור כך, דהנה זה מבואר בנדרים דף כ"ט ודף ל' ובירושלמי פ"ג דקדושין וברמב"ם וראב"ד בפט"ו מהל' מעה"ק דקדושת הגוף ליכא בו תנאי, ועיין בהך דביצה דף ל' ע"ש בגירסת הרי"ף והרמב"ן, אך מ"מ מבואר בשבועות דף י"א דאמר לב ב"ד מתנה גם בקה"ג ורק במילתא דשכיח ע"ש בזה. והנה זה רק דאמרינן דלא נעשה מעולם קדושת הגוף, אבל לעקור מכאן ולהבא אי אפשר, ואף דהתוס' שבת דף כ"א לא כתבו כן גבי בגדי כהונה שכלו ע"ש, ועיין ב"ק דף ק"י ע"ב דאדעתא דהכא לא שייך היכי דהלכתא גמירי, ר"ל דאז פקע כוח המקדש, רק דין דחטאת שמתו בעליה תמות ולא מהני דעתו, ועיין בתמורה דף ט"ו ע"א דהוה פלוגתא גבי ציבור ולא

א. דאמר גגך למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות, ופירש"י דאין חלק לאחד מהם בו, שאף לבני עבר הים הוא עכ"ל. וע"ע בזה בצ"פ מה"ת דף סד ריש טור א', ושו"ת צפנת פענח דווינסק ח"ב סי' י"ב וסי' י"ג, ושו"ת צפנת פענח ווארשא סי' קי"ב מה שכתב שם בזה.

בהפקר ב"ד. וכתובות דף כ"ט ע"א בתוס' ואכמ"ל. אך י"ל דכאן כיון דעכו"ם גבו זה אם י"ל באו פריצים וחללו, ועיין במ"ש הרמב"ן ובעל המאור בע"ז דף נ"ב ע"ב אם שייך גם בפרצו ישראל בזה¹. וכאן לפמ"ש גבו זה ישראל ע"י ערכאות, אך כיון דזה הוה רק תילא י"ל דנעשה איסור ולא שייך בזה באו פריצים:

לבן לדינא כך, אם זה ידונו שזה נעשה משל ציבור, יכולים להתיר לקנות זה לישראל מטעם לב ב"ד מתנה וכמ"ש, אבל אם זה רק משל יחידים שהתנדבו לציבור, בזה לא מהני רק ע"י זט"ה, ולחלל על איזה סך רק ע"ל [על ידי] מי שאינו מבני העיר, דע"י ידו אי אפשר לזכות דהוה כמו ע"י עצמו דגם הוא יש לו חלק בהדבר וכמ"ש הראשונים בהך דכתובות דף צ"ח [ע"ה] גבי אלמנה ששמה לעצמה ואכמ"ל. גם לא לעשות לד' דברים² אף לשיטת הראב"ד ז"ל ואכמ"ל. ואקצר מפני הטירדה:

יוסף ראזין

רב דפה הנ"ל

מהני בשל ציבור דהיינו מכאן ולהבא, ותנאי לא מהני ג"כ לכאן ולהבא או לאחר שחרב ונעשה או איסור וצריך גניזה כמבואר בתוספתא דמגילה [פרק ב' משנה י' אבני היכל ועזרות שנפגמו אין להן פדיון וטעונין גניזה], ושבת דף צ' ע"א [מאבני המזבח ומעפר המזבח מקק ספרים ומקק מטפחותיהם כל שהוא שמצניעין אותן לגונזין]³, וע"ז דף נ"ב גבי כלי שרת⁴, ועיין בקדושין דף נ"ד⁵ דזה גרע בלו מן לא בלו, דשם יש בהם הנאה עיין שם. ועיין בתו"י יומא דף ס"ט דאי אפשר להתנות לחצאין:

וע"ז אמר [מגילה כ"ח:] דבהכ"נ של בבל יש בהם תנאי, ר"ל דמהני זט"ה אף בשל ציבור וזה ר"ל רב אשי [מגילה דף כ"ו ע"ה] אדעתא דידי בנו, וגם בחרב כמו בתילא דרבינא [מגילה כ"ו:], אבל בלא זט"ה לא:

ומה דשתקו, עיין ביבמות דף ע"ט ע"א⁶ במה דאמר חלק מזבח מי נתיר, דאין לנו כוח, וע"ש בתוס' אם גם

- ב. עיין צ"פ מהדו"ת דף ג טור א.
- ג. עיין צ"פ מהדו"ת דף ח טור ג.
- ד. עיין צ"פ ח"א הל' סוכה פ"ו ה"ב, דף לב טור ב.
- ה. צ"ל רע"ב, ועיין בזה בצ"פ הל' מתנ"ע פ"ט ה"ז. ועו"ש בהשמטות בסוף הספר צ"ד א' ריש טור א'.
- ו. עיין צ"פ מתנ"ע דף נח טור ג.
- ז. מגילה דף כ"ז ע"ב במשנה: אין מוכרין בהכנס' וכו' וחכ"א מוכרין חוץ מארבעה דברים.

רבי יהודה ליב דון-יחיא זצ"ל אב"ד טשערניגוב - בכורי יהודה ב' חלקים

רבי יהודה ליב דון-יחיא נולד ברוסיה בשנת תרכ"ט לאביו רבי חיים אב"ד שקלוב. השם דון-יחיא נשמר מעת גלות בני מספרד. הרבנים דון-יחיא היו אדוקים ברבותיהם ובדרכי החסידות חב"ד - קאפוסט - באברויסק. רבי יהודה ליב היה מתלמידיו המובהקים של רבי חיים מברייסק. גדול רבני וילנא רבי שלמה הכהן מח"ס בנין שלמה והגהות חשק שלמה על הש"ס לקחו לחתן לבתו. בשנת תרצ"ו עלה לארצנו הקדושה. שם בתל אביב בבית מדרשו למד ולימד, עבד את קונו כחסידי קמאי והשיב תשובות רבות לשואליו ומבקשי ברכתו. נלב"ע בשנת תש"ב. בתו היחידה נשאת להרה"ג רבי יצחק נימן זצ"ל רבה של קרית חיים - חיפה, חותנו של יבדלחט"א מורנו הרב גרשון האגער שליט"א. תשובה זו מספרו בכורי יהודה ח"ב עמ' קכ"ט

אם מותר למכור חלק מביהכ"נ לדירת הרב

יום ד' ה' תשרי תרצ"ב, טשערניגאוו

שאינ קדושתו כ"כ כגוף ביהמ"ד, אולם לדעתי יש עצה לפדות החדר השני בתורת מכירה לכתרה בסכום הגון והקדושה תחול על המעות, ובהמעות יגיהו ס"ת או יקנו ספרים ואף שיש להסתפק שמא הוא ביהכ"נ של כרכים שלכל העולם יש בו חלק וא"כ איך אפשר למוכרו חדא מי יודע אם סיעו בני העולם בבנינו ואעפ"י שיש דעות שגם אם לא סיעו בבנינו יש לבני העולם חלק בביהמ"ד של כרכים דעל דעת כולם נבנה, בכ"ז יש לצרף להיתר הדעה שהאיסור דוקא אם סיעו בבנינו משום שבירושלמי משמע כדעה זו וכאשר כתב גם אדמו"ר בצ"צ באורח חיים סי' כ"ד אך זהו אצלי לסניף בעלמא אך העיקר מה שיש להתיר למוכרו לכת"ר מפני שזוכין לאדם שלא בפניו, וזכות הוא לבני העולם אם יקבלו

אל כבוד הרה"ג חו"ב יא"מ כו' וכו' מו"ה ר' חיים אלכסנדר בעלינקא נ"י

ע"ד שאלתו כאשר עתה רוב הבתים שייכים למוסדות הממשלה והם אינם רוצים להשכיר בשום אופן דירה לרב וגם דירה פרטית אי אפשר בשום אופן להשיג בעיר קאנאטאפ ואנשי העיר רוצים לקבל אותו לרב כי אין להם רב עתה, ובשביל העדר דירה יכול הדבר להתבטל לגמרי והעיר תשאר בלי רב וע"כ נפשו בשאלתו אם מותר לו לדור עם ב"ב בחדר השני של ביהמ"ד שמתפללים בו בכל שבתות ויו"ט, וכמו כן יש שם ארון קטן שבו ס"ת אבל אין שם בימה כמו שיש בביהמ"ד הקבוע. זוהי שאלתו. והנה מה דמסתפקא לו לכת"ר קצת אם יש בהחדר הזה קדושה, לדעתי פשוט שיש בו קדושה אעפ"י

לי לומר דלדעת האומרים דמשום הכי בכרכים אסור לפדותו משום שאנשי העולם מסייעים בבנינו היינו היכא שאנשי העולם נותנים סכום הגון וסיוע שיש בו ממש, אולם אם אחד או איזה אנשים מעטים נותנים נדבות קטנות בודאי נותנים על דעת מנהיגי העיר שבונים הביהמ"ד וכמו דאמרינן בש"ס דעל דעת רב אשי נותנים ה"נ בנדבות קטנות נותנים על דעת מנהיגי העיר. אולם בנידון דידן אין צריכים לכ"ז כי הסברה שכתבתי שזכות לבני העולם שימכרו את החדר של ביהמ"ד בשביל רב שילמד תורה לבני העיר היא סברא שבודאי יש לסמוך עליה בשעת דחק כזו, ומה שכתבתי שהקדושה חל על הדמים שיתנו בעד החדר של ביהמ"ד וצריכים לעשות בהדמים דבר שבקדושה כגון להגיה ס"ת או לקנית ארון קודש וכדומה, אעפ"י שהיכא שמוכרים ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר לעשות בהדמים מה שירצו לדעת כמה פוסקים אך כיון שבלאו הכי מיקל אני בזה לסמוך על הסברה של זכין לאדם שלא בפניו בנידון דידן אין רצוני להקל נגד דעת הרמב"ם דס"ל בפרק י"א מהלכות תפלה דמה שנאמר בש"ס דמותר לעשות עם הדמים מה שירצו הוא רק בהמותר של הדמים ולא בעיקר הדמים כדפירש דעתו בכ"מ ס"ק י"ח וכתב כי בש"ס משמע כדעת הרמב"ם בזה. זהו טעם העיקר שכתבתי לנהוג קדושה בהדמים, ועוד טעם דאין לזלזל בפני העולם כ"כ להוציא הדמים לחולין, וע"כ יש לעשות דוקא כמו שכתבתי לנהוג קדושה בהדמים של המכירה להוציאם על דבר שבקדושה:

אנשי העיר קאנטאפ רב אשר יפסוק להם שאלות וגם ילמוד לפנייהם שיעור בש"ס או במשניות או בעין יעקב או בכל הדברים האלו ובאיזה למוד שיהי' אשר יבחרו בני העיר, ואדמו"ר כתשובה הנ"ל הביא ראי' נכונה לזה דהיכא שיש מצוה ניחא לרבים, מתוס' גיטין דאמרינן שם דבנדר ע"ד רבים אין לו הפרה אבל לדבר מצוה יש הפרה וכתבו התוס' הטעם של דבר מצוה יש הפרה משום שניחא לרבים שתעשה המצוה, ובמצוה זו דלימוד תורה לרבים בודאי זכות הוא להם דהא אמרינן במגילה דף ג' דגדול תלמוד תורה דרבים יותר מהקרבת תמידין ותפלה במקום קרבנות תקנו וא"כ בודאי היכא שיש מקום אחר להתפלל שהוא יותר מרווח בודאי ת"ת דרבים עדיף וגם פסקי שאלות בכלל ת"ת הוא. ואעפ"י דהתם במגילה מיירי בת"ת דכל ישראל אבל שם הלא מיירי גם בעבודה דכל ישראל, וא"כ כמו התם ת"ת דכל ישראל עדיף מעבודה דכל ישראל כמו כן ת"ת דעיר קאנאטיופ עדיף מעבודה דעיר הנ"ל ובפרט שהעבודה לא תתבטל כלל שהרי יש להם בית המדרש יותר גדול הרבה מהחדר השני וזולת זה הוא דבר מצוה גדולה כי בעיר שיש שם רב היא חזוק להיהדות, ובלי רב יתרופפו עניני היהדות כאשר הראה הנסיון וא"כ זכות היא לאנשי העולם למכור החדר של ביהמ"ד בשביל דירת רב:

וסברה זו דהיכא שיש זכות לאנשי העולם מהני הובא במג"א ס"ק ל"ז מתשובת מהר"ם מלובלין ובאליהו רבא בשם המ"ב וגם מסתבר

רוצה מפני איזה טעם למוכרו בפחות הרבה מאד מכפי שהוא הלא בודאי הרשות בידו ואין יכול לטעון אח"כ טענת אונאה כדאיתא בחו"מ סי' רכ"ז סעיף כ"א וכן אם הוא מוכר מפני דוחקו אין בו דין אונאה. אע"פ שזולל במכירתו יותר מכפי שהדעת טועה כדאיתא שם סי' הנ"ל סעיף ט', בכ"ז בודאי למכור החדר בסכום קטן מאד אפשר יש בזה בזוי קדושה אבל אם מוכרים בסכום הגון שאעפ"י שאין הדמים שוים כמו החדר לית לן בה, ועוד ראי' שאין צריכים במכירה כ"כ כמו ששנה באמת הביהמ"ד דהא איפלגי בש"ס במתנה ונפסק בשו"ע דמתנה כמכר דאי לאו דהוה לו הנאה ממנו לא הוה יהיב לו, ובמתנה הלא מסתברא דהנאה שהי' ממנו אינה שוה בשוה ממש כמו ששנה ביהמ"ד:

הנלע"ד כתבתי וד' ירים קרן עמו ישראל בקרוב ושבו בנים לגבולם:

הרו"ש מלונ"ח

יהודא ליב דון-יחייא

התשובה מחלק בזה בין קדושת ביהכנ"ס לביהמ"ד, דביהמ"ד הוה ביתא דרבנן וגם כתב שם דבביה"מ דכפרים דדיירי בהו אורחים קילא קדושתם וא"כ בחדר השני של ביהמ"ד דדיירי בהו לפעמים אורחים כמו שנהוג במקומותינו קילא קדושתו, וגם אם נאבה להחמיר עפ"י סברת הרשב"א בבית הכנסת, יש להתיר בנידן דידן מטעמים הנ"ל, וגם הלא לדעת כמה ראשונים יש לסמוך על הסברה דזכין לאדם שלא בפניו וכמו שנתבאר לעיל.

ומעות המכירה אין צריכים להיות דוקא כמו ששנה החדר. ויש לי שתי סברות ע"ז, חדא דהלא הקשה הרמב"ן (הובא בר"ן במקומו) איך מהני פדיון לביהמ"ד הלא בקדושת הגוף לא מהני פדיון, ותירץ דביהמ"ד יש לו רק דין דתשמישי מצוה ורק שאין בני העיר רוצים שתכחש מצותם לגמרי רק שתחול הקדושה על הדמים וא"כ לסברה זו בודאי מסתברא שאין צריך דמים כפי ששנה החדר ורק שתחול הקדושה על איזה סכום הגון באופן שלא יהי' ביזוי מצוה וגם לדעת הר"ן דס"ל דקדושת הביהמ"ד מדרבנן והם אמרו שמוותר למכרו א"כ מסתברא דכיון דחז"ל התירו למכור הלא נתנו לזה דין מכירה כמו לכל מוכר, וכל מוכר אם ירצה למכור בזול מפני איזה טעם או דחק הלא בודאי הרשות בידו דדוקא אם נתאנה יוכל לחזור אם האונאה יותר מפלגא בקרקע (לאיזה דעות) אבל אם אומר שידעתי ששנה יותר הרבה אך אני

נ. ב.

אחרי איזה חדשים אשר כתבתי ושלחתי מכתב זה הגיע לידי ספר משיב דבר מהגאון דוואלאזין ושנ"ת מהרשד"ם ומצאתי בשו"ת משיב דבר סי' מ"ה שיצא לחדש דלדעת הרשב"א הטעם דאין מוכרין ביהכנ"ס של כרכים היינו שהוא מקודש יותר ואין לו בעלים כלל יעי"ש בחדושי הרשב"א וא"כ הלא לפי זה בטל ההיתר של זכין לאדם כיון דמטעם קדושה הוא שאסור למוכרו אולם הגאון הנ"ל בסוף

רבינו יום טוב בן אברהם אשבילי זצ"ל

הריטב"א

הריטב"א מגדולי הראשונים מפרשי הש"ס, תלמיד הרא"ה והרשב"א. חי במאה הראשונה לאלף הששי. תשובה זו נדפסה בשו"ת הריטב"א שיצא לאור לראשונה מכת"י בשנת תשי"ט, בסימן קנ"ט.

עונש למי שננב מביהכ"נ - ולהתיר החרם מחשש שלא יצא לתרבות רעה

לדרוקה.

ולמענכם ולא למעני, וראו אם יש מקום לדברי עשו אתי ברכה, וכדי שלא יתפתה לע"ז הוא ואחיו אחריו כמו שאירע לג'מילה אלמנת אברהם מדרו ובניה ובנותיה שתקנו עליהם תקנה הקהל הקדוש שבדרוקה וגרשו אותם מן הקהל הנו' ולא רצו לקבלם תוך הזמן הנו' כדי לייסרם במיני יסורין אחרים ונשתמדו כולם. ועתה כיון שמתבייש בני אברהם הנו' ורוצה לחזור בתשובה שלמה אל תדחו אותו רק תקרבו אותו תחת כנפי חסדכם:

ועתה אדוננו גבירנו אלוף ישראל, שאלתנו ממך, ההגון לקבלו בתשובה אם יודה בפיו ויגמור ויעשה תשובה גמורה תוך הזמן מפני המעשה הרע הזה שפשט ידו בתורה הקדושה, ועוד אם יש מקום להתרה בתוך התקנה הזאת אם לאו, ועל שאנו מחלים פניך שתודיענו עצתך הטובה והנכונה אם ראוי לנו כדי לא להשתמד לבטל התקנה, ואם יש מקום לבטל כיון שתלינו דעתנו בדעתך ובדעת הרב ר' אשר יצ"ו, וקיימנו בתקנה קיומים רבים הכל תפרש לנו בכתב תשובה מפורשת:

שאלתם, הסכימו הקהל יצ"ו ויהיה בעזרם, והתקינו תקנה על יצחק בר אברהם מדרו ועל אברהם בן יוסף בן פלאס שנמצאו בבית הכנסת הנה בדרוקה בלילה בעוד שישנים הקהל על מטותיהם, והתחילו לשבר דלתות ההיכל אשר בתוכו ס"ת כדי לגנוב הכסף שעליהן, ושמנו אותם במשמר וברחו שניהם מן המשמר, וסדרו תקנה עליהם כמו שתראה. ומאז התקינו תקנה על אחרים מבני משפחתם שלא ידורו בכאן בדרוקה זמן ידוע, והלכו ונשתמדו, ועכשו באה אם אברהם בר יוסף בן פלאס לב"ד ואמרה בבקשה מכם הבו לכם עצה כדי שלא ישתמד בני אברהם מפני שגרשתם אותו מן העיר הזאת על אודות התפיסה שברח ממנה, כי הוא מזומן לקבל עליו כל עונשין וקנסות שתגזרו עליו ובלבד שיכנס בתוך הקהל הנו' שבדרוקה, וחמלו עליו מפני כבודכם ומפני כבוד אביו כי הוא רוחץ כל המתים שבקהל הנו' דרך גמילות חסדים, ואני מילדת לבנות ישראל ומזומנת לכל כבוד הנשים, ועתה עשו למען המקום ית'

וגם בת ישראל מכל דרי דרוקה שישאו
 ויתנו בכאן בדרוקה עם שום אחד
 מהנו' לעיל כל זמן הנו' לעיל שיהו
 בנדוי גמור שנה אחת תמימה:

ועוד גזרו הקהל הנו' על יצחק ועל
 אברהם הנו', שיחרימו אותם
 הקהל הנו' בשמו של כל אחד ואחד
 מהנו' יצחק ואברהם בבית הכנסת
 בתוקף אלות וחרמות עם שופרות ועם
 שני אנשים מהקהל הנו' מעוטפים, לילה
 ראשונה של יום ראשון הקרוב לבא.
 ועוד גזרו הקהל הנו' על יצחק ועל
 אברהם הנו' שאם ח"ו יסרכו ויכנסו
 שניהם בכאן בדרוקה תוך הזמן הנו'
 עליהם, יתפסו במשמר שיגלחו הקהל
 הנו' שער ראשיהם ברחוב המבצר של
 היהודים מהקהל הנו', וילקו אותם
 מלקיות הרבה לפי אומד ב"ד לפחות ד'
 מלקיות לכל א' וא' מהם ערומים ברחוב
 המבצר הנו', לכבוד התורה הקדושה
 שזלזלו זלזול גדול ורע ככתוב לעיל,
 ולא ידורו אחרי כן שניהם ולא אחד
 מהם כל הזמן הקבוע עליהם לעיל בכאן
 בדרוקה, ויהיה קיים עליהם ועל כל בני
 העיר הזאת מהקהל הנו' כל החומרות
 והעונשי' והפרישות הנו' לעיל כל הזמן
 הקבוע למעלה. ויהיו בנדוי גמור
 ובשמתא חמורה בישיבה של מעלה
 ובישיבה של מטה אברהם ויצחק הנו'
 כל הזמן הקבוע עליהם לעיל, ואם יארע
 וימותו יצחק ואברהם הנו' או אחד מהם
 בתוך הזמן הנו' ויצטרכו להם לקברם
 הנה בדרוקה שיקברו אותם כל החפצים
 לקברם וללוותם, אבל לא יאמרו עליהם
 ולא על שום אחד מהם השכבה ולא
 קדיש ולא קינה:

וזתו לשון התקנה: הסכימו הקהל
 הקדוש שבדרוקה כי יצחק בנו
 של אברהם מדרו הנו' שיצא עליו שם
 רע ואברהם בן יוסף בן פלאס נכנסו
 בבתי הכנסיות בכאן בדרוק' בלילה
 בעוד שישנים הקהל הנו' על מטותיהן
 ופשטו ידיהם בשאט נפש וביד רמה
 בדלתות ההיכל המקודש אשר בתוכו
 ספרי התורה הקדושה הנתונה לישראל
 מפי הגבורה, וככיכול עשו עין של
 מעלה כאלו אינה רואה ואומרים בלבם
 אין המקום רואה אותנו, ושברו דלתות
 ההיכל הנו' כדי לגנוב תפוחי הכסף
 אשר על עמודי ספר התורה הקדושה
 והם קדש, גזרו על יצחק הנו' שלא
 ידור בכאן בדרוקה מהיום עד חמש
 שנים רצופות, ולא ישא ולא יתן עמו
 שום בר ישראל ולא בת ישראל מדרי
 דרוקה בכאן בדרוקה כל הזמן הנו'.
 ואברהם בן יוסף בן פלאס הנו' שהוא
 חשוד בדבר, הקלו הקהל ממשפטו ולא
 רצו לגזור עליו שום גזרה מפני שלא
 נודע לב"ד הקבועים הנה בדרוקה
 שהיה במעשה הרע הזה רק שמעו, וגם
 ידוע על אביו ועל אמו של אברהם
 הנו' שמשתדלים בצרכי צבור כמתים
 ברחיצתם ובמיני תכריכיהם כעשיר כעני
 מצוה גדולה, ועוד כי סאתי אמו של
 אברהם הנו' היא מילדת ונוהגת עם
 הנשים בזה כעשירה כעניה, אבל גזרו
 על אברהם הנו' בנם שלא ידור בכאן
 בדרוקה מהיום עד חמש שנים רצופות,
 ולא ישאו ולא יתנו עמו שום בר
 ישראל ולא בת ישראל מדרי דרוקה
 בכאן בדרוקה כל הזמן הנו' בשום מיני
 משא ומתן שבעולם, וכל בר ישראל

שנת חמשת אלפים וארבע ושבעים
ליצירה בכאן בדרוקה. והכל שריר
וקיים. ע"כ לשונכם:

תשובה. עמדתי על כל הכתוב למעלה
מגזרת הקהל על
האנשים הנז' בה, ועל השאלה אשר
שאלתם על עסקי אברהם בן פלאס,
ורואה אני שאם נראה לכם כי אברהם
זה יהיה יוצא מן הכלל מפני קיום גזרה
זו, וכי בביטולה יחזור למוטב ויקבל
עליו עונש כפרה כראוי, שיכולים אתם
להתיר הגזרה אשר גזרתם עליו כדי
שיחזור בתשובה ושלא יצא לתרבות
רעה לא הוא ולא אחרים בשבילו נענין
זה ע"ע בט"ם חס' יא"ר סי' קמ"א, דכל
הפושעים שפשעו שחזרו בהם מקבלין
אותם עולמית כדכתי' שובו בנים
שובבים, ואע"פ שהוא מנודה ומותרם
יכולין אתם להתירו מחמת כן, ואע"פ
שהיה כאן חרם על דעת רבים ועל דעת
הקהל שהם דעת הרב ר' אשר ודעתי,
אפי' נימא דהא חשיבה דעת רבים מ"מ
קי"ל דעל דעת רבים יש לו הפרה לדבר
מצוה, וזו מצוה גדולה היא להציל נפש
מישראל מקלקול ע"ז ולהחזירו
לתשובה, ולדידי כל לדבר מצוה יש לו
הפרה אע"פ שאין טעות בדבר וכ"ש
שבזו גם יש צד טעות, שאלו ידעו
הקהל שזה יהיה יוצא מן הכלל לא היו
מחמירי' כל כך, וגם אין כאן כל כך
דעת רבים ברור, כי רבים מגדולי רבותי'
ז"ל אומרים שאין רבים פחות משלשה,
וכן דעתי בזה. גם יש שסוברין דבעינן
שיהו אותם רבים שם:

ועוד גזרו הקהל הקדוש הנז' שלא
יבוא שום בר ישראל ולא בת
ישראל מדרי דרוקה ולא יוסף בן פלאס
ולא סאתי אביו ואמו של אברהם הנז'
לבקש ולא לשאול שום דבר מהקהל
הנז' בשביל יצחק ולא בשביל אברהם
הנז' כדי לבטל שום דבר ולא שום טעם
מכל הכתוב לעיל בתוך הזמן הנזכר
בשום פנים וצדדין בעולם, ולא יהיה
רשאי שום אחד מדרי דרוקה בין בר
ישראל בין בת ישראל ולא יוסף בן
פלאס ולא סאתי אביו ואמו של אברהם
הנז' ולא שום קרוב ולא שום אהוב ולא
רע של יצחק ושל אברהם הנזכר להביא
שום עזר משום גוי ולא משום שלטון
ולא משום ארמאי בעולם כדי לפייס
לקהל הנזכר ולא לפייס לקצת מהם ולא
לאחד מבני הקהל כדי לבטל שום דבר
מתקנה זו כל זמן הנז', ואם יעבור ויביא
שום עזר משום גוי, שום אחד מהנז'
שהם כל בר ישראל או בת ישראל מדרי
דרוקה או קרוב מקרוביהם של יצחק
ושל אברהם הנז' שיהיה בנדוי גמור
שנה אחת תמימה אותו המביא הגוי או
אותו השלטון כדי לבטל שום דבר מכל
הכתוב לעיל, ויפרע קנס לאדוננו המלך
תנשא מלכותו מאה זהובים של זהב
יפים אדפונשיאה. ולקיים לשמור
ולעשות ככל הכתוב לעיל הסכימו הקהל
הנז' חרם על כל העובר בשום דבר מכל
אלה על דעת הקהל הנז' ועל דעת רבים
שהם הרב ר' אשר יצ"ו ועל דעת הרב
ר' יום טוב בן אל-אשכילי נר"ו ביום
שבת שנים ועשרים יום לחדש שבט

רבי יעקב טעננבוים זצ"ל

נהרי אפרסמון

רבי יעקב טעננבוים נולד בשנת תקצ"ב לאביו רבי זאב וואלף בעל רחובות הנהר. אחיו היה הגאון בעל נטע שורק. כיהן ברבנות בכמה עיירות בהונגריה ביניהם העיר פוטנאק. נפטר בשנת תרנ"ז. חיבר שו"ת נהרי אפרסמון בדחש"ע, על סוגיות ועל התורה. ענין זה מספרו חלק חו"מ תשובה ח'.

מי שננב לו מליתו מבית הכנסת אם יש חיוב על השמש לשלם

פימנאק, ערב חג הסוכות תרנ"ג לפ"ק

אפרים, משרתו של בעה"ב חשוב שומר חנם לענין אם מסר בידו בעה"ב לשמור ונגנב מידו, ואעפ"י דהמשרת עומד אצל בעה"ב בשכר מ"מ לא נקוט השכר בשביל שמירה אלא בשביל שירות הבית כו', ולפ"ז השמש דבהכנס"ס מקרי שומר חנם אף על חפצים של הקהל דמה שנוטל שכר הוא על השירות דבהכנס"ס לא על שמירת החפצים מגנבה, ומכ"ש דלא הוי שומר שכר על החפצים של בעלי בתים הפרטיים כטלית ותפילין וסידורין שמניחין בכהכ"נ דבזה יש לדון דאף שומר חנם לא הוי. אמנם בפתחי תשובה הנ"ל אחר שהביא דברי ר"ש כהן ומחנה אפרים שהמשרת אצל בעה"ב מיקרי שומר חנם לענין אם מסר בידו לשמור ונגנב ציין לעיין בקצות החושן סימן רצ"א שנראה שחולק על מהר"ש כהן בזה, וס"ל דעבד ע"י שמקבל שכר הוי שומר שכר דלא מיעט בשמירתו. אולם גם לדברי הקצוה"ח מקרי השמש דבהכ"נ שומר שכר רק על חפצים של הקהל בשביל שמקבל שכר

שוב"מ לידידי הרבני המופלג הנגיד זית רענן מו"ה צבי ראטה נ"י ראש הקהל דקהלתינו יצ"ו:

הנני בזה להשיב על שאלתו אודות טליתו של שבת שננבב בבית הכנסת ומעלתו נ"י היה רגיל ליתן טליתו אחר התפלה להשמש דבית הכנסת שיניחו במקום הראוי והניחו תמיד בתיבה שבשלחן ונגנב והיות שאחר התפלה מיד השמש הולך בכל יום מבית הכנסת לבית מטבחיים לנקר הבשר ונשאר שם הש"ץ ר' נפתלי נ"י והישיש ר' פנחס וויינבערגער נ"י לומר תהילים ומעמדות והם כשהולכים מבהכנס"ס הי' דרכם לסגור פתח הבית הכהנסת ואפשר שא' שמהם שכח לסגור, ונגנב הטלית על ידי א' מעוברים ושבים, ושאלת מע"כ נ"י האם אין החיוב על השמש לשלם היזק הגנבה:

בפתחי תשובה חו"מ סימן ש"ג אות א' הביא בשם תשובת מחנה

לידו בפרטית יותר משאר בני אדם הוי הוכחה שסמך עליו ופשע בזה שהניחו בתיבה של השלחן שהוא פתוח דהו"ל להניחו במקום משומר כיון שסמך עליו:

אלא דמ"מ אין לחייבו בשביל שהניחו בתיבה פתוחה ולא במקום מוסגר, דדמי להא דתו"מ סימן רצ"א סעיף כ"ו בשומר שמסר לשומר שחייב אפילו בשומר חנם שמסר לשומר שכר וכתב רמ"א מיהו שומר שמסר לשומר לפני המפקיד ולא מיחה פטור, ה"ה בזה שהשמש הניח הטלית בתיבה שבשלחן והמפקיד ידע שמניח טליתו שמה, ואלו היה שומר שכר שמסר לש"ח לפני המפקיד ולא מיחה היה תליא בשיטות הש"ך בס"ק כ"ז וקצוה"ח דבדין שומר שמסר לשומר שדרך הבעלים להפקיד תמיד דבר כזה אצל השומר השני שמבואר בחו"מ סימן רצ"ב דפטור כתב הש"ך בשם הב"י דאפילו ממעט בשמירתו פטור, וקצוה"ח שם אות וא"ו כתב דהעיקר כרמב"ם בשומר שכר שמסר לשומר חנם דאם אינו ידוע בעדים שנאנס מחייב הש"ש לשלם וה"ה בשומר שמסר לשומר לפני המפקיד ולא מיחה שפטור אם ממעט בשמירתו שהוא שומר שכר ומסרו לש"ח תליא בזה, אבל לפי המבואר שהשמש הוא שומר חנם לכ"ע כיון שהניחו בתיבה שבשלחן בידיעת המפקיד פטור. ומלבד זה כל החפצים שבבהכנ"ס אינן סגורין ואף ס"ת שבארון הקודש, ואין זה פשיעות מה שלא הניח הטלית בתיבה סגורה:

מקהל אבל לא על החפצים של בעלי בתים הפרטיים:

אמנם נהי די"ל דעל החפצים של אנשים פרטיים אין על השמש דין שומר אבל בנדון דידן שאמר לו מע"כ נ"י בפרטית יותר מהאחרים שיטמין לו טליתו והוא הניחו בתיבה של שלחן נהי דשומר שכר לא הוי אבל שומר חנם עכ"פ הוי כיון שלקחו לידו וקבל עליו השמירה דהא אפילו לא קיבל בפירוש אלא אמר הנח לפני הוי שומר חנם כמבואר בחו"מ סימן רצ"א סעיף א' וכיון שהוא שומר חנם נהי דפטור מגנבה ואבדה אבל בפשיעה חייב. ויש לומר דמה שהניחו בתיבה שבשלחן הפתוחה הוי פשיעה שלא הניחו במקום מוסגר דדמי להך דתו"מ סימן ש"ו סעיף וא"ו המראה דינר לשלחני ואמר לו יפה הוא ונמצא רע אם בחנם ראהו פטור אבל אם אמר לו עליך אני סומך נשתעבד וחייב, והך עליך אני סומך הוא לאו דוקא אלא כל שיש הוכחה לזה שסמך עליו ושחברו יודע שהוא סומך עליו הוי כאומר לו חזי דעלך קסמכינא ועיין ש"ך חו"מ סימן קכ"ט ס"ק זי"ן וסימן ש"ו ס"ק י"ב, והטעם שחייב לשלם כשאינו בקי דהוי פושע דבהכרת מטבע צריך בקיאות גדול ולית ליה למיחזי אלא בקי כדנכו ואיסור שהי' שולחנין אומנין ידועין המבואר בש"ס דבבא קמא דף צ"ט אבל שאר כל אדם מיקרי הדיוט וחייב אפילו בחנם ע"ש, א"כ ה"ה בזה מה שנתן לו בפרטית הטלית בכל עת שיפקידו במקום משומר אף שלא אמר לו עליך אני סומך אבל מה שמסרו

הפקידו כל א' החפצים שבכהכ"נ על שעה שאחר התפלה לאלו הנשארם בכהכ"נ, ונפטר ע"ז השמש על מה שהלך מבהכנ"ס ועזב אותה על סמך שיסגרו הנשארם בתוכה:

ועוד יותר, לפמ"ש הש"ך בס"ק ל"ב על דין הנ"ל שבסעיף כ"ב דבידוע שמוסר הפקדון ליד אחר שאינו שרוי בביתו דדינו כמוסר לבני ביתו דקיל יותר ממסרו לבני ביתו, דכמסר הפקדון לאשתו ובני ביתו שמבואר בסעיף כ"ד שבלא שמרו כראוי שהבעה"ב פטור אם אין להם לשלם הביא רמ"א ב' דעות כשפשע, י"א דבעה"ב חייב לשלם והוא שיטת הרא"ש דאל"כ כל פקדון המופקד ביד אדם יאכלו אשתו ובניו ויפטר וי"א דפטור כיון דכל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד הו"ל כמסר המפקיד עצמו בידם, אבל במסרו ביד אחר כתב הש"ך דפטור אף לסברא ראשונה כשפשע האחרון ואין לו לשלם ע"ש, (ויש סברא בריטב"א דב"מ דאשתו ובניו אע"ג שהם שומרי חנם אבל כיון שאימתו מוטל עליהם ועל כל ב"ב הרי הם אצלו כש"ש ויעשו הם שמירה מעולה ולא יכפרו אותו ממון כאלו נפקד להם בשטר עכ"ד, וזה לא שייך במוסר הפקדון ביד איש אחר ולפ"ז באיש אחר י"ל דגרע לשמירתו כשהוא ש"ש והאחר שומר חנם, אבל אין לנו אלא דברי הש"ך דביד אחר פטור הנפקד אף אם פשע האחרון) וכדנקטו האחרונים דאשתו וב"ב הוי' שומרי חנם וליכא חיוב על השומר הראשון, א"כ בנ"ד ודאי דפטור השמש דלא יכול

אולם מה שהניח הבהכנ"ס פתוחה כשהלך לבית המטבחיים לנקר הבשר וסמך על הש"ץ ר' נפתלי ור' פנחס וויינבערגער הנשארם בבהכנ"נ יש לומר לכאורה שבשביל זה חייב לשלם, דשומר שמסר לשומר חייב אפילו שומר חינום שמסר לשומר שכר דיכול בעל החפץ לומר אתה נאמן אצלי להשבע וזה אינו נאמן וכמבואר בש"ס דב"מ דף ל"ו וברמב"ם הלכות שכירות ובחומ"מ סימן רצ"א, ונהי שזה שמסרו לשומר השני לא מקרי פשיעה אף בשומר שכר שמסר לשומר חנם כיון שמסרו לבן דעת וכמ"ש הרא"ש בפרק המפקיד ובתוס', אבל אם אין עדים ששמר השני כראוי והשומר הראשון לא ראה ולא יכול לשבע שלא פשע השני חייב השומר הראשון דיכול המפקיד לומר את מהימן לי בשבועה האיך לא מהימן לי בשבועה, וא"כ לכאורה אפילו עשה השמש בפירוש א' מהנשארם בבהכנ"נ לשומר הבהכנ"ס ולסגרה מ"מ חייב השמש כיון שלא נתברר שהנשארם שמרו כראוי:

אך י"ל עפ"י מ"ש בהגהות אשרי פרק המפקיד שהובא בב"י בחומ"מ סימן רצ"א ובש"ע שם סעיף כ"ב מי שהוא ידוע בודאי שאינו רגיל לשמור הפקדון אלא למסרו ביד אחר שאינו שרוי בביתו ואינו סומך על שלחנו דינו כמוסר לבני ביתו, לפ"ז כיון שמודעת זאת שהשמש מוכרח לילך מיד אחר תפלתו לבית המטבחיים לנקר הבשר אשר ממתנים על זה לוקחי הבשר הוי' כנודע שהשמש מניח בהכנ"ס פתוח על סמך שיסגרו אותה הנשארם בתוכה, והוי' כאלו

מילי דבני כנישתא

קפט

חפצים דיחידים אף להקצוה"ח, אבל בלא"ה הכי נקטינן כדברי ר"ש כהן שהסכים בש"ך ונתיבות, ואפילו היה ש"ש מה שעזב בהכנס"ס על הנשואים היה כדין המפקיד ע"ד אשתו וב"ב, ועוד יותר דבמפקיד ביד אחר שידוע שעושה כן שפוטר הש"ך ס"ק ל"ב אפילו בפשע השני וכן עיקר, וגם עיקר שדין ש"ח עליו. לכן הדין מבואר שאין על השמש חיוב תשלומין בעד הטלית מכל הנך טעמים, והנני חותם בכרכה ידידו:

בעל הטלית לומר אתה מהימן לי בשבועה האיך לא מהימן לי דהא דחייב הראשון הוא רק כשאין עדים שהשני לא פשע אבל בכה"ג שגם אם פשע השני פטור הראשון ליכא עליו חיוב:

מבואר דהשמש אף שהוא שומר שכר במלאכתו אבל אינו שומר שכר על דברים פרטיים שיתחייב בגנבה ואבדה וכדס"ל לר"ש כהן ומחנה אפרים ובש"מ בשם הריטב"א וכמבואר בש"ך סימן רצ"א ס"ק כ"ז ונתיבות, ועל

חק' יעקב מענענבוים אב"ד דק"ק הנ"ל והגליל יעא"ם

רבי שמחה הלוי במברגר זצ"ל

שארית שמחה

רבי שמחה הלוי במברגר אב"ד שטוטגרט שבגרמניה. נולד בשנת תרנ"ט ועסק כל חייו בהפצת תורה. בשנת תרצ"ו עלה ארצה ונפטר בשנת תשי"ח. תרגם את ספרי זקיני האב"ד ווירצבורג אמירה לבית יעקב. תשובה זו מתוך ספרו שארית שמחה סימן נ"ה.

פרנסי הקהלה שציוו לתלות מעילים מחוץ לביהכ"נ האם

חייבים אם נגנבו

ב"ה יום ב' מקץ תרצ"ז לפ"ק

את מלבושיו על אחריות שלו. אבל פרנסי הקהלה טוענים שמעולם לא עלה על דעתם לקבל עליהם אחריות בבית אשר כל אחד מן השוק יכול לבוא לשם, ורק כדי להקל על אנשי הקהלה נעשו על ידם הווים, ועוד הלא בני הקהלה אינם מחוייבים להניח שם את מלבושיהם כי יכולים לבוא אל בית הכנסת לבושים באדרות שלהם, ועוד שבאמת לא אסרו בפירוש להביא את המלבושים אל ביהכ"נ. ושניהם באו בשאלה שאפסוק עליהם את הדין:

ולענ"ד יש להביא ראיה מהא דאיתא בש"ס ב"ב מ"ו ע"א נתחלפו לו כלים בכלים בבית האומן וכו' נתחלפו לו בבית האבל או בבית המשתה הרי זה לא ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו, ואינו מבואר בש"ס שם אם על בעל בית האבל או על בעל בית המשתה אחריות של הכלים ואם הוא מחוייב לשלם לו את כליו הנאבדים, ובודאי אין על בעל בית המשתה אחריות, דהא כל אחד ואחד הבא לבית המשתה או לבית האבל מניח

ביהכ"נ שלנו הוא בתוך בית הקהלה הגדולה שכור מפרנסיה, ובבית יש גם שאר חדרים ולשכות וכו' ובאים מן הרחוב לתוך הבית, ואפילו אחד מן השוק יכול לילך לשם ואין שם שומר הבית כראוי. בחדר אשר לפני בית הכנסת שלנו עשו שם פרנסי קהלתנו ווים על הכותל לתלות את האדרות קודם בואם לבית הכנסת, ועתה נגנב אדרת של אחד מאנשי הקהלה והוא טוען על פרנסי הקהלה שהם מחוייבים לשלם (ואינו ידוע אם הוא רוצה שישלמו מביתם או ממועות הקהלה), חדא כיון שעל פיהם נעשו הווים ממילא קבלו עליהם אחריות המלבושים שתולים שם, ושנית כיון שאסרו (וגם א"א מחמת דוחק המקום) להניח את האדרות בבית הכנסת עצמו ועי"ז מוכרחים כל בני הקהלה לתלות שם את האדרות שלהם וא"כ הם מחוייבים לשלם אם יבא עי"ז נזק לאחד מהם, ושלישית הוא אומר, אם רצו פרנסי הקהלה להסתלק מן האחריות היו מחוייבים לפרסם שכל אחד תולה שם

אבל עדיין הדבר צריך עיון, דאפשר דשאני בנידון דידן כיון שיש על פרנסי הקהלה דין שומרים וא"כ חייבים על גניבה ואבידה. אבל באמת זה אינו לענ"ד, דאף אם נאמר שיש להם דין שומרים אכתי דין שומר שכר אין להם, כיון דאין מקבלים שכר עבור שמירתם. ואין לומר מה שפורע כל אחד ואחד מבני הקהלה מס עבור צרכי הקהלה הוי כמו שירות, כיון שע"י פריעת מס כל אחד יש לו רשות להשתמש בכל בניני ותשמישי הקהלה ובתוכם גם הווים שתולים עליהם את מלבושיהם, שגם זה אינו עולה יפה כיון שהמסים אינם משתלמים עבור פרנסי הקהלה עצמם רק הם הגזברים לפרנס ולכלכל כל צרכי הקהלה, ועל כן בודאי אין להם דין שומר שכר דהא אין מרוויחים ע"י מנהיגותם:

ויש להביא ראיה לזה ממה שראיתי אחר כותבי זה בס' דברי גאונים כלל צ"ו ס"ק ל' בשם כנה"ג סי' רצ"א אות ג' וז"ל, השמש של בהכ"נ פטור מגניבה ואבידה דאין לו דין שומר שכר, דנהי דנוטל שכר על שמשותו לשמש בקהל אבל שכר שמירה לא קבל עליו עכ"ל. וע"ש בס"ק ל"א בשם הרדב"ז ח"ג סי' ק"מ, ראובן שהיה צריך לנסוע ושלחה אשת ראובן בנה להביא טלית בעלה מביהכ"נ, והלך בנה לבקש את הטלית מן השמש והשמש לקח בטעות טליתו של שמעון ובדרך נאבד הטלית מראובן, ובתוך דבריו כתב וז"ל, וגם את השמש אין לחייב שהוא שומר שכר, דנהי דמוטל עליו לשמור שלא יגנב דבר מביהכ"נ מ"מ אינו נוטל עליו לשמור

שם את כליו בלי דעת בעה"ב, ועל כן הכל על אחריות עצמו ואין לו על הבעה"ב שום טענה. וכן נראה ממ"ש הב"ח חו"מ סי' קל"ו דדוקא אם נודע דשלו אינו נאבד אלא הוא אצל חברו, התם הוא דמחזיק בחילופו עד שיחזיר את שלו, אבל אם שלו נאבד או נגנב אין ספק דאינו יכול להחזיק בחילופו עיי"ש, ואם יהיה אחריות על בעל בית האבל אמאי מחזיק בכליו של חברו עד שנמצאו כליו, הא מצי לטעון על בעה"ב שהוא ישלם את כליו, אלא בודאי אין לו עליו כלום. וכן פסק הרמ"א שם, וכשיבא בעל החפץ צריך ליתן החפץ לבעליו אע"פ דשלו נאבד. ומבואר יותר בלבוש שם וז"ל, נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהן דהוי משתמש שלא לדעת בעליו שנקרא גזלן, וכשיבא בעל החפץ צריך ליתנו לו אע"פ דשלו נאבד, דמה יעשה זה שמוצא שלו אצלו והוא אינו יודע שלו היכן הוא עכ"ל:

ולפ"ן לענ"ד יש לפשוט מהתם נידון דידן, דכל שכן הוא, כיון שאין לביהכ"נ בעלים מיוחדים אלא כל בני הקהלה הם הבעלים. (וראה מ"ש בס' זכר שמחה סי' מ"ט בשם שבולי לקט בשם תשובות הגאונים וז"ל ובהכ"נ שאין בה דיורין אין צריך לערב שם שאר בני החצר ואע"ג דאוכלין ושותין בני מתא בגווה אי נמי האכסנאין, ואפילו בנייה חד גברא מדידיה ואקדשה, כיון דמכנסין ומצלין בגווה הוי הפקר לכל ישראל ואינה צריכה לערב עכ"ל. ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר איכא):

בפירוש לשמור רק הוא טוען דהוי כמו קבלת שמירה מה שתקנו ועשו שם את הווים. ועוד דבנד"ד גרע טפי, דהא אפילו הנח לפניך לא אמרו רק שתקנו והכינו מקום. ועוד הרי בסי' שצ"ח ס"ה פסק המחבר דאם הכניס אדם שוורים לחצר ברשות בעל החצר והזיקו פטור בעל השור, ואם הזיק שור בעל החצר לשור הנכנס ברשות פטור אלא א"כ קבל עליו בעל החצר שמירתו, וכתב ע"ז הרמ"א וי"א דכיון דנתן לו רשות ליכנס הוי כאלו קבל עליו שמירתו, ודוקא בנוקין דאתו ליה מבעל החצר אבל בנוקין דאתו ליה מעלמא אינו חייב עד שיקבל עליו שמירתו ע"ש. וגנב שנכנס וגנב את המלבוש בודאי הוי רק נזק דאתו ליה מעלמא:

לבן לענ"ד הפרנסים אינם מחוייבים לשלם את האדרת, וצדקו דברי הפרנסים במה שאמרו שכל אחד תולה שם את מלבושיו על אחריות שלו דהא בודאי אינם מחוייבים בני הקהלה לתלות שם את מלבושיהם:

שלא יחליפו טליותיהן וכו', ועוד אני אומר שאין השמש שומר שכר כלל כי שכר שמשותו הוא נוטל לא שכר שמירה, אם לא שהתנו עמו הקהל להדיא עכ"ל. ובודאי לענ"ד הפרנסים שאין מקבלים שום שכר גרועים לענין זה מהשמש, ובודאי אין להם דין שומר שכר:

ויותר אני אומר שאף דין שומר חנם אין להם, כיון שלא קבלו עליהם בפירוש את השמירה. עיין מ"ש בש"ע חו"מ סי' רצ"א ס"ב אימתי יש על אחד דין שומר, דאף אם אמר לו הנח לפניך או הנח סתם או שאמר לו הרי הבית לפניך אפילו שומר חנם לא הוי ואינו חייב שבועה כלל דהא יתיב ונטר לך קאמר. ואין לדמות למ"ש הרמב"ם בפ"ב מה' שכירות הביאו להלכה בש"ע סי' רצ"ו ס"ז זה טוען שהפקיד אצלו וזה אומר לא אמרתי אלא הנח לפניך ולא נעשיתי לך שומר נשבע היסת שלא קבלו אלא בדרך זו וכו', זה אינו, דהא בנד"ד גם הטוען אינו אומר שהפרנסים קבלו עליהם

רבי חנוך העניך פדווא זצ"ל אב"ד קהלת החרדים לונדון - חשב האפוד

רבי חנוך העניך פדווא נולד בגליציה. בצעירותו למד בעיר וויין. בשנת ת"ש עלה לירושלים שם שימש והורה לצד הגאון מטעפליק והגאון מטשעבין. בשנת תשט"ו נקרא לכהן כרבה של התאחדות החרדים בעיר לונדון שמה ישב יותר מארבעים שנה עד לפטירתו בתש"ס. חיבר שו"ת חשב האפוד ג' חלקים. תשובה זו מספרו ח"ב סימן כ"ט.

אדם שאסרו עליו הקהל להתרים ממון לביהכ"נ ואנשים נתנו לו מעצמם

ב"ה יום ב' תשב"ו לונדון תע"א

אסור לו לקבל, והביא כת"ה דברי הש"ך בחו"מ סי' כ"ג אות ח' דאם יש בשרט פשר לשון הסובל שני פירושים יכולים הפרשנים לפרש ולומר כך היתה כוונתנו, אבל להוסיף דבר אין יכולים, וכמבואר שם ברמ"א דהיינו אפי' אומרים שכך היתה כוונתם:

הנה לדעתי פשוט שהפ"י של להתרים הוא שעושה פעולה שחברו יתרום, כי כן הפירוש הפשוט של בנין הפעיל, אבל אם חברו נתן לו מעצמו אין הוא מתרים אותו, אלא מקבל תרומה ממנו. ולדעתי אפי' היה כתוב בפס"ד שאסור לו לקבל תרומות, כיון שידענו שהטעם הוא שלא יכביד על האנשים, הי' מסתבר לפרש שהכוונה היא רק שלא יתבע האנשים, אבל לא שאסור לו לקבל תרומות אם נותנים לו מעצמם:

גם נראה דלא יתכן כלל לפסוק שלא יקבל אם נותנים לו מעצמם, כי יש בזה חשש מכשול להתורם. כי אם התורם נגש אליו וכסף בידו ואומר הנה

לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם איש האשכולות וכו' כש"ת אב"ד בבני ברק:

אחרשכת"ה. יקרתו הגיעני, ובדבר הדין ודברים שהיו לפני כת"ה, והוציא כת"ה פס"ד על איש אחד שלא יגבה עוד תרומות לצדקה בבהכ"נ כאשר ועד בהכ"נ והשמש מתנגדים לזה, באמרם שהוא תובע האנשים בחזקה עד כדי כך שהוא גורם שהם נמנעים מלבא לבהכ"נ. ולשון כת"ה בפס"ד הוא שזה האיש אסור לו להתרים כספים בבהכ"נ באיזה צורה שהיא, והנה האיש ממשיך לגבות כספים בטענה שאין הוא תובע האנשים אלא האנשים באים מאליהם ונותנים לו, אחרי אשר הורגלו בכך מזמן:

ונסתפק כת"ה בפירושו של הלשון אסור להתרים, אם הכוונה היא שאסור לו לתבוע דוקא הא אם נותנים לו מעצמם רשאי לקבל, או שמא הפירוש שגם אם נותנים לו מעצמם

כת"ה אם נהגו בכך. וציינן כת"ה דברי הרמ"א בסי' י"א סעי' א' מי שקבל עליו ב"ד של שנים בקנין והומינוהו ולא בא מנדין אותו כב"ד של שלשה עכ"ל:

אמנם למעשה בין אם יש יסוד בהלכה או במנהג הנהוג להוציא כתב סירוב בכגון זה בין לא, אני מיעץ לכת"ה להיות נמנע מדרך זו. כי במקום שהאחד עושק את חברו בפרנסתו או בשאר דברים הנוגעים בחייו צריכים לפעמים לצאת בתקיפות, אבל בכל הני מילי של חילוקי דעות בסדרי ביהכ"נ או גבאות והשתדלות וכדו', יותר טוב להמנע מדרכים אלה. ויכול כת"ה לבא עוה"פ בדברים עם האיש, ובין אם ישמע בין אם לא ישמע כבר יצא כת"ה ידי חובתו:

ובדבר אשר נסתפק כב' בענין חשש שוחד, מחמת שהשמש שהוא בעל דין בדבר זה, נתן לו מתנה בערב יוה"כ"פ וכן בעת אשר כתב תנאים לבתו, הנה כבר האריך בזה הפ"ת בחו"מ סי' ט' אות ו' והביא דברי הברכי יוסף שמחמיר מאד בזה, ועיי"ש שהפ"ת ממליץ בעד הרבנים דלא קפדי ולוקחים מתנות, והפ"ת מקשר את זה עם דברי הב"ח ביו"ד סי' רמ"ו המתיר לאב"ד ליקח מתנות להתעשר, גם מתפלא שם על הברכי יוסף כי ביו"ד הברכ"י בעצמו מחזיק בידי נגד הט"ז שם. ולענינינו, אם כת"ה לא יצא בחזק יד ולא יוציא סירוב רק ישתדל ביניהם בדברים, ברור שאין כאן שום בית מיחוש, ואין כאן שום מדת חסידות לחוש לשוחד משום מתנות הרגילות שנותנים לרב:

והנני בזה דוש"ת ומברך אותו בכט"ם:

כסף וקח אותו לצדקה פלונית או פלונית, הנה הפריש כבר הכסף לצדקה ואיסורא קעביד אם אינו נותנו, ואם זה האיש יענה שאינו מקבל הכסף כי הועד אסר עליו, יש לחוש שהתורם יחזיר הכסף לכיסו ולא יתננו לצדקה הפלונית ונמצא בא לידי מכשול, ואפי' בלא הפרשה, באמירה בעלמא שיתן לו לצורך צדקה נתחייב כבר כמבואר ביו"ד סי' רנ"ח סעי' י"ב, ואפי' רק במחשבה בעלמא דעת רמ"א שם בהג"ה סעי' י"ג להחמיר. ואולי יש מקום לומר שהתורם לא אמר ליתן אלא לפי שחשב שהאיש הזה עוסק בקבלת צדקה, ואם האיש הזה משיב שאינו עוסק עוד ואינו מקבל, אין על התורם שום חיוב. אך פירצה דחוקה היא זו וחוששני שאין דרך זו מוציאה מידי עבירה, ולמה באמת למנוע את פלוני ופלוני מלעשות מצוה במקום שנתעורר לזה מעצמו:

ואם באמת יש לחוש שזה האיש מערים לעבור על הפס"ד, ושקר בפיו מה שטוען שהאנשים נותנים לו מעצמם, לדעתי יותר טוב שכת"ה יקרא אותו לפניו, וידבר אתו בכל לשון של תפלה דורון ומלחמה שלא יערים לעבור על הפס"ד ולא יתבע מן האנשים שום כסף לצדקה, ואם יטען וחזור ויטען שהאנשים נותנים לו מעצמם והוא אינו תובע מהם, דבר קשה הוא בעיני לאסור לו קבלת הכסף:

ומה שכת"ה מסופק אם יש להוציא כתב סירוב נגד זה האיש, במקרה שיחבר לו שעובר באמת על הפס"ד, ותוכן ספקו אם יש להוציא סירוב במקום שהיה הדין ביחיד על פי קבלת הצדדים, ואף אם יש לזה מקום בהלכה מסופק

טעם שאין שליחות להקדש ואין חצר להקדש לקנות מציאה

דרחמנא או שמא דווקא שלוחי דרחמנא ולא איפשטא. ולפי"ז כיון דלא איפשטא אפשר לומר דהוי נמי שלוחא דידן ולא שלוחא דרחמנא דוקא, וכיון דהוי נמי שלוחא דידן אעפ"י שהגזבר עומד בצד כל הני לא מצי לאקדושי מה שבתוכו שלא מדעת בעלים, כנ"ל ברור ונכון עכ"ל:

ובקצוה"ח סי' ר' תמה שותא דמרן לא ידענא דנהי דכהני שלוחא דידן אבל גזבר ודאי שלוחא דשמים, דכהנים הוא דבעי לה בש"ס משום דמקריבין קרבנות דבעלים ומש"ה מספקא להו בשלוחא דידן, אבל גזבר ודאי שלוחא דרחמנא, ומ"ש בתוי"ט מהני כהני שלוחי דשמים אינו אלא לראיה דאיכא שליחות לשמים עכ"ד:

אין יד להקדש

והא דאין יד להקדש ביאר בקהלות יעקב ב"ב סוף סי' ל"ב, לענ"ד יש לפרש דטעמא דאין יד להקדש הוא משום דבמציאות ליכא יד הראוי לקנות, והוא משום דיסוד הדין דחצר נחשב כידו הוא מפני שהמקום מיוחד להשתמשות שלו כידו, ולכן דינו כידו, אבל חצר של הקדש אינו בגדר מיוחד לגבוה להשתמשות של הקב"ה, כי כל עניני וקניני הקדש אינו כעין השתמשות גבוה

כתב המגן אברהם סי' קנ"ד ס"ק כ"ג מצא דבר בחצר בית הכנסת זכה בו ולא אמרינן דחצר בית הכנסת קונה להקדש דחצר קונה מכח יד ואין יד להקדש (אגודה ר"ט מעילה):

אין שליחות להקדש

במשנה במס' מעילה פ"ג מ"ו הקדיש בור ואח"כ נתמלא מים וכו' מועלין בהם ואין מועלין במה שבתוכה. וכתב התוי"ט ולא אמרינן דתקנה חצר הקדש כמו חצר הדיוט דחצר משום יד אתרבאי, ולא מצינו יד להקדש כ"כ התוס' וכ"כ הרשב"ם בב"ב, דאלו בהדיוט אתרבאי רשות מואם המצא תמצא בידו (נפ"ק ד"מ דף י') אבל לא בהקדש ע"כ. ותמיהני דהתם מסקינן בגמרא דאע"ג דמשום יד אתרבאי לא גרע משליחות, ולמה לא יהיה שליחות להקדש, דהא הני כהני שלוחי שמים הם כמ"ש במשנה ג' פ"ד דנדרים. וכשהגזבר עומד בצד כל הני, דהויא השתא חצר המשתמרת תקני להקדש וצ"ע:

ובספר צאן קדשים במעילה די"ג. כתב דאישתמיטתיה מיניה מ"ש תוס' בקידושין דף כ"ג (ע"ז ד"ה דאמר רב הונא) וביומא דף י"ט (ע"ז ד"ה מי ליכא מילי) דאיבעית הגמ' אי כהני שלוחא דידן או שלוחא דרחמנא, היא אי אמרינן שלוחא דידן קצת וגם שלוחא

וא"כ כל זה אם באנו לומר שהחצר של הקדש יזכה להקדש אבל יד של הדיוט דנחשב לגבי ההדיוט בתורת יד לזכות לו שפיר יכולה אותו יד לזכות להקדש כשהוא שליח הקדש (ושליחות איכא להקדש כדמוכח מגזבר וממה שאמרו הני כהני שלוחי דרחמנא כמ"ש הקצה"ח) ויד השליח מהני שפיר לזכות למשלח ולא מפני שנעשה יד להמשלח, אלא די במה שהוא יד אצל השליח ושלוחו כמותו לענין לזכות בעדו ודוק:

דכתיב אם תצדק מה תתן לו, רק הכל הוא השתמשות שלנו לעבוד בו את הקב"ה ואנו צריכים להתנהג בקדושה בכל המיוחד לשמו, ולעבדו בבית המקדש במצות הקרבנות, והכל הוא השתמשות שלנו לקיים בו חיוב עבודתו דרמיא עלינו אבל אין זה נקרא שהקב"ה משתמש בנכסי הקדש ולכן החצר הקנוי להקדש אינו נדון כיד של גבוה לשיזכה ממון חולין לגבוה, דלא נקרא יד אלא חצר המיוחד להקונה להשתמשותו שלו וכנ"ל:

רבי חנוך העניך פדווא זצ"ל אביד קהלת החודים לונדון - חשב האפוד

רבי חנוך העניך פדווא נולד בגליציה. בצעירותו ישב באהלה של תורה בעיר ווין. בשנת ת"ש עלה לירושלים שם שימש והורה לצד הגאון מטעפליק והגאון מטשעבין. בשנת תשט"ו נקרא לכהן כרבה של התאחדות החרדים בעיר לונדון שמה ישב יותר מארבעים שנה עד לפטירתו בתש"ס. חיבר שו"ת חשב האפוד ג' חלקים. תשובה זו מספרו ח"ב סימן קכ"ו.

קטן שמצא כסף בביהכ"נ ומסרה לנבאי למי שייך הכסף

המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הרי אלו שלו ולפי הס"ד שם איירי בבתי כנסיות ומדרשות של ישראל, הרי דאין חצר ביהכ"נ קונה לביהכ"נ. ומסיים הקצוה"ח דצריכים אנו לומר, דחצר בית הכנסת דינו כחצר של שותפין, והא דאינו קונה להם י"ל כל התירוצים שנאמרו בגל ובכותל, או משום דה"ל באיסורא אתי לחצר, או משום דאינו רגיל לבוא אינו זוכה שלא מדעת, עיי"ש בקצוה"ח באורך:

ועכשו למעשה בנידון דידן, הנה בין למ"ש האגודה והמג"א ובין למ"ש הקצוה"ח אין חצר ביהכ"נ קונה לביהכ"נ, למר לא קנה משום דאין יד להקדש ולמר לא קנה משום הני תירוצים שנאמרו בגל ובכותל ישן, הרי דלתרווייהו לא קנה ביהכ"נ, והמציאה היא של המוצא אותה, ובנ"ד שהמוצא הוא קטן הסמוך על שלחן אביו המציאה של אביו:

אך נתעוררתי על נקודה אחרת, כי הנה הקטן הזה הגביה הכסף ומסר אותו להגבאי, וכיוצא בזה בגדול הי' לנו לומר דלא קנה הגדול כי הגבהתו היה

קטן מצא כסף בבית הכנסת, והלך לפי תומו ומסר הכסף להגבאי של בית הכנסת, ונשאלתי מהגבאי אם הכסף הזה שייך לבית הכנסת או לאבי הקטן. ואמנם לפני שהגבאי שאל אותי על כך הכריז למי הכסף, כי הוה פשיטא לי' דבין מצד בית הכנסת בין מצד אבי הקטן תהי' ההסכמה להחזיר לפנים משורת הדין, אע"פ שלא הי' סימן בהכסף, אבל אחרי שאיש לא ענה, שאל אותי למי שייך הכסף. וכמובן קטן זה דאיירינן בי' הוא קטן הסמוך על שלחן אביו:

והנה כתב המג"א סוס"י קנ"ד בשם האגודה וז"ל מצא דבר בחצר בית הכנסת זכה בו ולא אמרינן דחצר בהכ"נ קונה להקדש דחצר קונה מטעם יד ואין יד להקדש עכ"ל. ועיין בקצות החושן ריש סי' ר' שגם הוא מפלפל בדברי האגודה והמג"א ולבסוף מסיק דעיקר דברי האגודה תמוהים, כי בית הכנסת אין לו דין חצר של הקדש אלא הוא חצר השותפין שמבואר בחו"מ סי' ר"ס דקנו השותפין. ולאידך גיסא מביא הקצוה"ח הגמ' דב"מ דף כ"ד ע"א

כדאיתא בגיטין דף נ"ט ע"ב במשנה וכן פסקו הפוסקים, והואיל וקטן זה מסר הכסף לפי תומו להגבאי שוב אין בזה משום דרכי שלום, ויש בחקירות אלה כמה מחשבות וצדדים לכאן ולכאן, ולא ראיתי צורך להאריך ולבאר:

וכאשר נשאתי ונתתי בענין זה עם האברכים בני הכולל, אמר חתני הרה"ג ר' שלום נ"י כי לדעתו לא הי' מצד הקטן סילוק מהכסף שמצא, גם אין לראות את זה כמסירה, אלא כנתינה להגבאי באשר הוא גבאי לעשות עם הכסף מה שיש לעשות, ובכן יש להחזיר הכסף להקטן דהיינו לאביו, והם דברים של טעם, וכן ראוי להורות:

בשביל הגבאי, ובין אם קנה הגבאי בהגבהת הקטן בין אם לא קנה, הכסף הוא של הגבאי בשביל בית הכנסת, כי אם לא קנה הגבאי בהגבהת הקטן, קנה אח"כ כשהמוצא מסר לו הכסף, ודבר זה יוצא מן המשנה ב"מ דף ט' ע"ב הי' רוכב על גבי בהמה וכו' אם משנתנה לו אמר אני זכיתי בה תחלה לא אמר כלום עיי"ש. וטעמא דמילתא לפי שהמגביה לא היתה כוונתו לקנות, והרי גם הקטן הזה הגביה הכסף בכוונה למסרו להגבאי, וכי תהי' הגבהת קטן עדיפא מהגבהת גדול:

עוד יש לעורר כי מציאת קטן אין בה משום גזל אלא מפני דרכי שלום,

מהר"ל מפראג

תקנות בית הכנסת אלט ניי שול בפראג

ובתוכו תקנה מהנודע ביהודה ומהר' דוד אופנהיים

תקנות האלו נעתקו למשמרת ע"י הרה"ג ר' שמעון הירשלער שליט"א ר"מ בלונדון בחודש תשרי שנת תשמ"ה, מטבלא על הכותל בביהמ"ד הישן נושן אלט-ניי שול בפראג, והדפיסם בשעתו בקובץ קול התורה (אגו"י אנגליה) תשרי תשמ"ו. תקנות אלו נזכרו כבר בספר אליה רבה ראה לקמן בהערות.

אלה תקנות ישנות מהאר"י שבחבורה רבינו הגדול המפורסם מהר"ל זצ"ל מפראג וקצת מנהגים דבה"כ ראשונה דמתקריא אנ"ש ר"ת אלט ניי שול ושם אוהרות גדולות שלא ידבר שום שיחה כלל בשעת התפלה מברוך שאמר עד לאחר שמונה עשרה

א בשבת ויו"ט לא לכבד פנוי, יהיה מה שיהיה, בשום מצוה יהיה מי שיהיה. ומכ"ש לעלות לס"ת חוץ חתן ובר מצוה:

ב בשבת ויו"ט העולה לס"ת במקום שלישי יהא דוקא איש מורינו, ומרביעי עד שמיני צ"ל איש חבר, אבל זקנים תמימים מאנשי ישרים אינם בכלל. ואחרון ומפטייר צריכין דוקא חבר, אבל חתן ובר מצוה אינם בכלל:

ג תיקון ישן מהגאון מהר"ל הנ"ל מחיובים בסדר הזה: החתן ביום חתונתו או בשבת לאחר חתונתו דהיינו אם הוא בחור או אפילו אלמן שנשא בתולה, וכן חבר מצוה, והחתן בשבת שמוזרים אותו בשבת שלפני חתונתו, ואם לא אפשר לעלות שניהם יטילו גורל ביניהם, ואח"כ שושבינים, ואח"כ סנדק, ואח"כ המוהל, ואח"כ בעל היולדת, אח"כ היארצייט^כ.

א. ז"ל האליה רבה בסי' קל"ו, עיין לקמן סוף סימן רפ"ב בקדימת החיובים, ובאליהו זוטא שם כתבתי בתקנות שתיקן הגאון מוהר"ר ליווא פה פראג ראיתי סדרן, ראשון חתן ביום חתונתו או בשבת אחר חתונה, ואחר כך הנער בר מצוה, ואחר כך שני שושבינים, ואחר כך הסנדק [באליה זוטא שם נשמט זה בטעות], ואחר כך המוהל, ואחר כך בעל היולדת ואחר כך היארצייט, עד כאן. וצריך עיון אם כוונתו בשושבינים נמי אפילו בשבת שאחר החתונה, ועוד הא בלבוש סימן רפ"ב לא מזכיר שושבינים:

ד תקנה מהגאון מהר"ל הנ"ל, שביום החתונה יתן הגבאי לשני שושבינים סגן במ' גראשין - ארבעים ולא יוסיף:

ה תקנה ישנה מהגאון מהר"ל, אם יש סך הנדן מהחתן לערך אלף זהובים, או צריך החתן ליתן למצות גלילה אחד זהב הגר שפעציע, ואם ימעט נדן החתן מערך הנ"ל, יש ביכולת הגבאי לעשות כרצונו, אבל מעות הזאת יתן להגבאי קודם שבת, ואם לא נתן לא עיכב, רק צריך ליתן משכון להגבאי. ומפני הבושה והמחלוקת הכל שוין ליתן המשכון הזה, עשיר ודל:

ו אם בחול יהיה ברית מילה, מחוייב בעל הברית ליתן בשביל המצות יו"ד צל, וגלילה לית בכלל. ובאם יש מוסף, יתן י"ב צל:

ז מכל תפלות ימים נוראים ויו"ט ותקיעת שופר, לא לכבד כלל לשום בעלי בתים רק מאותם ההולכים בבה"כ אנ"ש [אלט ניי שול]. גם תיקן אב"ד ור"מ דקהלתינו מו"ה יחזקאל לנדא שהמתפללים בימים נוראים לא יתפללו עם משוררים כלל:

ח ביום העשירי שאחר תשעה באב, לומר בבוקר שיר היחוד ושיר היום ותהלים מאתמול - מתשעה באב:

ט אסור להחזן להתחיל אדון עולם בבוקר קודם שקרא השמש דמתא, וגמר בחזירתו לפני בה"כ אנ"ש, גם לעת מנחת ערב. אבל אם השמש שקרא יש תמיד בבה"כ אנ"ש, צריך החזן להמתין להתחיל עד שהשמש שקרא יגיע למקומו, וקרא להחזן להתחיל:

י נמנו וגמרו מנהג ישן בבה"כ אנ"ש [אלט ניי שול], שאסור לאבל יהיה מי שיהיה לעבור ולהתפלל מעריב דר"ח, וע"ש ויו"ט בכלל².

יא בשבת, לאחר ההפטורה, קודם אב הרחמים צריך החזן להזכיר נשמות קדושים הנרשמים במימרא בוך:

יב מנהג ישן בבה"כ אנ"ש [אלט ניי שול] שהשירה דפסח בפייט דשחרית, ועשרת הדברות דשבועות בפייט, אין להחזן לומר בהשירה

ב. אם הכוונה לתפלת מנחה בער"ש ויו"ט ע"י בשו"ת תשורת ש"י סי' תל"ב אות ב' ותר"מ על המנהג שאין אבל מתפלל אז מנחה לפני העמוד:

שום ניגון כלל, ובו' דפסח בשירה דס"ת כשיגיע הקורא לאז ישיר, אז הוא שותק, וכל הציבור קורין בקול רם מאז ישיר עד גמירא, ואח"כ מתחיל הקורא לברך, מאז ישיר עד גמירא:

יג מנהג בבה"כ אנ"ש, אותה הפמוטה שיש בצד דרום, צריך להדליק החצי כל יום ב' וה', ואם יש ברית מילה, וביום שאין אומרים תחנה, ידליקו כולה, וגם ביו"ט בשחרית קודם נשמת, וגם הפמוטה שיש לפני ארון הקודש, להדליק כולה ביו"ט שחרית, וגם בפורים והושענא רבה. ואותה הפמוטה שיש לפני הפתח דבה"כ זו לפנים, אפילו עני שבעני אם יש לו ברית מילה צריך להדליק כולה, ואותה הפמוטה דברית מילה נקראת גר של אליהו הנביא ז"ל, ע"כ הדלקה עושה מצוה:

יד הלייכטער בתוך העלעמער אין להדליק רק באותו יום שנוטלים ב' ס"ת, וגם בפורים בערבית - ע"ש ליהודים היתה אורה:

יז מחול המועד דסוכות עד פורים, צריך לברך על הטלית אחר שיר היחוד, מפורים ואילך צ"ל קודם שיר היחוד:

יז כל בתי כנסיות צריכים להמתין על בה"כ זו, בת"ב על הציונים¹, ותקיעת שופר, וקריאת מגילה, וכן בהסליחות קודם ר"ה, ומכ"ש לברכו בשבת, ובליל מ"ש להמתין עד ההתחלה בבה"כ אנ"ש [אלט ניי שול]:

יז עירובי חצירות ערב פסח נעשה בבה"כ אנ"ש [אלט ניי שול] ע"י מרא דאתרא, ואם אין שם, נעשה ע"י חד מרבני ב"ד מ"ש² להוציא כל הקהלה:

יח תיקון מהגאון מו"ה דוד אפאנהיים אב"ד ור"מ דקהלתינו. ביום ט' באב שלא לפתוח פתחי דבי כנישתא עד שעה וי"ו, ולהאריך בניגוני דקינות ולכוין יציאה דבה"כ בחצי יום כדי שלא להקל במלאכתן וכיוצא בהן:

ג. קינות המתחילים בציון.

ד. הבי"ד בפראג היו נקראים "מורה שוה" כנזכר כמ"פ בשו"ת נו"ב.

יב השמש הקבוע בבהכנ"ם זו ישגיה על היא"צ מקדושים אשר בארץ המה שגורשמים בטאפול" כדי לומר קדיש בשבילם, ולהדליק נירות לנשמותיהם בג"ע, זכותם יעמוד לנו אמן:

ב נהג בית הכנסת זו, ת"ב מהפכין בגדי הקודש מפנים לחוץ בפשתי שחור זכר מקדשינו, וביום ת"ב יהיה בשבת ואז נדחה ליום א', אז מלבישין הספרי תורה בכגד סמוט שחור, ולעת ערב הנוטה ליום יו"ד מנחם יש פרוכת לבן לפני ארון הקודש דבה"כ זו. כן המנהג:

כא לשבעה הקרואים דחוץ לא יקובל יותר מח"י אנשים¹, וסימנך וחי בהם כתיב²:

ה. טאוועל - על הלוח.

ו. כתב האליה רבה סי' רפ"ב אות ג', וזקיני הזקן הגאון מוה"ר אהרן שמעון זכרונו לברכה תיקן פה פראג שלא לקרות יותר מעשרה חוץ ממפטיר ומפני טורח ציבור והוספתי על דבריו שלא יוסיפו אפילו בימים נוראים יותר מעשרה דאם כן יהא קדושים יותר משבת.

עוד כתב בא"ר שם אות ד' פה פראג נוהגין להוסיף ביום טוב ויום הכיפורים.

ז. יש להביא כאן מש"כ זקיני רבי שלמה מווילנא בשו"ת בנין שלמה או"ח סימן כ' באמצע דבריו. וז"ל היוצא לנו מדברינו להלכה דמותר להוסיף בשבת על שבעה קרואים בלי שום פקפוק, ובפרט בבהמ"ד דמתפללים שם רוב עם ואם לא יקראו רק שבעה קרואים לא יגיע לכל אחד עליה פעם אחת בחודש לכה"פ, אז צריך להוסיף, דהרי הכנה"ג כתב דבהתונה או ברית מילה צריך להוסיף משום דאיכא חיובא לעלות לתורה, וא"כ בנד"ד נמי הרי איכא חיובא על כל אדם מישראל לעלות לתורה פעם אחת בחודש מיהת כמ"ש בספרי יראים.

ונ"ל דגם הגר"א ז"ל שהקפיד שלא להוסיף לא נהג כן רק במנין שלו דלא התפללו שמה בוודאי רק מנין מצומצם או מעט יותר וליכא קפידא בזה אם לא הוסיפו, אבל בביהמ"ד שיש שם רוב עם אפשר דהוה מודה דטפי עדיף להוסיף כדי שיגיע לכל אחד עליה פעם אחת בשתי שבתות או לכל הפחות פעם בחודש, כן נראה לי.

ושמעתי ממר אחי הגאון רבי בצלאל הכהן מווילנא בעל ראשית ביכורים ז"ל שגם בעיניו לא היה נכון המנהג שלא להוסיף על שבעה קרואים במקום שיש רוב עם ומטעם הנ"ל, והוא ז"ל היה מהדר לקרוא לתורה בכל שבת ושבת כל האנשים שהתפללו שמה בבית מדרשו כדי לזכות כל אחד במצות קריאת התורה, ואף דלפעמים היה שם קרוב לשני מנינים. אמנם פשוט דזה אינו רשאי רק יחיד בבית מדרשו, אבל בבהמ"ד של רבים כבר כתב באליה רבה בסי' רפ"ב דהגאון מהר"ש תיקן בפראג דאף אם מוסיפין מ"מ אין לקרות יותר מעשרה חוץ ממפטיר מפני טורח הצבור, ע"כ.

כב מנהג בבה"כ זו בכל ער"ח בשומרים לבוקר לומר קודם עקידה, אנא אלקי אברהם. - סליחות מו"ה אברם קרא זצ"ל:

אלו התקנות ע"ש כ"ב אותיות אלפא ביתא תקנס, כ"ב תקנות קימו וקבלו עלינו ועל זרעינו בבה"כ אנ"ש וכל בתי כנסיות פה קהלתינו פה פראג, אשרי אנ"ש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה:

נתחדש בשנת מה יפית ומה נעמת לפ"ק:

ונתחדש פעם שני ע"י הנעלה כ"ה אל' בן הישיש הנעלה כ"ה מאיר כ"ץ קארפעלעם, נין ונכד הגאון מו"ה נפתלי הכהן אב"ד ור"מ דק"ק גלונא רבתא, ומגזע מהרש"ל ומגזע רש"י ז"ל:

ועתה נתחדש פעם שלישית ע"י האלופים הגבאים דבה"כ אנ"ש בשנת ששון ויקר לפ"ק:

האלוף מו"ה איצק ר' שמואל סג"ל מהראש

הנעלה בה' שמחה ר' וואלף שולהאף

הנעלה בה' זיסקינד נייערן

ושם בבה"כ אנ"ש הנ"ל יש טבלא תחת דגל"ט גדול הפרוסה למעלה בנג בהכנס"ס וז"ל המבלא:

ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו.

...קי"ז לפ"ק שהוא 1357 נתן הקיסר קאראלום דער 4 חירות ליהודים בפראג להרים דגל ונתחדש בימי ווערדינאד קיסר ע"ה... נתקלקל ועתה נתחדש לכבוד אדונינו הקיסר קאראלום דער 6 יר"ה בלדת בנו ערצ-הערצאג לעאפאלדום יר"ה למו"ט בשנת תבון מלכותו מאד לפ"ק.

ח. רבי אברהם קרא מפראג אדם גדול ומופלג בתורה וחיבר ביאור על רש"י והגיה טאו"ח בהגהות מופלאות והעמיד תלמידים הרבה והיה בקי בכל שבע חכמות והיה ראש הישיבה ואב"ד פה פראג ועלה אל האלקים בשנת ש"ג לפ"ק. כ"כ על מצבתו.

ט. עיין בדברי חמודות לבעל התו"ט הלכות קטנות ה' ציצית ס"ק כ"ה שמזכיר עוד דגלים הנמצאים בפראג בביהכנס"ס פנחס של הקדוש ר' שלמה מולכו הי"ד – הערת ר' שמעון הירשלער שליט"א.

אודות ביהכ"נ אלטניי שול

מהרשום על הטבלא מוכח שהיה נקרא אלט-ניי שול ולא כהאומרים דנקרא על תנאי שול. לעיל בתשובת רבי שמעון סופר, מזכיר שכפי המורגל בפי הסיפורים והספרים נבנתה בהכ"נ ההיא לא זמן כביר אחר חורבן בית קדשינו, הרבה יותר מאלף שנים.

מה שנוכר כאן בתקנות שכל בתי כנסיות שבפראג נגררים אחר ביהכ"נ אלטניי כן הביא גם האליה רבה סי' קל"א אות י' הנה פה פראג נוהגין כשיש מילה בבית הכנסת ישנה וחדשה [אלטניי] אין אומרים תחנון בכל בתי כנסיות דאומרים דכולהו גרירין אחר בית הכנסת הנזכר. וכ"כ באליה רבה סי' רס"ג כ"ו לענין קבלת שבת, ובפראג נוהגים למשוך כל בתי כנסיות אחר בית הכנסת ישנה וחדשה [אלטניי]:

כדאי להעתיק מה שנמצא בספר ברכת אברהם (קאלאמעס תרמ"ט) מאמרי ומנהגי הרה"ק בעל אשל אברהם מבוטשאטש (עמ' ק"ט) ששמע שהגור אריה (סמפר"ל מפלאג) זצ"ל עשה גולם ע"י ספר יצירה הק', כי האר"י הריחו שהוא גאון וצדיק ושלא את תלמידיו ללמדו חכמת הקבלה, וכן יכולים הצדיקים עד היום כי האר"י פירש פירוש האמיתי על ספר יצירה הק', ובכל ע"ש היה מנהגו של הגור אריה זצ"ל ליקח השם הנתון בפי הגולם מפיו, וע"י כך היה הגולם מונח כעפר לפי שבלא השם הוא מת, ואירע ששכח פ"א להוציא בלעו מפיו וכבר אמרו בביהכ"נ הגדולה מקום שהוא ז"ל היה מתפלל מזמור שיר ליום השבת, וידוע ההלכה שכיון שאומרים זה המזמור מקבלין שבת, ועוד ידוע שכל בני העיר נגררין בתר ביהכ"נ הגדולה כשבוע, והתחיל הגולם להזיק ולהרעיש עולם כי נתדבקו בו הקליפות שנבראו בע"ש בין השמשות וכשמוציאין גוף כזה בלא נשמה מתדבקין בו, ותיכף צוה הוא ז"ל להתיר הנדר כי קבלה בטעות היתה ועקרו הנדר מעיקרא ונמצא שעדיין לא נכנס השבת, והלך והוציא בלעו מפיו וחזר לביהכ"נ והתחיל פעם שנית מזמור שיר ליום השבת, ומאז ועד הלאה נוהגין כך לומר ב' פעמים פסוק מזמור שיר ליום השבת משום זכר עשה לנפלאותיו. (וביהכ"נ הג"ל הוא ישינה מאוד ואומרים שבנאוהו העולם מאבנים של ירושלים או בה"מ, והתנו שאם מהרה יבנה ביהמ"ק יסתרוהו, ולכך קורין אותה על תנאי בפראג. ומספרים מעשים נוראים מקדושתה) עכ"ד. כמו כן מובא סיפור זה בספר ספורים נחמדים (זיעלמייר מס"ג) בשם הרה"ק רבי יצחק מסקווירא זצ"ל:

ולתעיר שבספה"ק בני יששכר מאמרי כסלו ב' אות כ"א כתב, הרב הגאון מהר"ל מפראג ידוע דבריו נאמרו ברוח הקודש והיה משתמש בספר יצירה:

ב"אלה דברי הברית" (אלטווא תקע"ט) ספר נגד הרפורמים אשר החלו לעשות שינויים בבית הכנסת, נדפס תשובתו של החרת"ם (נעמ' ל"א) הכותב, ואבותינו ספרו לנו שבימי קדם היה עוגב בפראג בבית הכנסת על תנאי, אך בספר או"ן הנזכר, העיד שקר בספרו שיהודי מנגן בליל שבת עד חצי שעה בלילה ה' יצילנו, גם אנו מקובלים שפסקו נגינתם בפראג טרם אמרם מזמור שיר ליום השבת, ומכל מקום אמת שכפראג השיר היה להם בעוגב, גם שנו מהנגון המיוחד להם, אבל בכל שארי בתי כנסיות שבעיר גדולה לאלהים הלזה, לא עשו ככה וגם זו משנתקלקלה שוב לא תקנהו ובכל מקום מושב בני ישראל לא שמענו ככה. (תשובה זו נדפסה גם בשו"ת חתם סופר ח"ו ליקומים סימן פ"ו אולם בהשמטת קמע זה):

גם הדיינים דק"ק פראג רבי אליעזר פלעקש רבי שמואל סג"ל לנדא ורבי ליב מעליש, כותבים שם (עמ' י"ז) והמנגנים בקהלתנו בכלי זמרים בקבלת שבת המנהג פה שמחויבים המזמרים להסיר ולסלק מידם כלי זמר חצי שעה קודם ברכו.

רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל רב בוילנא

אחיעזר

רבי חנוך העניך איגש זצ"ל רב בוילנא

מרחשת

רבי חיים עוזר גרודזינסקי, נולד בשנת תרכ"ג בליטא. בשנת תרמ"ז מונה להיות דיין בבית הדין המפורסם של וילנא. הקדיש את עצמו לטובת הישיבות והחנוך הטהור של ילדי ישראל. נפטר בשנת ת"ש. תשובותיו נדפסו בספרו אחיעזר.

רבי חנוך העניך איגש, נולד בשנת תרכ"ד ברוסיה, כיהן כמו"ץ בוילנא. עשה רבות להרמת קרן הדת והתורה בוילנא. נספה בשואה בשנת תש"א הי"ד. נודע על שם ספרו מרחשת. תשובה זו נדפסה בשו"ת אחיעזר ח"ד סי' א'.

מכירת כרטיסים לחזן שיתפלל בבית הכנסת והרווחים ילכו להחזקת בית הכנסת

דביהכ"נ הגדול רק הפעם לצורך שעה שהיה תקון גדול לביהכ"נ, ובאופן שיצוו הגבאים על המתעסקים הסרים למשמעתם שלא תצא תקלה חלילה מחלול-שבת, ושלא תהי' שום מכירה מהבילעטין בשבת, וגם שישמרו על הסדרים שלא יתנהגו כביהכ"נ כבבתי התיאטראות, וההיתר נתן מאתנו רק הפעם, כי אמנם בעיקר הדבר מוצאים גם אנחנו שלא לפי כבוד מקדש מעט ובפרט כבוד ביהכ"נ הגדול ענין מכירת בילעטין הוא נחשב כעין חלול הקדש אף בימות החול:

אכן משום שיהי' ידוע ומפורסם בעיר שהכנסת הבילעטין תהי' לתקון בדק ביהכ"נ הגדול, וזהו ג"כ כבוד ביהכ"נ לפאר בית אלקינו, ולא חלולו, ע"כ מצאנו להתיר הפעם לצורך בדק בית הכנסת כיוצא מן הכלל, אבל לימים הבאים התקנה הקבועה משנת

ע"ד אשר נשאלנו מכבוד הרה"ג הגבאים דצ"ג וביהכ"נ הגדול דקהלתנו, כאשר הי' להם הוצאה גדולה מתקון בדק ביהכ"נ הגדול כמה אלפים רובל, ואין ביכלת הצ"ג, בצוק העתים הללו אשר רבו מחסורי העניים, לשאת את ההוצאה הזאת, וע"כ מוצאים המה לנכון לקרוא לש"ץ מפורסם שיתפלל בביהכנה"ג באחד השבתות הבעל"ט על בילעטין, והכנסת הבילעטין תהי' לתשלומי הוצאת תקון הבדק:

אולם כבר בשנת תר"ן, הי' הסכם רבני המו"צ דקהלתנו לבטל מכירת הבילעטין מביהכ"נ הגדול, וההחלטה ההיא כתובה וחתומה בפנקס הצ"ג, וע"כ שואלים הגבאים חות דעתינו בזה:

ואחרי שהתישבנו באספת הרבנים, מצאנו לנכון להתיר להגבאים

מילי רבני כנישתא

רו

תר"ץ מטעם רבני עירנו במקומה לגדור גדר והננו מאשרים ומחזקים את
עומדת, ובפרט בימינו אלה שיכול התקנה הנזכרת שלא תשונה עוד לימים
לצאת מזה הלול-שבת בפרהסיא, עלינו יבואו:

וליתר תוקף ועוז באעה"ח יום ועש"ק ה' אדר שני תער"ג פה ווילנא,

חיים עוזר גראדזענסקי

חנוך העניך איגש

רבי משה סופר זצ"ל

אב"ד פרעשבורג - חתם סופר

רבי משה סופר החת"ס, נולד בשנת תקכ"ג בעיר פראנקפורט. תלמיד רבי נתן אדלער, ובעל ההפלאה. בזיוו"ש חתן רבי עקיבא איגר. גדול המשיבים בדורו ומקים עולה של תורה במדינת אונגארן. שימש כאב"ד בק"ק דרעזניץ, מאטערסדארף, ומשנת תקס"ו אבד"ק פרעשבורג, ושם יסד ישיבתו הגדולה והמפורסמת. נפטר כ"ה תשרי שנת ת"ר ומנו"כ בפרעשבורג. חיבר ספרי חתם סופר עה"ת ומסכתות הש"ס, שו"ת ודרשות. סימן זה מתוך קובץ תשובות חת"ס סימן מ"א.

ראש הקהל שהכריזו בשמו שנדר להתפטר מתפקידו

שיל"ת. פ"ב יום ד' ד' אלול תקצ"א

אם אומר לשלוחו להקדיש נכסי אינו כלום וזה פשוט. ומורי בהפלא"ה באיזה מקומות הקשה, אם כן איך יועיל תנאי בנדר הא בעינן דומיא דבני גד ובני ראובן על ידי שליח כמבואר בכתובות ע"ד ע"א, ועיין רמב"ן במלחמות פרק ב' דביצה (כ' ע"ב) דוקא בתנאי שבין אדם לחבירו בעינן דומיא דבני גד ובני ראובן אבל לאדם עצמו אם יהי' כך אהי' נזיר וכדומה לא צריך דיני תנאי ולק"מ, ואין כאן מקומו, ע"כ ברור שאין בדברי השמש משום נדר:

אך על כל פנים הרי הודיע להציבור שהוא בעצמו נדר על דעת רבים, וקיימ"ל (יו"ד סי' כ"ח סעיף כ"ב) אפילו אינו פורט שם הרבים הוי נדר על דעת רבים, שאין להתיר כי אם לדבר מצוה. והנה הטורי זהב יו"ד סי' קפ"ה כתב דבאמרה בפרהסיא לא מהני אמתלא, וטעמו עמו לא שיהי' חילוק בין פרהסיא לצינעה, אלא הטעם כיון שהאמתלא לא תאמר

שלום וכ"ט וחיים ארוכים לידידי ורב חביבי תלמידי החרוץ ושנון הרבני המופלא ומופלג מו"ה ליב נ"י ליטש:

נ"ה הגיעני על דבר ראש הקהל אשר בקצפו עם סרבן א' אשר העיז בפניו, אמר לשמש להכריז בבית הכנסת להודיע שהראש הקהל נדר על דעת רבים שלא להיות עוד ראש הקהל, ועתה רוצים שיחזור בו, והוא גם הוא אומר שמעולם לא נדר, ונותן אמתלא שאמר כן להעלות חמת הציבור על הסרבן לנקום נקמתו ממנו, גם שלא יפצירו בו, אבל לעולם לא נדר, ונפשו בשאלתו אי נאמין לאמתלא שלו, או אף אם לא נאמין אם עכ"פ יש היתר על ידי שאלה. ומעלתו האריך והראה פנים לאסור, ולפענ"ד הדבר פשוט להתיר מכל צד אך לא אאריך:

הנה פשוט שאין בהכרזת הש"ץ משום נדר, דנדר על ידי שליח אינו כלום

לך דבר מצוה גדול מזה, מסתמא לא
 אשכתו בוררים גברא דדייק כוותיה,
 כשמינו אותו על האי שתא ובפרט
 בעתים הללו, וגם כמו שכתב מעלתו
 דיתעורר על ידי זה קנאת איש מרעהו
 ומדנים, ואין לך מצוה כרדיפת השלום,
 ע"כ אפילו הי' נודר על דעת רבים היה
 לו היתר:

על כן ליתר שאת ישאל על נדרו על
 ידי שלשה, שכל הג' מחוץ לעיר,
 כמו שכתב הש"ך סימן רכ"ח ס"ק י"ב,
 ועל כל פנים לא יאמר סתם שיתירו לו
 נדרו שאם כן סותר את עצמו שאומר
 לא נדר כלל, אלא יאמר לא נדרתי אך
 ליתר שאת אולי דברתי דבור בכעס
 ואיני זוכר או הסכמתי בלבי, על כל זה
 אני מתחרט, ולא הייתי מעלה על לבי
 כנ"ל ולא הייתי מדבר שום דבור, ע"כ
 מבקש אני מהב"ד שיעקרו הנדר
 מעיקרא, ואז מותר להנהיג את הציבור.
 וה' ינהלו על מי מנוחות, הכ"ד א"נ
 הכותב בחפזי:

משה"ק סופר מפפד"מ

אלא לבעלה ביחוד ולא יתפרסם ע"כ
 אינו מועיל, אבל היכא שהאמתלא
 מתפרסם גם כן פשיטא שאין חילוק
 ופשוט:

ואפשר שאפילו אם באמת נדר, לא
 הי' רק כעין נדרי זריזין
 ולהליכא בעלמא. וגם נ"ל כיון שכבר
 נמנו עליו הבוררים ומנוהו לראש הקהל
 האי שתא, הרי הוא משועבד לשותפות
 הקהילה לסבול על צווארו עול
 ההתמניות על כרחו, ולא כל כמיני'
 להסירו מעל שכמו. ואפשר אלים
 שיעבודי' דקהילה דאין קונם מפקיע
 אפילו הי' אומר קונם, ומכל שכן שאין
 כאן לא קונם לא נדר ולא דבר שיש בו
 ממש כמו שכתב מעלתו גם כן. ואמנם
 אם ישבע שלא לקבל מכאן והלאה, בזה
 שייך דברי הרשב"א בתשובה דמייתי
 בש"ע יו"ד סימן רכ"ח סעיף וי"ו, וכולי
 האי ואולי:

ואפילו אם נחמיר להצריכו היתר על
 כל פנים, נמי אתי שפיר, דאין

רבי יוסף חיים זאננפעלד זצ"ל אב"ד העדה החרדית - ירושלים

רבי יוסף זוננפלד נולד בווערבוי שבמערב הונגריה בשנת תש"ט. בתרל"ג עלה יחד עם רבו רבי אברהם שאג לירושלים עיה"ק. נבחר כרבה של קהלות האשכנזים בירושלים ונסתלק שם בתרצ"ב. במשך ימי חייו עמד על משמרת הקודש לטובת הישוב החרדי בארצנו הקדושה. תשובותיו נדפסו בקובץ שלמת חיים, ולאחרונה בתשובות רבי יוסף חיים זאננפעלד (ירושלים תשס"ב), משם סימן פ"ה העתקנו מכתב זה.

מסורת קריאת שם ביהכ"נ על שם תנא

חקיקת שם הוי"ה על אבן בביהכ"נ

מוצש"ק פרשת בא ער"ח שבט תרפ"ח לפ"ק

להרה"ח הר"פ גרייבסקי נ"י:

בזה, ורק היה לו לאמר שאינו נודע לו חיבור היסטורי, אבל בודאי יש לו, והמעין היטב בסיפור החורבן ימצא המשך לזה:

ובמה שהעיר על שם הוי"ה החקוק מלא על האבן העתיקה מעל השער של ביהמ"ד הישן מנחם ציון משנת תקצ"ז, שבו התפללו גאוני קדמאי דקרתא קדישא הדא ובראשם הגאון הצדיק מרן יוסף זונדל סלנט זצ"ל, הנה כנראה לא נעשה עפ"י דעת חכמים, או אפשר שמצאו האבן והיה נראה להם היותר טוב לקובעו לשם כדי שלא יבא לידי בזיון חלילה:

קבלתי ספרו אבני זכרון, והנני מחזיק להמחבר טובה כי מצוה עשה להיות לזכרון טוב לדורות לכל אשר שכללו עיה"ק ת"ו בממונם, והשתדלותם לקיים הישוב הקדוש יעלו לזכרון להיותנו זוכים בקרוב לראותם חיים וקיימים בתחית המתים בב"א:

והנני להעיר עמש"כ שם בנידון שם ביהכ"נ של עדת הספרדים הנקרא "ר' יוחנן בן זכאי", שהוא רק שם כבוד ואין לו כל חיבור היסטורי לריב"ז, מנין לו זה, וכי בשביל שלא נודע לו. וידענו כי השמות לא ניתנו בדרך מקרה, ובעיקר מה צורך היה לו

המחכה לישועה בקרוב,
יוסף חיים זאננפעלד

רבי גרשון קובלענץ זצ"ל

מרבני מיץ - קרית חנה

רבי גרשון קובלענץ מוויא (ת"ן - תק"ב), חד מדייני רבה דק"ק מיץ. היה תלמיד של הגאונים השבות יעקב והפני יהושע, ובספריהם ובספר שו"ת כנסת יחזקאל נדפסו כמה מתשובותיו. נדפס ממנו שו"ת קרית חנה. קטעים אלו על הל' ביהכ"ג נעתקו מתוך חיבור כת"י על טור שו"ע או"ח. כמה מהחידושים על דברי השו"ע נדפסו בסוף שו"ע החדש של מכון ירושלים. כאן הדפסנו את החידושים על הטור ב"י וממה שלא נדפס שם על השו"ע. צילום כתב היד הגיע אלינו ע"י מוה"ר שמרי' ציטראנענבוים שליט"א מברוקלין.

הלכות בית הכנסת

ההיכל ומיצה, והיושבים מנד ההיכל והמיצה ג"כ הוי כמו אחורי ההיכל כיון שפניהם כלפי המיצה וההיכל ולא כלפי העם, ודו"ק:

(ב) שם צשו"ע ס"ה אין פותחין פתח צה"כ אלא כנגד הצד וכו'. ועי' לעיל סי' ז' ס"ז וס"ח:

(ג) שם צמ"א סק"צ אין צונים, ז"ע דעכשוו אין נוהרין צזה וכו', וי"ל דכיון דיש הרבה צתי עכו"ם בעיר שגבוהים מצית הכנסת א"כ צל"ה ליכא היכרא לצית הכנסת וכו'.

ונ"ל דהיינו צאותן המקומות שיהודים והגויים דרים ציחד מעורצין וגם הצה"כ צמוכס, א"כ ליכא היכרא כלל, אצל צמקום שהיהודים יש להם רחוב מיוחד צפ"ע והצה"כ צין צתיהם א"כ איכא היכרא וי"ל הצה"כ גצוה מכולן, כנ"ל פשוט, וצריכין או להגציה הצה"כ או להשפיל צתיהם, וק"ל:

או"ח סימן ק"ג

(א) צצ"י צד"ה וכליז יושצין צה, הזקנים כלפי העם וכו', ועכ"ז יקשה לפי כוונתו זאת, האיך יאמר שיהיה פני כל העם כלפי ההיכל וכלפי המיצה, והלא כבר אמר שהיא צאמצע, וא"כ היושבים צינה וצין ההיכל האיך יהיה פניהם כלפי המיצה, על כן הנכון וכו'. ונלטרך לומר, כי אעפ"י שהמיצה צאמצע אין רשאין ליצצ צינה וצין ההיכל כדי שלעולם יהיה פני העם כלפי הזקנים וכלפי הקודש, ע"כ [לשון הצ"י]:

ודברים אלו תמוהין קצת, דאף שצאמצת הא דקאמר שעושין המיצה צאמצע, ודאי כוונתו צין צאמצע אורך וצין צאמצע רחב הציהכ"ג כדמסיים צטעמא כדי שיהיו כולם שומעין, אצל מ"מ לא קשה כלום, שיש לומר דצין ההיכל והמיצה יושצין הזקנים והחכמים, שפי' זקנים הוא חכמים, כמ"ש הצ"י לפני זה, ומ"מ רוב העם יושצין צידי המיצה וההיכל ומאחורי

סימן קנ"א

ד) בטור ויכול לרוק זה ובלבד שישפשונו
ברגליו וכו', ובצ"י שם. ועי' לעיל סי'
נ' דד"ה ומותר לרוק זה, ודד"ה ומ"ש
או מכסהו בגמי וכו', ובסי' נ"ז דד"ה
כתב ה"ר יונה שאפי' אם יהי' צבה"כ
תבן או גמי וכו', ועי' מ"ש שם ע"ו,
ודו"ק:

ה) שם בצ"י ולא נאותין בהם, פירש"י אין
מתקשטין לתוכן וכו'. ועי' בפ"ק
דיומא דף י"א ע"א על הצרייתא שהנשים
ניאותין בהן, ועי' שם בתו' ד"ה אעפ"י
שהנשים מתקשטות בהן, ונ"ל שחיבת
ניאותות סובלת ב' פירושים, מקשטות
ורוחות, וכאן אלל ציה"כ מסתבר יותר
לפרש מתקשטות, וק"ל:

ו) שם דד"ה כתב המרדכי בפ"ק דשבת
בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור
להשתמש בעלייה שעל גבי צית הכנסת
כמ"ש ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא
נתקדשו וכו':

זצ"ע דהא אי' בגמ' דאפילו ציתו אסור
להשתמש למעלה מצה"כ, דמזה
הטעם אסור לבנות צית תשמיש גבוה
מצה"כ, ומשמע דאפילו תנאי לא מהני
וכמ"ש לעיל סי' ק"ן והוא מהש"ס
ואסמכוהו אקרא לרומם צית אלהינו וכו',
וא"כ כ"ש צה"כ עצמו שאסור להשתמש
למעלה ממנו. ובסי' ק"ן ס"ב צהג"ה
העתיק דברי מהרי"ן חביב שהציאו הצ"י
ר"ס קנ"ד שמותר להשתמש בעליה שע"ג
הצה"כ ארעי ואין זה בכלל צה"כ שנריך
להיות גבוה מנגות שארי צתי העיר,
וצהג"ה הנ"ל העתיקו ולא העתיק הא

דמותר להגזיה צתי שאר העיר, א"ו דזה
נלמוד במכ"ש דמותר להשתמש בעליה שעל
גביו וכ"ש צית אחר שגבוה מצה"כ ע"ש
צצ"י ר"ס קנ"ד, וא"כ ע"כ לכ"ע אסור
להשתמש למעלה בעליה צבה"כ גמור שהוא
בקבע ויש לו דין צה"כ לענין שאין להגזיה
שאר צתים וכ"ש להשתמש למעלה ממנו,
ודו"ק:

סימן קנ"ב

ז) צצ"י וכו' מדאיבעיא לן בגמ' פרק בני
העיר למאן דצני צי כנישתא וכו',
ומשמע דהוי לכו צי כנישתא אחרייתא
דאל"כ לא חייש השואל לטעמא דלויי, וכיון
דה"ל צי כנישתא אחרייתא ואפ"ה אסרו לכו
ע"כ עיקר הטעם משום פשיעותא הוא
וכו':

וּסְוִיגִיָּא זו תמוה מאד לפע"ד, דבראשונה
הוכיח הצ"י דהיה להם צי
כנישתא אחרת וטעמא דלויי מלחא היא,
ואח"כ הוכיח דלאו מילתא היא מדאסר
להו, וקשה הל"ל בקיצור טעמא משום צלויי
הוא או משום פשיעותא הוא, ואם הטעם
משום צלויי אינו צריך לשאלה אחריני למיחש
כלל כיון דיש לו צה"כ אחרת. א"ו דזה
פשוט להמקשן דאחנהו לשני הטעמים, רק
דשם אודא ליה טעמא דלויי משום שהיה
להם צה"כ אחרייתא, ולא נשאר רק טעמא
דפשיעותא, וע"ז שאל אם יש צנידון זה
טעמא דפשיעותא או לא שאין לחוש צנידון
זה לפשיעותא, והשיבו, דאפי' צנידון זה יש
לחוש לפשיעותא ואסור, וא"כ לא מוכח
מידי מזה, ואדרבה נשמע מיניה דיש לחוש
גם לטעם דפשיעותא, וכן משמע באגודה
במס' מגילה צפי' דיש לחוש לשני הטעמים
ע"ש ודו"ק:

משום פשיעותא שלא יפסע אלא יתייאש
ולא יבנה, וכן משמעות הגמ' להמעיין שם
דחיישין לפשיעות עולם, וכ"מ מדברי
הרמב"ם פ"א מהל' תפלה הי"ג בסוף
הסי' וז"ל ומתחילין לצנות צמורה ציום
ובלילה שמתא חדחק השעה וישאר חרוב,
ומשמע גם כן לעולם, וכ"מ בדוכתא
טובא:

(ח) צ"י אכל הר"ן כתב שם איכא
צינייהו דאיכא דוכתא וכו', אכל
ודאי כל שיש להם צה"כ וכו', דאלו
לפשיעותא דלא בנו לה לעולם ליכא מאן
דחייש וכו':

אבל צאמת צמגילה גבי איבעיא דרמי
בר אבא משמע צפי' דחיישין
לפשיעותא דלא יבנה לעולם, וכן פי' רש"י

רבי אפרים קמץ זצ"ל אב"ד עדלין, ריטשוואל, וורעשנא

חי בראשית שנות הת"ק. כבן עשרים שנה כיהן כבר כאב"ד עדלין. אביו היה רבי אשר קמץ אב"ד טיקטין ווישגראד, חידושים ממנו במילי דאבות בסוף ספר פני אריה לחתנו. קטעים אלו נערכו מתוך חיבור גדול על יו"ד "ראש אפרים" המונח בגנוזי כ"ק אדמו"ר מסטולין קרלין שליט"א, ונמסר לנו ע"י מוה"ר שמעון שווארץ שליט"א מנהל מכון בית אהרן וישראל.

חידושים בעניני ביהב"נ

לבה"כ אלמא משום דהוא סמוך מיקרי בה"כ, כן הכי נמי י"ל בחדר הסמוך לבהמ"ד והריח רע מגיע להם ואי לא דריח רע דאין בו עיקר לית לן בה לא הוי מהני הפסקת מחיצה כיון שהיה מגיע להם הריח אליבא דדעת הרמב"ם והרא"ש והטור או"ח בסימן ע"ט וכן פסק הב"י שם להלכה וכן הוא אליבא דשני חלוקי הדיעות הראשונים שם בשו"ע סימן ע"ט ס"ב ושפיר פשיט להו רב ששת אתו חזו הני ציפי דבי רב וק"ל:

בשו"ע יו"ד סי' רמ"ו סעיף כ"ה אסור לדבר בשיחת חולין. הבית הלל הקשה מהא דאיתא בסוכה דף כ"א א' מנין שאפי' שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד וכו', וקשה האיך דיבר ר"ג שיחת חולין ע"ש. ולפע"ד לק"מ דודאי שיחת חולין דאסור לדבר הוא שיחה שאין שום צורך בדבר כלל לדברו, אבל שיחה שהוא לצורכי אדם ודאי לית מאן דפליג דמותר וע"פ דאיתא במס' ברכות דף י"ו ב' תניא אידך עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואימא פלונית אבל

הבית הלל ביו"ד סי' רמ"ו סעיף ט"ז הקשה על המחבר שפסק אין ישנים בבית המדרש, מהא דאיתא בשו"ע או"ח סימן קנ"א ס"ג אין ישנים בבהכ"נ אפי' שינת עראי אבל בבית המדרש מותר. וגם הוכיח מהא דאמרינן פ' מי שמתו דף כ"ה א' הנהו ציפי דבי רב הני גני והני גרסי ולא אמר איכא דגני דאפי' מדת חסידות ליכא:

ולפעד"נ חלילה לדחות דברי הרמב"ם והטור ושו"ע, ודברי השו"ע לא סתרי אהדדי, דכאן י"ל דמיירי משינת קבע וזה אסור מדינא, ושם כתב אין ישנים בביה"כ אפי' שינת ארעי ובבהמ"ד מותר, וי"ל בבהמ"ד מותר קאי רק אשינת ארעי. ומ"ש ביו"ד וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים, זה ודאי רק משנת חסידים איכא ובאו"ח מיירי מצד הדין. והא דמייתי ראי' מהנהו ציפי וכו' דבחדר הסמוך לבהמ"ד היו ישנים ומיקרי אפ"ה שפיר ציפי דבי רב, כמו דאיתא בערכי פסחים דף ק"א דאורחים אכלו ושתו וגנו בבה"כ ומפרשים התוס' בע"פ שם ובמגילה דף כ"ח דר"ל בחדר הסמוך

ישן בסוכה כדי שלא לדחוק את
התכמים, והא דלא היה ישן חוץ לסוכה
משם דרוצה היה לשמוע דברי חכמים,
וא"כ מן הצורך היה לו לדבר ושיחת
חולין כזו דאית ביה קצת צורך ודאי
שרי לדבר:

של ר"ג היו קורין אותם אבא פלוני וכו'
ור"ג רצה להחשיב העבד לפני החכמים
שיהו קורין אותו אבא טבי היה לו מן
הצורך לדבר שהוא ת"ח:
וביותר לפי מ"ש התוס' שם ר"פ הישן
בשם הירושלמי דמה שלא היה

רבי יהושע אפרים בומבאך

אב"ד לזענסק - פני אפרים

נולד בלבוב בשנת תק"ס לאביו הגאון רבי יהודה צבי מח"ס שו"ת מנחת יהודה. כיהן כרב בליזענסק ואח"כ בקרעשוב שבפולין. נלב"ע בשנת תרל"ו. מחידושו יצאו לאור ספר פני אפרים על הש"ס. כתה"י מתוך חידושו על שו"ע קבלנו מנכדו הרב אברהם יעקב בומבאך שליט"א מירושלים.

הלכות בית הכנסת

סימן קנ"א

מגונה יותר מאכילה כמזואר בסעיף י"א
 דלא מהני ציה תנאי אפילו בחורבנן מטעם
 זה משא"כ באכילה:

ויש לעיין אמאי מותר להשתמש בצב"ג
 תשמיש של מצוה, והא לקמן בסימן
 קנ"ג קי"ל צמוכר צב"ג דאסור להוריד
 המעות מקדושה חמורה לקדושה קלה
 ואסור ג"כ להוציא המעות לדבר מצוה אם
 לא צו' טובי העיר, ועיין שם בסעיף י"ג
 וצמג"א שם ס"ק י'. והשתא מה כשמכרה
 דאין על המעות רק קדושה שניה דקיל
 מקדושה ראשונה ואפ"ה אסור להוציא
 המעות לדבר מצוה, מכ"ש כאן צב"ג
 גופה דהוא קדושה ראשונה ועודה עדיין
 בקדושתה דיש לאסור להשתמש בה אפילו
 תשמיש של מצוה. ולכאורה י"ל דדוקא
 לקמן בסימן קנ"ג שמפקיע מקדושתה
 לעולם אסור אפילו לדבר מצוה, משא"כ
 כאן דאין עושה רק לשעתא מותר בתשמיש
 מצוה. וכה"ג ס"ל לרבי מאיר צפרק בני
 העיר [מגילה כ"ז:] דאין מוכרין בית הכנסת
 ממכר עולם, ולזמן מותר. אכן באמת אין
 לחלק כן רק כשאינו מפקיע הצב"ג
 מקדושתה ומכרה להתפלל בה כבתולה,
 ובה ס"ל לר"מ דאפ"ה אין למכרה ממכר

סעיף א'

ואין אוכלין ושוחים בהם וכו', עכ"ל. יש
 לדקדק אמאי נקטו בצרייתא הני
 תשמישים דאית בהו קלות ראש כמ"ש
 המג"א בס"ק י"ד, והתוס' מגילה דף
 כ"ח ע"ב ד"ה ואף כתבו דאכילה ושחיה
 הוי קלות ראש ביותר עיי"ש, ואמאי לא
 קתני דאפילו תשמישים שאין בהו קלות
 ראש נמי אסרו. ודומק לומר דתשמיש שאין
 בו קלות ראש אה"נ דמותר, דהא מדברי
 המג"א בס"ק י"ד משמע דדוקא בתנאי
 מותר בתשמישים שאין בהם קלות ראש אבל
 בלא תנאי הכל אסור עיי"ש:

שם. ואין מחשבין בהם חשבונות א"כ
 הם של מצוה וכו', עכ"ל. בגמרא
 לא איתמר צב"ג דשרי לחשוב בהם
 חשבונות של מצוה, רק הרמב"ם [פ"א מהל'
 תפלה ה"ן] כתב כן ועיין צב"י [יש הסו' ד"ה
 ומ"ש רבינו ואין מחשבין]. ויש להביא ראיה
 לדבריו מהא דאיתא בסעיף ד' והוא
 מהירושלמי [פ"ק דפקחים ה"א] דמותר לאכול
 צב"ג כשהוא לצורך מצוה עיי"ש, וה"נ
 לענין חשבונות נמי מותר כשהוא לצורך
 מצוה. מיהו יש לומר דלא דמי להא
 דירושלמי, דהא חשבונות הוא תשמיש

דקתני צמתניתא ואין גאוחין זהם, משמע דגם זה מותר לת"ח. וכן משמע ברמזים [ק"י פסקי הרא"ש פ"ד אות ז'] שכתבו צי כנשתא אין אוכלין וכו' ואין גאוחין זהם ולא מטיילים זהם וחכמים ותלמידיהם מותרים, משמע להדיא דחכמים ותלמידיהם מותרין בכל זה. וז"ל דכל זה דמיא לאכילה ושתיה, משא"כ לענין מטר שהוא עומד מצחוץ ורוצה ליכנס זה מפני המטר גם לת"ח אסור. מיהו מדברי הר"ן [טו. מדפי הר"ף ד"ה רבינא ורב אדא] שהקשה על הא דרבינא ורב אדא מהא דאמרין דחכמים ותלמידיהם מותרים והורכך לחלק מכה קושיא זו בין בהכ"נ לצהמ"ד משמע דאין לחלק כלל, דאל"כ צל"ה לק"מ דהא דוקא אכילה ושתיה מותר אבל לא ליכנס זה בשביל מטר וא"כ שפיר הורכבו רבינא ור"א לתרץ עמם על מה שנכנסו לצהמ"נ מפני המטר, אלא ודאי דאין לחלק כן ולת"ח הכל מותר. וכן משמע מפרש"י [כ"ח: ד"ה מאי ביה] שפירש מאי צי רבנן למה קורין צתי מדרשות צי רבנן לפי שציתם הוא לכל דבר עיי"ש, משמע שלכל דבר הוא כציתם ממש. גם מ"ש המג"א דאכילה ושתיה שרי לת"ח כפשטא וליכא מחלוקת בזה כלל, אכן מדברי הרמב"ן [מגילה כ"ו: ד"ה והא דאמרין לקמן], שמציא הצ"י [דף קכ"ח: ד"ה ואם] משמע דגם אכילה ושתיה אינו מותר רק בשעת הדחק דוקא. וז"ל הרמב"ן, וכן חכמים מותרים ליהנות מהם והוא שהורכבו להן כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים, אבל שלא בשעת הדחק אסור עכ"ל:

סעיף ג'

אין ישנים צהמ"כ אפילו שינת עראי אבל צהמ"ד מותר, עכ"ל. מסתימת

עולם ועיי"ש בתוס' דף כ"ו ע"ב ד"ה אוגורה וצמג"א סימן קכ"ג ס"ק כ"ו, משא"כ כשמפקיע קדושתה או אדרבה עדיף כשמוכרה ממכר עולם מאם משכירה לזמן משום שעדיין בקדושתה קאי כמצואר צסימן קנ"ג סעיף י"א עיי"ש:

מ"ז סק"א

ב"ל דאורחים שרי לאכול שם וכו' וכן הביא צ"י [דף קכ"ח: ד"ה ואם] בשם רמב"ן [מגילה כ"ו: ד"ה והא דאמרין לקמן], עכ"ל. דבריו ז"ע, חדא דהא הרמב"ן אינו מתיר להאכיל זהם עניים רק מטעם שעל תנאי הן עשויין עיי"ש, וכאן הא עדיין לא מיירי מדין תנאי רק מה שמוותר להשתמש זהם צלא תנאי כלל. ועוד דהרמב"ן מפרש דהתנאי מועיל גם ביישובן מש"ה מתיר להאכיל שם עניים עכ"פ בתנאי, משא"כ לדין דקי"ל צסעיף י"א דציישוב לא מהני תנאי א"כ פשיטא דגם לאורחין אסור. ודוקא לת"ח שרי משום דלדידהו אפילו צלא תנאי כלל מותר, משא"כ לאורחים דאינו מותר רק משום תנאי כמצואר בדברי הרמב"ן א"כ לדין דקי"ל דאינו מועיל תנאי ביישובן בכל ענין אסור. והא דאיתא צסימן רס"ט דאורחים אוכלין צבי כנשתא, כבר פירשו התוס' [פסקים ק"א. ד"ה דאכלו ושתו] דהיינו צחדר הסמוך לצהמ"ג, וכ"כ צמג"א [סק"ב] שם:

מג"א סק"ב

וְלִי נִרְאָה דְּדוּקָא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה שְׂרִי צצית הכנסת וכו', עכ"ל. ונראה דאכילה ושתיה דקאמר הוא לאו דוקא, דהא צגמרא [מגילה כ"ח:] ציין הא דאמר רבא דחכמים ותלמידיהם מותרין על הא

כולו. ומה"ע לא מהני שם תנאי לעני סוכה כמבואר שם בקעיף א' בהגה, משום דע"כ צודל מהם צין השמשות מטעם סתירת אהל ושוב הוקנה לכל השבעת ימים. ועיי"ש במג"א ריש הסימן עוד טעמים לעני סוכה דלא מהני תנאי, ובגוונא דלא שייך הטעמים הנאמרים שם באמת גם בעני סוכה מהני תנאי כמבואר במג"א שם. ולמה לא יועיל כאן התנאי כיון דבהכ"ס נמי תשמישי מצוה הוא:

שם.

וחשבונות של רצים לא מהני תנאה,
 עכ"ל. כן הוא לשון הרא"ש
 [מגילה פ"ד סי' ז'] והטור [סוף הסימן], ומשמע
 דוקא חשבונות של רצים הוא דאסור והינו
 משום דאושא מלתא טובא וכמ"ש בקרבן
 נתנאל [אות ס'] עיי"ש אצל חשבון יחיד
 מותר, וכ"כ בפרמ"ג באשל ס"ק י"ד
 עיי"ש. ויש לדקדק דהא בגמרא [כ"ס:]
 סתמא קאמרינן ואעפ"כ אין נוהגין בהם
 קלות ראש ומאי ניהו חשבונות ולא קאמר
 חשבונות של רצים ומשמע דצכל עיני
 אסור:

מג"א ס"ק ט"ו

שחררי כשיצא הגואל צמהרה תפקע
 קדושתן, עכ"ל. וז"ע דא"כ
 אמאי מהני תנאי לארון ולכל תשמישי
 קדושה, דהא גם אם יצא הגואל צמהרה
 לא תפקע קדושתן מהן:

סימן קנ"ב - סעיף א'

אלא צונים אחר תחלה ואח"כ סותרים
 הישן עכ"ל. ונראה דדוקא באם
 צריכין לסתור הישן לצורך צנין החדש כגון

דצריו משמע לכלל אדם מותר לישן שינת
 ארעי צביהמ"ד. וז"ע דהא ראיתו הוא
 מהא דאמרינן בצרכות דף כה ע"א הני
 ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי, עיין צב"י
 [ריש הסימן]. ונ"ל דדוקא לחכמים ותלמידיהם
 מותר לישן כמו לענין אכילה ושתיה דמותר
 להם, אצל לא לשאר בני אדם. ולפ"ז י"ל
 דלת"ח באמת גם צבהכ"נ מותר כשלומדס
 שם ואין חילוק כלל צין צבהכ"נ לצבהמ"ד
 צוה, רק צין ת"ח לשאר אדם כמו באכילה
 ושתיה בקעיף א'. וכן משמע צר"ן פרק
 צני העיר [עיין ט'. מדפי הר"ף ד"ה צמי כנסיות
 שצצנ] שכתב על הא דרב אשי דעייל פוריא
 להחם, דהיינו משום דצורבא מרבנן שרי
 לישן צה עיי"ש:

סעיף י"א

ואפילו צחרצנו לתשמיש מגונה כגון
 זריעה וחשבונות של רצים לא
 מהני תנאה, עכ"ל. יש לעיין לדעת
 הרמב"ן [מגילה כ"ה: ד"ה לפי] שמציא הצ"י
 צסימן קנ"ג [דף ק"ל. ד"ה ומשמע] ובמג"א
 שם ס"ק ה' שס"ל דבהכ"נ אין צה
 קדושה ואינה רק כתשמישי מצוה דאין
 נאותין מהם צשעת מצותן עיי"ש, א"כ
 אמאי לא יועיל צה התנאי לכל מילי ואף
 ציישובן. דהא צנוי סוכה וצאתרוג קימ"ל
 לקמן צסימן תרל"ח סעיף צ' וצסימן
 תרמ"ט סעיף ה' צהגה דאם התנה
 עליהם מתחלה מותר אפילו לאוכלם צכל
 עת שירצה משום דכיון שהתנה שוב לא
 חלה עליהם הקדושה כלל עיי"ש, ואין לך
 תשמיש מגונה יותר מזה שמסתפק ואוכל
 ממנה. אלא דשם צריך להתנות צלשון איני
 צודל מהם כל צין השמות, משום דאל"ה
 הוקנה צביה"ש ושוב הוקנה לכל היו"ט

לומר דשאני כאן דכיון שזנאו זהכ"נ
אחרת זלא"ה תצטל מנות הישנה מחמת
שלא יתפלל בתוכה רק זהחדשה, דהא
התם ציציית משמע דאפילו אם יש לו
טלית אחרת נאה הימנו ולא ילצש לאותו
טלית הישנה כלל אפ"ה אסור להתיר
ציצייתו בחנם, אם לא שרוצה למוכרו
לנכרי או לעשות ממנו בגד זלא ד' כנפות
כמ"ש במג"א [סק"ז] שם:

שהחדש הוא סביב הישן או שרוצים למכור
האזנים או לבנות עוד זהכ"נ באותן
אזנים אז מותר לכתור הישן, אבל זלא"ה
אסור לכתור הישן ולצטל מנותה בחנם אף
שזכר זנאו זה"כ חדשה. כמו דאיתא לעיל
בסימן ט"ו [ס"א] גבי ציציית דאסור להתיר
ציציית מנולית כשאינו רוצה להניחם בטלית
אחר משום דאסור לצטל מנות טלית זה
בחנם עיי"ש, וה"נ לענין זהכ"נ. ואין

הרב שלמה ניימן שליט"א רבה של רמות - ירושלים

כבוד ביהמ"ק וביהכ"נ בחורבנן

שם בדין מורא הביא הר"מ הלימוד דמה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם. וזה צ"ע, דהרי ס"ל להרמב"ם דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולע"ל, וא"כ אמאי בעינן ללימוד מיוחד דחייב אדם במורא מקדש לעולם, הרי קדושת מקדש וירושלים לא בטלה מקרא דוהשמותי את מקדשיכם ואמאי בעינן לתרי קראי:

אלא נראה מוכח מזה דדין קידשה לע"ל לא שייך כלל לדין מורא מקדש, ואף דא"נ דס"ל להרמב"ם דקדושה ראשונה קלע"ל, היינו רק דקדושת המקדש וירושלים לא בטלה, אבל מ"מ לא הו"א דיהיה חייב אדם במורא מקדש, וכל קדושתו שנשארה הוא לגבי ההלכות שכי' הר"מ (פ"ו שם) וז"ל, ובמה נתקדשה, בקדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתו וקידשן לעתיד לבוא, ולפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלים קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חרבה ואינה מוקפת מחיצות ואוכלין קדשים קלין ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא עכ"ל. הרי מבואר דעיקר הדין דנשארת הקדושה היא לגבי ההלכות הללו דאע"פ שחרב מ"מ מקריבין וכו', וכ"ז לגבי דין הקדושה אבל דין מורא

במשנה מגילה כ"ח: בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין מפשילין בתוכו חבלים ואין פורשין לתוכו מצודות ואין שוטחין על גגו פירות ואין עושין אותו קפנדריא שנאמר והשמותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין. והק' הערוך לנר ביבמות דף ו': בגמ' שם יכול יתיירא אדם ממקדש ת"ל את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו וכו', מה שמירה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר וכו', אף מורא וכו' אלא ממי שהזהיר, ואיזו מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו וכו', בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין, ת"ל את שבתותי תשמורו, מה שמירה בשבת לעולם, אף מורא האמור במקדש לעולם ע"כ. א"כ אמאי בעינן שם לקרא דמקדשי תיראו והרי ילפינן לה מהא דוהשמותי. ובשלמא למ"ד לא קידשה לעתיד לבוא אף למקדש י"ל דלכן בעי קרא למימר דנוהג מורא אף שאין בו קדושה, אכן למ"ד קידשה לע"ל צ"ע אמאי בעינן קרא:

וביותר קשה לרמב"ם שפסק בפ"ו מהלי' בית הבחירה הט"ז דקדושת ביהמ"ק וירושלים קידשה לע"ל, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה, והרי הוא אומר והשימותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששוממים בקדושתן הן עומדים וכו' עיי"ש. ובפ"ז

שהי' נוהג בבנינו והביא רק ההלכות הללו ולא כל ההלכות שכ' קודם, וכן צ"ב דהרי סיכס בה"ד דכ"ז ליראה מהמקדש ומשמע דאלו הלכות חדשות הן, ועוד דהביא רק ג' ההלכות והשמיט הלכתא דיהלך בנחת וכן הא דיראה עצמו שהוא עומד לפני ה' שכ' בה"ז וצ"ע:

אכנ לפמש"כ זהו מש"כ הר"מ לחדש דתרתאי איכא, חדא דין מורא מקדש משום ביהמ"ק עצמו והם ההלכות שכ' עד ה"ה, וכ"ז ליראה מן המקדש, ויסודן בדין מורא מקדש ממקדש עצמו, ועוד איכא הלכ' מורא מקדש ויסודן יראה מקדושת המקדש, וזה מש"כ בה"ה ובה"ו. וזה מה שכ' הר"מ דאע"פ שהמקדש חרב מ"מ בקדושתו עומד וחייב במוראו, משום הקדושה גרידא וחייב בפ"ע הוא (הגם דדין מורא ממקדש עצמו הוא משום קדושתו אך זה שייך בביהמ"ק עצמו), ולפ"ז א"ש דהשמיט הרמב"ם הדין דיהלך בנחת ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה', דדינים אלו שייכים רק בבית המקדש עצמו אע"פ דיסודם משום קדושת ביהמ"ק, משא"כ לאחר החורבן דיסוד דין מורא הוא מקדושת המקום שנשארה וכמש"כ א"כ ל"ש דינים אלו, ולכך השמיטם הר"מ:

ומש"כ הר"מ בלשונו דחייב המורא הוא כמו שנוהג בבנינו, פירושו אעיקר דין מורא דשייך גם בחורבנו, אבל זה ברור דשאני דין מורא מביהמ"ק עצמו מדין מורא מקדושת ביה"מ בעיקרי הדינים דל"ש אחר חורבנו. וכן מדויק הוא ב"חינוך"

מקדש הו"א דהיא הלכה בביהמ"ק עצמו ולאחר שחרב ל"ש מורא ממקדש, ובאמת מבואר כן בסה"מ לרמב"ם מ"ע כ"א, דדין מורא מקדש הוא הלכה בבית המקדש עצמו, וע"ז כ' הר"מ דאע"פ שהמקדש חרב חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בבנינו וכו' שנא' את שבתותי תשמורו וכו' מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, שאע"פ שחרב בקדושתו הוא עומד. וא"כ כל הילפותא משבת היא דאף מקדושת מקדש איכא דין מורא, דבדין מורא מקדש תרתי איכא, בזמן שביהמ"ק קיים הוא דין מורא משום בית המקדש עצמו, ועוד איכא דין מורא לאחר החורבן בזה"ז והוא הלכ' מורא מקדושת מקדש, דל"ש מורא מן המקדש עצמו לאחר חרבנו. וזה מש"כ הר"מ שאע"פ שחרב בקדושתו עומד, והיינו דדין מורא הנא' עתה הוא מקדושתו של המקדש והקדושה במקום המקדש הוא:

ומדויקים דברים אלו היטב ברמב"ם עצמו (ריש פ"ז מהלכ' ביהב"ח) שכתב מ"ע לירא מן המקדש וכו' עד הסוף, וסיים בהל' ד' כל זה ליראה מן המקדש, ובה"ה וה"ו הביא עוד הלכות לא יקל ראשו וכו' ואסור לכל אדם לישוב בעזרה וכו'. וצ"ב מהם ההלכות הללו, ובהלכה ז' כ' הר"מ אע"פ שהמקדש היום חרב בעוונותינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בבנינו, לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם ולא ישב בעזרה ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח שנא' וכו' שאע"פ שחרב בקדושתו עומד, עכ"ל. ולכאן' תמוה דהרי הר"מ כ' דנוהג כמו

בדין כבוד, דאיכא דין כבוד משום מקדש עצמו, ודין כבוד מפני הקדושה, ור' יהודא ס"ל דרק בזמן שביהמ"ק קיים שייך דין כבוד ומפני ביהמ"ק עצמו ול"ש אחר חורבנו משום הקדושה. ואשר לפ"ז א"ש מש"כ הר"מ שהוא ס"ל כר"ע דאסור לעולם וא"כ תרתי איכא, ומש"כ בה"ח שם הוא דין כבוד דשייך דוקא בזמן שבנוי ומשום ביהמ"ק עצמו, ובה"ט וי' הוא דין כבוד מפני הקדושה והם נוהגים גם בזה"ז וחייב בכבוד אף בזה"ז משום הקדושה שבו:

ובשיטת היראים דס"ל דאיכא דין מורא וכיבוד גם בכיהכ"נ (וכ"ה בסמ"ג), בסי' ת"ט, מורא מקדש ויראת מאלוקיך צוה בהכנס אדם למקדש או לביהכ"נ או לביהמ"ד שינהג בהם מורא וכיבוד דכת' את שבתותי וכו' לא ממקדש אלא ממי שהזהיר פי' מן הב"ה, ומצינו ביהכ"נ וביהמ"ד שנקראו מקדש דתניא בתו"כ והשמותי את מקדשיכם, מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו', ע"כ. וצ"ע אמאי לא הביא היראים הדין דמורא לעולם. ונ"ל דס"ל כשי' רס"ג דשייך רק בזמן שביהמ"ק קיים וכהראב"ד דקדושה ראשונה לא קלע"ל, ודין מורא מביה"כ נראה שהוא כמש"כ מדין כבוד:

ובשיטה זו יש להסתפק אם בית הכנסת הוא דין קדושה ממש כביהמ"ק וכן דין מורא, או שהוא הלכה מיוחדת בביהכ"נ ודין כבוד הוא שלא יבזה ביהכנ"ס. ויתכן לומר דהיראים ס"ל דדין מורא הוא הלכה

שהביא ההלכה דלא יקל ראשו כנגד שער המזרח לאחר החורבן שחייב ג"כ במוראו ויסודו הוא מדין מורא מקדושת המקדש וכמש"נ בדעת הר"מ:

ונראה עוד בזה דהנה הרמב"ם (שם בהלכות ה, ט, י) כתב וז"ל: אסור לאדם לעולם שיפנה או שישן בין מזרח למערב וכו'. וא"נ דהלכ' אלו מדין מורא הן א"כ צ"ב אמאי לא כללן הר"מ בהדין הנ"ל, וצ"ע:

ונראה בזה, דהנה בחינוך כ' דאיכא דין כבוד הבית ומוראו, וכ"ה ביראים מ' ת"ט שנוהג מורא וכיבוד וה"ג בסמ"ג. וברמב"ם (פי"א מהל' תפלה הי"א) כתב וז"ל: בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרכו בקדושתן הן עומדים שנא' והשימותי את מקדשיכם אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים, וכשם שנוהג בהם כבוד בישובם כך נוהגים בהם בחורבנן וכו' ע"כ. ומבואר מכ"ז דהלכ' בית הכנסת הם הלכ' כיבוד משום הקדושה שיש בהם. ולפ"ז נראה דכ"ה במקדש מלבד דין מורא הנאמר איכא דין מיוחד של כבוד הבית וצריך לכבד המקדש:

ובזה יש להסתפק אם דין כבוד הנאמר במקדש הוא הלכה דוקא במקדש עצמו, או דאיכא דין כבוד מפני קדושת המקדש, ויסודה אפי' בזמן שחרב המקדש:

ונראה בהא גופא פליגי ר"ע ור"י בברכות שם, דר"ע דס"ל לא יפנה מזרח ומערב בין בזמן שביהמ"ק קיים ובין לא קיים, ס"ל דתרתוי איכא

מילי דבי כנישתא

רכג

דקדושת ביהמ"ק חמירא טפי, דאל"כ
צ"ע מהא דאיתא בתוספתא דמגילה אבני
היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להם
פדיון וגבי ביהכ"נ מותר להחליפן, וצ"ב
מ"ש, אבל א"נ דקדושתן שונה א"ש.
ועיין בהר"ן מגילה שם גבי קדושת
ביהכ"נ אי מדאורייתא וכו' עיי"ש:

בהקדושה של ביהמ"ק, וכיון דאיכא
רבוי מיוחד דבתי כנסיות הוו מקדש
מעט א"כ יש להם ג"כ קדושה, ולפ"ז
שייך גם בביהכ"נ דין מורא, וצ"ע
עדיין:

אבן היראים שם כ' דנפמ"נ איכא בין
ביהמ"ק לקדושת ביהכ"נ. ובודאי

הרב ישכר דוב פרידמן שליט"א
 בן הרב מרדכי גדליה שליט"א
 נכד מוה"ר מנחם מענדיל האגער שליט"א
 ר"מ בישיבת מיר

בביאור הא דאסור לעשות ביהכנ"ס קפנדריא

קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה עכ"ל. וכן בפי"מ"ש על ברכות פ"ט מ"ו כתב וז"ל ופירושו קפנדריא שיעשה אותו דרך לקצר דרכו כו' כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד ההוא תחילה אלא לענין מעניני תפילה ועבודה עכ"ל. הרי להדיא דהטעם משום דאסור לכנס שלא לצורך מצוה:

ולפי זה צ"ע כיון דאסור ליכנס לבהכנ"ס אלא לצורך מצוה מה נפ"מ מאיסור קפנדריא הא בלא"ה אסור לכנס אלא לצורך מצוה. ואם נכנס לצורך מצוה הרי מותר לעשותו קפנדריא כדאמר רב חלבו א"ר הונא הנכנס לבהכנ"ס להתפלל מותר לעשותו קפנדריא וכדפסק הרמב"ם ג"כ פי"א מהל' תפילה ה"י:

גם קשה מה החילוק בין מימרא דר"נ בר יצחק דהנכנס שלא ע"מ לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא ובין ההיא דרב חלבו אמר ר"ה דנכנס להתפלל מותר לעשותו קפנדריא. דסוף סוף גם זה שנכנס שלא ע"מ לעשותו קפנדריא בע"כ נכנס ג"כ לדבר מצוה דאל"כ אסור לכנס. (ובשלמא להראב"ה י"ל דלית ליה איסור כניסה שלא לצורך ורנבר"י איירי בלא מצוה

פרק א' הסוגיא והקושיות

תנן במתני' מגילה כ"ח ע"א אמ"ר יהודה בית הכנסת כו' ואין עושין אותו קפנדריא. ובגמ' שם כ"ט ע"א איתא א"ר אבהו אם היה שביל מעיקרא מותר. אמר ר"נ בר יצחק הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא וא"ר חלבו אמר ר"ה הנכנס לבהכנ"ס להתפלל מותר [(וכ"ג הרי"ף במגילה (וכ"כ ב"י בשמו) והרמב"ם (וכ"כ השו"ע) ורא"ש גרס מצוה] לעשותו קפנדריא שוא' ובבא עם הארץ לפני ה' כמועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב עכ"ל הגמרא:

ומעם איסור קפנדריא אינו מפורש בראשונים אולם בראב"ה על מס' מגילה סי' תקצ"א כתוב בזה הלשון ואפי' חרב (ר"ל בית הכנסת) אמרינן לקמן במתניתין שאין עושין קפנדריא דמקצת קדושה נוהגין בהם לענין דברים המגונים כו' עכ"ל. הרי דהאיסור משום דהוי גנאי לבית הכנסת לעשותו קפנדריא. וכעין הא דאין נוהגין בהם קלות ראש (מגילה כ"ח ע"א):

אולם עיין רמב"ם פי"א מתפילה ה' ח' שכתב וז"ל היה לבית הכנסת או לבית המדרש ב' פתחים לא יעשנה

מתפלל. ור"נ בר"י אמר דנכנס שלא על דעת לעשותו קפנדריא מותר בשלא התפלל. (אולם מש"כ המג"א להגיה בשו"ע מצוה במקום מותר וכג"ה הרא"ש צ"ע דכיון דהב"י כתב דר"ף ורמב"ם גורסים מותר ידוע שיטת המחבר לפסוק כמותם כשדעתם שוה):

והנה לפי דברי המגן אברהם הנ"ל מוכח דיש לחלק בין נכנס לבהכנס"ה להתפלל ובין נכנס לשאר דבר מצוה. דבנכנס סתם הרי אסור אפי' בלא קפנדריא. וא"כ לא בהא איירי ר"נ בר"י דנכנס שלא ע"מ קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא וכמו שכתבנו לעיל. ובע"כ איירי כשנכנס לדבר מצוה ומ"מ אם נכנס לדבר מצוה כיון שלא נכנס להתפלל אין לו לכנס מתחילה גם ע"מ קפנדריא. ורק כשנכנס להתפלל (ורמב"ם הוסיף או לקרות) הותר גם ע"מ קפנדריא ואפי' נתכוין מתחילה לכך:

וממילא י"ל ג"כ דזה החילוק בין איסור קפנדריא לאיסור כניסה לבהכנס"ה שלא לדבר מצוה. דנר' דלכל מצוה יהי' מותר לכנס לבית הכנסת. דהרמב"ם כתב רק דאסור שלא לדבר מצוה וכן משמע משו"ע סי' קנ"א ס"א. אבל עדיין יהיה אסור לעשותו קפנדריא דלא סגי בצורך מצוה בעלמא ורק למי שנכנס כדי להתפלל או ללמוד התירו קפנדריא. דזהו צורך בהכנס"ה כלומר דלזה הוקדש מתחילה לצורך תפילה ולימוד. (ומ"מ עדיין מוטל עלינו לבאר איך שייך לחמיר בקפנדריא טפי מכניסה סתם כיון דיסוד איסור קפנדריא הינו משום איסור כניסה שלא לדבר מצוה):

ובנכנס שלא ע"ד קפנדריא ורב חלבו איירי כשנכנס למצוה אפי' ע"ד קפנדריא. אבל צ"ע דכיון דרש"י (מגילה כ"ח ע"ב ד"ה אי צריכא) ורמב"ם ור"א מן ההר ומג"א וראש"י (מגילה כ"ט ע"א וכ"מ בפמ"ג) ומשנ"ב כולו ס"ל דאסור ליכנס ללא צורך מצוה ונראה דהמקור מדתניא במגילה כ"ח ע"ב דאין מטיילין בהן אין נראה לומר דהראב"ה חולק. (ואין לומר דאיירי שנכנס באיסור וקמ"ל דמ"מ מותר לו לצאת מצד שכנגדו דא"כ מאי קמ"ל כיון דכל איסור קפנדריא משום שאסור לכנס אלא לצורך מצוה אם כבר נכנס לכאורה אין נפ"מ איך יוצא):

פרק ב' שיטת המג"א

ועיין בפ"י רבנו אברהם מן ההר על מגילה שכתב דס"ל להרמב"ם דבאמת ר"נ בר"י ורב חלבו אמר ר"ה חד דינא קאמרי. דגם ר"נ בר"י איירי בנכנס לצורך מצוה. אולם קשה לומר כן בדעת הרי"ף ששינה בברכות (בסוף פרק בתרא) מסדר הגמרא והפסיק בין דין דר"נ בר"י לדין דרב חלבו עם הגמרא דמאי קפנדריא. ולר"א מן ההר דהכל דין אחד למה הפסיק ביניהם. וגם מהשו"ע שכתב לשני הדינים בס' קנ"א ס"ה וז"ל וכן אם לא נכנס בו תחילה כדי לקצר דרכו מותר לעשותו דרך וכשנכנס בו להתפלל מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר עכ"ל מבואר להדיא דשני דינים חלוקים הם זה מזה. וכבר עמד בזה המג"א שם סק"ז וכתב לתרץ דחידוש דרב חלבו אר"ה הוא דאפילו נכנס מתחילה על דעת לעשותו קפנדריא מותר אם גם

פרק ג' שיטת הפמ"ג

אולם עיין פמ"ג סי' קנ"א א"א ס"ק ו' שכתב וז"ל כו' אפשר אם הולך לדבר מצוה רשאי לילך דרך שם עכ"ל. (וכן משמע מרש"י יבמות דף ו' ע"ב ד"ה קפנדריא. ויש לדחות ע"ש). הרי דס"ל לפמ"ג דכל מצוה מתיר קפנדריא דבהולך לדבר מצוה הרי אין המצוה שייך לבהכנ"ס. (וקושיית המג"א מיישב הפמ"ג באופן אחר) והדרא קושיין לדוכתי' אם מותר לעשות קפנדריא לצורך כל מצוה מה הועילו חכמים בתקנתן שאסרו קפנדריא כיון דכל פעם שמותר לו לכנס יהיה מותר לו גם לעשותו קפנדריא:

וראיתי בראש יוסף (לפמ"ג) על מס' מגילה בדף כ"ט ע"א ד"ה אמר ר"נ בר"י שכתב וז"ל כו' ומשמע ודאי כל שנכנס רק לקצר דרכו אפילו כבר בתוכו צריך לצאת משם כו' עכ"ל. והרי לפי מש"כ הרמב"ם דכל איסור קפנדריא משום דאסור ליכנס לבהכנ"ס שלא לצורך מצוה איך שייך לומר שאם עבר ונכנס אסור לו לצאת בצד השני הלא מאחר שעבר על איסור כניסה שלא לצורך מאי נפ"מ איך יצא. ואין לומר דכל מה ששוהה שם הוי איסור בפנ"ע דמשמע מפמ"ג דלא יצא מפתח אחר אפי' כשהוא קרוב יותר:

ולכאורה מבואר מזה דס"ל להפמ"ג דאיסור קפנדריא אינה משום איסור כניסה לבהכנ"ס שלא לצורך אלא כהראבי"ה שהבאנו בראש דברינו דהאיסור משום דעושה תשמיש מגונה בכיהכנ"ס להשתמש בה לצורך

קיצור דרך. ולכן אם נכנס ע"ד כן צריך לחזור ולצאת כדי שלא יעשה דבר מגונה לבהכנ"ס. ולכן שפיר ס"ל לפמ"ג דגם כשנכנס לצורך מצוה מ"מ אין זה מתיר עשיית קפנדריא כיון דזה משום גנאי כמ"ש בא"א סק"ז דאפי' נכנס להתפלל מותר רק כשלא נתכוין לכך מתחילה. משום דאז אין נחשב גנאי, ורק בההוא דיש צורך בעשיית קפנדריא משום צורך מצוה כתב הפמ"ג שאפשר דבזה לא אסרו עליו לעשות בהכנ"ס קפנדריא.

אבל אין נראה לפרש בדעת הפמ"ג שחולק על הרמב"ם ומכריע כהראבי"ה כיון דלא מצינו להפוסקים שהביאו דברי הראבי"ה. ואם כן למה נטה הפמ"ג מדברי הרמב"ם דמלשון הטור ושו"ע משמע שמביאים לשון הרמב"ם. ולכן נראה יותר דס"ל לפמ"ג דזה באמת שיטת הרמב"ם, דאע"ג דהרמב"ם כתב טעם איסור קפנדריא משום דאין נכנסין לבהכנ"ס אלא לצורך מצוה מ"מ ס"ל לפמ"ג דכיון דאסור ליכנס שלא לצורך מצוה ממילא נחשב קפנדריא שימוש מגונה בכיהכנ"ס, דבשלמא אם היה מותר ליכנס לביהכנ"ס לכל צרכיו גם קיצור דרכו לא היה נחשב גנאי ביהכנ"ס אבל השתא דאין נכנסים בה אלא לדבר מצוה גם קפנדריא הוי גנאי:

ויש לעשות סמוכין לסברא זו משיטת ר"א מן ההר שכתב דר' אבהו שהתיר לעשות קפנדריא כשהיה שביל מעיקרא חולק על ר"נ בר יצחק ורב חלבו שאסרו כניסה לביהכנ"ס שלא לדבר מצוה. דלדידהו גם כשהיה שביל

מתחילה לקפנדריא. (וע' או"ש פי"א מהלכות תפילה) אבל זה נראה דוחק אע"ג דכן צ"ל גם להראבי"ה כיון שאין שיטה זו נזכרת בפוסקים. והרי מצינו להארחות חיים (לרבינו אהרן הכהן מלוניל בהלכות ביהכנ"ס סעיף י"א) וגם להכלבו (הלכות ביהכנ"ס) שכתבו בהדיא דמועיל אמירת פסוק להתיר איסור קפנדריא:

פרק ד' שימת המשנ"ב

והנה המשנ"ב בביאור הלכה (ס' קנ"א על סעיף ה' ד"ה לקצר דרכו) תפס על הפמ"ג שהתיר קפנדריא לצורך מצוה דמהרמב"ם אין מקור לזה דהרמב"ם התיר רק כשכנס להתפלל דאז ממילא מותר ג"כ לקצר דרכו אבל לכנס רק לקצר דרכו אסור אפילו רק לדבר מצוה. ובאמת החילוק פשוט אבל מ"מ אין דברי הביאור הלכה מובנים לכאורה. דכבר כתבנו דהתירו דברים האסורים בביהכנ"ס לצורך מצוה כגון חישוב חשבונות (סי' קנ"א סעיף א' מהרמב"ם) וסעודת מצוה (במקום שאין חשש לשכרות וקלות ראש כמ"ש במשנ"ב שם סק"כ) ואכילה ושתיה לת"ח משום ביטול תורה (מג"א הו"ד במשנ"ב סק"ז) וכדומה. ואם כן כיון דאיסור משום תשמיש מגונה כמו אכילה ושתיה וחישוב חשבונות פשוט דגם זה מותר לצורך מצוה. וכי תימא שאני התם דמקיים מצוה בעידנא דעושה השימוש בביכנה"ס משא"כ הכא דבשעה שעובר אין מקיים המצוה והרי התירו לת"ח לאכול בביהכנ"ס משום דאם יצטרכו לצאת ולאכול בחוץ יתבטלו מלימודם אע"ג דאין מקיימים

מעיקרא אסור לעשותו קפנדריא כיון שנכנס שלא לדבר מצוה. (וזה דלא כהטושו"ע שכתבו גם דין דר' אבהו וגם דיני דרנבר"י ורב חלבו) ומבואר דס"ל לר"א מן ההר דלר' אבהו מותר לכנס לביהכנ"ס שלא לצורך מצוה ומ"מ אסור לעשותו קפנדריא. וכ"כ לדעת הרמב"ם. וקשה שהרי הרמב"ם כתב להדיא דאיסור קפנדריא משום שאסור ליכנס לביהכנ"ס שלא לדבר מצוה. ודוחק לפרש דס"ל לר"א מן ההר דר' אבהו ורב חלבו פליגי ביסוד דין קפנדריא, אלא צ"ל דלר' אבהו ג"כ יסוד האיסור משום כניסה שלא לצורך אלא דלדידי' אין זה איסור גברא שאסרו עליו כניסה שלא לצורך אלא כל האיסור רק לענין קפנדריא שאסרו כניסה כזה לביהכנ"ס שכל מהותו הוא כניסה שלא לצורך, ורנבר"י ורב חלבו ס"ל דיש גם איסור גברא לכנס שלא לצורך בכל ענין. עכ"פ מצינו דלר"א מן ההר לר' אבהו הדין שלא יכנס שלא לצורך גורם איסור קפנדריא שאינו איסור על הגברא.

ומ"מ לצורך מצוה ס"ל להפמ"ג דיש להתיר לעשותו קפנדריא כמו שאר תשמישים האסורים שהתירו לצורך מצוה כגון חישוב חשבונות כמ"ש הרמב"ם (בפי"א מתפילה ה"ז) והיתר אכילה לת"ח (שו"ע או"ח סי' קנ"א ס"א) ועוד דברים כמו שיתבאר בסמוך:

אבל קשה על הפמ"ג דלפי דרך הנ"ל יוצא דאין עצה באמירת פסוק או שהייה בביהכנ"ס להתיר איסור קפנדריא. דרק במקום שיש צורך מצוה התירו דבר מגונה ולכן דעת הפמ"ג דגם נכנס להתפלל מותר רק כשלא נתכוין

קפנדריא כשאומר פסוק או שוהה מעט. ואם האיסור משום תשמיש מגונה מה יועיל לו שאומר גם פסוק בשעה שעושה תשמיש מגונה בביהכנ"ס. האם נתיר אכילה בבהכנ"ס ע"ז שיאמר גם פסוק בעת שמגנה בהכנ"ס. והרי המשנ"ב עצמו כתב (סק"ד) לאסור אפי' כניסה בחמה מפני החמה ע"י אמירת פסוק וכדומה. (ומש"כ שם בשעה"צ (אות ב') דאסור משום דעיקר כוונתו להנצל מהגשמים ומהחמה הרי גם כשנכנס לקרוא לחבירו עיקר כוונתו לקרוא לחבירו ולא לאמירת הפסוק ומ"מ התיר ובע"כ צ"ל דר"ל דכיון דעיקר כוונתו לעשות שימוש גנאי לא מועיל אמירת פסוק משא"כ בנכנס לקרוא לחבירו דהאיסור אינו משום תשמיש מגונה אלא משום כניסה שלא לדבר מצוה מותר גם כשעיקר כוונתו הוא שלא לדבר מצוה. ומה שסיים שם דמשא"כ בלקרוא לחבירו התירו משום שאין לו עצה אחרת צ"ע האם נאמר דכניסה מפני החמה והגשמים וכדומה מותר כשאין לו עצה אחרת ואסור לקרוא לחבירו ע"י קריאת פסוק כשיש לו עצה אחרת. והרי קפנדריא התיר הביה"ל ע"י עצה זו אע"ג דיש לו עצה אחרת שיכול להקיף מבחוץ. ובע"כ דלאו דוקא כתב כן ועיקר החילוק פשוט כמ"ש):

אלא דע"כ ס"ל להמשנ"ב דאין איסור קפנדריא משום גנאי ביהכנ"ס ע"י תשמיש מגונה כהראבי"ה אלא ס"ל דהרמב"ם ושו"ע חולקים על הראבי"ה והאיסור משום דנכנס לבהכנ"ס שלא במקום מצוה וכ"כ הביה"ל להדיא (על

מצוה בשעת אכילה ובע"כ התירו משום צורך מצוה ואם כן מ"ש הכא. ואי משום דאין המצוה מתבטל כלל ע"ז שיצטרך להקיף מבחוץ הא גם חישוב חשבונות לא יתבטלו אם נאסור לעשותם בביהכנ"ס. ומ"מ טענת הביה"ל דלא מצינו היתר כשנכנס ע"ד לעשותו קפנדריא צ"ע דמאי שנא משאר שימושים האסורים דמותרים בכה"ג:

ובאמת מתוך דברי הביאור הלכה הנ"ל כשמשיג על הפמ"ג מבואר שלא עלה על דעתו כלל לדמות קפנדריא להנהו דאסירי משום גנות ותשמיש ביהכנ"ס. אלא הבין הביאור הלכה דחיליה של הפמ"ג מהרמב"ם בענין נכנס להתפלל. וע"ז כתב הביה"ל דאין ראייה מהרמב"ם דיש לחלק בין נכנס להתפלל לנכנס ע"מ לקצר דרכו. ובאמת הפמ"ג עצמו בא"א סק"ז כתב לפרש דהרמב"ם מוקי ההיא דנכנס להתפלל שנכנס מעיקרא להתפלל ולא לקפנדריא שכתב דאיירי באותו ענין של ר"נ דנכנס שלא ע"מ לעשותו קפנדריא וא"כ ודאי פשיטא שלא נתכוין לסמוך על האי דינא להתיר כשנכנס ע"מ לעשותו קפנדריא. וא"כ בע"כ הפמ"ג צדד להתיר מטעם שכתבנו. אלא דמ"מ לא עלה האי טעמא על דעת הביה"ל כלל. ונר' דהיינו משום דבאמת הביה"ל חולק על הבנת הפמ"ג ביסוד איסור קפנדריא. דהפמ"ג פירשה משום תשמיש מגונה וכנ"ל. אבל הביה"ל הבין כמ"ש בתחילה בדעת המג"א שיסודו משום איסור כניסה לבהכנ"ס שלא לצורך מצוה וכדמוכח ממה שהתיר הביה"ל (ד"ה לעשותו דרך) לעשותו

כתב הרמב"ם דאסרו קפנדריא משום דאסור לכנס לבהכנ"ס שלא לצורך, ולכן לא סגי לצורך מצוה כיון דעכ"פ גורם שהבהכנ"ס נעשה דרך אלא אם נכנס לצורך ענין מעניני בהכנ"ס כגון תפילה ולימוד ש"ד שאף אם נתכוון בכך מתחילה מ"מ אין זה עשיית דרך כיון שנכנס גם לצורך עסקי בהכנ"ס:

פרק ה' השמטת הרמב"ם

וארוחנא בזה ליישב דבר שנתחבטו בה קמאי מה ראה הרמב"ם על ככה להשמיט דברי רנבר"י ורב אבהו דאם היה שביל מעיקרא מותר. והכס"מ כתב דהשמיטת משום שאע"פ שמותר בכה"ג מ"מ אין ראוי לעשות כן ע"ש. וצ"ע וכי אין להרמב"ם להשמיטנו חידוש דין כשאין ראוי לעשות כן לכתחילה הא מ"מ תורה היא וללמוד אנו צריכים. וכנראה דבשו"ע לא סמך מרן ע"ז להשמיטתם. והפמ"ג ג"כ הוצרך לתרץ כהכס"מ. אולם השתא י"ל דמאחר וגדר האיסור הוא שלא יעשה ביהכנ"ס לדרך פשוט דאם נכנס לצורך אחר אין זה עושה בהכנ"ס לדרך, והא שהוצרך הגמרא להביאה היינו משום דהא גופה קמ"ל דזהו גדר האיסור, אבל מאחר שהרמב"ם כתב כן להדיא דאסור לעשות קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה כו' תו אין צריך להא דרב נחמן בר"י:

וא"ש ג"כ דלא כתב דין דאם היה שביל מעיקרא מותר לעשותו קפנדריא, דגם זה פשוט כיון דמקום הזה באמת הוא דרך מה נפ"מ שגם הוא עובר בה הרי אינו עושה המקום לדרך ע"ז. (אלא דמ"מ נשאר עליו דין דאסור

סעיף ה' בד"ה לעשותו). ומה שנתוסף באיסור קפנדריא טפי מאיסור כניסה דעלמא שלא במקום מצוה יש לומר דס"ל להמשנ"ב כמ"ש לעיל בשם המג"א דכניסה מותר במקום כל מצוה דעלמא אבל מ"מ אין להתיר לעשות קפנדריא אלא כשצריך לביהכנ"ס לצורך אחד מתשמישי ביהכנ"ס כגון תפילה או לימוד או שהיה שהוא ג"כ מעסקי המצוה כמ"ש הרמב"ם (פ"א מתפילה ה"ט). ולכן רנבר"י אמר דמותר לעשות קפנדריא רק כשנכנס מתחילה שלא ע"מ לעשותו קפנדריא שהוא מדבר באופן שנכנס רק למצוה בעלמא אבל כשנכנס להתפלל קאמר רב חלבו דמותר לעשותו קפנדריא גם כשנכנס אדעתא דהכי:

אבל עדיין צ"ע דאם כדברינו דאיסור קפנדריא עיקרו משום לתא דכניסה שלא לדבר מצוה למה החמירו בה טפי מסתם כניסה שלא לדבר מצוה דמותר במקום כל מצוה בעלמא ובקפנדריא אסור כי אם למצוה של ביהכנ"ס כגון תפילה או לימוד. ועיין רמב"ם שכתב בפ"א מתפילה ה"ח וז"ל לא יעשנה קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויוצא בפתח שכנגדו עכ"ל. והלשון קשה דמה זה שכתב "כדי שיכנס" הא אין עושה קפנדריא כדי שיעשה כן אלא שעשיית קפנדריא הוא זה שנכנס בפתח זה ויוצא בשכנגדו. והיה לו לכתוב לא יעשנה קפנדריא שיכנס בפתח זה כו'. ומשמע דקפנדריא הוא שעושה שבהכנ"ס יהיה דרך כלומר שאם ירגילו אנשים לקצר דרכם דרך בהכנ"ס יהיה בהכנ"ס דרך הרבים ויכנסו בה שלא לצורך ביהכנ"ס כדי לקצר דרכם, ולכן

אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו כו' שנא' את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד עכ"ל. וקשה טובא למה לא כתב הדרשה של והשמותי את מקדשיכם כמ"ש בהלכות תפילה לענין ביהכנ"ס. ואין לומר דס"ל דהאי דרשה אינה אלא דרבנן או דלא קאי אביהמ"ק אלא אבתי כנסיות שהרי ע"ע פ"ו מבהב"ח הט"ו וט"ז שכתב וז"ל כו' מקריבין כו' אע"פ שאין שם בית בנוי כו' ולמה אני אומר כו' לפי שקדושת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה אינה בטלה והרי הוא אומר והשימותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדין עכ"ל. הרי דס"ל דהוי דרשה גמורה גם לענין מקדש:

אלא צ"ל דשאני דיני מקדש מדיני ביהכנ"ס דבמקדש האיסורים משום מורא כדכתיב את מקדשי תיראו ועיין רמב"ם רפ"ז מבהב"ח שכתב כן להדיא וכן עוד שם בהל"ב וד' וה'. אבל בהלכות תפילה (פי"א ה"ה) כתב דבתי כנסיות נוהגין בהן כבוד, וכן שם בהלכה י"א. ונראה דס"ל להרבמ"ם דמורא מקדש הוא להיות ירא מן המקדש אע"ג דדרשינן ביבמות דף ו' ע"ב לא מן המקדש אתה מתיירא מ"מ זה לומר דאין המקדש סיבת היראה אלא הקב"ה אבל מ"מ המצוה להיות ירא מהמקדש (וכעין המצוה במורא אב) אבל במקדש שהיה הו"א שישתחוה למקדש עצמו כיון שהוא דבר שבקדושה כמ"ש תוספות יבמות (שם ד"ה יכול) לכן הוצרך הש"ס לפרש דלא ממקדש אתה ירא אבל מ"מ יש לומר

לכנס שלא לדבר מצוה). וגמ' הביא דין זה ג"כ לגלות היסוד דאיסור קפנדריא. והביא ב' המימרות להורות דכן סוברים גם רב נחמן בר"י וגם רב חלבו אר"ה וכדמצינו בהרבה מקומות בש"ס דגמ' מביא כמה אמוראי שהושוו לדעה אחר. אבל הרי"ף הביא רק הא דרבנר"י דסגי בזה ללמדנו לנו גדר איסור קפנדריא, והשו"ע פרט כל הדינים כיון שכל אחד הוי דין אחר אע"ג דאפשר למידק ולמשמע חד מדחברי':

פרק ו' הדין בחורבנן

אבל אם כנים הדברים נמצא דלמשנ"ב נשאר קושיית הראבי"ה הנזכר בראש דברינו שהקשה למה אסור לעשות ביהכנ"ס קפנדריא אפילו בחורבנו. ואע"ג דדרשינן (מגילה כ"ח ע"א) והשימותי את מקדשיכם שקדושתן אפילו כשהן שוממין. מ"מ הרי כיון דהשתא אין בהכנ"ס עומד לדבר מצוה למה לא יכנס בתוכה לדבר אחר. והראבי"ה תירץ דכיון דהוי דבר מגונה נוהגין בה קצת קדושה לגבי הא. אבל לדעת הרמב"ם ולפירוש המשנ"ב א"א לתרץ כן:

ונראה בהקדם דראיתי מקשים דבהלכות תפילה פי"א הי"א כתב הרמב"ם וז"ל בתי כנסיות כו' שחרכו בקדושתן עומדות שנא' והשימותי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין בקדושתם הן עומדין. וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם כו' עכ"ל. אבל עיין בפ"ז מהלכות ביהב"ח ה"ז שכתב וז"ל אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב

מילי דבי כנישתא

רלא

משום כבוד דעת הרמב"ם שיתחייב לכבדם גם בזמן שאינם עומדים. דכבוד שייך גם על מה שאינו קיים. ולכן אף בשעת חורבנם כיון דקיימי בקדושתן שייך לכבדן:

וממילא א"ש לדעת הרמב"ם דאיסור קפנדריא בביהכנ"ס משום כבוד דשייך זה גם בחורבנה ואפילו לאסור כניסה בהם שלא לצורך. ונראה לומר דהראב"ה שהוקשה לו איך יהיה אסור בשעת חורבן היינו משום דכרכיה ס"ל מר ניהו היראים דכתב במצוה ת"ט דדין מורא מקדש נאמר גם על בתי כנסיות. וכיון שדיניהם מצד מורא קשה כנ"ל:

דהיראה מבנין המקדש. וכיון דהמורא מהבנין א"כ משחרב ואינו לפניך ס"ד שאין עליו מצות מורא מקדש. ואע"ג דדרשינן מוהשימותי דהקדושה נשארת גם בזמן החורבן מ"מ היינו שהמקום קדוש אבל כיון שאין מקדש ס"ד דאין מורא דדרשת והשימותי קאי אקדושת המקדש לבד, אבל כשאין בנין אין ממה להיות ירא, ורק משום דדרשינן מה שבת לעולם אף מקדש לעולם דהוא דרשה בדין מורא מקדש מדכתיב ואת שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו דמקדש הוא לעולם קיי"ל דגם בחורבנה נוהג יראה כאילו המקדש קיים לפניו:

וכל זה לענין מקדש דדיניה משום מורא אבל בתי כנסיות דדיניהם

הרב חיים פינטער שליט"א חתן מורנו הרב שליט"א

הערות בענין בתי כנסיות שבבל על תנאי הם עשויין

לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעא צילותא כיומא דאסתנא. ומשם מוכח שאינו מועיל תנאי בישובן. והאו"ז ח"ב סי' שפ"ח (וקי הצי"ו בהגה"ט ט"ז) תירץ שמשם אין ראיה שי"ל שרב הונא ורב אדא בר מתנא החמירו על עצמן בגלל קדושת ביהכנ"ס. ובמתנה אפרים הלכות צדקה סי' י"ב הביא תי' אחר דיש לומר שידעו שבביהכנ"ס ההוא לא התנו על ישובן רק על חורבנן ומשו"ה לא רצו ליכנס אי לאו דשמעתא בעא צילותא. (וזה תולה אם אומרים שעל תנאי הם עשויין פי' שלכל ביהכנ"ס עשו תנאי או כהמג"א סי' קנ"א ס"ק י"ב שעל תנאי הם עשויין פירושו דכסתמא כל ביהכנ"ס שבבל היה בתנאי דלב ב"ד מתנה עליהם). וראיתי עוד תי' בספר ערך ש"י (ל"ח ק"ט) דאיתא בט"ז סי' כ"א ס"ק א' דלא הוה בזיון מצוה אם משתמש בדבר בעת שאינו רוצה שיהיה מצוה, ולפי"ז י"ל דמהני תנאי זה בשעה שאינו משתמש בה מצוה, משא"כ האמוראים רצו ללמוד בביהמ"ד וא"כ כשנכנסו היה השראת קדושה מצדם ומשום כך היה אסור להם להתכוון באותו שעה להגנה מפני הגשמים:

אולם הרמב"ן אצלינו (וקי הצי"ו ה"ן ט. גלפי ה"ף) סובר שתנאי מועיל ביישובן אבל רק לשעת הדחק כמו להאכיל עניים ולהשכיבם ולת"ח

בגמ' מגילה כ"ח ע"ב א"ר אסי בתי כנסיות שבבל על תנאי הם עשויין. ויש מחלוקת בראשונים על איזה בתי כנסיות אמר ר' אסי דמהני תנאי, ביישובן או בחורבנן:

והנה רש"י בד"ה על תנאי כתב, על מנת שישתמשו בהם עכ"ל ולכאורה לא פי' האם מדובר על שעת יישובן או דווקא בחורבנן אבל תוס' בב"ב דף ג': וכן ברא"ש שם סי' ד' הביאו מרש"י שלנו (ולכא"ו היה להם גירסא אחרת) ששיטת רש"י הוא שתנאי מועיל גם ביישובן, דהנה בגמ' שם איתא דרב אסי חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייל לפורייה להתם ולא אפקיה עד דמתקין ליה שפיכי. ותוס' והרא"ש שם הקשו איך עלה ר' אסי לישן בביהכנ"ס והא בסוגיא במגילה מבואר שאסור לישן בביהכנ"ס ופירשו דהא דעייל היה לחדר הסמוך לביהכנ"ס אבל לא לתוך הביהכנ"ס עצמו דביהכנ"ס עצמו אסור. והביאו שזה דלא כשיטת רש"י במגילה כ"ח: שכתב שמועיל תנאי בשעת יישובן:

והקשו תוס' והרא"ש על רש"י מהגמ' (מגילה כ"ח): כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלי שאילתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי האי דעיילינן

בחז"ל בחורבנן זה בגלל שקדושתן אינה עולמית א"כ למה שלא יועיל תנאי גם ביישובן דגם קדושתן אינה עולמית דכשיבא גואל תיפקע גם קדושתן. והמג"א (ק"ס ס"ק ט"ו) הק' עוד קושיא דאיתא בגמ' מגילה כ"ט ע"א תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא והלא דברים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרכיזין בהן תורה על אחת כמה וכמה, ולפי"ז לא יועיל תנאי בחז"ל גם בחורבנן מכיוון שגם נתקדשו לעולם דהרי עתידין ליקבע בא"י:

והמג"א תי' שרק בתי כנסיות בבניינן עתידין ליקבע בא"י משא"כ בתי כנסיות שנחרבו לא יקבעו ומשום כן בבניינן אינו מועיל תנאי, וזה גם מתרץ ההערה הראשונה מאי שנא בחז"ל בניינן מבחורבנן, אבל מלשון הגמ' וכן לכל הפירושים על הגמ' שנביא לקמן, לכאורה אין סיבה שיהיה נפק"מ בין שעת ישובן וחורבנן וכן המג"א השאיר את זה בצ"ע:

והקרבן נתנאל אות נ' הביא את קושיית המג"א ותי' דכוונת הגמ' היא שיקבעו לעת"ל בקדושת אר"י ולא בקדושת ביהכנ"ס ולכן מועיל תנאי לחרבנן (וכ"כ במ"ד מ"ס). ולפי זה קשה מאי שנא ביישובן דלא מועיל תנאי הרי גם קדושתם בקדושת ביהכנ"ס אינה קדושה עולמית וצ"ב:

וכדומה אבל שאר תשמישים שאינם בדוחק אסור. וכן במאירי שהביא מרבינו יונה והרמב"ם כשיטת הרמב"ן. אולם ברשב"א לכאורה יש סתירה, שבבבא בתרא הביא כתוס' והרא"ש שרב אסי עלה לחדר הסמוך לביהכנ"ס דבביהכנ"ס עצמו היה אסור ואצלינו בחידושים וכן בשו"ת הרשב"א ת"ד רע"ח הביא כשיטת הרמב"ן וז"ל בתשובות, והטעם לפי שבתי כנסיות שבבבל תנאי הוא כך שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל שם עניים או להשכיבם שם מותר וכן לעשות בהם צרכי הרבים וכ"ש אם הוצרכו לכך לצורך ביהכנ"ס עצמו כההיא דמר בי רב אשי דעייל לפורייה התם עלה דתקון שפיכי כדאיתא בפ"ק דבבא בתרא וכן חכמים ותלמידיהם מותר להשתמש בהן ולאכול בהן והוא שהוצרכו לכך שהמקום דחוק להן עכ"ל:

נמצא שיש ג' שיטות רש"י והאו"ז שתנאי מועיל ביישובן ושיטת הרמב"ן הר"ן המאירי והרשב"א במסכת מגילה ובשו"ת שהתנאי מועיל ביישובן אבל רק לשעת הדחק ושיטת תוס' והרא"ש (והש"ס א"ב צ"ג) שהתנאי מועיל רק לחורבנן:

והוסף תוס' עוד דין שדווקא לאותן שבבבל מהני תנאי שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת:

ולכאן' יש שתי הערות על תוס' א' דאם הסיבה למה דמהני תנאי

יתקבצו לעתיד לארץ ישראל כך ניצוצי הקדושה שנתהוו על ידם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ילכו עמהם, ולפי פירושו אינו קשה קושיית המג"א דהרי הבנינים אינם עתידיים ליקבע בא"י רק קדושתן וזה מה שכתב תוס' דלעת"ל תיפקע קדושתן פי' מהבנינים אבל קדושתן תישארנה ותיקבע בא"י:

ובשו"ת הר צבי או"ח א' פ"ד הביא פירוש אחר וז"ל בודאי יש כמה בתי מדרשות ששרתה שם השכינה מרוב קדושה שהיתה שם מאלה שהמיתו עצמם באהלה של תורה והקריבו את חייהם על מזבח אהבת התורה וקיום מצותיה, היתכן כי בית קדוש כזה ישאר שומם ויפסק ממנו מעין הקדושה שהיה נובע בתוכו בכל יום הלא אבן מקיר תזעק על העדר הקדושה ולכן בורא כל עולמים המשפיע אך טוב וחסד לכל היצורים אינו רוצה להפסיק את טובתו ומביא אותם ג"כ לא"י כדי שלא יקופח זכותם שכבר זכו להיות משמשי קדושה, ובקיצור מה שמביאים אותם זה לא לטובתנו מפני חוסר בתי כנסיות אלא לטובת הבתי כנסיות עצמן שלא יהיו עשוקים ומרוחקים מהקדושה שכבר זכו להיות מרכבה להקדושה אשר זה כל שפע חיותם וקיומם בעולם עכ"ל ולכאורה לפירושו אין נפק"מ בין הקרקע לקירות וקשה קושיית המג"א:

ולפי פי' החת"ס שחילק בין העצים ואבנים של הכותלים להקרקע שעליו בנוי, יכול להיות נפק"מ גדול לדינא באם נחרב הביהכנ"ס אבל עדיין

והמג"א הביא עוד מהלך והק' עליו. דאין לומר דפי' הגמ' עתידין ליקבע היינו רק הכותלים אבל הקרקע ישאר בחו"ל ומשום כן בחורבנן מהני תנאי, שהרי הכ"ש היא מתבור וכרמל ששם היה קרקע עולם:

ובעצם פי' הגמ' יש כמה פירושים. החת"ס בשו"ת או"ח ל' הביא קושיית המג"א ותי' דזכותם של תבור וכרמל היה משום שנדלדלו ממקומם ללמוד תורה ומשם ילפינן לעצים ואבנים שגם כן נדלדלו ממקומן ונשקעו בבנין להרביץ תורה ובזכות מטלטלן עתידין שיקבעו בא"י אבל קרקע עולם שביהכנ"ס נבנה עליו ולא זו ממקומו לא תיקבע בא"י דליכא ילפותא על זה מתבור וכרמל. ולפי"ז אפשר לתרץ כמו ה"ואין לומר" של המג"א דבאמת רק הכותלים של הביהכנ"ס עתידין ליקבע ושאני תבור וכרמל ששם הקרקע עולם נתדלדל ובא למתן תורה משא"כ בכיכנ"ס שהקרקע עולם אינו בא אלא היא נמצאת שם מעיקרא. ולכא"ו יש לעיין בפירושו של החת"ס שהרי העצים ואבנים שבונים לתוך ביהמ"ד הרי גם הם אינם זזים מעצמם כמו תבור וכרמל אלא בני אדם מביאים אותם וגבי תבור וכרמל הקרקע עצמו בא כמו דאי' במהרש"א שהשר שלהם הגיע, וא"כ מה הק"ו. וגם מלשון הגמ' משמע שזכותם של הבתי כנסיות היא מפני שלומדים בהם תורה ולא משום שנדלדלו:

והב"ה החיים (קני"ט ס"ק ס"ט) פירוש דהא דאמר הגמ' עתידין כל בתי כנסיות ליקבע וכו' היינו הקדושה שבהם תיקבע בא"י דכמו שישראל

כ"ז שמשתמשים בה לגבוה חל כל חומרת קדושת ביהכנ"ס עליה אבל משנמכרה להדיוט מותר להשתמש בה. וההסבר הוא שכאן התנאי אינו שבשעה שזה שייך להקדש יהיה זכות השתמשות להתנה אלא דהתנאי הוא שההקדש הוא רק לזמן וזה דין אחר לגמרי כעין מכירה לזמן. נמצא דלאחר קיום התנאי אין זה משתמש בביהכנ"ס אלא משתמש בחול. ולפי"ז יש לפרש שזה ג"כ כוונת התוס' שכתב שמועיל תנאי בחורבנה משום שכשיבא גואל תפקע קדושתן דכוונתו שכל הבנין וההקדשה לשם ביהכנ"ס בחוץ לארץ הוא לזמן עד שיבא גואל ולא לעולם, ובפרט בכבל שמדובר שם בתקופה שאחרי חורבן הבית, וגלו לכבל ובנו שם בתי כנסיות וקיוו כל הזמן שעוד מעט יבא גואל, ועשו תנאי שכשיבא גואל וישאירו הבתי כנסיות בכבל תפקע קדושתן ומשו"ה מועיל תנאי בחורבן שכל ההקדש היתה על דעת זה לזמן, והוה כמו הקדישו ביהכנ"ס ע"מ למכרו להדיוט, אבל כשעדיין בבנינה אינו מועיל שום תנאי להשתמש בה כנ"ל. ותוס' עצמו לא חילק בין כבל לשאר ארצות וכתב דמועיל תנאי בחו"ל דס"ל דה"ה בשאר ארצות התנאי הוא כמו בכבל:

נשאר כותליו או לפחות רצפה שנבנה לשם ביהכנ"ס שבמצב הזה לא יועיל התנאי משום שהרצפה עתיד ליקבע בא"י כיוון שנתדלדל לשם, ועוד נפק"מ באופן שלא בנו את הביהכנ"ס אלא לקחו בנין והשתמשו לביהכנ"ס די"ל שיועיל תנאי בבנינו מכיוון שאין בנין זה עתיד ליקבע בא"י מכיוון שלא נדלדלו עציו ואבניו, ונפק"מ זה הביא החת"ס עצמו לפרש דברי מהרי"ו המובאים ברמ"א סעיף י"ב שמחלק בין נבנה לשם ביהכנ"ס לבין אם רק אחר בנייתו קבעו לביהכנ"ס:

ולתדין מה שהקשינו על תוס' דמאי שנא בחורבן מיישובן דהא בשניהן תפקע קדושתן בביאת גואל, יש לתרץ לפי מה שכתב בערוך השולחן שהביא את שיטת הראשונים בתנאי והביא שהרמב"ם השמיט הדין של תנאי, וכתב שלשיטת הרמב"ם אינו מועיל תנאי כלל, דהיתכן שמישהו יקדיש דבר לבדק הבית ויתנה שיוכל להשתמש בו. וכתב הערוך השולחן שהרמב"ם פירוש הגמ' של בתי כנסיות שבכבל על תנאי הם עשויין בדין שונה לגמרי דהיינו כדאי בשו"ע סי' קנ"ג, שיש דין שאם עשו תנאי לפני בנין ביהכנ"ס שלאחר זמן ימכרנה להדיוט או

רבי דוד שלמה אייבשיץ זצ"ל

ערבי נחל - אב"ד סאראקא

הרה"ק בעל ערבי נחל נולד בשנת תקט"ו. תלמיד הרה"ק רבי זאב וואלף מטשערני-אוסטראהא (רבו של האהבת שלום מקאסוב). חיבר שו"ת נאות דשא, לבושי שרד הגהות על שו"ע או"ח, ערבי נחל עה"ת. בסוף ימיו נסע לארה"ק שם האירה ארץ מקדושתו. נפטר בשנת תקע"ד בצפת ושם מנו"כ. דרשה זו נכתבה בספרו ערבי נחל פ' נצבים.

דרוש שאמרתי בק"ק סראקא אלול תקס"ו לצורך נדבת בדק בית הכנסת הק'

שם יראה כי עדיין אין קושיתנו מתורץ:

איברא נתישבתי בדעתי וראיתי שהרי יותר מזה קשה, הרי ה' ברא רבוא רבבות עולמות עד אין חקר ואם מאהבתו את ישראל רצה שיהיה לו כביכול בית דירה בישראל הקצור קצרה ידו, יברא בית גדול ורם בארץ וישרה שכינתו שם בקרב ישראל וכמו בנין בית המקווה ב"ב, ולא לאסוף נדבות מכל איש אשר ידבנו לבו עד שכמעט אין זה בדרך הכבוד לו ית', אלא על כרחך דהא לאו קושיא הוא כלל שהרי בכל המצות כולן אם יצדק איש מה יתן לו ואין צריך הוא ית"ש למעשי התחתונים רק כל עניני המצות הם כי רצה ה' לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, והנה בנין בית הבחירה הוא גם כן מצוה אחת כמו כל המצות ורצה לזכות את ישראל גם כן מצוה, וזה פשוט:

ובהיות כן גם קושיתנו לק"מ כי הדור ההוא שנבנה בית המקדש בימיהם הם קיימו כולם מצות בנין בית

מעולם היה קשה לי ענין הבית שבנה שלמה המע"ה ראש החכמים שוודאי נעשה בכל חוזק ואיך במשך זמן מועט שעמד ת"י שנים היו צריכין כמה פעמים לחזק את בדק הבית כי נתקלקל והרי אנו רואים בנינים שבונים בנאים אומנים ומכוונים לבצר החומה יוכל לעמוד משך זמן רב בלי שיצטרכו לחזקו ואיך בנין שעשה ראש החכמים בכל מיני חכמה ואתו עמו אומנין חכמים לא יעמוד כל כך, ולא עוד אלא שכפי השכל בנין שנעשה לשם ה' אשר מאהבת ישראל רוצה שיהיה לו דירה ביניהם היה ראוי שיעמוד לעד לעולם ואם אמנם נחרב היינו על פי גזירת ה' אבל כל ימי עמדו מהראוי מצד השכל שלא יארע בו אפילו בדק וקלקול כל דהו יותר ויותר משארי בנינים ואיך אירע שלא עמד אפילו כערך שאר בנינים עד שבזמן מועט הוצרכו כמה פעמים לחזק את בדקו, ודבר זה פליאה בעיני מעולם. ומצאתי בדברי הימים ב' כ"ד פסוק ז' בפירוש המיוחס לרש"י שעמד בזה, והמעייין

ישעיה על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (ביארו רז"ל כלפי שהתרעמה קדושת ירושלים לפני ה' בצאתם בגולה אולי ח"ו ישכחנה ית"ש ולפייס אותה מינה שומרים מלאכים המזכירים תמיד את ה' כביכול והודיע לירושלים זאת כי הפקיד שומרים כאמור, ועוד מיסב הדיבור כלפי השומרים ואומר להם אתם) המזכירין את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ. וביאר הוא ז"ל

כי בנין בית העתיד ב"ב יבא מן השמים בנין של אש וזה נעשה מרוחניות התורה ומע"ט שעושים ישראל מעת שנחרב בהמ"ק, וכמו בנין גשמי שנעשה מאסיפת אבנים שמשמין אבן אל אבן עד שנגמר ויש מקומות שדי באבנים קטנים כגון באמצע הכותל ויש מקומות שצריך אבנים גדולות כמו בפנינת הבית ויסודותיו, כך הוא בנין הרוחני חומת אש, כי המצות מאנשים פחותי הערך אשר אינם כל כך חשובים הם כענין אבנים הקטנים והמצות מאנשים צדיקים הרמים הם כענין אבנים גדולות ומכולם נגמר הבנין, וכל ישראל יש להם חלק בו ומי שאין לו חלק בו לא יראנו:

ואמנם יקשה שבכל דור יש צדיקים הרבה אשר ממעשיהם הטובים

כבר נגמר הבית ביתר שאת ויתר עוז ומה זה ככה עיכובא שעדיין לא נבנה בהמ"ק, והתירוץ לזה כי אחד בונה ומאה סותרים כי כל איש העושה עבירה מפיל קצת מחומת בהמ"ק ואם עושה ח"ו עבירה גדולה יצויר שמפיל ח"ו כותל שלם אשר עמלו בונו בו, ולזה

הבחירה שכולם התנדבו, אכן הדור אחריהם לא קיימו מצוה זו לכן בכל עת שהוא דור חדש כי דור הולך ודור בא היתה זאת בהשגחה שהיו צריכין לחזק את הבדק לפעמים ואספו נדבות מכל ישראל כמבואר בפסוקי מלכים כ"פ כדי שיקיימו כל הדורות מצוה זו, ואם כי נראה שקצת דורות אשר בימיהם לא חזקו את בדק הבית מי יודע בסוד הגלגול אולי לא הוצרכו בימיהם לקיים מצוה זו כי כבר קיימה בגלגולים הראשונים וק"ל:

איכרא דלפ"ז קשה דמעט חורבן בית שני זה זמן רב וכמה דורות חלפו ועברו ואין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ומאז ועד עתה באו נשמות חדשות הרבה כידוע איך יקיימו דורות אלו מצות בנין בית הבחירה, וכי תימא שיהיה זה כמו מצות קרבנות ודומיהן אשר קיומם בדורות אלו הוא ע"י עסק התורה כי כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה ויהיה גם זה כאחד מהם, זה אינו, דהטעם שהעוסק בתורת עולה כו' הוא כי אי אפשר לקיים שום מצוה אלא אם כן תקדם לה הידיעה בכל דיני המצוה ההיא, נמצא העוסק בדיני המצוה הוא הכנה לקיום המצוה ההיא לכשיבנה בהמ"ק וכמ"ש רבי ישמעאל לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמינה לכן נחשב הלימוד לעשיה, משא"כ בנין הבית המקווה ב"ב אינו מעשה ידי אדם ואין שייך בזה הכנה ואין מקום כלל לומר שיהיה הלימוד נחשב למעשה:

אמנם תירוץ ד"ז הוא בהקדם מה שפירש האלשיך ז"ל בפסוקי

זו יש כח גם לשאר מעשיו הטובים שיתהווה מהן בנין ההוא העתיד, והבן:

יצא מכלל דברינו כי נדבות שעשו ישראל על בנין המשכן ובהמ"ק כמעט אינו דרך כבוד של מעלה, כי הוא אשר עשה כל העולמות כאשר רצה להיות לו כביכול דירה בישראל מאהבתו אותם מהראוי יבנה בנין מפואר גדול ונורא יבא משמים כאשר יהיה לעתיד, אלא שמחל על כבודו כאשר רצה לזכות את ישראל שיהיה להם חלק במקום השראת שכינתו. וביאר האלשיך ז"ל אפריון עשה לו המלך שלמה (שהשלוש שלו) מעצי הלבנון הוא דרך תימה, איך עשה ה' כביכול לעצמו דירה מעצים ועשה עמודיו כסף ורפידתו זהב מרכבו ארגמן אין זה אלא תימה, ומתרחק שבאמת אין זה מכוון כלל לענין השראת קדושתו רק תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, כי כל איש שנתן הנדבה נתן באהבה גדולה לכן תוכיות המינים שנבנה בהמ"ק מהם שרצוף בתוכם אהבה ורצון, זה מושך השראת קדושתו:

נמצא לפ"ז שגם מצות נדבות בנין בית הבחירה אם לא יהיה בתוכו אהבה ורצון ולא יתערב בתוכו שום פניה והתפארות אינו נחשב לכלום כי אין זה מושך השראת הקדושה, ואם כן הלא אמרנו שהנדבה אינו כלל מדרך כבוד של מעלה אלא שרצה ה' לזכות את ישראל שיהיו הם הממשיכים השראת שכינתו וכיון שאין המשכה זו באהבה וברצון גמור אינו כלום וכאלו לא עשה מאומה, והמאסף אותה הנדבה אשר רואה שהאנשים נותנים בעל כרחם

צוה ה' הוכח תוכיח עד הכאה וקללה ולהתקוטט בחוטאים, ואם אמר יאמר הלה מאי איכפת לך במעשי, דברי שטות דיבר, כי אם יבנה איש בית לעצמו ובא אחד ומפיל וסותר חומתו אשר עמל בו הלא ישבר ידיו ורגליו ואין עושה לו משפט על ככה. ולזה התרעמה קדושת ירושלים פן ישכחנה חס ושלום כי מעט בונים והרבה סותרים ומי יודע עד מתי קץ הפלאות, לזה מינה ה' שומרי החומות בלי יניחו לסותרה והם המוכיחים את עם ה' ולמוכיחים יונעם המונעים את עוברי עבירה בלי יפילו חומת בהמ"ק, ולז"א על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כו' ומיסב הדיבור אל המוכיחים ואומר להם אתם המזכירים את ה' אל דמי לכם כו', לא ישיג אתכם עייפות למחות בעוברי עבירה ולהתקוטט עמהם, אלו דבריו ז"ל. עכ"פ יצא לנו כי אדרבא מימות החורבן כל אותן הדורות הם הם המקיימים מצות בנין בית הבחירה בכח מעשיהם וכאמור:

איברא לאשר לאו כל אדם זוכה שיהיה במעשים טובים שלו כח לבנות מהם חומת בית הגדול והקדוש הרוחני חומת אש, לכן עוד נתן ה' לישראל מעין מצוה זו ממש והוא מה שאמר הכתוב ואהיה להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות, ולעתיד לבא יוכלל קדושת ורוחניות כל בתי כנסיות שבחוץ לארץ בבהמ"ק, ולכן הנותן לבנין בית הכנסת או לבדק בית הכנסת הרי הוא ממש כנותן נדבה על בית המקדש העתיד שהרי אותה קדושה עצמה תוכלל בבית המקדש, וע"י מצוה

לנדב לבנין בית הכנסת מהספקה שאנו נותנין לכם ומזה יחסר לחמכם ונצטרך ליתן לכם כי הלא כל מחסורכם עלינו, מוטב אנחנו ניתן בעצמנו על בנין בית הכנסת מה שתתנו ואפוכי מטרתא למה לן שתתנו אתם על הבית הכנסת ואנחנו נחזור לכם, לזה אמרו הפוסקים כי דין התורה נותן שיתנו לפי הנפשות כי רצה ה' לזכות גם העניים שיהיה להם חלק וזכרון בבנין בית הכנסת. אבל לע"ד אין זה דרך כבוד של מעלה לאסוף נדבה לצורך בנין המפואר בית הנעשה לשכון כבוד ה' בתוכו אשר הוא משגיח עלינו מן החלונות וכאמור, ואין לקבל אלא ממי שמביא בעצמו ברצון ושמחת לבו:

וה' הטוב יזכנו ויחיינו לראות בנין בהמ"ק אשר אנו מצפים במהרה בימינו ונבנתה העיר על תלה וארמון על משפטו ישב, כן יהי רצון:

לבנין בית הכנסת וכדומה חוששני לו מחטאת כיון שאין בזה התכלית המכוון א"כ אינו דרך כבוד של מעלה:

ואם אמנם ראינו בפוסקים הובא בדרכי משה לטוח"מ סי' קס"ו איך יהיה הגבייה על בנין בית הכנסת ופסקו שגובין לפי הנפשות לא לפי הממון ע"ש [הוצא לעיל במש"ו מהר"ם פדואה], שנראה מזה שכופין על נדבות בנין בית הכנסת דאל"כ מה להם לפסוק הדין בגבייה זו אם לא תהיה אלא ממה שיתן כל איש ברצון לבו, אחשוב כי כוונתם נוכל לפרש בהיפוך כי פן יאמרו עשירי העיר רצוננו ליתן כל הצטרכות בית הכנסת משלנו כדי לזכות במצוה רבה זו אשר נחשבת כנותן לבנין בהמ"ק ממש וכאמור, וביותר אם יש עשירים בעיר המספיקים כל צרכי עניי עירם הלא יבואו בטענה מה לכם אתם העניים

מילי מעלייתא

מילי מעלייתא

בית הכנסת של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה

צריכין בית וליכא, לאשתכחא בית לתתא, כגוונא דבית עלאה, לנחתא דיורא עלאה לדירורא תתאה:

ותו דההוא צלותא וההוא רוחא אצטריך לסלקא ולנפקא מגו עאקו בארעא מישר לקבל ירושלים, ועל דא כתיב (מל"ג ק"מ, ה') מן המצר קראתי יה, דאצטריך אתר דחיק בעאקו, לשדרא בגויה ההוא רוחא, דלא יסטי לימינא ולשמאלא, ובחקלא לא יכיל קלא לשדרא ליה הכי, דהא כגוונא דא קלא דשופר אתדחייא לבר בארעא מישר, מגו אתר דחיק, ואויל ובקע רקייעין, וסליק בסליקו לאתערא רוחא לעילא:

ואי תימא הא כתיב (נבא"ט כ"ד ס"ג) ויצא יצחק לשוה בשדה, שאני יצחק דמלה אחרא הוה ביה, מה דלא הוה בכל עלמא, ותו דהאי קרא לאו להכי אתא, דודאי בשדה אחר הוה מצלי והא אוקימנא, ע"כ:

[**תרגום:** מנוה לזנות צית המקדש למטה כעין צית המקדש של מעלה, כדכתיב מכוון לשבתך וגו' שדרשו חז"ל שמקדש של מטה מכוון כנגד צית המקדש של מעלה, ומכאן למדו החכמים שצריך לזנות צית המקדש למטה ולהתפלל צמוכו התפלות בכל יום, לעבוד להקב"ה כעין עבודת הקרבנות, כי תפלה נקראת עבודה שכלל. וכמו כן אותו צית הכנסת צריך לזנותו צדוק פאר ויפוי ולתקנו בכל תיקונים יפים, כי צית הכנסת שלמטה עומד מכוון כנגד צית הכנסת של מעלה:]

זה לשון הזוה"ק פ' בשלח ברעיא מהימנא (דף י"ט ע"ב) על הפסוק מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כווננו יריך. פקודא למבני מקדשא לתתא כגוונא דבי מקדשא דלעילא כמא דאת אמר מכוון לשבתך פעלת ה', דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ולצלאה בגויה צלותא בכל יומא, למפלח ליה לקודשא בריך הוא, דהא צלותא אקרי עבודה, וההוא בי כנשתא אצטריך למבני ליה בשפירו סגיא ולא תקנא ליה בכל תקונין, דהא בי כנשתא דלתתא קיימא לקבל בי כנשתא דלעילא:

בית המקדש לתתא איהו קאים כגוונא דבית המקדש דלעילא, דקאים דא לקבל דא, וההוא בי מקדשא, כל תקוניו וכל פולחניו וכל אנון מאנין ושמשין כלהו אינון כגוונא דלעילא:

משכנא דקא עבד משה במדברא כולא הוה כגוונא דלעילא, בי מקדשא דבנה שלמה מלכא הוא בי נייחא כגוונא עלאה, בכל אינון תקונין, למהוי בתקונא דלעילא בי נייחא ואחסנתא:

הבי בי כנשתא אצטריך בכל תקוניו שפירו, למהוי כגוונא עלאה למהוי בית צלותא, לאתקנא תקונין בצלותא כמה דאוקימנא, וההוא בי מקדשא דליהוי ביה חלונות דכתיב (מל"א ו' א') וכיין פתיחן, כגוונא דלעילא, ועל דא (שה"ש ז' ט') משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים:

ואי תימא אפילו בחקלא, בגין דרוחא להוי סליק, לאו הכי, דהא אנן

התפלה שלא יטה לימין ולשמאל, וצדקה אין הקול יכול להשתלח כך [כי שם יתפזר הקול לכל דל], כי כעין זה הוא קול השופר שנדחה לחוץ צדק הישר שהוא מקום דחוק וצר והולך וצוקע רקיעים ועולה צעליה לעורר למעלה:

ואם תאמר הרי כתיב ויאל יחמק לשוח צדקה, הרי שהתפלל צדקה, שאני יחמק כי דבר אחר היה צו מה שלא היה בכל העולם, ועוד כי פסוק זה לא צא להורות מקום תפלתו כי לא התפלל צדקה סתם אלא הכוונה לצדקה אחרת לא כפשוטו, והיינו הנקראת חקל תפוחין קדישין והוא השכינה הק', והרי פירשנו את הענין]:

רמוז לבית הכנסת מה"ת

בפרשת יתרו כתיב והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, ובגמ' בבא קמא דף ק' ע"א תני רב יוסף והודעת להם זה בית חייהם, ופירש"י בית חייהם, תלמוד תורה:

אמנם בתרגום יהונתן פי' ותהודע להון ית צלותא דייצלוך בבית כנשתהון, וכן הוא במדרש שכל טוב, והודעת להם, זה בית חייהם, הודיעם זמנים שילכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ולהראות פני את ה' במקום אשר יבחר, וזכר לדבר גם חסידה בשמים ידעה מועדיה (ימי' ט' ז):

ובפי' יונתן ודרש והודעת להם ר"ל לטובותיהם היינו תפלה שמארכת

בית המקדש של מטה הרי הוא עומד כעין בית המקדש של מעלה, לפי שעומד ומכוון זה כנגד זה, ובית המקדש של מטה כל תיקוניו וכל עבודותיו וכל אותם הכלים והכהנים המשמשים צו כולם הם כעין שלמעלה, המשכן שעשה משה צמדצר כל ענינו היה כעין המשכן של מעלה, הבית המקדש שבנה שלמה המלך הוא היה בית מנוחה כעין בית המקדש של מעלה בכל התיקונים שהיו צו, כדי שיהיה על ידו התיקון של מעלה שנעשה צו בית מנוחה ונחלה להשראת השכינה:

במו כן בית הכנסת, צריך להיות בנוי בכל תיקון ויופי ופאר כדי שיהיה כעין של מעלה, להיות בית תפלה לתקן צו תיקונים צתפלה, כי כמה תיקונים נעשים ע"י התפלות צצית הכנסת. ובית הכנסת צריך שיהיו צו חלונות, דכתיב וכין (חלונות) פתחן ליה וגו', כעין בית הכנסת של מעלה שיש לו חלונות, ועל זה כתיב משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, שהקצ"ה משגיח צצית הכנסת של מעלה לשמוע תפלות ישראל דרך החלונות והחרכים. ואם תאמר שראוי להתפלל אפילו צדקה כדי שרוממות התפלה יוכל לעלות צנקל צלי עכוז, על זה אמר, שאינו כן כי אין ראוי להתפלל צדקה, כי אנו צריכין להתפלל צצית וצדקה אין צית, כדי שימצא צית של מטה שצו מתפללים כעין צית העליון, כדי להוריד את השכינה הדרה צצית המקדש של מעלה לצית הכנסת של מטה, לכן צריך מקום התפלה להיות צית:

ועוד כי התפלה וכה הרומי שצה צריך לעלות ולצאת מתוך מקום צר ודחוק צדרך הישר כנגד ירושלים, ועל זה כתיב מן המיזר קראתי יה כי צריך לתפלה מקום מצומצם צר ודחוק, לשלוח דרכו את רומיות

ברבינו בחיי פ' נצבים], ואחר שיטהר לבו ממחשבה רעה צריך שיגדור עצמו בריבוי שיחה עם חבריו בבית הכנסת בדברי חול גם בעניני עסקיו אלא שיהיו דבריו מעטים זולתי כשהוא מדבר בתפלה ודברי שבה והודאה לפני המקום ית', ק"ו שלא ישיח בשעת תפלה בברכות של קריאת שמע ובאותן מקומות שאסרו חכמים לשיח ולהפסיק בהם:

חייב אדם להדליק נרות בבית הכנסת לפי שהמקום הוא מיוחד לתפלה שהיא מפעולות הנשמה והנשמה נמשלת לנר שכן אמר שלמה ע"ה (משלי יב) אור צדיקים ישמח, וע"כ הנשמה נהנית ושמחתה מרובה באותה האור ומתרחבת ומתפשטת באותה שמחה לפי שהאור מינה וכל מיין הוא מתקרב אל מינו ונהנה ומתוך שמחתה עובדת את הש"י בשמחה כי אין שלמות העבודה אלא בשמחה, ומכאן טעם להדלקת המנורה במשכן ובמקדש על דרך הפשט, ואע"פ שזה אור גופני ועצם הנשמה אור שכלי מ"מ מצינו כי נשמת האדם מתלבשת שמחה וחדוה לקראתו והיא מתעוררת בסבתו אל העבודה בשמחה, ולכך הזהירו ז"ל להדליק נרות בבית הכנסת והוא שדרשו ז"ל עה"פ (ישעי כ"ד) על כן באורים כבוד ה', באילין פנסיא, כי הבית שמדליקין שם נרות הלא הוא מפואר ומכובד בעיני הבריות ומעלתו קבועה בנפשם יותר מן הבית שאין מדליקין שם, וכמו שאמרו אינו דומה פלטרין שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין:

כל הבונה כותל אחד בבית הכנסת או שום בנין ואפי' דבר מועט ואפילו קבע שם מסמר אחד לצורכו ולתקונו ה"ז

ימי האדם, שאמר ריב"ל אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חייכו, וכדכתיב למען ירבו ימיכם על האדמה ואמרי רז"ל שלעתיד יכנסו כל בתי כנסיות לא"י ויבנה המקדש על מקומם:

ואולי יש לפרש יסוד הדרש עפ"י הרמב"ן שם, כי יבא אלי העם לדרוש אלהים להתפלל על חוליהם ולהודיעם מה שיאבד להם, כי זה יקרא דרישת אלהים. ולפי"ז יש לומר שעל זה אמר לו יתרו שיתקן להם התפלות שיתפללו בעצמם בבתי כנסיות, ולא יצטרכו לבא אליו. ובפי' העמק דבר להנצי"ב מפרש דברי התרגום יהונתן, היינו לעשות נוסח תפלה קבועה: מורה שלימה להרצ מנחם מענדל כשר ז"ל פ' יתרו פסק י"ח אומ קכ"ו

טהרת הנפש וענין הדלקת נרות בביהכ"נ - מצות בנין בית הכנסת

הבא לבית כנסת ראוי לו ליטהר מכל מחשבה רעה כי המחשבה הרעה היא טומאת הלב, וזהו ק"ו ממה שהצריך יעקב טהרת הגוף כשרצה לבא אל בית אל שנא' (יפ' וישלח) הטהרו והחליפו שמלותיכם, הזהירם בטהרת הגוף מטומאת ע"ז שלקחו משכם או מטומאת ההרוגים שהרגו בשכם, ואם על טומאת הגוף הצריכם טהרה בבואם אל בית הש"י ק"ו שיצטרך האדם טהרת הלב בבואו להתפלל שם, כי מן הידוע שטומאת הלב קשה הוא מטומאת הגוף וענשה חמור במאד מאד אצל הנפש, וכענין שדרשו ז"ל (יומא פ"ג דף כ"ט) הרהורי עבירה קשין מעבירה (ע"ע

שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה, אמר לו והלא כבר נאמר ומקדשי תיראו, שצריך לו לאדם ליכנס שם במורא כדי שתהא אימת שמים עליו, וכן הוא אומר שנאמר בבית אלהים נהלך ברגש, לשון אימה ופחד ע"כ:

בית המדרש סכיבות המשכן

במדרש רבה ריש פ' פקודי אי' בשעה שא"ל הקב"ה למשה שיעשה המשכן מיד ויבואו כל איש וגו', לכמה ימים הביאו כל הנדבה, א"ר יוחנן לשני בקרים הביאו והותר, נכנס משה אצל בצלאל ראה שהותר מן המשכן אמר לפני הקב"ה רבון העולם עשינו את מלאכת המשכן והותרנו מה נעשה בנותר, אמר לו לך ועשה בהם משכן לעדות, הלך משה ועשה בהן כיון שבא ליתן חשבון אמר להם כך וכך יצא למשכן וביתר עשיתי משכן לעדות, הוי אלה פקודי המשכן משכן העדות:

בגליון המדרש פי' כוונת המדרש, והותר, מאותו מותר בנו ביהמ"ד ללמוד תורה שם סמוך למשכן, וזה אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה. ורמז בכאן שני המשכנים, א' בית המדרש שבנו אותו סמוך למשכן, ב' משכן אוהל מועד ממש, על כן אמר אלה פקודי המשכן, בית המדרש, והוא פקד על פי משה שתלמידיו ישבו שמה ועוסקים בתורה על פיו, ופקודי משכן העדות, הוא עבודת הלויים ביד איתמר:

והרמב"ן סו"פ ויקהל כפ' במראות הצובאות, אונקלוס תרגם

זכות גדול, שהרי ענין בית הכנסת מצוה כללית ותחתיה מצות פרטיות רבות מאד ובכל עבודה מהם אחת ואחת לשם ית'. וכבר ידעת כי הדין בכל השש מאות ושלושה עשרה מצות שהם כלליות ואין לפרטיהם קץ ותכלית שלכך אמר דוד ע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד: כד הקמח לרבינו צמיי - ערך צימ הכנסת

דוד למד מאחיתופל שני דברים בהל' בית הכנסת ובית המדרש

אמרן חז"ל במסכת כלה רבתי פ"ח מ"ד, מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, מאי נינהו אמר רבא מגופיה דקרא לאו שמעית מינה [תהלים נ"ה] ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, אמר ליה, דוד למה אתה יושב לבדך ועוסק בתורה, אין דברי תורה מתקיימין אלא בחברים:

ואידך פעם אחרת מצאו אחיתופל לדוד שהיה הולך לבית המדרש לבדו, אמר ליה ולית לך ברב עם הדרת מלך, אלא בבית אלהים נהלך ברגש, ברגישת בני אדם נלך אני ואתה:

ואית דאמרי דאמר ליה, כי אתית לצלויי, רהוט כאיניש דאזל בתר מלכא, ומנא אסבריה, דכתיב אחרי י"י אלהיכם תלכו. ומנין שחזר דוד ושבחן, דכתיב מכל מלמדי השכלתי, וכתיב בבית אלהים נהלך ברגש, וכתיב דרך מצותיך ארוץ:

ובפירוש רש"י לאבות פ"ו כתב נוסח אחר, שוב פעם אחרת מצאו

והמנהג בהם עיקר, וזה עיקר הדת הקבלה ומנהג ישראל. [עני' לעיל בתשובות המכתב סופר ופתח הדביר]:

חזקת מקומות בבית הכנסת

שו"ע חו"מ סי' ק"מ סעיף ח' ברמ"א.
מקומות בית הכנסת אם מעידים העדים שישב עליה כל עת שנכנס לבית הכנסת, אע"פ שלפעמים שינה מקומו מחמת אבילות, או לא נכנס לבית הכנסת, הוי חזקה, הואיל ועשה בחזקה כמנהג העולם:

מקומות של בית הכנסת שהמנהג שכל אחד כותב שמו עליו, הוי כשטר, וכל מי ששמו עליו הוי שלו ואין למערער בו כלום:

הוספת ושינוי ספסלי בית הכנסת

שו"ע חו"מ סי' קס"ב סעיף ז' ברמ"א.
עשיר שיש לו מקומות רבים בביהכ"נ, ובני הכנסת באים להוסיף ספסלים בבית הכנסת במקומות הפנויים כדי להרויח הצדקה ושיבואו רבים להתפלל, או שיחידים רוצים לישב באמצע הדרך, העשיר יכול למחות בטענה שמיצר לו הדרך או מרבה עליו הדרך:

מיהו אם יש מנהג בעיר הולכין אחריו. ויכולין בני הכנסת לתקן שכל מי שיש לו מקום שאינו צריך לו שישיכרנו בקצבה הנראה להם:

דאתיאן לצלאה לתרע משכן זימנא, נוטים דבריו לדברי האבן עזרא שאמר שהיו הנשים האלה עובדות ה', וסרו מתאוות זה העולם, ונתנו מראותיהן נדבה, ובאות בכל יום ויום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות. והנה זה דבר חדש שהיה לנשים משכן סמוך לאהל מועד:

ונראה שבכל מקום חנייתם הפרישו באמצע חמש מאות אמה כהר הבית, והתרומה מזה המקום שהוא מאה על חמשים בנו חצר המשכן והמשכן בתוכו, והשיריים שסביבותיו לבתי מדרשות לכל אשר ידבנו לבו להיות מחובשי ביהמדר:

חמ"ס עה"ט נפרשים מרומה, ויקבל ופקודי

צורת בנין ביהכ"נ

הרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמאראנא בספרו שלחן הטהור סי' ק"ג כותב, בנין בית הכנסת מקובל בידינו מאבותינו, שגם בזמן עזרא וקודם היו בתי ביהכ"נ לרבים, וצוירו מקובל לנו שיהיה עזרה הנקרא פאליש לפני בית הכנסת להניח שם ציצית ותפילין, וביהכ"נ גדול מהודר ומרובע בארבע כתלים יפים לפי כחם, ופתח במערב עולם ונגדו היכל קדש קדשים שיהיה מונח שם ס"ת, והבימה תהיה עומדת באמצע ממש ולה שלש מדריגות מצד דרום ושלש מצד צפון, ובצד מערב עושין עזרת נשים כל אחד כפי הצורך, ואף שתמונת ביהכ"נ אינו מוזכר הלא נוסח התפלה וסדר הגדה וצורת האותיות וקידוש החודש וחשבונו אינו מוזכר וכיוצא בו לאלף שהקבלה

חוקת מקומות נכותל מזרח כשמרחיבים ביהב"נ

בשו"ת שדה יהושע סימן א' (לסדר יהושע
העשיל וואלערשטיין אב"ד רישא במש"י משנת
מ"מ"ה) בסוף תשובתו בענין זה כותב,
בהיותי בזה הענין ארשום לזכרון כדמות
ראיה אשר ראיתי בילדותי באיזה ספר
ישן, שהביא ראיה לנידון כזה דהיכא
שאינ מורידין אותו ממעמדו ומקומו
הראשון אע"ג דעל ידי הרחבת המקום
נרחקו איזה בעלי מקומות, מ"מ אין
להם שום טענה, והראיה הוא מהא דאיתא
במדרש רבה בראשית פמ"ז אמר רשב"י
יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח
לפני כסא כבוד של הקב"ה, אמרה לפניו
רבש"ע בשביל שאני קטנה שבאותיות
הוצאתני משרה הצדקת, א"ל הקב"ה
לשעבר היית בשמה של נקבה ובסופן של
אותיות עכשיו אני נותנך בשמו של זכר
ובראשון של אותיות, שנאמר ויקרא משה
להושע בן נון יהושע עכ"ל. וא"כ תקשה
דהשתא אות ה"א יש לה טענה, דבתחילה
היתה הה"א הראשונה של האותיות
מהשם הושע והשתא דקבע הקב"ה יו"ד
בראש וקרא שמו יהושע א"כ הה"א הוא
עתה אות השניה והורידה לכאורה
ממעלתה הראשונה, אלא ע"כ מזה יש
ראיה דכיון דהה"א נשארה על עמדה
אע"ג דישבה אות היו"ד לפניה לית לה
שום טענה, דכיון דנשארה על מעמדה
הראשון ולא נעשה מעשה הורדה בגופה
ממש רק דממילא ירדה מעט ממדרגתה
ע"י הוספת היו"ד בראשה ובכה"ג לית לן
בה, כמו כן בנידון כזה, אע"ג דניתוספו
הספסלים ע"י הרחבת הבנין ונמצאו
מקומות מפסיקים עתה בין בעלי

ואין להשתמש בבית הכנסת אלא בדבר
הנהוג, לכן אם אלו היושבים במערב
באים להגביה מקומותיהם במעלה על
האחרים, האחרים יכולים למחות, אבל
להגביה מעט כדי שיזונו עיניהם, בענין
שלא יהיו נראין גבוהין, דזה נהנה וזה אינו
חסר, אינן יכולין לעכב:

מצרנות במקומות בית הכנסת

שו"ע חו"מ סי' קע"ה סעיף נ"ג.
בבל הקרקעות שבעולם יש דין מצרנות,
והוא הדין במקומות בית הכנסת.
הגה: י"א דהמוכר במקומות בבית הכנסת,
בני משפחתו יכולין לסלק המוכר משום
פגם משפחה, ויש חולקין, ונ"ל דהכל לפי
הענין דאם היה פגם בזה למשפחה כגון
שיושבין משפחות משפחות לבד, יש לדון
כסברא הראשונה:

ירושת מקומות בבית הכנסת

אין יכולים מדין תורה לקבוע מקום
בבהכ"ס לירשו, ומה שיושבים
במקום אבותיהם כדי שלא יעשו מחלוקת.
וזה לא יתכן שיאמר אחד יש לי שני
מקומות בבהכ"ס אחד מאבי ואחד מאבי
אבא אמכור אחד מהם או אני לא אתן
לאדם לישב שם אלא למי שאני חפץ, לאו
כל כמיניה, ישב במקום אחד ואין לו
רשות במקום אחר:

ספר חסידים סימן תמ"א

דירה למעלה מבית הכנסת

כתב המחבר בשו"ע או"ח סי' קנ"א סעיף י"ב, יש לזוהר מלהשתמש בעליה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם. וכתב הט"ז בסוף הסימן, ואני בילדותי הייתי דר בק"ק קראקא עם ביתי בבית מדרשי שהיה למעלה מן בית הכנסת ונענשתי הרבה כמיתת בניי, ותליתי בזה:

בניית בית הכנסת בשבת

היה נראה להתיר לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות משום דבשל רבים ליכא חשדא ששכיר יום הוא, ומ"מ ראיתי שהגדולים לא רצו להתירו כי בזמן הזה אין העכו"ם מניחין לשום אדם לעשות מלאכת פרהסיא ביום חגם ואם נניח אנחנו לעשות איכא חילול השם: [נ"ע לעיל צוה צמטו' הר"מ פעלנס].

מגן אברהם או"ח סי' רמ"ד ס"ק מ'

כותלי בית המדרש

בספה"ק קב הישר פרק נ' כתב איתא במדרש יחזקאל, ראה כמה גבוה הקב"ה מן עולמו, ואדם נכנס לביהכ"נ ומתפלל אחורי העמוד ומהפך פניו אל הכותל, כי תיבת כותל הוא סוד נפלא הובא בתיקוני זוהר שהוא תיבת כ"ו ת"ל, כ"ו הוא שם הוי"ה, ת"ל קאי על ביהמ"ק שהוא כותל מערבי שכל התפילות פונים לשם. ולכן צריך האדם

המקומות הראשונים מ"מ כיון דמקומם הראשון לא נדחו ולא לקחו מהם מעמדם מה להם שנתרחב וניתוסף מקומות, אותו ההוספה יש להם רשות להקהל למכור ובעלי המקומות הראשונים ישארו על מצבם. והוא לכאורה ראייה נפלאה, אמנם להלכה הרי אין למידין הלכה מדברי אגדה עכ"ד:

תשובה על הראייה ממדרש הנ"ל כתב רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה חלק או"ח סימן ע"ט בהערה, דידוע דברי התנא הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים, ולכך בשלמא בה"א של יהושע כיון דהיו"ד של יהושע מורה על שיהושע עלה ונתעלה למעלה יתירה ממה שהיה תחלה כשהיה נקרא הושע א"כ ודאי כבוד להה"א להיות זנב לאריות ממה שהיה תחלה ראש לשועלים, אבל גבי מקומות בהכ"נ שהיה מתחלתו סמוך לארון הקודש ועתה נעשה רחוק ממנה והמקומות אין להם שייכות זה לזה וכל אחד הוי בפני עצמו שפיר יש קפידא כי מתחלה היה שני לראש ועתה שלישי:

מצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה

שו"ע יו"ד סימן רמ"ט סעיף ט"ז. **מצות** בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים, עדיף ממצות בית הכנסת:

הושיבו זהבין בפני עצמן וכספין בפני עצמן:

**במקום רנה שם תהא תפלה -
דונמת ביהמ"ק**

בהיות התפלה נמשכת אחר השבח וההודאה לאל יתברך, ראוי שתאמר במקום מיוחד, והוא בית הכנסת, וכמו שאמר אבא בנימין בפ"ק דברכות (ק"ו) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנא' (מלכים ב' ט) לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה. וענין רנה הוא שבח ותהלה לאל יתברך, וזה בלי ספק אין מקום אמירתו אלא בכיהכנ"ס, כי הוא מקדש מעט, וכמו שבמקדש הלויים היו משוררים ומשבחים לאל בדוכנם, כן ראוי להיות שבחו יתברך נאמר בבית הכנסת, שהוא מקום קבוץ בני אדם לשבח אותו בדבר שבקדושה שאינה בפחות מעשרה, כי רוב הדברים הצריכים " הם בענין שבחיו ית', כאמרם (גמ' ט"ז) אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, שהם קדושה וקדיש וברכו, וכיון שאינם נאמרים בפחות מעשרה, צריך שיתקבצו העשרה במקום אחד והוא בהכנ"ס:

ובין שהשבח צריך להיות בבית הכנסת, גם התפלה צריך להיות בבית הכנסת, וז"ש במקום רנה שם תהא תפלה, כי כיון שהרנה היא השבח צריך להיות בעשרה שיתקבצו בבית הכנסת, שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, גם התפלה הנמשכת אחר השבח ראוי

לכוין בזה כשיהפוך פניו אל ה"כותל", ולכן צריך האדם לכוין בזה כשיהפך פניו אל הכ"ו ת"ל ואח"כ יתפלל בהכנעה ובאימה, כי כותלי בית הכנסת הם קדושים מאוד ואור השכינה חופפת עליהם תמיד, ולכך מנהג כשר לנשק הכותלים של בית הכנסת מחמת הקדושה יע"ש:

ופירש הרה"ק ר' ברוך מויזניץ זצ"ל מה שאנו אומרים בתפלה, בגלל אבות שעשו רצונך, דס"ת של ד' תיבות אלו הוא "כותל", ואותיות "כותל" היא המתקת הדינין, כ"ו ת"ל. ואנו מבקשים שתהיה ההמתקה בגלל אבות שעשו רצונך, כן יהי רצון אמן:
אמרי ציון

ישיבה בניהכנ"ס ליד בני אומנתו

בנמ' סוכה נ"א ע"ב תניא רבי יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל, אמרו שהיו בה ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים ולא היו יושבין מעורבין אלא זהבין בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחין בפני עצמן וטרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן וכשעני נכנס שם היה מכיר בעלי אומנתו ונפנה לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו:

ופי' הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל בדרך צחות שבכוונה לא הושיבום מעורבים, מפני שכל אומן שונא בני אומנתו, ולא רצו שישיתו בעת התפלה לכן

להתפלל וגם שמה היה קר מאוד, וכאשר התחיל להתפלל והגיע ל"ברוך שאמר" היה נאלץ להשליך את הטלית מראשו מגודל החום שהיה לו מעבודתו והתלהבותו בתפלה:

לכן אנחנו בניו ותלמידיו צריכים גם כן לאמר כמו יעקב אבינו ע"ה "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי", ברם, המכוון הוא לאו דווקא על מקום מגורם - טולשין וכדומה - אלא שאם באנו למקומם בתפילה שהמה התפללו - קריאת שמע, שמו"ע, ואמירת תהילים, ועבודתם והתלהבותם שהיתה מעל לכוח האנושי, כן צריכים אנחנו לאמץ את כל כוחנו והתלהבותנו לעבודת הבורא, ואם אי אפשר להגיע למדרגתם, אך אנו על כל פנים נעשה את שלנו והקב"ה יהי בעזרנו, וכן כמו שיעקב אבינו אמר "ואני לא התפללתי" בלשון עבר, כמו כן גם אנחנו נאמר "לא התפללנו" בלשון עבר, זאת אומרת שעד עכשיו לא התפללנו כראוי, ומעכשיו נעשה כל אשר לאל ידינו להשתדל לעבוד את ד' וללכת בדרכיו באמת, וכמו שליעקב אבינו הי' קפיצת הדרך שיבא במוקדם האפשרי להתפלל במקום אבותיו, כן יהי לנו קפיצת דרך שנגיע במוקדם האפשרי למדרגה הזאת, על כל פנים במקצת:

דורש טוב להאדמו"ר רבי נמוס מרדכי בן האדמו"ר רבי ישראל מטשארטקוב ז"ל

עדיפות של תפלה בדרך

האהבת ישראל מיוזניץ זצ"ל העיד שהבחין כי בעת שזקנו

להיותם גם כן בבית הכנסת במקום הרנה:

זיט אלהים להמצי"ט שער המפילה פ"ה

רמז למה שנקרא תיבת הש"ץ בשם עמוד

זוהר הק' פר' בלק זו"ל ר' אבא פתח תפלה לעני כי יעטוף, תלת אינון דכתיב בהו תפלה, חד הוה משה וחד הוה דוד וחד עני דאתכליל בהו ואתחבר בהו, ומאן חשיבא מכלהו הוי אימא תפלה דעני קדים לתפלה דמשה וקדים לתפלה דדוד מ"ט בגין דעני איהו תביר לבא עכ"ל בקיצור קצת. וזה נרמז בתיבת עמד ר"ת עני משה דוד, ועני קודם ברמז: עפ"י אהצמ שלום פ' וילא

מקום שהתפללו בו אבותי

המגיד הקדוש הר"ר בער ממעזריטש זצ"ל, היתה עבודתו בתורה ותפלה בדביקות והתלהבות כל כך עד שאי אפשר להעלות זאת על הדעת, וכמו שסיפר כ"ק זקינו הר"ר דוד משה מטשורטקוב זצ"ל מעבודתו הגדולה, כי בעת שהיה המגיד הק' ז"ל יושב בעיר טולשין, היה הולך בבוקר השכם לנחל לטבול שמה, ובחורף בשובו מטבילתו היו רישומים מדם כפות רגליו לכל אורך הדרך - שהיתה זרועה שלג - לפי שנעליו קרועות היו, שהיה אביון גדול ומפאת הכפור נפצעו רגליו, והוא לא היה משים לבו לזה, ובזריזות הלך תיכף לבית הכנסת

אשה בעזרה מנין

ראיתי בק"ק פראג מנהג יפה מקדמונים בעזרת בית הכנסת קלוזין, שם ישבו זקנים וזקנות עורים ופסחים בשחרית עד עת צהרים ואומרים בכל יום כל ספר תהלים, ונוהגים מי שלא הניח אחריו בנים כי אם בנות קטנות בנות חמש ושש שנים אומרים שם הקדיש, אבל בבית הכנסת המיוחד לתפלה לא ראיתי בזה מעולם, ואינו נכון שתבא אשה כלל קטנה או גדולה לבית תפלת האנשים אשר לדעת הזוהר וחכמי אמת ז"ל האשה בבית ה' כהעמדת פסל שם ומה לי קטן או גדול, ולא יאות הן עבדי אותן האנשים המביאים בנותיהן הקטנות לבית הכנסת, יען כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו':

משונה מאהנה מ"צ סי' רכ"ט אות י'

מעלה לנשים כשנמנעים מלבא לבית הכנסת

הגר"א מווילנא באגרת הדרכה ומוסר שכתב לבני ביתו טרם שרצה לעלות לארץ ישראל, כותב לנשי משפחתו: ועיקר הגדר בבדידות, שלא תצא חס ושלום מפתח ביתך חוצה, ואף בבית הכנסת תקצר מאד ותצא. ויותר טוב להתפלל בבית, כי בבית הכנסת אי אפשר להנצל מקנאה, ולשמוע דברים בטלים ולשון הרע, ונענשין על זה, כמו שאמרו (שם ל"ג) "אף השומע ושותק כו'". וכל שכן בשבת ויום טוב שמתאספין לדבר, יותר טוב שלא תתפלל כלל, וגם בתך יותר טוב שלא תלך לבית הכנסת, כי שם רואה בגדים טובים ומתקנאת ומספרת

הרה"ק ר' מנחם מענדיל מויזניץ זצ"ל הזדמן לו להיות בדרך, הידר להתפלל בשעת הנסיעה:

פעם הרהר בדבר ועלתה על דעתו, שכנראה כי הסיבה היא, על פי מה שאומרת המשנה בברכות (פ"ד משנה ט-י): המתפלל בדרך ואינו יכול להחזיר פניו לצד מזרח, יכוון לבו כנגד בית קדש הקדשים. כי המתפלל בבית המדרש צריך לכוון לצד ארץ ישראל, ירושלים, בית המקדש וק"ק, וכפי שמוכא בספה"ק אהבת שלום לרבי מנחם מענדיל מקאסוב, בפ' שלח לך שתקנו קודם התפלה הריני מכוין את לבי נגד ארץ ישראל ומשלח תפלתי לשם ומשם להר הבית ומהר הבית להכיל ומהיכל לבית קודש הקדשים, מה שאין כן המתפלל בדרך, יש לו מעלה יתרה, תפילתו עולה ישר לקודש הקדשים:

קדוש ישראל מ"א עמ' כ"ה

הוקר רגלך מבית רעך אלו בתי הכנסת

משלי כ"ה, הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך. פי' הגר"א מווילנא אלו בתי הכנסת והיינו שאל ירבה אדם בתפלה יותר מג' שעות ע"כ. והטעם עפ"י קבלה שלא להטריח כלפי מעלה ולבטל כביכול כח המנהיג. ועפ"י"ז נהגו בכל תפוצות ישראל לעשות הפסקה בין שחרית למוסף בימים נוראים:

ספר עוללות להג"ר ראובן מהגליות סי' כ'

ל"ו העתיק דברי הרמב"ם בפי' המשנה
 "ואלה שתי תפלות חובה":

ומצאתי קצת לימוד זכות למנהג העולם
 ששוכחים מלאמרו ואינם
 מברכים בתורה תחלה, בדברי רבינו ירוחם
 שכתב (ספר אדס ומה נמיז האשון חלק ה' גדיי
 הולאמן של ח"ט ודין כניסה), הרב בכניסתו לבית
 המדרש מתפלל יהי רצון וכו', וכן סידר
 במפתחות שחבר בתחלת ספרו, ומה
 מתפלל הרב בכניסתו לבית המדרש
 וביציאתו:

ובן ראיתי בקיצור של"ה למס' שבועות
 שכ' הג"ה כתבו המקובלים שכל
 תלמיד חכם המחזיק ישיבה או בעל
 הוראה או בבית המדרש יזהר לומר
 בכניסתו וכו':

שומר הפתח לבית המדרש

בגמ' ברכות כ"ח ע"א תנא אותו היום
 סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם
 רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן
 גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין
 תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש, ההוא
 יומא אתוספו כמה ספסלי. ובשו"ת
 אפרקסתא דעניא ח"א סימן ס"א (להג"ר דוד
 שפירצור אצ"ד בלאשוי מזולי חסידי קאסוי) כתב, מה
 שהעיר כ"ת בהא דברכות דף כ"ח דמנא
 ידע שומר הפתח אם התלמיד תוכו כבדו,
 וכתב בשם הגה"צ מוה"ר חיים שליט"א
 (וצ"ל) מאטיניא שאמר ע"ד צחות, דמי
 שדוחק את עצמו ליכנס זאת תעודתו
 שתוכו כבדו. הנה אע"פ דאותו צדיק לא
 אמרו רק ע"ד צחות, מ"מ נראה שהוא

בבית, ומתוך זה באין ללשון הרע ולשאר
 דברים, אלא תדבק במוסר תמיד ואל
 תקנא בעולם הזה, הכל הכל מעשה
 תענוגים, ש"בין לילה היה וגו'" (יב"ד ד):

עשרה ראשונים ג"פ ביום

שילך בכל יום לבית הכנסת מעשרה
 ראשונים שהוא תיקון גדול
 כדפירשו בזוה"ק, ואם אפשר שיהיה
 ראשון בבית הכנסת מעלתו גדולה מאד.
 וטוב להיות מעשרה ראשונים לתפלת
 מנחה וערבית גם כן, דלא חלוק רבנן,
 ולפחות אם אינו מעשרה ראשונים
 בשחרית ישתדל על כל פנים להיות
 למנחה וערבית. ולעולם ישתדל להקדים
 לביהכ"נ אפילו אם לא יהיה מעשרה
 ראשונים, כי כל המקדים הוא יותר קרוב
 אל שרש הקדושה, והאחרונים הם יונקים
 מענפי ענפים. וכבר יש מאנשי מעשה
 שנוהגים שאותו יום שאינם הולכים להיות
 מעשרה ראשונים, מתענים, ומכאן תדין
 לנפשך לקנוס עליך איזה קנס:
 ראשית חכמה (מולאות חיים)

הנכנס לביהמדר' מתפלל תפלה קצרה

בשו"ע או"ח סי' ק"י סעיף ה' הנכנס
 לבית המדרש יתפלל יהי רצון
 מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא
 אכשל בדבר הלכה וכו', וביציאתו יאמר
 מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי
 מיושבי בית המדרש. ובמשנה ברורה ס"ק

מעם להדלקת נר תמיד בבית הכנסת

כתב רבי שלמה הכהן מווילנא (צ"ט ז"ל) שלמה ס"י ז"ל) המנהג בכמה בתי כנסיות להדליק נר תמיד שדולק תמיד בלי הפסק כדי לעשות זכר לנס של נר מערבי שלא כבה לעולם בזמן שמעון הצדיק, וכן מצאתי בספר נתיבות עולם להגאון מוהר"ש גלאנטי זצ"ל על ספר קיצור הסמ"ג שחיבר הסמ"ג בעצמו במצוה קצ"ג שהביא מנהג זה להדליק נר תמיד ע"ש, ואמנם לא הזכיר הטעם שהוא זכר לנר מערבי ע"כ:

ובן מצאתי בפירושו עה"ת לרבינו יוסף בן דוד מסרגוסה מגדולי תלמידי הר"ן (יישליס מש"ג) שכי' ויש לנו רמז למנהגינו, שהוא מנהג פשוט בכל ישראל, כי כמו שנהגו להדליק נרות בעשיות בבית הכנסת, כן נהגו שיש עשית דולקת לפני ארון העדות מערב עד בקר לכבוד ספרי תורה, שהם בדמיון ארון העדות, שהיו שם הלוחות וספר תורה שכתב משה. וכבר היתה מצוה זו עולמית על הצבור, לתת תמיד שמן זית להעלות נר מערב עד בקר לפני השם, ולפיכך כתיב במצוה הזאת ואתה תצוה את בני ישראל להעלות נר תמיד:

ספסלי בהכ"נ שתחתיהם מקום להניח סידורים ותפילין

בשו"ת אוהל יעקב סי' א' דן בספסלים של בית הכנסת שיש שעושים במקום המיוחד לשיבתם תחת הספסל תיבה קטנה להצניע שם טלית ותפילין

קרוב לאמת ע"פ המוחש דמי שאין אהבת התורה בוערת בקרבו בודאי אינו דוחק א"ע ללימודה, וכל תשוקתו אליה הוא רק כקצף על המים וע"י מניעה כל דהו עברה תשוקתו ואיננה, כעין מבחן הסוכה לאומות העולם לעתיד לבא:

אולם עיין בלח"מ רפ"ד מהלכות ת"ת דכתב דנראה ודאי דשומר הפתח היה שם מפני שלא היה מניח ליכנס לשום תלמיד אלא א"כ בודקים אותו אם תוכו כברו. ועיין יו"ד סימן רמ"ו ס"ז, ומשמע ודאי דהבדיקה היה על ידי חקירה ודרישה אחר תכונת נפשו ומהות מעשיו:

ולולא דמסתפינא היה אפשר לפרש הש"ס על אופן אחר, דהנה ראיתי בספר שפתי חכמים שם שכתב וז"ל כאן משמע שהיה בימיהם שומר הפתח לבהמ"ד לשמור שלא יכנס רק מי שתוכו כברו ולא לגבות שכר בהמ"ד, ועיין יומא ל"ה: פעם א' לא מצא הלל להשתכר ולא הניחו השומר ליכנס, ואפשר ששימש ב' דברים עכ"ל. ולענ"ד י"ל דשומר הפתח היה משמש רק לגבות שכר כהא דהלל, ועל שלא יכנס מי שאין תוכו כברו לא היה רק הכרזת ר"ג דמי שיודע בעצמו שאין תוכו כברו לא יכנס, ומ"ש הש"ס דאותו יום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים ליכנס, תרי מילי קאמר, חדא דביטלו עמידת השומר לגבות שכר בהמ"ד, וגם נתנה רשות לתלמידים ליכנס ר"ל שביטלו הכרזת ר"ג, ויש קצת הכרע לזה דאי לאו הכי הוי די לומר "אותו יום נתנה רשות כו"ו ולהנ"ל ניחא, ומ"ש "שהיה ר"ג מכריז כו"ו" אדסליק מניה קאי:

נשמות הנפטרים בבתי כנסיות

הבני יששכר היה אומר שכל דבר שמורגל בפי ישראל ומקובל אצלם מחוייבים להאמין בו, וכל המסרב להאמין ה"ה בבחי' אפיקורס. ועל דרך משל הזכיר מה שמורגל בפיהם של ישראל שבלילה נמצאות נשמות בבית הכנסת, אף שאין מקור לזה בשום מקום, עכ"ז מי שאינו מאמין בזה הרי הוא אפיקורס:

האדמו"ר מבאבוב רבי שלמה זצ"ל

(מק"ס - מש"ס) הראה את לשון המחזור ויטרי סימן ק"ה: העתקתי מתשובות רש"י, תפילת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקונה דהא ניתנה רשות למזיקים, כדתיא בערבי פסחים לא יצא אדם יחידי בלילי רביעיות ובלילי שבתות מפני שאגרת בת מחלת יוצאה ושמונה עשר רבוא מלאכי חבלה עמה וכל אחד יש לו רשות לחבל, ואפילו בדרי בתראי דגזר עלה אביי שלא תעבור ביישוב לעולם איכא סכנת נפשות מן המתים שמוצאים מנוחה בו בלילה, ודרכן לבא לבית הכנסת תוך י"ב חדש, וחשו רבנן שמא בחר דנפקי ציבורא איכא מאן דלא צלי בהדי ציבורא ויתפלל יחידי ויסתכן, עמדו ותקנו לשליח ציבור ברכה אחת מעין ז' עכ"ל:

ובזה אנו רואים שהגם שהבני יששכר

לא ראה את המחזור ויטרי, כי עדיין לא בא לדפוס בימיו, אעפ"כ הרגיש שדבר המקובל אצלנו הוא אמת גמור עכ"ד. (קו' ויהי נמוט):

גם בספר החסידים אות תשי"א כתב,

אחד נרדם בלילה בבית הכנסת

שלהם ויושבים על הספסל ויש שאין בהם חלל וגובה טפח בינם לבין התפילין המונחים שם, וכתב לאסור. ושם בתשובה שאחר זה כתב לצד היתר, די"ל דתחת מרגלותיו אסור וה"ה לישוב עליהם היינו היכא דליכא גובה וחלל כלל בינם לבין היושב או לבין מרגלותיו, משום שהוא מהדקם ברגליו או בכובד משאוי והוי בזיון. וסיים בה, ואי לא מסתפינא אמינא דלמטרינהו עדיף ומכל שכן להרחיקם מביתו ולשומרם בבית הכנסת במקום קדוש להזהר בקדושתם על ידי גובה קצת נראה דאין לפקפק בדבר, עיין שם:

ונראה דמ"מ יש להחמיר בגובה טפח

כמו דמייתי התם פלוגתא דירושלמי לענין ספר תורה, ובעל נפש יש לו להחמיר גם בזה כי תפילין יש להזהר בקדושתן מאד:

שערי משנה אורח חיים סי' מ' סק"ה

תספורת בלורית בבית הכנסת

ובחקתייהם לא תלכו שלא יגדל אדם

בלורית, וזכורני בבתי מדרשות שבהם נתגדלתי כך היה מנהגן של הפרנסים, היו באים בבית המדרש והמספריים בידיהם, וכל השער היתר שלא כדין היו מגלחין אותו, ולא היה אף פוצה ומצפצף, אלא רואה ושמה כמשפט שארית ישראל:

ספר הזכונות למסר"ש אצוהצ סוף זכרון ששי (פלאג לערך שנת מ"ז)

חרם הקדמונים בהוצאת ספרים מביהכ"נ

מש"ב שיש חרם שלא להוציא ספר מביהמ"ד הנה בכלבו סי' קי"ו (בתקנת ר"ג וגזרת קדמונים ז"ל) הכי איתא ושלא להוציא טלית או מחזור מביהכ"נ בלא רשות בעלים. והרואה שם יראה שאינו חרם אלא תקנה (ונ"מ לענין ספק, דספק חרם לחומרא וספק תקנה לקולא), וכן משמע מלשון רמ"א חו"מ ססי' קס"ג שכ' נמצא בתקנות קדומות שלא להוציא טלית או ספר מביהכ"נ בלי רשות בעלים, והמהרש"ל ססי' י"ד העתיק טלית וס"ת: שו"מ אפרקמא דעניא מ"א סי' קל"ג

סתירת ונין מקום המקדש

שמעתי מהרה"ח דוד דוננברג נ"ו ששמע מפי בעל האמרי אמת מגור זצ"ל בסוף ימיו בירושלים עיה"ק, בערב ת"ב לפני הצום, לפרש הא דכתיב במגילת איכה (ב' - ח') חשב ה' להשחית חומת בת ציון נטה קו, דהקושיא גלויה שמדרך הבונים בכדי לבנות ישר נוטים קו על מקום הבנייה אבל בכדי להרוס אין צריך קו הבונים, ותירץ דהקב"ה מקיים התורה והדין דאסור להרוס בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא, ולכן אמר הקב"ה להמלאכים דלהרוס צריך מקודם לנטות קו במקום המקדש להכין בנין בית השלישי, יהי רצון שיבנה בב"א:

וסגרו השמש, בחצי הלילה נעור וראה הנשמות מעוטפים בטליתות ושני בני אדם שעדיין עומדים בחיים בתוכם, אותן לא היו ימים מועטים ומתו:

ביהכ"נ של מטה מכוון כנגד ביהכ"נ של מעלה

בתיב והאי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבל, ובדואי שכל בית הכנסת ובית המדרש מכוון כנגד בית הכנסת ובית המדרש של מעלה, והתפלות עולין למעלה לבית הכנסת ולבית המדרש של מעלה.

לבן צריך ליוהר שלא לדבר בבית הכנסת שום דיבור קל חוץ מן התפלה, כי כשמדבר דברים בטלים דומה כמי שמדבר עם המלך והופך פניו ממנו ואומר אדוני המלך אי אפשר לדבר עמך רק אדבר חפצי, ובוהו הוי דוחק רגלי השכינה ח"ו, ואף שאר העם המתפללין בכוונה גם כן יוכל להיות שלא תקובל ח"ו תפלתן בעון האחרים, ומכל שכן בשעת חזרת השליח ציבור ובשעת קריאת התורה שצריך לשמוע דברי השליח ציבור, כי הוא דוגמת משה שעמד בהר סיני והשמיע הדיבור מפי הגבורה לישראל:

עזרת ישראל מקווינין - פקי אגות פ"ה מ"ה

